

**INDIANA
UNIVERSITY
LIBRARY**

SKRIFTER

UTGIVNA AV

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET

I

FINLAND

CLVI

man

STUDIER

I

NORDISK FILOLOGI

UTGIVNA GENOM

HUGO PIPPING

TOLFTE BANDET

~~REDAKTERAD AV~~ *REDAKTERAD AV*
REDAKTERAD AV

HELSINGFORS 1921

13EF

482192

PD 1503

.59

v. 12

YTIDNINGEN

1921

HELSINGFORS
TIDNINGS- OCH TRYCKERI-AKTIEBOLAGETS TRYCKERI
1921.

INNEHÅLL.

1. *Hugo Pipping*: Sex kapitel ur de nordiska språkens grammatik.
 2. *Aarno Malin*: Ett fragment från medeltiden ur en hittills okänd textvariant av den fornsvenska Flores och Blanzeflor.
 3. *Rolf Pipping*: Några randanteckningar till Äldre Västgöotalagen.
 4. *Arnold Nordling*: Anteckningar om läsningen av Södermannalagens textcodex.
-

11-24-47

Sex kapitel ur de nordiska språkens grammatik.

Av HUGO PIPPING.

LITTERATURFÖRTECKNING.

(Icke tillgängliga arbeten utmärkas med en stjärna.)

Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie. København, 1866—. *Aasen, Ivar*, Norsk Ordbog. Christiania, 1873. *Almgren, Oscar*, 'Kung Björns hög'. Stockholm, 1905. *An Icelandic-English Dictionary* (Cleasby och Vigfusson). Oxford, 1874. *Antiquarisk Tidskrift för Sverige*. Stockholm 1864—. *Ardre-stenarna*, se *Pipping*. *Arkiv for (för) nordisk filologi*. Kristiania, 1883—1888; Lund, 1889—. Cit. Ark. *Begemann, Wilhelm*, Das schwache Präteritum. Berlin, 1873. *Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur*. Halle 1874—. Cit. PBB. *Beiträge zur Kunde der indogermanischen Sprachen*. Göttingen, 1877—1906. *Bezz. Beitr.* = föreg. *Braune, Wilhelm*. Althochdeutsche Grammatik¹¹. Halle, 1891. *Brenner, Oscar*, Altnordisches Handbuch. Leipzig, 1882. *Brugmann, Karl*, Vergleichende Laut-, Stammbildungs- und Flexionslehre der indogermanischen Sprachen¹¹. Erster Band. Strassburg, 1897. Cit. Brugmann I. + Kurze vergleichende Grammatik der indogermanischen Sprachen. Strassburg, 1904. *Bugge, Sophus*, Tolkning af Runeindskriften på Rökstenen. Ant. Tidskr. f. Sv. V. Cit. Rök I. + Om Runeindskrifterne paa Rök-stenen etc. N. F. K. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademiens Handlingar 11:3. Cit. Rök II. + Der Runenstein von Rök — — — herausgegeben — — — durch Magnus Olsen. Stockholm 1910. Cit. Rök III. + Studier over de nordiske Gude- og Heltesagns Oprindelse. Første Række. Christiania 1881—1889. + Bidrag

til den ældste Skaldedigtningens Historie. Christiania, 1894. + Norges Indskrifter med de ældre Runer I. Christiania, 1891—1903. Cit. NI. *Bugge-Fritzner*, se *Fritzner*. *Burg, Fritz*, Die älteren nordischen Runeninschriften. Berlin, 1885. *Cederschiöld, Wilhelm*, Studier över genusväxlingen etc. Göteborg, 1913. *Cleasby-Vigfusson*, se *An Icelandic* etc. *Collin-Schlyter*, se *Corpus Iuris*. *Collitz, Hermann*, Das schwache Präteritum etc. Hesperia I. Göttingen und Baltimore, 1912. *Corpus Iuris Sueo-Gotorum antiqui*. (Collin och) Schlyter. Stockholm, 1827—1877. *Dania*, Tidsskrift etc. København, 1890—1903. *Edda Snorra Sturlusonar*, Hafniæ, 1848—87. Cit. Sn. E. *Egils saga Skallagrímssonar*, udgiven ved F. Jónsson. København, 1886—1888. D:o herausgegeben von F. Jónsson. Halle, 1894. *Ekvall, Eilert*, Suffixet ja etc. Upps. Univ. Årsskr. 1904. *Eriks Sællandske Lov* — — ved P. G. Thorsen. Kjøbenhavn, 1852. *Ett forn-svenskt legendarium* — — — af George Stephens. Stockholm, 1847—1874. *Falk, Hj.*, Altwestnordische Kleiderkunde. Kristiania, 1919. *Falk, Hjalmar* og *Torp, Alf*, Etymologisk ordbog etc. Kristiania, 1903—1906. Cit. FTO. *Falk, H. S.* und *Torp, Alf*, Norwegisch-dänisches etymologisches Wörterbuch. Heidelberg, 1910—1911. Cit. FTW. *FB*, se *Finländska bidrag* *Feilberg, H. F.*, Bidrag til en ordbog over jyske almuesmål. Kjøbenhavn, 1886—1911. *Festskrift til Professor Alf Torp*. Kristiania, 1913. *Fick, A.*, Vergleichendes Wörterbuch der Indogermanischen Sprachen^{IV} III. Wortschatz der germ. Sprach-einheit — — von Alf Torp. Göttingen, 1909. Cit. W. *Finländska bidrag till svensk språk- och folklifsforskning utgifna af Svenska landsmålsföreningen i Helsingfors*. H:fors, 1894. Cit. FB. *Finnisch-ugrische Forschungen*. Zeitschrift etc. H:fors 1901—. Cit. FUF. *Fischer, Frank*, Die Lehnwörter des Altwestnordischen. Palæstra LXXXV. Berlin, 1909. *Fjörutíu Íslendinga Þættir*. Þórleifr Jónsson gaf út. Reykjavík, 1904. *Flateyjarbók*. Christiania, 1860—1868. *Forhandlinger i Videnskabs-Selskabet i Christiania*, 1872—73. von *Friesen, Otto*, Om de germanska mediageminatorna etc. Upsala Univ. Årsskr., 1897. + Till den nordiska språkhistorien. Bidrag II. Skr. utg. af K. Hum. Vet. Samf. i Uppsala IX.6. Uppsala, 1906. + Runorna i Sverige. Uppsala, 1907. + Upplands runstenar. Särtryck ur Uppland II. Uppsala 1907 och 1913. + Lister- och Listerby-stenarna i Blekinge. Upps. Univ. Årsskr. 1916. *Fritzner, Johan*, Ordbog over det gamle norske Sprog. Kristiania, 1867. Cit. *Fritzner*¹. + Ordbog etc. Omarbeidet — — Udgaue. Kristiania, 1886—1896. Cit. *Fritzner* + Vidfogad skrift: Be-

märkningar af Sophus Bugge. Cit. Bugge-Fritzner. *Från Filologiska Föreningen i Lund*. Språkliga uppsatser I—. Lund, 1897—. *Förhandlingar vid Svenska Filolog- och Historikermötet i Göteborg* etc. Göteborg, 1913. *Förstemann, Ernst*, Altdeutsches Namenbuch I, Personennamen^{II}. Bonn, 1901. *Gísla saga Súrssonar* — — — von F. Jónsson. Halle, 1903. *Haldorsen, B.* Lexicon islandico-latino-danicum. Havniæ, 1814. *Hammershaimb, V. U.*, Færøsk anthologi II. Ordsaml. og reg. udarb. af J. Jakobsen. København, 1891. *Hannaas, Torleiv*, Maallære og ordtøke fraa Vest-Agder. Ældre norske sprog-minder I. Kristiania, 1911. *Heimskringla* ved F. Jónsson. København, 1893—1901. *Hellquist, Elof*, Etymologische Bemerkungen. Gefle, 1893. + Om namn och titlar etc. Lund, 1918. **Hempl, George*, The Møjebro Runic Stone etc. Se Ark. XVIII, sid. 268. *Hesselman, Bengt*, Västnordiska studier. I Om brytningen. II En nordisk och västgermansk slutljudsregel. Skr. utg. af K. Hum. Vet. Samf. i Uppsala, XIV.2 (1912), XV.2 (1913). *Hildebrand, Hans*, Sveriges Medeltid. Stockholm, 1879—1903. *Hof, Sv.*, Dialectvs Vestrogothica. Stockholmiae, 1772. *Holt-hausen, F.*, Altsächsisches Elementarbuch. Heidelberg, 1900. *Holtzmann, Adolf*, Altdeutsche Grammatik I.1. Leipzig, 1870. *Hultman, O. F.* Hälsingelagen etc. I. Acta Soc. Sc. Fennicæ XXXIII, n:o 2. Helsingfors, 1908. *Hægstad, Marius*, Vestnorske Maalføre fyre 1350. I. Nordvestlandsk. Vid.-Selsk. Skrifter. II. Hist.-Filos. Klasse. 1907. No. I. Christiania, 1903. Cit. Hægstad, VM. *Hægstad, M. og Torp, Alf*, Gamalnorsk ordbok etc. Kristiania, 1909. *Ihre, Joh.*, Glossarium Suio-gothicum. Upsaliæ, 1769. *Indogermanische Forschungen*. Zeitschrift etc. Strassburg, 1892—. Cit. IF. *Jakobsen, Jakob*, Det norrøne Sprog på Shetland. København, 1897. Se även Hammershaimb. *Jakobsen, Lis*, Studier til det danske Rigssprogs Historie I. København og Kristiania, 1910. *Jonsson, Erik*, Oldnordisk ordbog. Kjöbenhavn, 1863. *Jónsson, Finnur*, Den islandske litteraturs historie tilligemed den oldnorske. København, 1907. + Den norsk-islandske skjaldedigtning. København og Kristiania, 1912—. *Journal de la Société Finno-Ougrienne*. Helsingfors, 1886—. Cit. JFOugr. *Kalkar, Otto*, Ordbog til det ældre danske Sprog. København, 1881—1907. *Karsten, T. E.*, Österbottniska ortnamn. Helsingfors, 1906—1908. + Germanisch-Finnische Lehnwortstudien. Acta. Soc. Sc. Fenn. XLV, n:o 2. Helsingfors, 1915. Cit. Karsten, GFL. *Kluge, Friedrich*, Nominale Stammbildungslehre der altgermanischen Dialekte. Zweite Auflage. Halle, 1899. + Urgermanisch (Grundriss der

germanischen Philologie. Dritte Auflage). Strassburg, 1913. Cit. Kluge, Urg. *Kock, Axel*, Studier öfver fornsvensk ljudlära. Lund, 1882. Cit. Kock, Fsv. lj. + Undersökningar i svensk språkhistoria. Lund, 1887. + Die alt- und neuschwedische Accentuierung. Strassburg, 1901. + Svensk ljudhistoria. Lund, 1906—. Cit. Kock, Sv. lj. + Umlaut und Brechung im Altschwedischen. Lund-Leipzig, 1911—1916. Cit. Kock, UB. *Kong Christian den Femtis Danske Lov*. — — udgiven af S. Schyth. Kjøbenhavn, 1856. *Larsson, Ludvig*, Äldsta delen af cod. 1812 4:to Gml. Kgl. samling etc. Kjøbenhavn, 1883. + Isländska handskriften N:o 645 4:to etc. Lund, 1885. + Ordförrådet i de äldsta isländska handskrifterna. Lund, 1891. Cit. Larsson. *Leffler*, se *Läffler*. *Le monde Oriental*. Archives etc. Uppsala, 1907—. Cit. MO. *Lidén, Evald*, Studien zur altindischen und vergleichenden Sprachgeschichte. Skrifter utgifna af K. Hum. Vetenskapssamfundet i Upsala VI.1. Upsala, 1897. *Lind, E. H.*, Norsk-isländska dopnamn ock fingerade namn från medeltiden. Uppsala-Leipzig, 1905—1915. *Lindström, G.*, Anteckningar om Gotlands medeltid I. Stockholm, 1892. *Lund, G. F. V.*, Det ældste danske skriftsprogs ordförråd. Kjøbenhavn, 1877. *Lundgren, Magnus Fredrik*, Språkliga intyg om hednisk gudatro i Sverige. Göteborgs Kongl. Vetenskaps- och Vitterhets-Samhälles handlingar. Ny tidsföljd XVI. Göteborg, 1878. *Lundgren-Brate* = sammanfattande benämning för: *Lundgren*, Personnamn från medeltiden. Nyare bidrag till kännedom om de svenska landsmålen ock svenskt folkliv X. 6. Stockholm, 1892, samt *Lundgren-Brate*, Personnamn från medeltiden, Svenska landsmål ock svenskt folkliv, Stockholm, 1915. *Lyttkens, Aug.*, Svenska växtnamn. Stockholm, 1904—1915. *Läffler (Leffler), L. Fr.*, Om v-omljudet etc. I. Ups. Univ. Årsskr., 1877. *Läke- och örteböcker från Sveriges medeltid* utgifna af G. E. Klemming. Stockholm, 1883—86. *Maal og minne*. Norske studier utgit av Bymaals-Laget ved Magnus Olsen. Kristiania, 1909—. Cit. MoM. *Minnesskrift utgifven af Filologiska Samfundet i Göteborg*. Göteborg, 1910. MO, se *Le Monde Oriental*. *Molbech, C.*, Dansk Dialect-Lexicon. Kiøbenhavn, 1841. *Munch, P. A.*, Samlede Afhandlinger. Christiania, 1873—1876. *Namn och bygd*. Tidskrift för ortnamnsforskning. Uppsala, 1913—. Cit. NoB. *Neuphilologische Mitteilungen*, herausgegeben vom Neuphilologischen Verein in Helsingfors, 1899—. Cit. NM. NG, se *Norske Gaardnavne*. *Nilén, Nils Fr.*, Ordbok öfver allmogemålet i Sörbygden. Stockholm, 1879. *Nilsson, K.*, Ord och talesätt från Sydöstra Blekinges strandbygd och skärgård. Karlskrona, 1900. *Nordiska*

studier tillegnade Adolf Noreen. Uppsala, 1904. *Nordisk Tidskrift for Filologi (og Pædagogik).* Ny Række. København, 1874—1892. Cit. NTfFil, NR. *Noreen, Adolf*, Ordbok öfver Fryksdalsmålet etc. Uppsala, 1878. + Abriss der urgermanischen Lautlehre. Strassburg, 1894. Cit. Noreen, UL. + Svenska etymologier. Skrifter utgifna af K. Hum. Vetenskapssamfundet i Upsala V. 3. Upsala, 1897. + En nysvensk metates. Språkv. Sällsk. i Upsala Förh. 1897—1900, sidd. 83—85. Upsala, 1901. + Altisländische und altnorwegische Grammatik. Dritte Auflage. Halle, 1903. Cit. Noreen, Aisl. Tidigare upplagor utmärkas med exponenterna I och II. + Vårt Språk, Lund, 1903—. + Altschwedische Grammatik, Halle, 1904. Cit. Noreen, Aschw. + Geschichte der nordischen Sprachen. Grundriss der germanischen Philologie. Dritte Auflage. Strassburg, 1913. Cit. Noreen, Gesch. Tidigare upplagor utmärkas med exponenterna I, II. + Några fornnordiska preterita. Språkv. Sällsk. i Uppsala Förh. 1916—1918. *Noreen, Erik*, Fvn. selda och *keypta*. Språkv. Sällsk. i Uppsala Förh. 1916—1918. *Norges gamle Love* indtil 1387. Christiania 1846—1895. Cit. NGL. *Norske Gaardnavne*. Udgivne med tilføiede Forklaringer af O. Rygh m. fl. Kristiania, 1897—. Cit. NG. NTfFil., NR, se Nordisk Tidskrift etc. *Nyare bidrag till kännedom om de svenska landsmålen*. Stockholm 1879—1903. Se även *Svenska landsmål*. Cit. Sv. L. *Ojansuu, Heikki*, Suomen kielen tutkimuksen työmaalta. Jyväskylä, 1916. *Olson, Johan Emil*, Östgötalagens ljudlära. Lund, 1904. + De appellativa substantivens bildning i fornsvenskan. Lund, 1916. PBB, se *Beiträge* etc. *Persson, P.*, Beiträge zur indogermanischen Wortforschung. Uppsala-Leipzig, 1912. *Pipping, Hugo*, Zur Definition des H-Lautes. Mémoires de la Société Néo-Philologique à Helsingfors II. Helsingfors, 1897. + Om runinskrifterna på de nyfunna Ardrestenarna. Skrifter utgifna af K. Hum. Vet. Samf. i Uppsala VII. 3. Uppsala, 1901. + Gotländska studier. Uppsala, 1901. + Nya gotländska studier. Göteborgs Högskolas årsskrift, 1904. + Grammatiska studier. Ibidem, 1905. + Zur Theorie der Analogiebildung. Mémoires de la Société Néo-Philologique à Helsingfors IV. Helsingfors, 1906. + Guta lag och Guta saga jämte ordbok. København, 1905—1907. Cit. GL. + Finländska ortnamn. Helsingfors, 1918. Cit. FO. *Pipping, Rolf*, Erikskrönikans ljudlära. Åbo, 1919. *Registrum Ecclesiae Aboensis* — — utg. — — genom Reinh. Hausen. Helsingfors, 1890. *Rietz, Johan Ernst*, Svenskt dialekt-lexikon. Lund, 1867. RK, se *Svenska medeltidens rimkrönikor*. *Ross, Hans*, Norsk Ordbog. Christiania,

1895. *Rydqvist, Johan Er.*, Svenska språkets lagar. Stockholm (-Lund), 1850—1883. Bd VI utgivet av Söderwall. *Rygh, O.*, Norske Fjordnavne. Sproglig-historiske Studier tilegnede Professor C. R. Unger. Kristiania, 1896. *Sahlstedt, Abraham*, Svensk Ordbok. Stockholm, 1773. *Samlaren*. Tidskrift utgifven af Svenska Litteratursällskapets arbetsutskott. Upsala, 1880—. *Schlyter, C. J.*, se *Corpus Iuris*. *Schmidt, Johannes*, Die Pluralbildungen der indogermanischen Neutra. Weimar, 1889. *Schück, Henrik*, Engelbrekt. Stockholm, 1915. *Sievers, Eduard*, Angelsächsische Grammatik. Dritte Auflage. Halle, 1898. *Sjöros, B.*, Äldre Västgötalagen. Helsingfors, 1919. *Sn. E.*, se *Edda*. *Snorri Sturluson*, Edda, udgiven af F. Jónsson. København, 1900. Cit. *Snorri*. *Språk och stil*. Tidskrift för nysvensk språkforskning. Stockholm, 1901—. Cit. SoS. *Stephens, George*, The Old-Northern Runic Monuments. London-Köbenhavn-Lund, 1866—1901. *Stjórn*, udgivet af C. R. Unger. Christiania, 1862. *Streitberg, W.*, Urgermanische Grammatik. Heidelberg, 1896. *Studier i nordisk filologi*. (Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland). Helsingfors, 1910—. Cit. SNF. *Studier tillegnade Esaias Tegnér*. Lund, 1918. *Stårck, John*, Studien zur Geschichte des Rückumlauts. Uppsala, 1912. *Svenska fornminnesföreningens tidskrift*. Stockholm, 1872—1905. *Svenska landsmål ock svenskt folkliv*. Fortsättning på *Nyare bidrag* etc. Cit. Sv. L. Sv. L. Se föregående och *Nyare bidrag* etc. *Svenska medeltidens rim-krönikor*, utgivna av G. E. Klemming. Stockholm, 1865—1868. Cit. RK. *Sverges ortnamn. Ortnamnen i Älvsborgs län*. Stockholm 1906—. Cit. SOÄ. *Säve, Carl*, Gutniska urkunder. Stockholm, 1859. *Söderberg, Sven Otto Magnus*, Forngutnisk ljudlära. Lund, 1879. + Några anmärkningar om *u*-omljudet i Fornsvenskan. Öfversigt af Filologiska sällskapets i Lund förhandlingar 1881—1888. Lund, 1890. (Lunds Universitets Årsskrift XXV. 3.) + Uppsatser i nordisk språkforskning. Lunds Univers. Årsskr. Bd. 38. Afd. 1. N:r 5. Lund, 1903. *Söderwall, K. F.*, Ordbok öfver svenska medeltids-språket. Lund, 1884—1918. Se även *Rydqvist*. *Tamm, Fredr.*, Om fornnordiska feminina, afleda på *ti* och på *ipa*. Till Upsala Universitets fyrahundraårs jubelfest. Upsala, 1877. + Fonetiska kännetecken på lånord i nysvenska riks-språket. Ups. Univ. Årsskr. 1887. + Etymologisk svensk ordbok I. Uppsala, 1890—1905. *Thomsen, W.*, Über den Einfluss der germanischen Sprachen auf die finnisch-lappischen. Halle, 1870. **Thorkelsson, J.*, Anmærkninger til Joh. Fritzners Ordbog over det gamle norske Sprog. Reykjavík, 1913. *Tidskrift for Philo-*

logi og Pædagogik. Kjöbenhavn, 1860—1873. Cit. TfPhil. *Torp, Alf*, Gamalnorsk ordavleiding. Ingår i Hægstad-Torp. Cit. *Torp, G.O.* + Nynorsk etymologisk ordbok. Kristiania, 1915—1919. Cit. *Torp. Uppsalastudier* tillagnade Sophus Bugge. Uppsala, 1892. *W.*, se *Fick. Wadstein, Elis*, Fornnorska homiliebokens ljudlära. Upsala, 1890. *Walde, Alois*, Lateinisches etymologisches Wörterbuch. Zweite — — Auflage. Heidelberg, 1910. *Valdemar den andens Jydske Lov* — — ved P. G. Thorsen. Kjöbenhavn, 1853. *Weigand, Fr. L. K.*, Deutsches Wörterbuch. Herausgegeben von Herman Hirt. Giessen, 1909—1910. Cit. *Weigand-Hirt. Vendell, Herman*, Samlingar af ord ur nyländska allmogemålet. = Nyland I. Helsingfors, 1884. + Ordbok över de östsvenska dialekterna. (Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland.) Helsingfors, 1907. *Wennersten, O. W.*, Bidrag till en nygutnisk ordbok I. Uppsala, 1903. *Wessén, Elias*, Zur Geschichte der germanischen n-Deklination. Uppsala, 1914. + I-omljud och vokalsynkope i fornvästnordiskan. Språkvetenskapliga Sällskapets i Uppsala Förhandlingar 1916—1918. *Weste*, Svenskt och fransyskt lexicon. Parallèle des Langues françoise & suédoise; ou Dictionnaire françois et suédois. Stockholm, 1807. *Vigfusson*, se *An Icelandic* etc. *Wimmer, Ludv. F. A.*, Fornnordisk formlära. Svensk omarbetad upplaga. Lund, 1874. + *Runeskriftens Oprindelse. Kjøbenhavn, 1874. + Die Runenschrift. Berlin, 1887. *Worm, Ol.* Fasti Danici. Havnæ, 1643. *Wrede, Ferdinand*, Grammatik. Ingår i Friedrich Ludwig Stamm's Ulfilas. Paderborn, 1896. *Xenia Lideniana*, Festskrift tillägnad professor Evald Lidén. Stockholm, 1912. *Zeitschrift für deutsche Philologie*. Halle, 1869—. *Zetterberg, Fridolf*, Bjärköarättens ljud- och böjningslära. Upsala, 1893. *Zoëga, Geir T.*, A concise Dictionary of Old Icelandic. Oxford, 1910. + Íslenzk-ensk orðabók. Reykjavík, 1904. *Zupitza, Ernst*, Die germanischen Gutturale. Berlin, 1896.

FÖRSTA KAPITLET.

Om den inverkan ett fallande *u* utövat på ett omedelbart föregående *ā*.

Adolf Noreen har i Aisl., § 74.2 uppställt en regel, enligt vilken *ā* i fornvästnordiskan övergått till *ō* under inflytandet av ett omedelbart efterföljande *u*. Denna regel

har blivit motsagd av Kock i Ark. XXXII, sidd. 193 ff. Kock sammanfattar på sid. 200 sina åsikter i följande regel:

'Under samnordisk (tidig särspråklig) tid övergick genom *u*-omljud långt *a*-ljud omedelbart framför ett följande (i literaturspråken förlorat) *u* till långt *ø*-ljud (icke ända till långt *ō*-ljud) — detta i överensstämmelse med den normala behandlingen av långt onasalerat *a*-ljud.'

I SNF VIII.1, sidd. 29 ff. tror jag mig hava ådagalagt, att de bevis, som Kock anfört som stöd för sin regel, äro ogiltiga, om slutljudande obetonat *u* bortföll tidigare än inljudande *h*. I alla Kocks exempelformer är det nämligen fråga om en slutljudande förbindelse *-ǣhu*. Mellan *-ǣhu* och *-ø* träder, under den nyssnämnda förutsättningen, ett mellanstadium *-øh*, och *u* har då i intet av de åberopade fallen stått omedelbart efter *ǣ*.

Emellertid finnes det omständigheter, som tala för att *h* i den slutljudande förbindelsen *vokal + hu* fallit före *u*. Frånvaron av brytning i fisl. *fé*, *fó* 'boskap' (got. *faīhu*) förklaras enklast, om man antager, att *h* fallit med ersättningsförlängning av *e*, innan *u* försvann. I samma riktning pekar det i förra årtusendet upptecknade runnamnet *fiu*, *feu*, *fea*¹. Kocks invändningar mot Noreen kunna därför icke avvisas med bestämdhet, innan man utrett, att de äro missvisande, även om *h* i den slutljudande förbindelsen *-ǣhu* fallit förr än *u*.

Vid referatet av Kocks kritik behöver jag icke framlägga hela hans exempelsamling, utan jag kan nöja mig med att diskutera ett par typiska fall, kring vilka envar lätt kan gruppera det övriga materialet.

Stammen **raihu* > **rāhu* 'rådjur' har i fvn. utvecklats sig på följande sätt:

Enligt Noreen:

nsg **rā-u* > **ró*
gsg **rā-aR* > *rár*

Enligt Kock:

**rā-u* > *ró*
**rā-aR* > *rár*

Stammen **wranhō* > **wrā·hu*² 'vrå' har enligt allas mening utvecklats sig på följande sätt:

nsg **wrā·-u* > *ró·*
gsg **wrā·-aR* > *rǣ·r*

¹ S. Bugge, Bidrag, sidd. 22—24.

² Punkten efter vokaltecknet utmärker den nasalering av vokalen, som den bortfallna nasalen efterlämnat.

Enligt Noreens uppfattning har nominativen **ró* 'rådjur' ersatts med *ró*, emedan böjningen *ró*, gen. *rá-(a)r* stod i samklang med typen *skól* f. 'skål', gen. *skálar*. Kock anser å sin sida, att *ró*· 'vrå' varit utsatt för samma analogiinflytelser som **ró* 'rådjur', och framhåller, att resultatet av dessa inflytelser borde hava blivit detsamma i båda fallen. Då resultaten i själva verket divergera, måste utgångsformerna också hava varit olika, och man måste antaga, att **rai/ru* 'rådjur' ljudlagsenligt gett *ró*.

Kocks bevisföring är bestickande, så länge man opererar med en skriftbild, i vilken vokalernas nasalering är obetecknad. Sätter man ut nasaltecknen, ter sig saken genast annorlunda. Genitiven **rā-ar* associerade sig med genitiverna av typen *skálar* och antog en nominativ *ró* svarande mot *skól*. Genitiven **rā·-ar* slöt sig till typen *vā·nar* 'förhoppning(s)', *á·lar*¹ 'rem(s)' med de alternativa (och ljudlagsenliga) nominativerna *ó·n* och *ó·l*. I det förra fallet skapades den proportionsanalogiska formen *ró*, som fick ersätta det ljudlagsenliga *ró*. I det senare fallet vidmakthölls genom analogiska inflytelser den ljudlagsenliga formen *ró*·.

Lika visst som det är, att analogiinflytelserna göra sig gällande på samma sätt under samma förhållanden, lika farligt är det att förbise väsentliga olikheter mellan de former och formgrupper, som jämföras med varandra. Det som ovan anförts, torde redan vara tillräckligt att visa, huru ohållbar Kocks argumentering är. Men åtminstone en viktig invändning bör ännu göras.

Så snart *u* synkoperats, kunde till genitiven **rā-aR* 'rådjurs' nybildas en nom. *ró* enligt kända mönster, och denna nom. kunde fortleva och rotfästa sig utan hinder. Helt annorlunda stod saken inom paradigmet *ró*· 'vrå'. Så länge den ljudregel ägde bestånd, enligt vilken långt nasalerat *ō* övergick till *ō*, saknades ljudet *ō*· i den nordiska ljudskalan. Intet försök att till genitiven **(w)rā·aR* nybilda en nominativ **(w)rō*· kunde på denna tid hava varaktig framgång, ty om formen **(w)rō*· momentant framtvangs, övergick den ofelbart till **(w)rō*·. Analogiska former sådana som *vó·n* 'förhoppning' och *ó·l* 'rem' hava icke kunnat uppkomma, förrän ljudregeln *ō*· > *ō*· upphört att verka. Men den likaledes analogiska formen

¹ Jfr Falk, Ark. VI, sid. 115.

ró 'rådjur' kan, som sagt, hava uppkommit och befäst sin ställning långt tidigare.

På grund av det som ovan anförts måste jag uttala som min mening, att Kocks invändningar mot Noreens regel om utvecklingen $\bar{a}-u > ó$ ej äro bindande, och med hänsyn till ett följande kapitel, i vilket jag ärnar diskutera tidpunkten för *h*-bortfallet, lägger jag särskild vikt på den omständigheten, att man kan förlägga bortfallet av intervokaliskt *h* till tiden före *u*-synkopen utan att kasta Noreens regel över bord.

Innan jag avslutar förevarande kapitel vill jag ännu framhålla ett par positiva stöd för Noreens regel.

Hellquist har i Sv. L. XX.1, sidd. 581 f. uppvisat förekomsten av ett fsv. älvnamn *Strō*, gen. **Strār* av stammen **Strawō*, och vidhåller med rätta sin mening i den år 1918 tryckta boken 'Om namn etc.', sidd. 45 f. Kock har helt och hållet förbisett det viktiga belägget *Strō* < **Strā-u* < **Strawu* eller förbigår det i varje fall med tystnad.

Av det fisl. adjektivet *frár* 'rask' finnes, som känt, sidoformen *frór*. Se t. ex. Fritzner I, sidd. 481 f. och 493. Det har sagts, att formen *frór* kan vara en sekundär nybildning, vid vars uppkomst adjektivet *hór*, *hár* 'hög' spelat in¹. Å andra sidan har Zupitza, sid. 64 sökt begagna växelformerna av *frár*, *frór* som ett medel att förklara oregelbundenheterna i paradigmet *hór*. Det är naturligtvis en vinning, om formen *frór* kan förklaras direkte ur adjektivstammen **frawa* (W, sid. 233). Enligt Noreens regel fås i nsf och napn formen **frawu* > **frā-u* > *fró*. En liknande ljudlagsenlig härledning erhåller man för substantivet *fró* f. 'hjälp'. Det maskulina substantivet *frói* m. med samma betydelse är väl påverkat av adj. *frór* och subst. *fró* f.

Anm. Ehuru jag ovan, sid. 8 ansätter en utveckling **raihu* > **rāhu*, har jag icke därmed velat taga ställning till frågan om tidpunkten för kontraktionen *ai* > *ā* för *h*. Då jag under alla omständigheter (med Noreen) betraktar nominativen *ró* som en analogisk nybildning, spelar det ingen roll i min bevisföring, om konstruktionen **raihu* > **rāhu* ersättes med en konstruktion, enligt vilken *h* i **raihu* föll, innan diftongen *ai* hade undergått kontraktion.

¹ Ad. Noreen, Aisl., § 77.2. Hugo Pipping, Xenia, sid. 168.

ANDRA KAPITLET.

Till frågan om tidpunkten för bortfallet av *h* i de nordiska språken.

Vid bedömandet av det inflytande ett fallande *h* haft på mer eller mindre närstående ljud är det av vikt att veta, i vilket tidsförhållande *h*-bortfallet och vokalsynkopen stått till varandra. I detta avseende synas mig följande påståenden bevisliga.

- I. I ställning framför ett labilt¹ *a* kvarstod *h* längre än *a*.

Som ett kraftigt bevis för ovanstående sats vill jag anföra den fgottl. formen *nsm haur* 'hög', som är belagd i båda handskrifterna av GL, kapitlet *Af halfgierpi*. Utvecklingsgången har tydligen varit **hauhaR > *hauhR > haur*. Om *h* hade fallit förr än *a*, skulle man hava fått en urn. form **hawaR*, som aldrig hade kunnat ge *haur*. I samma riktning som *nsm haur* pekar *nsn haut* i cod. A av GL, kapitlet *Af þingum*. Däremot får man i detta sammanhang icke åberopa formen *nsf hau*, som anträffas i den fgottl. runkalendern (Worm, sid. 153). I *nsf* lydde den samnordiska grundformen **hauhu*, och här efterföljdes *h* sålunda av *u*, icke av *a*. Den ljudlagsenliga utvecklingen av **hauhu* skall diskuteras längre fram.

I samma riktning som fgottl. *haur*, *haut* pekar formen *ualhR* på Maglemosebrakteaten. Magnus Olsen har i Aarb. 1905, sid. 219 härlett *ualhR* ur ett äldre **walhaR* och har i anledning av min uppsats 'Über den Schwund des *h* in den altnordischen Sprachen' (NM 1914) framhållit, att formen *ualhR*, om den är riktigt tolkad, kan användas som argument i diskussionen av tidpunkten för *h*-bortfallet. På samma gång (i brev av den 12. V. 1914) påpekade Magnus Olsen, att hans tolkning godkänts av v. Grienberger i Gött. gel. Anz. 1908, nr 5, sidd. 379 ff.

Mot sats I kan, så vitt jag vet, blott en invändning göras. I en irisk uppteckning av runraden, som torde härstamma

¹ Labil kallar jag en vokal, som i samnordisk tid måste bortfalla enligt synkopereglerna.

från 900-talet¹, bär runan *ſ* namnet *fea*. Emellertid anse både Bugge och v. Grienberger, att *fea* beror på felaktig kopiering av *feu* och åberopa det tungt vägande argumentet, att namnet på runan *úr* (som i texten följer omedelbart efter *fea*) skrives *ar*. Ehuru jag tidigare sökt att taga formen *fea* i försvar², måste jag numera medgiva, att Bugge och v. Grienberger sannolikt haft rätt. Men då bortfaller också det enda hindret för sats I (sid. 11).

I god överensstämmelse med nyssnämnda sats finner man hos Bugge, Ark. IV, sid. 134 konstruktionen **wīha- > *wēh-* (i förleden av en sammansättning). I Ark. XXVII, sid. 191 inrymmer Kock möjligheten av att denna Bugges konstruktion är riktig. Se även Kock, Ark. XXX, sidd. 364 f., där det säges, att fisl. *selr* sannolikt genomlupit utvecklingsstadierna **selhaR > *selhR > selr*.

II. I ställning framför labilt *i* kvarstod *h* längre än *i*.

Bevisen för denna sats äro kanske icke lika bindande som bevisen för sats I, men de synas mig dock rätt starka.

Från fgottl. hava vi att anteckna ett par fall av rätt stort intresse.

1. Till adv. *haut* 'högt' fanns en komparativ *hoyrin*, och till adj. *haur* 'hög' en superl. asf *hoystu*. Komparativen **hoyri* 'högre', från vilken adverbet *hoyrin* utgår, återgår till stammen **hauhiRē* med labilt *i* och superlativen **hoystri* till stammen **hauhisti-* med ett *i*, som var labilt i åtskilliga former, bl. a. i asf. Om *h* i dessa fall hade försvunnit, innan *i* synkoperades, skulle diftongens senare led säkerligen hava överförts till den följande stavelsen, och varken *hoyrin* eller *hoystu* skulle då få anses uppvisa en ljudlagsenligt uppkommen diftong *oy*. Naturligtvis kan man tänka sig, att de högre graderna inom komparationen *haur* ~ **hoyri* ~ **hoystri* bildats efter mönstret *haugr* ~ *hoygri* ~ *hoygstr*, men det ligger dock närmast tillhands att betrakta *hoyrin* och *hoystu* som ljudlagsenliga former. Nödiga citat finner man hos Pipping, GL, ordbok, sid. 36.

¹ Stephens, Vol. III, sid. 11. Bugge, Bidrag, sidd. 23 f., v. Grienberger, Ark. XIV, sidd. 104 och 106.

² Se Hugo Pipping, Xenia, sid. 162, not 3 och FO, sid. 90. Jfr ock ett tidigare uttalande av F. Jónsson i Aarbøger 1895, sid. 309.

2. I Ark. XXXV, sidd. 323 ff. har Nils Carlsson gjort troligt, att fgottl. *loyski* n. 'kal fläck på huvudet' återgår till en stam **lauhiskia*. Man har svårt att tro, att fgottl. skulle uppvisa en diftong i rotstavelsen, om *h*-et i urn. tid hade försvunnit förr än *i*-et.

Nu finnes ju den möjligheten, att utvecklingen i de övriga nordiska språken tagit en annan riktning än i fgottl. Men utan tvingande skäl bör man naturligtvis icke antaga, att olikheter förelegat.

Man skulle tro, att frågan om förhållandet mellan *h*-bortfallet och *i*-synkopen jämförelsevis lätt kunde utredas genom iakttagelser rörande de former av verbet *fá* 'måla' (urn. **faihian*), som äro belagda i urn. inskrifter. Men en sådan utredning erbjuder olyckligtvis många svårigheter. Urn. **faihian*, som ursprungligen hörde till 3:dje svaga klassen, har genom mellanstadier, som icke äro säkert utredda, övergått till ett verb av 1:sta svaga klassen. Av de urn. formerna är blott Einangstenens *faihido* 'jag har målat' fullt genomskinlig, men då varken *h* eller *i* här fallit, säger denna form ingenting om tidpunkten för någotdera bortfallet. Ifall vi på Nolebysten och Åsumbrakteaten hava att läsa *fahi* = *fāhi* 'jag målar', 'jag skriver', är denna form icke ljudlagsenlig. Ty såsom Hesselman lär i Vno. stud. II, skall (i en trestavig urn. form) kort mellanvokal falla förr än ett slutljudande *u* i ändelsen, förutsatt att rotstavelsen är lång. Om formen *fahi* är riktigt läst och utgör 1 pers. sing. pres., måste den (likasom den litterära tidens 1 pers. sg. pres. ind. av typen *dōmi*) bero på analogisk omdaning och är sålunda olämplig som grundval för bedömande av ljudreglernas kronologi. Osäkerheten är så mycket större, som verbet **faihian* givetvis stod i ett ganska strängt beroende av adj. **faiha-* > fisl. *fár* 'brokig' (jfr *blá-fár* 'blåspräcklig' i Rígsþula 28).

Upplysningar om de förlitterära formerna av verbet *fá* 'måla' finner man bl. a. på följande ställen: Noreen, Aisl., § 54 och § 224, Gesch., § 50 och § 51. 3. Bugge, NI I, sidd. 83 ff., Aarb. 1905, sid. 312.

Utan att tillmäta de urn. beläggen för verbet **faihian* någon avgörande betydelse anser jag dock, att de snarast tala för, att *h* kvarstått längre än ett efterföljande labilt *i*.

I den följande framställningen utgår jag från antagandet, att så varit fallet.

III. I ställning framför ett vokalistiskt eller konsonantiskt *u* har *h* fallit, innan labil vokal synkoperades.

Man torde knappast kunna bestrida, att *h* framför labilt *u* fallit före *u* i urn. **fehu* 'boskap'. Härom vittnar runnamnet *feu* (läs *fēu*) i Abecedarium Nord(mannicum), som läses i en 800-tals handskrift, förvarad i S:t Gallen. Se Bugge, Bidrag, sid. 22 och v. Grienberger, Ark. XIV, sidd. 107 och 109. Formen *feu* finner stöd i runnamnet *ƿīn*, *fiu* i codex Leidensis, lat., 4:to, 83. Denna handskrift tillhör 900-talet, och den där nedskrivna runraden anses bero på en uppteckning av meddelanden, som gjorts av en dansk man under perioden 825—850. Se Bugge, Bidrag, sidd. 17—22; v. Grienberger, Ark. XIV, sidd. 101 ff.

Bugge, sid. 22 anser, att *ƿīn* företräder uttalet *fēu* < **fēhu*.

Den nu förfäktade åsikten, enligt vilken *h* i urn. **fehu* fallit förr än *u*, torde vara rätt allmänt omfattad. Jag har redan åberopat Bugge och kan ännu hänvisa till Noreen, Aisl., § 74.4. Kock antager också, att *h* fallit förr än *u* men ansätter en utveckling **fehu* > **fē-u* (utan ersättningsförlängning för *h*) > *fē*. Se Ark. XXII, sid. 339, not 1, (XXVII, sid. 191), XXX, sid. 374, XXXII, sid. 192, not 1, samt framför allt Sv. Ij. I, sid. 133, UB, sidd. 154 och 170. Kocks konstruktion synes mig på en gång djärv och oändamålsenlig, ty **fēu* med väntad ersättningsförlängning ger den faktiskt belagda formen *fō* (se Noreen, a. st.).

Till förklaringen av den vanligaste formen *fē* kunna följande betraktelser bidra.

Vid den tidpunkt, då nominativen hette *fē-u*, bildades till densamma en genitiv **fē-āR* (> fsv. *fēar*, fisl. *fiár*). I denna form fanns ingen källa till omljud eller brytning. Även till dativen kunde vokalisationen *ē* givetvis sprida sig, ehuru den ljudlagsenliga utvecklingen här skulle hava lett till en form med *i*-omljud. När *u* senare synkoperades i nom. och ack. *fē-u*, stod den i gen. och dat. förekommande rotvokalen *ē* som ett hinder för *ē*-ets labialisering i nom. och ack.

Fisl. *té* i uttrycket *þat er yðr í té* (Fritzner III, sid. 680, W, sid. 153, Uhlenbeck, IF XXV, sid. 146, Emil Olson, Ark. XXXI, sid. 14, Kock, Ark. XXXII, sid. 192, not 1) kan icke kasta något klart ljus över fisl. *fē*, då formens förhistoria är osäker.

Antagandet, att *h* fallit framför labilt *u* förr än *u*, gör det möjligt att i huvudsak godtaga Noreens tilltalande förklaring av fisl. *iōr* 'häst'. Utvecklingen har enligt Noreen gått genom stadierna:

*ehwa- > *iahu- > *iā-u > ió-.

Se Noreen, Aisl. § 102, anm. 1. Om utvecklingen *ā-u* > *ó* se ovan, kap. I. Annorlunda om *iór* hos Olson, Ark. XXXI, sidd. 19 ff., Kock Ark. XXXII, sidd. 187—194. En del (men ingalunda alla) tidigare uttalanden finnas sammanställda av mig i Gr. st., sid. 28, not 1. Se ock Lindroth, IF XXIX, sid. 146 f.¹ Närmare om *iór* nedan, sidd. 16 f.

Då det gäller att utgrunda orsaken till att *h* bevarats längre än ett omedelbart efterföljande labilt *a* eller *i*, men försvunnit tidigare än ett omedelbart efterföljande labilt *u*,

¹ Lindroths mot min framställning i Gr. st. riktade anmärkning är icke träffande. Jag hade där ansatt en utveckling **iawR* > *iór* och anmärkt, att ett *w*, som föll efter diftong, borde verka omljud i samma utsträckning som ett *w*, vilket föll efter lång vokal. Lindroth frågar nu, om icke *ia* snarare var likställt med konsonant + *ā* än med diftong och hänvisar till att vokalbalansen i nsv. *tjāru*- tyder på kort rotstavelse. Lindroth sammanblandar här två olika stadier. Brytningsdiftongen *ia* anses allmänt gå tillbaka till ett stadium, i vilket huvudtonen föll på komponentens förra led (*e* > *ea* > *ia*, jfr Noreen, Gesch., § 28, b.), och det fanns sålunda en tidpunkt, då brytningsdiftongen *ia* (eller om man så vill *ea*) ej var att likställa med konsonant + vokal. Annorlunda blev förhållandet, sedan accentomkastning inträtt. Ändelsevokalen *u* i *tjāru* visar ingenting annat, än att accentomkastningen i brytningsdiftongen redan inträtt, när vokalbalansens verkningar begynte göra sig gällande. — Exemplet *tjāru*- är från Lindroths synpunkt så mycket olyckligare valt, som ordet *tjāra* i urnordisk tid var långstavigt (**terwōn*, jfr fi. *terva*). Detta visar bättre än någonting annat, att vokalbalansen rättar sig efter de i litterär tid framträdande kvantitetsförhållandena, icke efter den urnordiska kvantiteten.

Jag anser sålunda fortfarande, att *ia* i urn. **iawR* med avseende å de prosodiska förhållandena är att likställa med en diftong eller en lång vokal, samt att även de, som anse, att fallande *w* verkat omljud på en omedelbart föregående vokal, blott om denna var lång, gott kunna acceptera en utveckling **iawR* > *iór*. Om jag själv numera icke tror på en utveckling **ewar* > **iawR* > *iór*, beror detta ingalunda på Lindroths invändningar, utan därpå, att jag senare funnit, att ett *w*, som gränsar till palatal och till labil vokal försvunnit före synkopen. Likasom -*pewar* gett -*pér* och **knewa* gett *kné*, bör ett **ewar* också hava gett **ér*.

ledes tanken närmast till den kända åsikten¹, att labilt *u* under i övrigt lika omständigheter synkoperades senare än *a* och *i*. Man frestas därvid till den föreställningen, att inljudande *h* föll liktidigt i alla ställningar, och att detta bortfall inträffade, efter det labilt *a* och *i* synkoperats, men före synkopen av labilt *u*. Emellertid tror jag, att denna föreställning är oriktig. Det finnes en hel del fakta, för vilka en enkel förklaring kan vinnas, om vi antaga, att bortfallet av inljudande *h* icke skedde liktidigt i alla ställningar, utan tidigast i ställning framför (sonantiskt eller konsonantiskt) *u*. Med *u* likställer jag här ett sådant urnordiskt *ō*, som senare utvecklade sig till *u*.

Om ovanstående definition på ljudet *u* iakttages, gälla följande regler:

Ett inljudande *h* i ställning framför *u* (*w*) har försvunnit:

1. efter det *w* fallit i ställning framför rundad vokal,
2. efter det brytning verkats av labilt *a*,
3. förrän labil vokal synkoperats,
4. förrän brytning verkats av *u*,
5. förrän brytning verkats av stabilt *a*.

Som stöd för mom. 1 vill jag anföra den omständigheten, att ordet 'pil' i fisl. heter dels *ǫr* f., dels *ó*r f. med lång rotvokal. (Noreen, Aisl., § 119.2 och Gesch., § 46.e. Stammen är **arhwō*, se W, sid. 18). I kap. IV skall jag söka visa, att *h* i förbindelserna *lh*, *rh* fallit med ersättningsförlängning av den föregående sonanten, endast om någon av de nämnda förbindelserna vid tidpunkten för *h*-bortfallet stod mellan två korta sonanter. Med iakttagande av denna regel och mom. 1 ovan fås av fisl. *ǫr* f. 'pil' formerna:

gpl **arhwō* > fisl. *ǫrva*
 dpl **arhumR* > fisl. *órum*

Båda dessa former äro belagda hos Larsson, sid. 395. Om *h* i dpl hade fallit före *w*, skulle det aldrig hava kommit att stå mellan två sonanter.

Genom den datering, som mom. 2 innehåller, möjliggöres härledningen:

**ehwaR* > **iahwaR* > **iāuR* > fisl. *iór* 'häst'. Jfr ovan, sid. 15.

¹ Noreen, Aisl., § 145^{b.7}. Annorlunda Gesch., § 51.7.

Om *h* hade fallit, förrän brytning verkats av labilt *a*, skulle utvecklingen hava blivit:

**ehwaR > *ēwaR > *ē-aR > *ér.*

Angående *w*-bortfallet i **ēwaR* se den regel, som jag formulerat i SNF VIII.1, sid. 94, mom. II.

Om Olsons och Kocks förklaringar av *iór* se kap. III.

Det i mom. 3 framlagda påståendet, att *h* i ställning framför *u* (*w*) fallit, förrän *a* synkoperats, stödes av utvecklingen

**ferhwa > *ferwa > fisl. fiþr* n. 'liv' (jfr W, sid. 234).

Om *a* hade synkoperats, förrän *h* föll, hade vi fått utvecklingen

**ferhwa > *ferhu > *fēru* etc.,

ty enligt den regel, som skall framläggas i kap. IV, måste *h* i ett *rh*, som bortföll i ställning mellan två korta sonanter, falla med ersättningsförlängning. Urn. **fēru* kan omöjligen leda fram till fisl. *fiþr*.

Det i mom. 3 framlagda påståendet, att *h* i ställning framför *u* (*w*) fallit, förrän *i* synkoperades, kräver knappast en särskild bevisföring, då ingen torde hava påstått, att vokalen *i* synkoperats tidigare än *a*¹. Men det kan dock icke skada att framlägga ett direkt stöd för vår mening.

Det paradigm, som jag här vill införa i diskussionen, är fisl. *selia* f. 'salix capræa'. Enligt gängse mening återgår detta paradigm till urg. **salhiōn*. Se W, sid. 436, Walde sid. 672 och Olson, Ark. XXXI, sid. 22. Denna härledning kan emellertid icke vara riktig. Enligt allas mening återgår fisl. gsg *merar* (av *merr* f. 'sto') till grundformen **marhiōR*. Enligt Torp, GO, sid. XXXIX ger urn. **swerhian* fisl. *suíri*, gen. *suíra*, icke **suiria*. Grundformen **snarhian* v. har tvivelsutan gett samnordiskt *snæra*. Härom vittna följande former:

1. östsv. dial. *snær(a)* v. 'snärja', 'avdraga löv från kvistar' (Vendell, Ordbok, sid. 899).

2. nyno. dial. *snære* v. (< **snæra*) i frasen 'det snærer seg eit snar yver' = 'det legg seg ei tunn skorpa yver' (Skulerud, Festskrift til Torp, sidd. 174 f.)².

¹ Jfr Noreen, Gesch., § 6. och § 51.7 (samt Aisl., § 145^{b.7}).

² Skulerud framhåller uttryckligen, att nyno. *snære* har fno. långt *æ* på grund av ersättningsförlängning för bortfallet

3. Äda. *snære* 'snärja', 'fånga' (Kalkar IV, sid. 19), *besnære* 'insnärja', 'fånga' (Kalkar I, sid. 175), nyda. *besnære* 'insnärja', 'bedåra'.

Det är visserligen sant, att man vid sidan av dessa belägg finner

1. östsv. dial. *snæri* (< **snæria*) 'snöra', 'avdraga löv från kvistar' (Vendell, Ordbok, sid. 900),

2. fsv. *snæria* > nsv. *snärja* (Söderwall II, sidd. 450f.).

3. Äda. *snærje*, *besnærje* = *snære*, *besnære*.

Den noggranna överensstämmelse i betydelsen, som råder mellan äda. *snære* och *snærie* 'insnärja' samt mellan östsv. *snær(a)* och *snæri* (< **snæria*), vilka verb båda kunna betyda 'avdraga löv från kvistar', visar, att det måste hava funnits både ett samnordiskt **snæra* och ett **snæria*, som nära nog hade ett gemensamt ursprung. Men identiska kunna dessa verb icke hava varit, utan blott det ena av dem kan härledas ur **snarhian*. De kända fallen **marhiōR* > fisl. gsg *merar* (icke **meriar*) och **swerhian* > fisl. gsg *suíra* (icke **suiria*) visa, att blott **snæra*, icke *snæria* kan hava utvecklats ljudlagsenligt ur **snarhian*¹. Uppkomsten av sidoformen *snæria* är icke svår att förstå. Vid en tidpunkt, då urn. **snarha* (W, sid. 521) genomlupit den ljudlagsenliga utvecklingen **snarha* > *snarh* > *snar* n. 'slinga', 'lycka' (på en tråd)², nybildades på detta substantiv ett verb *snæria* efter kända mönster³. Jfr t. ex.:

fisl. *far* n. 'farkost' ~ *feria* v. 'föra över vatten',

fisl. *tal* n. 'tal' ~ *telia* v. 'tala', 'räkna',

fisl. *val* n. 'val' ~ *velia* v. 'välja'.

Bland alla de nu diskuterade fallen tala alltså flere för men intet emot antagandet, att ett samnordiskt kort, obetonat *i*,

h. Skulerud ansätter grundformen **snarhiōn*, men då jag längre fram skall söka visa, att *h* i *rh* föll med ersättningsförlängning, blott om *h* vid tidpunkten för bortfallet stod framför kort sonant, utgår jag från grundformen **snarhian*. Att ett urg. **snarhian* funnits, antages av FTW, sid. 1090 (under *snar*), där ags. *snierian* 'ila' härledes ur denna form.

¹ Under hänvisning till *merar* < **marhiōR* har jag påpekat detta redan i NM 1914, sid. 146. Då Olson i Ark. XXXI, sid. 22 härleder fsv. *snæria* ur **snarhian* har han uppenbarligen förbisett min anmärkning.

² Nyno. *snar* n. har denna betydelse, se W, sid. 521, FTW, sid. 1090, Torp, sid. 665.

³ Om en nyskapelse i motsatt riktning (fsv. *vap* till *væpia*) se Lindroth, IF XXXV, sidd. 301 f.

som stod emellan *rh* och en bitonig sonant, undergick ljudlagsenlig synkope och i litterär tid icke uppträdde som konsonantiskt *i*. Då det knappast är troligt, att förbindelsen *lhi* behandlats annorlunda än *rhi*, framstår härledningen fisl. *selia* ur **salhiōn* som i hög grad betänklig.

Tager man i betraktande, att latinets *salix* visar ett *i* mellan *l* och den följande konsonanten, hindrar oss ingenting att utgå från en grundform **salihōn*. Om vi nu antaga, att *h* framför *u* och framför ett sig mot *u* utvecklande *ō* fallit, förrän ett labilt *i* synkoperats, fås (med ersättningsförlängning för det *h*, som föll):

**salihōn* > **salīō(n)*.

Den sekundära förlängningen räddade *i*-et från att synkoperas, och **salīō(n)* gav fisl. *selia* f. 'salix capræa'.

Att *h* i ställning framför *u* fallit, förrän *u* synkoperats, framgår direkt av den tidigare (sid. 14) diskuterade formen *fē-u* < **fehu*.

Den ovan, sid. 16, mom. 3 föreslagna dateringen för bortfall av inljudande *h* i ställning framför *u* har sålunda visat sig vara dels obestridligt riktig, dels fruktbar.

Sid. 16, mom. 4 sades, att *h* framför *u* fallit, förrän brytning verkades av *u*. Beviset för detta påstående ligger i den redan tidigare diskuterade utvecklingen

**fehu* > *fēu* > *fō*.

Då här är fråga om labilt *u*, och brytning säkerligen verkades tidigare av labilt *u* än av stabilt, torde formuleringen av mom. 4 icke få anses vara för vittomfattande.

För vokalen *a* kunna vi tydligt uppvisa, att brytningen inträdde förr, om *a* var labilt, än om det var stabilt. I mom. 2 visade det sig, att *h* framför *u* (*w*) fallit, efter det brytning verkats av labilt *a*: Å andra sidan har *h* framför *u* (*w*) fallit, innan brytning verkats av stabilt *a*. Vi komma härmed till diskussionen av mom. 5 på sid. 16.

Beviset för att *h* i ställning framför *u* (*w*) fallit, innan brytning verkats av stabilt *a*, lyder som följer:

Urg. inf. **sehwan* 'se' (litteraturhänvisningar hos Olson, Ark. XXXI, sid. 13) har uppenbarligen närmast gett **sēwan*. När *w* senare bortföll på grund av att det stod intersonantiskt framför nasalerad vokal (Pipping, Xenia, sidd. 168 ff.), erhöles samn. **seā*, varav fsv. *sē(i)a* och fisl. *siá*. Om *h* icke hade fallit med ersättningsförlängning, innan

brytning verkades av stabilt *a*, borde *e* i rotstavelsen hava brutits. Det är visserligen sant, att germ. *hw* i **sehwan* (got. *saíhvan*) motsvarar ett ieu. ljud, ett labiovelart *k*¹, varför detta verb ursprungligen är kortstavigt. Det är vidare sant, att kortstaviga former, i vilka ändelsevokalen *a* efterföljts av nasal, i stor utsträckning (i fvn. genomgående) visa frånvaro av brytning². Men å andra sidan hyser man allmänt den uppfattningen, att ieu. labiovelart *k* i de germanska språken motsvaras av *h + w*. Jfr Brugmann I, sid. 607, Noreen, UL, sid. 143 och väl även (ehuru mindre klart utsagt) Streitberg, sid. 112. För de nordiska språkens vidkommande har Olson nyligen (Ark. XXXI, sidd. 17 f.) uttalat sig i samma riktning. Under dessa omständigheter synes frånvaron av brytning i samn. och fsv. *sēa* finna den enklaste tänkbara förklaringen genom den på sid. 16 i mom. 5 givna dateringen av *h*-bortfall i ställning framför *u* (*w*).

Vid behandlingen av utvecklingen **sehwan* > *sēa* har jag ej tagit någon hänsyn till Olsons (Ark. XXXI, sidd. 1 ff.; om **sehwan*, sid. 13) och Kocks (Ark. XXXII, sidd. 187 ff.; om **sehwan*, sid. 192) teorier för behandlingen av urg. *hw* i de nordiska språken. Till dessa teorier skall jag taga ställning i det tredje kapitlet.

TREDJE KAPITLET.

Till frågan om behandlingen av ljudförbindelsen *hw* i de nordiska språken.

I den ofta debatterade frågan om behandlingen av urn. *hw* hava inlägg nyligen gjorts av Emil Olson i Ark. XXXI, sidd. 1—25 och av Axel Kock i Ark. XXXII, sidd. 187—200. Jag är tvungen att till de i de nämnda uppsatserna gjorda uttalandena foga några anmärkningar.

¹ Brugmann I, sidd. 607 f., Streitberg, sid. 110.

² Kock, Ark. XVII, sidd. 161 ff., särskilt sid. 167 (jfr Ark. XIX, sidd. 234 ff., särskilt sid. 247), Ark. XXX, sidd. 339 ff., Ark. XXXI, sidd. 321 ff. Jfr ock Pipping, SNF VIII.1, sidd. 20 f. Annorlunda Hesselman, Västh. stud. I.

Sid. 12 säger Olson, att om *h* i **nāhwan* hade fallit före *w*, man hade fått en ljudlagsenlig utveckling **nāhwan* > **nāwa(n)* > **nōwa* > **nōwa*. Härvid antager Olson alltså, att ett *w*, som kvarstått, kunnat verka omljud på en omedelbart föregående vokal. Han råkar därvid i strid med de åsikter, som uttalats t. ex. av Kock i IF V, sid. 154 och i UB, sid. 155, samt av Noreen i Aisl., sid. 70. Ett påstående av denna art borde hava föregåtts av en förklaring av det förhållandet, att pluralerna av fisl. *týr*, *mór* heta *tívar*, *mávar* utan omljud, under det **nāwa* (enligt Olson) skulle hava gett **nōwa*.

Detta fel står icke isolerat, ty på sid. 12 påstår Olson, att en utveckling **nāhwōR* > **nāwaR* ljudlagsenligt skulle lett vidare till **nōwaR*. Det egendomligaste av allt är, att Kock, som i UB nedskrivit regeln om uteblivandet av omljud, där *w* kvarstod i ställning omedelbart efter vokal, vid en utförlig granskning av Olsons undersökning ej funnit någonting att anmärka på denna punkt, utan tvärtom gillar Olsons förklaring av *nó-* (a. st., sid. 191, not 1). Även denna förklaring vilar på antagandet, att kvarstående *w* kunnat verka omljud på en omedelbart föregående vokal.

Olson har vid sin undersökning kommit till det resultatet, att *w* i den postvokaliska förbindelsen *hw* genomgående försvunnit utan att hava efterlämnat några i litterär tid skönjbara spår av sin tillvaro. Därvid blir Olson tvungen att förklara fisl. *iór* m. 'häst' som ett lånord, ty om man betraktar ordet som inhemskt och utvecklat direkte ur germ. **ehwaz*, får man ett belägg, som visar, att *w* i förbindelsen *hw* kunnat verka labialisering av en vokal i rotstavelen. I överensstämmelse med den gängse åsikten, enligt vilken man i germanska språk ej bör göra skillnad mellan *hw* uppkommet ur ieu. labialiserat *k* och *hw* uppkommet ur ieu. *k + u* (se ovan, sid. 20), har Olson icke fäst något avseende vid, att *hw* i **ehwaz* återgår till två ieu. ljud (sskr. *áevas*), medan *hw* i det stora flertalet av de övriga fallen med säkerhet kan återföras till ett ieu. ljud. Ej heller jag kommer i det följande att bygga några slutsatser på detta faktum.

Kock kan med rätta icke förmå sig att betrakta *iór* som ett lånord. Han kan därför ej godkänna Olsons regel i dess fulla utsträckning, utan ersätter den (Ark. XXXII, sidd. 190—192) med en serie regler, enligt vilka behandlingen av *hw* ställer sig något olika i olika ställningar. Tyngd-

punkten av framställningen faller här på behandlingen av fisl. *iór*. I kapitlen I och II har jag redan visat, att Kocks kritik av Noreens förklaring av formen *iór* är förfelad. Den utveckling $*ēwR > iór$, som ansättes av Kock, sammanhänger på det intimaste med samme författares förklaring av fisl. *siór* 'sjö'. I SNF VIII.1 har jag underkastat denna förklaring en mycket utförlig granskning och kommit till den slutsatsen, att förklaringen är oriktig. Med hänsyn härtill och till det, som sagts ovan om *iór*, anser jag mig därför berättigad till påståendet, att Kock icke löst frågan om behandlingen av *hw* i de nordiska språken. Jag skall nu underkasta de viktigaste delarna av Olsons och Kocks materialsamling en förnyad granskning.

Bland de ord, som diskuteras av Olson och av Kock, intager fisl. *huél* n. 'hjul' ett alldeles särskilt rum bl. a. med hänsyn därtill, att man tvistar om den urgermanska utgångspunkten för denna form. Litteraturen om fisl. *huél*, (*huðl*), *hiól*, *huel* n. 'hjul' är synnerligen rikhaltig. En någorlunda god översikt över problemställningen torde man finna genom en granskning av följande yttranden, anförda i alfabetisk ordning efter författarnamnen.

Brugmann I, sid. 613. FTO I, sidd. 294 f., FTW, sid. 413. W, sidd. 116 f. Hellquist, Studier tillägnade E. Tegnér, sid. 243. Kluge, Urg., sid. 63. Kock, Ark. XI, sid. 140, XIV, sidd. 245 f., XXXII, sid. 190. Lindroth, IF XXIX, sid. 147. Noreen UL, sidd. 118, 145, 228, IF IV, sid. 323, Aisl., § 74.12, § 105, anm. och § 307, anm. 2. Olson, Ark. XXXI, sid. 2, not 1. Osthoff, PBB VIII, sidd. 259 ff. Paul, PBB VI, sid. 103. Sievers, PBB V, sid. 149, XVI, sid. 241. Streitberg, sid. 132. Torp, sid. 217. Zupitza, sid. 65.

Beträffande formerna *huel* och *huél* märkes till en början, att det är omtvistat och osäkert, huruvida de böra härledas ur en ieu.-stam $q^{eq}lo-$. I fråga om *huel* bestrides detta ursprung av Falk-Torp, W, Torp, Noreen och Zupitza, i fråga om *huél* av FTO I, sid. 294 och väl även av Hellquist.

FTW, W och Torp operera med en urgermansk stam $*hwehwula$ och härleda *huél* ur synkoperande former av denna stam. Fullt riktig kan denna förklaring icke vara, ty dsg $*hwehwulē$ skulle giva $hwehulē^1 > *hwē-ulē >$

¹ Se ovan kap. II, sid. 16, mom. 1.

**hwōli* > *hōli*¹. Men väl kan man tänka sig, att den förlitterära böjningen nsg **huē-ul* (tvåstavigt), dsg **h(w)ōli* vid (analogisk) genomsynkopering gav upphov åt formen *huél*.

Hellquist vill lika litet som Kock i Ark. XXXII operera med en ieu. trestavig stam. Men även om de hava rätt häri, märkes, att den av Kock framlagda urnordiska grundformen **hwehwla-* är en fonetisk orimlighet, såvida man antager, att *hw* betecknar en sammanställning av två ljud och icke ett labialiserat *h*. I ställning mellan två konsonanter kan *u* uppträda blott som sonant, icke som konsonant, och vi måste därför skriva **hwehula-*, icke **hwehwla-*. Denna stam **-hwehula-* ger på samma sätt som Torps **hwehwula-* en förlitterär böjning nsg. **huē-ul*, dsg. **hwōli* (> **hōli*), ur vilken *huél* kan hava framgått vid genomsynkopering.

Vill man rättfärdiga den av Kock och andra framlagda urnordiska grundformen **hwehwla-* med antagandet, att *hw* här betecknar ett enkelt ljud, en labialiserad velar, finnes det intet som står i vägen för påståendet, att *hw* på ett tidigt urnordiskt stadium förlorat sin labialisation i ställning framför konsonant². Härigenom fås utvecklingen **vehla* > **vehla* > *huél*. Utan att för min del taga position till förmån för detta antagande, vill jag framhålla, att det på intet sätt skulle strida mot de regler jag framställt för behandlingen av inljudande *h* framför *w*. Ty inom utvecklingsserien **vehla* > **vehla* > *huél* uppträder ingen sådan förbindelse, och i de fall, där jag opererar med ett ur ieu. *q*^u utvecklat *h + w*, stod velaren framför sonant, icke framför konsonant. Här kunde en utveckling *hw* > *h + w* alltså gå för sig alldeles ostört.

Fisl. *hiól* har aldrig åberopats som stöd för Olsons och Kocks teorier angående behandlingen av *hw*. Nyss har jag visat, att varken fisl. *huel* eller *huél* kan anföras som ett sådant stöd. Jag behöver därför icke vidare uppehålla mig vid behandlingen av dessa intressanta paradigm. Men jag kan ej underlåta att till det ovensagda anknyta ett par anmärkningar.

Urg. **vehla-* är, så vitt jag vet, det enda germanska paradigm, i vilket *hw* uppträder på båda sidor om rotvokalen.

¹ Jfr ovan, sid. 14 om utvecklingen **fehu* > *fēu* > *fó*.

² Jfr Zupitza, sid. 73 om bortfall av det labiala elementet i förbindelsen *hl*.

Den Vernerska växling, som framträder exempelvis i ags. *hweozol*, visar, att accenten varit rörlig. Samma form *hweozol* visar dessutom, att den senare velaren alternativt saknat labialisering, ty ʒ^{u} skulle enligt Sievers' regel hava gett germ. *w*, icke ʒ . Då synes mig följande tanke ligga mycket nära till hands.

Genom dissimilation förlorade alltid det ena *h* sin labialisering, och det berodde av accentens läge, på vilketdera hållet labialiseringen försvann.

**véhla*- gav **vehla*- > fisl. *huél*.

**wehlá*- gav **hehlá*- > **hez^ulá*- > fisl. *hiól*.

Den sekundära stammen **véhla* kunde ännu råka under den rörliga accentens herravälde, och på denna väg fick stammen **wez^ulá*-, till vilken ags. *hweozol* återgår.

Den enda invändning, som synes mig tänkbar, är att ags. visar formen *hwéol* ur **hez^ulá* icke **héol* ur **hez^ulá*. Men **wez^ula* kan hava uppkommit genom kompromiss mellan **véhla* och **hez^ulá*. Den dissimulationsregel, som hindrade *h* att stå på ömse sidor om en sonant, hindrade naturligtvis icke förbindelsen *h* + sonant + ʒ^{u} . Efter den Vernerska växlingen kunde *h* därför i stor utsträckning återinföras i uddljudet av sådana former, i vilka det tidigare förenklats till *h*.

Gotiskans reduplicerade preteritum *hwaíhōp* 'jag har berömt mig', Kor. II. 7: 14 kan naturligtvis icke anföras som hinder för den nyss föreslagna dissimulationsregeln, ty denna form stod under trycket av ett fast reduplikationssystem. Ville man begagna den som utgångspunkt för diskussion av ljudregler, finge man upphäva icke blott den av mig föreslagna regeln utan även Verners och Sievers' regler. De reduplicerade verbens utveckling i de nordiska språken tyder ju i stort sett på, att reduplikationsstavelsen var obetonad. Men under sådana omständigheter borde det andra *h* i *hwaíhōp* hava utvecklats till *w*.

Bland de paradigm, i vilka *hw* stått antevokaliskt, intager typen **ahwō* 'vatten', grundformen för fisl. *ó f. 'å'* ett betydande rum. Här likasom överallt antager jag, att *h* fallit framför *u* redan före vokalsynkopen. Vidare fasthåller jag givetvis vid en tidigare av mig uppställd regel angående bortfall av *w* mellan två vokaler, av vilka den senare är nasalerad¹, ett fall, som

¹ Se t. ex. Xenia, sidd. 168 ff. Olson, Ark. XXXI, sidd. 2, 12, 13 och 147 synes ej vilja bestrida möjligheten av att denna regel är riktig.

inträder i gen. plur. Enligt mina regler kommer *w* att kvarstå ljudlagsenligt blott i gsg och i n apl. Då kan man väl förstå, att spåren av detta *w* genomgående saknas, och man behöver ingalunda med Olson och Kock antaga, att *w* här fallit på grund av sin ställning efter *h*.

Så snart man med mig antager, att *h* i ställning framför (vokaliskt eller konsonantiskt) *u* fallit redan före synkope-tiden, förklaras *w*-bortfallet i formerna **nēhwanaz* ~ **nēhwinaz* > *náinn* 'närbelägen', **līhwan* > **lēa* > *liá* 'låna', **nēhwēn* > *ná* 'ná', **sehwan* > **séa* > *siá* 'se'. Ty efter *h*-bortfallet kom *w* att stå intervokaliskt framför nasalerad vokal och måste därför falla. Med **sehwan* förlorade även substantivet **sehwaðla* sitt *h* och sitt *w* och utvecklades regelrätt till *siáldr* n. 'syn', 'pupill' ¹.

Vid diskussionen av fisl. *soð-áll* m. 'köttgaffel', där *-áll* härledes ur **ahwalaR*, framhåller Olson den enstaviga formen *-áll* som ett stöd för teorien om det spårlösa bortfallet av *w* i förbindelsen *hw*. Olson menar, att man, om sådant bortfall ej antages, kommer till en tvåstavig form, och påstår, att genomsynkopering av urn. trestaviga maskulina *a*-stammar är ytterst sällsynt. Gentemot Olson påstår jag, att sådan genomsynkopering är regelrätt, där den trestaviga stammen stått som andra led i en fast sammansättning. Detta bevisas av fisl. *Porkell* (< **katilaR*), som är ojäm-förlikt vanligare än *Porketill* (Lind, sp. 1184 ff.) samt fsv. *Æskil* (Lundgren-Brate, sidd. 312 f.). Fisl. *soðáll* är tydligen en minst lika fast sammansättning som *Porkell*, *Æskil*, ty ett simplex **-áll* 'gaffel' är icke känt. Vad om-ljudsförhållandena beträffar, hindrar oss kapitel I från antagandet, att *-áll* är likvärdigt med ett äldre *-óll*, där om-ljudet framkallats av *w* i de synkoperande formerna av stammen **ahwala-*. [Ordet *soðáll* anträffas ej förrän i Stjórn, där skrivningen *soðaal* (sid. 430, not 4) kan vara likvärdig med **soðóll*]. Formen *soðáll* har tydligen uppkommit genom kompromiss mellan nsg **soðávall* och dsg **soðóli*.

Mot Olsons och Kocks antaganden talar behandlingen av urn. **nāhwa-* < urg. **nēhwa-*.

Både Olson, sidd. 10 f. och Kock, sid. 191, not 1 anse det tillåtligt att antaga, att förbindelsen urn. **nāhwa-* gett samnordiskt *nā-*. För min del ser jag med Noreen, Aisl.,

¹ Det beroende, i vilket substantivet *siáldr* står till verbet *siá*, har uppmärksamrats även av Olson, sid. 14.

§ 74.2 i formen *nógrana* ett säkert bevis på, att **nāhwa-* gett *nó-*. Olson gör sid. 11 det antagandet, att *nó-* i *nógranni* ursprungligen hör hemma i sammansättningar, där omljud verkats av ett *w*, som stod i början av andra sammansättningsleden, och nämner som exempel fisl. *návist*, för vilket ord han ansätter den ljudlagsenliga utvecklingen **nāhwa-wisti > *nóvist*.

Om Olson menar, att **nā-wist* ljudlagsenligt gett **nóvist*, så har han ånyo (jfr ovan, sid. 21) förbisett, att kvarstående *w* aldrig verkat omljud på en omedelbart föregående vokal. Menar Olson åter, att utvecklingen gått genom **nāhwist*, varvid *w* verkat omljud på *ā* genom ett mellanliggande *h*, är hans resonemang i alla fall mycket svagt, ty han antager då, att formen *nó-* uppträder just där den saknar berättigande och saknas, där den vore ljudlagsenlig (*návist*, *nógranni* i st. f. **nóvist*, *nágranni*). För mig är naturligtvis även en utveckling **nāhwist > *nóvist* fullkomligt otänkbar, då jag anser, att *h* framför (sonantiskt eller konsonantiskt) *u* fallit redan före vokalsynkopen och således långt förrän omljud verkades av ett kvarstående *w*.

Mycket stora svårigheter möta Olson vid behandlingen av verbet *nólgasc* (Bugge-Fritzner, sid. 1105, Larsson, sidd. 243 f.). Olson menar, att omljudet i *nólgasc* härstammar från former av typen *nólgoposc*. Förutsättningen för, att detta resonemang skall kunna godkännas, är naturligtvis, att formerna med omljud, verkat av ett *u* i verbaländelsen, skola vara talrika i jämförelse med formerna utan ljudlagsenligt omljud. I själva verket är förhållandet bland de hos Larsson förtecknade formerna det motsatta eller 1:11. För att på allvar kunna påstå, att *nólgasc* har sitt omljud från former av typen *nólgoposc*, måste man visa, att *u*-omljud även eljes uppträder i infinitiverna av typen *kalla*. Men detta är, som känt, icke fallet.

Med mindre Olson kan göra troligt, att *nólgasc* är avlett av ett adjektiv **nā-uligr > *nóligr*¹ — och därom har icke varit fråga — måste jag anse det för sannolikt, att *nó-* i *nólgasc* utvecklats ur **nāhw-*, och formen *nógrana* visar likaså i riktning mot övergången **nāhw- > nó-*.

Olsons diskussion av germ. **nēhwēz*, grundformen för fsv. *nār*, adv., da. *naar*, sv. dial. *når*, no. dial. *naar*² är,

¹ Om ändelsen *-uligr* se Torp, GO, sidd. LIX f.

² Jfr ock fvn. **nāar*, varom Sievers, Ark. V, sidd. 133 f., Noreen, Aisl., § 432, anm. 1.

som redan nämndes, avgjort felaktig, i det Olson tror, att *w*, om det kvarstått, skulle hava framkallat formen **nōwaR*. Olsons härledning **nāhwāR* > **nāhaR* > fsv. *nār* kan jag med hänsyn till formen *nógrana* icke erkänna som ljudlagsenlig¹. Men *naar* förklaras enkelt på följande sätt. Sedan **nāhwiR* (> nsv. *när*) förlorat sitt *w* framför labilt *i* enligt den av mig i Xenia Lideniana uppställda och i SNF VIII.1 mot Olson (Ark. XXXI, sidd. 115—145) försvarade regeln², bildade man till **nā-iR* sidoformen **nā-ōR* efter mönstret av den inom komparationen välkända växlingen *-iR* ~ *-ōR*³.

I komparativen **nā-ōR* > **nā-ar* och adjektivet *náinn* finna vi förklaringen till, att den ljudlagsenliga kompositionsformen *nó-* i regeln ersatts med *nā-*⁴.

Som av det föregående synes, antager jag, att *w* i förbindelsen *hw* följde de regler beträffande bortfall och omlydsverkan, som gällde i alla andra ställningar. Jag finner icke något faktum, som kunde tala emot detta antagande⁵. Ställd inför sådana fall som fisl. *siá* < *séa* < **sēwa* < **sehwan* och *nær* 'nära' < **nēhwiz* m. fl. dylika, blir man naturligtvis tvungen att godtaga mina regler för bortfall av *w* i intervokalisk ställning framför nasalerad vokal samt i ställning framför labilt *i*. Detta tvång hava Olson och Kock synbarligen sökt avlägsna, men de hava icke lyckats i sina bemödanden. Ty mot de förklaringsförsök, med vilka de velat ersätta mina regler, stå ohjälpligen fallen *iór*, *nógranni* och *nólgask*.

¹ En skillnad föreligger visserligen därutinnan, att den efter **nāhw-* följande vokalen i *nógrana* var labil, men i **nāhwāR* stabil. Det förefaller mig dock olämpligt att grunda en ljudlag på denna skillnad, emedan frånvaron av spår efter *w* i **nāhwāR* kan förklaras enkelt utan sådana antaganden.

² Flere av de fall, i vilka Olson och Kock antagit bortfall av *w* i förbindelsen *hw*, förklaras direkte ur denna min regel.

³ Jfr Kocks förklaring av fisl. *óri* i Sv. ljudh. II, sidd. 152 f.

⁴ Man kunde vara frestad att tänka, att *w* i komp. **nāhwōR* > **nāwōR* fallit på grund av nasalitet hos den vokal, som föregick det intervokaliska *w*. Men häremot talar pluralen *mávar* 'måsar', där intervokaliskt *w* kvarstått, ehuru nasal + sonant föregick.

⁵ Pret. *sá* 'såg' är ljudlagsenligt utvecklat ur grundformen **sah*, där labialiseringen av velaren saknas på grund av ställning i slutljud. Got. *sah* är en analogibildad form. Se Bruggmann I, sid. 608, Zupitza, sid. 77.

FJÄRDE KAPITLET.

Om förlängning av vokal i ställning framför urn. *rh*, *lh*.

Inledningsvis vill jag anmärka, att jag i detta kapitel likasom för övrigt också i de tidigare kapitlen använder bokstaven *h* som gemensamt tecken för den lokala¹ velara, tonlösa spirant, ofta tecknad *χ*, som de nordiska språken ärvde från urgermanskan, och den diffusa¹ spirant, i vilken den lokala spiranten redan i urnordisk tid övergick i de flesta ställningar och givetvis i alla de ställningar, där det ifrågasvarande ljudet senare bortföll². Mellan den lokala tonlösa, velara spiranten *χ* och den diffusa tonlösa spiranten *h* är gränsen så pass flytande, att den stundom endast med svårighet kan fastställas i levande språk³. Att med noggrannhet fastställa tid och rum för en förlitterär övergång *χ* > *h* måste därför vara hopplöst.

Frågan om ersättningsförlängning, verkad av fallande *h* genom ett föregående *r* eller *l*, har förut diskuterats av mig i NM 1914, sidd. 124—160 (jfr sid. 238).

Det visade sig vid mina undersökningar, att ersättningsförlängning framför urn. *rh*, *lh* ofta inträdde, om dessa förbindelser stodo framför stabil vokal ända från urnordisk tid (t. ex. *vári* 'vätska' av stammen **warhan*) eller efter synkope av en mellanvokal kommo att stå framför stabil vokal (t. ex. *suíri* 'nacke' av stammen **swerhian*). Fullt bestämt påstod jag dock icke, att varje *h*, som stod mellan *l* eller *r* och en stabil vokal, vid sitt bortfall verkade förlängning av den vokal, som föregick *l*, *r* (jfr NM 1914, sid. 141). Jag måste också medge, att icke hela materialet villigt fogar sig efter en så vidsträckt formulering av regeln. Vidare må anmärkas, att jag gick alltför schematiskt till väga, då jag antog, att *h* genomgående fallit senare än en efterföljande labil vokal. Detta antagande erbjuder visserligen den fördelen, att det synes enkelt, men det råkar i strid med den i andra kapitlet diskuterade formen *fe-u* (< **fehu*) i Abecedarium Nordmannicum. Denna form var mig inga-

¹ Om termerna 'lokal spirant' och 'diffus spirant' se Pipping, H-Laut, sid. 17.

² Jfr t. ex. Noreen, Aisl., § 216 och § 224.

³ Jag har hört Viborgare använda *χ* som substitut för *h* utan att väcka uppseende genom sitt uttal.

lunda okänd och hade tillochmed tolkats riktigt av mig två år tidigare i Xenia, sid. 162. Men jag ansåg, att de fördelar, som stodo att vinna genom en generell regel om *h*-bortfall efter synkopen, voro så stora, att man måste se bort från formen *feu*, som ju kunde tänkas hava berott på felaktig ljudsubstitution hos främlingar. Ju mera jag övertänkt hithörande problem, desto fastare har jag dock blivit i tron på att formen *feu* (= *fē-u*), även om den ej vore belagd, måste konstrueras, för att de litterära formerna av ordet skola kunna vinna en förklaring. Å andra sidan har jag ej heller kunnat frångå min övertygelse om, att ersättningsförlängningens uteblivande i typen **puerhaR* > *puerr* 'tvär' beror på, att *h* här kvarstått till tiden efter synkopen och sålunda icke fallit i antesonantisk ställning. Slutresultatet av mina överläggningar blev den åsikt om tidpunkten för *h*-bortfallet, som framlagts i andra kapitlet, och det visar sig nu, att man på denna väg finner ett viktigt vilkor för ersättningsförlängningen. Ljudgrupperna *lh*, *rh* måste hava stått intersonantiskt, då *h* föll, för att ersättningsförlängning av den föregående sonanten skall visa sig. Däremot är det likgiltigt, om den efterföljande sonanten var stabil eller labil.

Vidare har jag vid förnyad prövning av materialet och med anlitande av en del nytt material kommit till insikt om, att förlängningen uteblev, om den sonant, som följde efter *lh*, *rh*, var lång vid den tidpunkt, då *h*-bortfallet skedde.

Jag uppställer sålunda följande regel.

Om förbindelserna rh, lh vid tidpunkten för h-bortfallet stodo mellan två korta sonanter, erhöll den föregående sonanten ersättningsförlängning.

En stor del av det i NM 1914 meddelade materialet fogar sig utan vidare efter denna regel lika väl som efter den förut uppställda. Men några fall kräva förnyad diskussion, icke minst med hänsyn till de i andra kapitlet uppställda nya reglerna för *h*-bortfallet, och dessutom har jag en del nytt material att tillfoga.

Hela materialet fördelar jag på ett antal undergrupper.

I. Fall, i vilka *lh* (*rh*) i urgermansk tid stod i slutljud:

Fisl. *fal*, runsv. *fal(k)*¹ < *falh* (jfr Björketorp *fAlAhAk*²) 'gömde'. Här saknas ersättningsförlängning.

¹ Noreen, Aschw., § 535.2.

² Jfr nu senast O. v. Friesen, Lister- etc., sidd. 9, 11 och 14.

- II. Fall, i vilka *lh*, *rh* i urgermansk tid stodo framför *t*:
1. Urn. *wor(a)hto* (Tune-stenen) > fisl. *orta* 'gjorde'. Jfr fgottl, sup. *ort* 'gjort'.
 2. Urn. **berhtaR* (W, sid. 264) > fisl. *biartr*, fda. *b(i)ært*, nsv. *bjärt*. Jfr NM 1914, sidd. 126 f.
 3. Fisl. *mialtr* 'som ger mjölk', *mialtir* f. pl. 'mjölkning', nyno. *mjelte* m. 'mjölke'. Om *lt* < *lht* i dessa ord se Noreen, Aisl., § 311, W, sid. 316.
 4. Fisl. *falt* (Vsp. 28⁴) 'du gömde' < **falht*. Jfr got. *affalht*, Lucas 10: 21.

I intet av dessa fall föreligger ersättningsförlängning.

- III. Fall, i vilka (*lh*,) *rh* i urg. tid stod framför *s* + sonant. Hit hör blott fisl. *fjorsungr* 'fjärsing' (Trachinus draco). Se W, sid. 244 under artikeln **furhnō* f., FTO I, sid. 164, FTW sid. 228, Torp, sid. 110, O. Nordgaard, MoM 1917, sidd. 78 f. Identiskt med detta ord är no. dial. *fjersing* m. 'furuved med vexlende striper av fet-ved' (Torp, a. st.). Grundformen är **ferhsunga-*, och brytningen visar, att *h* fallit utan att verka ersättningsförlängning.

- IV. Fall, i vilka *lh*, *rh* i urg. tid stodo framför *s* + konsonant.

Om Noreen, UL, sid. 175 hade rätt i, att urg. *h* genomgående (märk dock anm. 8 om got. *maíhstus*) saknas framför *s* + konsonant, skulle den nu ifrågavarande gruppen alls icke behöva diskuteras i den urnordiska ljudläran. Emellertid torde det ej kunna betvivlas, att *h* framför *s* + konsonant i ganska stor utsträckning kvarstått i särspråklig tid. Jfr Streitberg, § 129.1, anm., Kluge, Urg., § 48 c, anm. 4, J. Sverdrup, IF XXXV, sidd. 149 ff. och särskilt sid. 154. Man är därför tvungen att till diskussion upptaga även följande fall.

1. Nsv. *bolster* och dess motsvarigheter i de andra nordiska språken. Detta ord härledes nämligen rätt allmänt ur en germansk grundform **bulhstra-*. Se t. ex. Kluge, Stamb., § 94, FTO I, sid. 68, FTW, sid. 91, Sverdrup, IF XXXV, sid. 163. En grundform **bulistr-* ansätter Noreen i IF IV, sid. 322. Tvekan i valet mellan **bulstra-* och **bulhstra-* röjes i W, sid. 268 och hos Persson, sid. 799, not. 2. W. Cederschiöld, sid. 110 opererar med en velar konsonant (*h?*, *ʒ?*) mellan *l* och *s*. Tamm, Et. sv. ordb., sid. 52 utgår från **bulʒstra-*. Hultman, Hälsingelagen, sid. 187 (jfr sid. 227, not 1) antager en ut-

veckling **bulzstra-* > **bulhstra-* och menar, att **bulhstra-* senare genom nybildning kan hava fått en sidoform **bulzstra-*. Hultman meddelar en synnerligen värdefull sammanställning av nsv. dialektformer¹ och har gjort den intressanta iakttagelsen, att de svenska dialekter, som skilja mellan dentalt och kakuminalt *l*, merendels visa vokalen *o* framför kakuminalt *l* men *u* framför dentalt *l*. Helt genomförd är denna princip dock icke. Hultman meddelar själv, att en form *bolstår* med *o* och dentalt *l* uppges vara anträffad i Dalarna, och Landtmanson intygar förekomsten av *bolster* med dentalt *l* i Västergötland.

Hultman antager, att *h* i **bulhstra-* fallit med ersättningsförlängning och fallit så tidigt, att *l* dentaliserats framför *s*. På grund av ersättningsförlängningen var *u* icke mottagligt för *a*-omljud, och sålunda uppkom formen *bulstr* med *u* och dentalt *l*. Från nybildningen **bulzstra-* (se ovan) härleder Hultman åter formen *bolstr* med *a*-omljud rotvokal och kakuminalt *l*. En alternativt framställd förklaring av växlingen *u* ~ *o* vilar på antagandet, att *ū* framför *lstr* i en del trakter förkortats tillräckligt tidigt för att kunna undergå *a*-omljud.

Ovan, sid. 30 hava vi funnit, att det *h*, som fallit i stammen **ferhsunga-* > *fiorsungr* icke efterlämnat någon ersättningsförlängning. Under dessa omständigheter kan jag ej tro, att stammen **bulhstra-* gett **būlstra-*. Ty även om det är en skillnad mellan *rhs* + sonant och *lhs* + konsonant, förefaller det vågat att på denna skillnad bygga något antagande om en olika inverkan av det fallande *h*-ljudet.

Min uppfattning av problemet *bulstr* ~ *bolstr* är följande.

Med Hultman antager jag, att *l* i *bulstr* ~ *bolstr* ljudlagsenligt var dentalt, emedan *h* föll tillräckligt tidigt för att möjliggöra dentalisering av *l* i ställning framför *s*. Med Hultman och Landtmanson (sid. 65) antager jag, att förekomsten av kakuminalt *l* i detta paradigm beror på sekundära sidoinflytelser. Den omständigheten, att nysvenska dialekter, som skilja mellan dentalt och kakuminalt *l*, i regeln visa *u* framför dentalt *l* men *o* framför kakuminalt *l*, beror uppenbarligen på, att *a*-omljudet över en stor del av det svenska språkområdet uteblivit, om *u* följdes av

¹ Jfr även Landtmanson, Sv. L. 1905, B, Bih. I, sidd. 65 och 75, J. Nordström, Samlaren 1914, sidd. 121 f., E. Smedberg, SoS 1916, sidd. 224 f.

dentalt *l* — ett förhållande, som uppvisats av Hultman, sidd. 227—239. Hultman har naturligtvis tänkt på denna förklaring men har tillbakavisat den. De skäl han anför mot densamma äro dock icke bindande.

Hultmans betänkligheter hänföra sig till den omständigheten, att ordet *bulster* visar *u* + dentalt *l* i två dialekter — Fryksdalsmålet i Värmland och Sörbygdsmålet i Bohuslän — där *u* undergått *a*-omljud framför dentalt *l*. Denna invändning skulle äga stor betydelse, om man finge likställa dentalt *l* framför *s* med dentalt *l* framför annan konsonant. Att man icke får det, torde framgå av den stora utsträckning, i vilken (kakuminalt och) dentalt *l* assimilerats med ett följande *s* eller bortfallit framför detsamma — en företeelse, vars utbredningsområde bl. a. synes hava omfattat några av Sverges västliga provinser och en del av Norge. Se t. ex. Noreen, Aschw., § 315.2b och anm. 2 (där regeln dock med orätt hänföres enbart till kakuminalt *l*), Gesch., § 189.2, Landtmanson, sid. 75 samt Pipping, SNF V.6, sidd. 1 f. Bortfallet eller assimilationen av *l* har givetvis föregåtts av ett stadium, på vilket *l* förlorat sin stämton, och denna förlust inträdde säkerligen tidigare än eljes i de fall, där ett (tonlöst) *h* försvunnit mellan *l* och *s*. Hit höra de av Landtmanson anförda exemplen *busster*, *fjässter* (< **bulhstra*, **felhstra*). Ingenting står i vägen för antagandet, att *a*-omljud av *u* i Sörbygden och Fryksdalen i regeln inträtt, där *u* efterföljdes av dentalt *l* + konsonant, men uteblivit, då *u* stod framför dentalt *l* + *s*, eller i varje fall framför en ljudförbindelse, som uppkommit ur *lhs*. I betraktande av, att bortfall av *l* framför *s* är belagt redan i de äldsta Västgötaskrifterna, torde det få anses möjligt, att dentalt *l* framför *s* redan på *a*-omljudstiden avvek från vanligt dentalt *l*.

Jag vet visserligen, att varken Noreen, Ordbok öfver Fryksdalsmålet, sid. 12 eller Nilén, sid. 15 anger någon särskild kvalitet för det dentala *l*-et i ordet *bulster*. Men då formerna med och utan assimilation av *ls* till *ss* äro så starkt blandade med varandra, att Sven Hof, sid. 98 skriver *bullsterr*, sid. 115 *fiästerr*, och Landtmanson uppger, att man i en del trakter av Västergötland finner *fjäster* alternerande med *fjälster* (dentalt *l*), synes man icke kunna avvisa tanken på, att vokalen *u* i Fryksdalens och Sörbygdens *bulster* står i samband med den specifika utveckling, som *l* undergick framför *s*. Hultmans hy-

potes om ersättningsförlängning, verkad av ett fallande *h* i förbindelsen *lhs*, synes mig därför icke outhärlig.

2. Från urn. **felhstra* utgår fsv., fda. *fiælster* ~ *fialster* n. 'gömsälle', nyno. *fjelster* 'gömsälle', *fæstr* 'korvskinn', nsv. dial. *fjä(l)ster* 'korvskinn'. Jag hänvisar till följande litteraturställen. Vald. II:s Jydske Lov, sid. 285: *fialstær* (jfr *fialæ* ibid., sid. 188). Eriks Sæll. Lov, sid. 33: *fliæstræ*, läs *fiælstræ* (fel hos Lund, sid. 31). K. Chr. V:s D. Lov, 6. 16. 1: *Fielster* (fel hos Kalkar). Ög: *fiælstær*, *fialstær* (Collin-Schlyter II, sid. 40: 21, sid. 213: 3—4). MEL: *fiælster* (Schlyter X, sid. 274: 1). MEst: *fiælster* (Schlyter XI, sid. 321: 1). Aasen, sid. 973, Torp, sid. 110: *fjelster*. Hannaas, sid. 19: *fæstr* (jfr Hesselman, Västn. stud. I, sid. 21, not 4, Olson, Ark. XXX, sidd. 230 f.). Sven Hof, sid. 115: *fiästerr*. Rietz, sid. 143: *fjälster*. Landtmanson, sidd. 65 och 75: *fiäster*, *fiälster*. Jfr även Rydqvist I, sid. 153 och III, sid. 277.

Den ymniga förekomsten av brutna former visar, att ersättningsförlängning åtminstone icke inträtt, förrän brytning verkades av fallande *a*. Den enstaka obrutna formen nyno. *fæstr* saknar brytning på grund av anslutning till verbet *fela*, som (i betydelsen 'gömma') är belagt med obruten vokal icke blott i fisl. utan även i fno. Märk särskilt 3 spi *felr*, NGL I, sid. 25. Dessutom föreligger väl påverkan av subst. *fela* f. 'gömsälle' — en betydelse, som ju även tillkommer nyno. *fjelster*.

Ej heller finnes det något skäl att tro, att förlängning inträtt efter brytningen. Vokalisationen *ia* i Ög. och i Vald. II:s Jydske Lov beror säkerligen icke på en genom ersättningsförlängning framkallad övergång *iǣ* > *iā* utan på anslutning till verbet *fialæ*, som är belagt i dessa samma urkunder. Jfr citaten ovan och Tamm, Uppsalastudier, sid. 25, Olson, Östg. ljudl., sid. 76.

3. Nsv. *kvalster* n. 'en insekt', 'segt slem i bröst och hals', samt da. *kvalster*, *kvolster* 'slem', 'en insekt'. Rietz, sid. 374 b. Kalkar, II, sid. 668. Feilberg, Ordbog II, sid. 342. Hellquist, Ark. VII, sidd. 169 f. FTO I, sid. 428, FTW, sidd. 601 f. Jfr ännu W, sid. 62 och Weigand-Hirt II, sp. 500.

I båda betydelserna anses ordet *kvalster*, *kvolster* återgå till ett urg. **kwalhstra*-. Enligt FTW är ordet i båda betydelserna lånat från lågtyskan. Om detta är riktigt,

lämpar det sig ej för belysande av urnordiska ljudregler. Men det kan vara nyttigt att visa, att de föreliggande formerna ej behöva kullkasta våra regler, även om de äro inhemska. Nsv. och nda. *kvalster* kan hava utvecklat sig ur grundformen **kwalhstra-*. För insektnamnet *kvalster* (\sim *kvolster*) uppge både Rietz och Feilberg neutralt kön. Pluralen **kwalhstru-* skulle hava gett fvn. **kuolstr*. Då den östnordiska övergången $\varphi > \emptyset$ inträdde blott framför kakuminalt *l*, icke framför dentalt *l*¹, och *kvalster* torde haft ljudlagsenligt dentalt *l* lika väl som *bulster*, *fjälster* (se Landtmanson, sidd. 65 och 75), hindrar oss ingenting från att härleda da. *kvolster* 'en insekt' från urn. plur. **kwalhstru*. Även för *kvalster* 'slem' anger Rietz neutralt kön. Här ligger dock användningen av pluralen icke lika nära till hands. Men då det är känt, att homonymer lätt påverka varandra², förstår man, att växlingen *kvalster* \sim *kvolster* har kunnat inkomma från djurnamnet.

4. Fisl. *fylxni*, *fylskni*, *fylsni* n. *fylsn* f. 'gömsälle'. Noreen, Aisl., § 216.2, § 281.6, § 306, Gesch., § 66 b och § 136. W, sid. 237. W. Cederschiöld, sid. 110, not 1. Torp, GO, sid. XLV. J. Sverdrup, IF XXXV, sid. 163.

Noreen och Cederschiöld härleda *fylsni* ur *fylksni* eller *fylskni*, men Sverdrup identifierar denna form med got. *fulhsni* 'det fördolda'. Denna senare sammanställning synes mig tilltalande. Några belägg för ersättningsförlängning vid *h*-bortfall utgöra formerna *fylsni*, *fylsn* naturligtvis icke.

V. Fall, i vilka (*lh*) *rh* i urgermansk tid stod framför *n*. Sv. *färna* 'en idart' (Leuciscus latifrons). Om Elof Hellquist, Et. Bem., sid. XI hade rätt i, att grundformen är **ferhnōn*, skulle vi här hava ett belägg för ersättningsförlängning (**fērna > färna*). Likasom **sterna* (stam **sternōn*, jfr got. *staírnô* f. och W, sid. 485) ger sv. *stjärna*, skulle **fērna* naturligtvis hava gett **fjärna*. Men *färna* kan återgå till urg. **farhniōn*. Avljudsstadiet (ieu. $o >$) urg. *a* är belagt genom lat. germ. *fario* av **farhio* eller **farhwio*. Jfr W, sid. 244.

VI. Fall, i vilka någon av förbindelserna *lh*, *rh* i urgermansk och urnordisk tid stod framför konsonantiskt *u* (*w*).

¹ Kock, Fsv. ljudl., sidd. 469 ff. Noreen, Aschw., § 104.

² I fisl. böjes *a*-stammen *marr* m. 'häst' stundom som en *i*-stam, emedan den påverkats av *marr* m. 'hav', som är en gammal *i*-stam. Jfr Noreen, Aisl., § 348.4 och § 378.

1. Urg. **ferhwa* > **fiarhwa*¹ > **fiarwa* > *fiör* n. 'liv'. Jfr W, sid. 234. Ersättningsförlängningen har uteblivit, emedan *h* framför (sonantiskt eller) konsonantiskt *u* föll före *a*-synkopen, varför *-rh-* aldrig kom att stå intersonantiskt. Jfr kap. II, sid. 17.

2. **ferhwiōR* (jfr W, sid. 234) > **firwiaR* > *firar* 'män'. Framför *w* föll *h* före *i*-synkopen, varför *rh* här aldrig kom att stå intersonantiskt, och ersättningsförlängning för *h* ej kunde inträda. Bortfallet av *w* framför labilt *i* inträdde enligt den regel, som jag framlagt i Xenia och i SNF VIII.1. Kort kvantitet för *firar* är säkert belagd genom Skírnismöl 27: 4

enn fráne ormr með firom.

Det är omtvistat, huruvida rotstavelsen alternativt haft lång vokal (se NM 1914, sidd. 150 f.).

I den obelagda singularen **ferhwiaR* > **fyruir* föll *h* givetvis framför *w* och kunde därför ej verka ersättningsförlängning. I singularen stod *w* ej framför labilt *i* (utom i dativen) och träffades sålunda ej av min regel för bortfall av *w* för labilt *i*. Från singularen utgingo pluralerna *fyrUAR* och *fiörUAR*. Den senare formen utgör ett bevis för, att kvarstående *i* icke verkat omljud på *e* förrän efter synkopetiden. Den kan ej förklaras annorlunda än som utgången ur en äldre npl **ferwaR*, en nybildning till nsg **ferwiR*.

Växlingen nsg **firwiR* (> **fyrwir*) ~ npl **ferwaR* (> *fiörUAR*) kan jämföras med växlingen nsg *eyrir*, npl *aurar* och visar jämte denna, att *i*-omljud singular och icke-omljud plural förekommer också hos långstaviga, synkoperande maskulina *a*-stammar och ingalunda blott inom den kortstaviga typen *ketill* m., plur. *katlar*. Jfr Pipping, Anal., sidd. 276 f.

3. Urg. **hurhwaR* > **hurwaR* > nisl. *horr* 'snor'. Se Sievers, PBB IX, sid. 232, Zupitza, sid. 109, Lidén, sidd. 50 och 94, W., sid. 95, Olson, Ark. XXXI, sid. 23. Torp, GO, sid. XXXI ansätter stammen **hurha-*.

Naturligtvis ger en härledning **hurzwa* > **hurwa* samma resultat som **hurhwa* > **hurwa*. Grammatisk växling är uppvisad i detta ord, se Sievers och Lidén.

¹ Jfr utvecklingen **ehwaR* > **iahwaR* > **iāwaR* > *iór* ovan, sid. 16.

4. Urg. **smelhwia* > **smilwi* > nyno. *smylve* m. 'en gräsart'. Se Olson, Ark. XXXI, sidd. 24 f. och där citerad litteratur samt Torp, sidd. 658 f. En grundform **smelzwia* skulle givetvis leda till samma resultat.

VII. Fall, i vilka *lh*, *rh* efter synkope av en mellanliggande labil vokal kommit att stå i slutljud eller framför konsonant.

1. **falhaR* > fisl. *falr* m. 'den ihåliga del av ett vapen, i vilken skaftet infogas'. Tamm, Ark. II, sid. 348, Torp, sid. 92.

2. **farha* > fsv. *far(galter)* 'fargalt', W, sid. 234, Tamm, Et. sv. ordb., sidd. 132 f. Jfr nsv. dial. *far* m. = nsv. *fargalt*, Rietz, sid. 131.

3. **furhaR* > fisl. *forr* 'häftig', 'våldsam', W, sid. 232.

4. **marhaR* > fisl. *marr* m. 'häst', W, sid. 313. Formen *Mår-* i ortnamn har av Noreen i Gesch., § 46. e förts till *marr* 'häst', men här äro givetvis andra förklaringar tänkbara och synas mig ligga närmare till hands.

5. **melhaR* > fisl. *melr* m. 'sandbank'. Se Noreen, UL, sidd. 132, 207, 229, Hellquist, Sv. L. XX.1, sid. 418, W, sid. 316, Wiklund, FUF XII, sidd. 33 f., Kock, Ark. XXX, sid. 364. Något annorlunda Bugge, Sv. L. IV.2, sid. 126, not 3. Hesselmans tvivel på grundformen **melhaR* torde redan vara skingrade. Jfr Västn. stud. I, sid. 40, not 2 gentemot sidd. 39 f.

6. **selhaR* > fisl. *selr* m. 'säl'. Bugge, Ark. VI, sid. 242, W, sid. 436. Hesselmans betänkligheter mot grundformen **selhaR* (Västn. stud. I, sid. 38) bero på frånvaron av ersättningsförlängning för det bortfallna *h*-et, men, som synes av de övriga fallen i mom. VII, är frånvaron av ersättningsförlängning här fullt regelbunden.

7. **snarha* > nyno. dial. *snar* n. 'tunn skorpa'. Skulerud, Festschrift til Torp, sid. 174.

8. **snarhaR* > fisl. *snarr* 'snabb', 'rask'. W, sid. 521, FTO II, sidd. 243 f., FTW, sid. 1090. Om några besläktade ord, se ovan, sidd. 17 f. och nedan, sidd. 37 och 49 f.

9. **puerhaR* > fisl. *puerr* 'ställd på tvären', 'motvänd', 'motvillig'. W, sid. 197.

I intet av dessa fall spåras ersättningsförlängning.

VIII. Fall, i vilka *lh*, *rh* vid tidpunkten för *h*-förlusten stod intersonantiskt framför lång sonant.

1. **furhōn* (jfr W, sid. 234) > fisl. *fura* f., nyl. *fūru* f. (Vendell, Nyland I, sid. 59) 'fura'. Om en eventuell sidoform med långt *u*, se nedan, sid. 48.

2. **furhōn* (jfr W, sid. 244) > östsv. *fūru* f. 'fåra'. Vendell, Ordbok, sid. 238. Om några besläktade former, se nedan, sidd. 40 f. och 48 f.

3. **snarhōn* (jfr W, sid. 521) > fisl. *snara* f., nsv. *snara*. Om några besläktade former, se nedan, sidd. 49 f.

4. **snarhōn* (jfr W, sid. 521) > fisl. *snara* v. 'sätta i rörelse', 'slänga', 'kasta'.

IX. Fall, i vilka *lh*, *rh* vid tiden för *h*-bortfallet stod mellan två korta sonanter.

De flesta hithörande fallen äro icke fullt rena, emedan ställningen mellan två korta sonanter oftast växlade med andra ställningar, i vilka *h* måste falla utan att verka ersättningsförlängning. Exempelvis må nämnas, att ändelsevokalen hos de maskulina *an*-stammarna i urnordisk tid var lång i nsg men kort i de oblika kasus i sing. Åtskilliga fall av växling mellan förlängd och oförlängd vokal framför gammalt *lh*, *rh* skola diskuteras längre fram. Till en början upptager jag blott följande två fall, där endast lång vokal är belagd.

1. Urg. **swerhian-* > **swirhan* > fisl. *suíri* m. 'nacke'. Om grundformen se Torp, GO, sid. XXXIX, Noreen, Gesch., § 46. e. Jfr även en del annan litteratur, citerad av mig i NM 1914, sid. 150, not 1 samt Bugge, Studier, sid. 208, not 2.

I nsg skulle ersättningsförlängningen troligtvis utebliva, men de oblika kasusformernas vokalisation har segrat över nominativens.

2. Urn. **fulhanaR* **gripiR* > fgottl. *fōla gripr* 'det dolda greppet'. Denna lagterm finnes i GL, Schlyter VII, sid. 58: 21, Pipping, GL, sid. 37: 9, Gotl. stud., sid. 39: 11 (*fola gripr* i cod. B). Schlyter VII, sid. 254 och XIII, sid. 173 uppfattar detta *fola* som gen. av *foli* 'dåre', 'narr', och alla andra (även jag i GL, ordbok, sid. 25) hava följt honom i spåren. Numera kan jag dock icke tro, att den gamla lagtermen *fola gripr* från början innehållit ett ungt romanskt lånord¹ sådant som **fōli* = fisl. *fóli* 'dåre', även om en association med detta ord kan antagas hava inträtt i senare tid.

I sammanhanget, som anbefalles till närmare granskning, passar betydelsen 'det dolda, hemliga greppet' bättre än någon annan. Jag påminner om att 'pudenda' i samma

¹ Frank Fischer, sid. 88.

kapitel kallas *loyndir* 'hemligheterna' ¹. Participformen **fulhanaR* må jämföras med got. (*pata*) *anapulhanô*, Marc. 7: 9. Väsentligen likasom urn. **stulanaR* gett fisl. (*vit-*)*stola* ², har urn. **fulhanaR* gett fgottl. *fōla*. Med hänsyn till suffix och ändelse är överensstämmelsen fullständig, men med hänsyn till rotstavelens vokal föreligga vissa olikheter.

Då man numera med skäl anser, att forngottländskan icke känt till något *a*-omljud, utom möjligen i det fall, att *u* stått framför *r* + konsonant ³, förefaller vokalkvaliteten *o* i fgottl. *folā* till en början överraskande. Men om man drager sig till minnes, att ett *h*, som genom sitt fall verkat förlängning av ett föregående *u*, dessutom förändrat denna vokals kvalitet till *o*, åtminstone om ett *a* vid tidpunkten för ljudförändringens inträde stod i följande stavelse, så finner man, att utvecklingen **fulhanaz* > **fōlan* > *fōla* är fullkomligt regelbunden. Vid diskussionen av de fall, i vilka *u* blivit *ō* framför fallande *h*, har man visserligen hittills hållit sig enbart till sådana belägg, i vilka *h* stod omedelbart efter *u* ⁴, men jag föreställer mig, att alla gärna skola giva den ifrågavarande regeln oinskränkt giltighet, såsnart ett positivt stöd för detta förfarande lämnats.

Jag nämnde, att övergången *u* > *ō* framför fallande *h* inträtt åtminstone, om ett *a* vid tidpunkten för förändringens inträde stod i följande stavelse. Det kursiverade ordet åtminstone har jag här insatt endast för att uppskjuta en diskussion, som icke direkt berör fallet *folā* (*gripr*).

Som ett villkor för övergången *u* > *ō* framför fallande *h* uppställas vanligen, att ett *ī* eller *ũ* vid tidpunkten för övergången ej får finnas i följande stavelse.

Genom denna försiktiga formulering undviker man att uttala sig om den regelrätta utvecklingen i de fall, då ändelsevokalen genomlöper utvecklingen *ā* > *ō* > *ũ* > *noll*, såsom fallet är i *napn* och *nsf* av de ieu. *o* ~ *ā*-stammarna (germ. *a* ~ *ō*-stammarna).

¹ Se Pipping, Gotl. stud., sidd. 39 och 88 f., GL, sid. 37.

² Wessén, n-Deklation, sidd. 146 och 150.

³ Hultman, Hälsingelagen, sid. 343, Noreen, Gesch., § 31. a. α, Pipping, NM 1914, sidd. 138 f. Jfr dock även Kock, Sv. ljudh. II, sidd. 105 ff., UB, sidd. 32 ff.

⁴ Se t. ex. Noreen, Aisl., § 108.2, Aschw., § 84 och mom. 3 (jfr Nachträge, sid. 504), Gesch., § 31. b.; Kock, Sv. ljudh. II, sidd. 152 ff.

För min del håller jag det för sannolikt, att övergången $u > \bar{o}$ framför fallande h uteblivit, om en vokal $\bar{a} > \bar{o} > \bar{u} > noll$ fanns i den följande stavelsen. Övergången $u > \bar{o}$ framför fallande h är besläktad med a -omljudet, och a -omljud inträdde ej framför ändelsevokalen $\bar{a} > \bar{o} > \bar{u} > noll$ (se Hultman, Hälsingelagen, sid. 191). Den fvn. växlingen $sútt \sim sótt$ 'sjukdom' (jfr Noreen, Aisl., § 108.2) förklaras enklast ur en växling nsg $*suht\bar{o}^1 > *suhtu > sútt$, men gsg $*suht\bar{o}R > sóttar$ och asg $*s\bar{o}tta^2$. De finska namnen *Pohto*, *Pohtola* (Pipping, FO, sidd. 91 f.) utgöra ej något bevis för, att nsg av fisl. (*knés-*)*bót* lytt $*boht\bar{o}$, ty dessa former kunna utgå från den urn. akkusativen, där \bar{o} ljudlagsenligt skulle hava utvecklats sig vidare till a och kvarstått ända in i litterär tid. Framför ett \bar{o} , som gick emot en ljudlagsenlig förändring till a , var utvecklingen $-uht- > -oht-$ naturligtvis regelrätt.

Tänken på, att germanska \bar{o} -stammar i finskan kunna sluta på o på grund av ljudförhållandena i den urn. akkusativen är först uttalad av Hultman (hos Setälä) i JFOugr. XXIII.1, sid. 27, not 3 och uppdyker nio år senare hos Sverdrup, IF XXXV, Anz., sidd. 13 f. Sverdrup tänker sig därjämte, att finska lånord på $-a$ kunna härstamma från akkusativen av germanska \bar{o} -stammar³. De finska namnen

¹ Urn. $*suht\bar{o}$ förhåller sig till urg. $*suhti$ (W, sid. 442) som urn. $*(j)eht\bar{o}$ (fi. *ehto*) till urg. $*jehti$ 'utsago'. Jfr Pipping, SNF VII.1, sid. 77. Om tidig övergång från \bar{o} -stams till i -stamsböjning se även ett på a. st. omnämnt uttalande av M. Olsen.

² Om den ljudlagsenliga akkusativen på $-a$ se Streitberg, sidd. 147, 189 och 236.

³ Egendomligt nog säger Sverdrup: 'so darf man aus der Form der germ. \bar{o} -Feminina im Finnischen natürlich nicht den Schluss ziehen, dass germ. $-\bar{o}$ (oder vorg. $-\bar{a}$) im Nord. zu $-a$ wurde'. Nej icke varje \bar{o} , och slutsatsen får icke dragas enbart ur de finska lånorden. Men då man med stöd av adjektivböjningen i de nordiska språken ansett, att urg. $-\bar{a} >$ urn. $-\bar{o}$ i akkusativen av fem. \bar{o} -stammar ljudlagsenligt gett ett samn. $-a$ (som i förlitterär tid kan hava bevarats även hos substantiven), hindrar oss ingenting från att i åtskilliga finska lånord på $-a$ se reflexer av denna utveckling.

Fisl. $-bót$ 'böjning' är en gammal i -stam ($*buhti$, jfr Tamm, Et. sv. ordb., sid. 69). Om sekundär \bar{o} -stamsböjning hos urg. stammar på $-ti$ se ovan, not 1. Särskilt märkes, att former på $-a$ anträffats i två andra $-ti$ -stammar, som i de nordiska språken antagit sekundär \bar{o} -stamsböjning, nämligen *vist* f. 'uppehållsort', där lapskan visar hän på ett urn. $*wist\bar{a}$ (se Wiklund, MO V, 1911, sid. 236) och fsv. *iat* f. 'löfte', 'försäkran', som motsvaras icke blott av fi. *ehto* 'villkor' utan (hos

Pohto, *Pohtola* kunna genom *Pohtoi* (belagd form), **Pohtoila* återgå även till fi. **Pohta*. Jfr *pohja* ~ *Pohjola* < **Pohjoila* (Ojansuu, sid. 64).

Så snart man antager, att *u* icke förändrat kvalitet framför fallande *h*, då ett $\bar{a} > \bar{o} > \check{u} > \text{noll}$ stod i följande stavelse, går det lätt att inpassa i systemet ett antal fall, där *r* stått emellan *u* och ett fallande *h*.

I urgermanskan fanns det två stammar **furhō* f., den ena med betydelsen 'fura' (W, sid. 234), den andra med betydelsen 'fåra' (W, sid. 244). För dessa stammar fås följande ljudlagsenliga böjning:

nsg **furhō* > **furhu* > *fūr* f.

I betydelsen 'fura' är denna form belagd både i nsv. och i äda. (Kalkar I, sid. 808). Av nygottl. *fäur* f. (Wennersten, sid. 79) framgår, att vokalen varit lång redan i fornspråket.

gsg, napl **furhōR* > **fōrar* eller **fūrar*

Rotstavelens kvalitet skall bliva *o* i de dialekter, där *a*-omljud inträder. Hit hör fisl., fsv. och fda. *for* 'fåra'. Från formen **fūrar* utgår nygottl. *fur-* i *furbalk* 'den upphöjda kanten mellan fårorna i en åker' (Wennersten, sid. 76). Frånvaron av *a*-omljud kan här förklaras genom antagandet, att fgottl. alls ej känt till något *a*-omljud. Fallen *orca*, *ormbr*, *oformagi* etc. (se Pipping, GL, inledn., sid. LXX) kunna då anses bero på en efter *h*-bortfallet inträdande allmän övergång $u > o$ framför *r* + konsonant. En sådan, av *a*-omljudet oberoende övergång göres i viss mån antaglig genom jämförelsen mellan *ofurmakum* på Ardre IV och *oformagi* i GL och icke minst genom pret. pl. *orpu* (< **urpu*), där *a*-omljud synes utslutet¹. Däremot kan man ej antaga, att *h* fallit, innan *a*-omljud verkades av den kvarstående vokalen i pluralen

Agricola) även av *ihta* (Dr Ojansuu har tidigare meddelat mig den oriktiga formen *ih̄to*, men har senare rättat sin uppgift). Se Pipping SNF VII.1, sid. 77 och FO, sidd. 6 f.

Om \bar{a} i **wistā*, **ihtā* (urg. **westi*, **jehti*, W, sidd. 405 och 328) vore nominativens urg. \bar{a} , skulle man hava svårt att förstå *i*-omljudets förekomst i rotstavelsen. Däremot är det naturligt, att **wisti*, **(j)ih̄ti* genom övergång till \bar{o} -stamsböjning i asg antogo formerna **wista*, **ih̄ta*.

¹ Jfr Kock, UB, sid. 32.

**furhāR*, ty därmed omöjliggör man den här nedan givna förklaringen av formen *fōr*.

För att vår förklaring av formerna *fūr* och *fōr*, uppkomna inom paradigmet **furhō*, skall kunna godtagas, fordras ännu, att den skall vara kompatibel med formen *fōr*, som förekommer i nsv. dial. dels i betydelsen 'fåra' (Noreen, Aisl., § 119.2, Kock, Sv. ljudh. II, sid. 152), dels i betydelsen 'fura' (Tamm, Et. sv. ordb., sid. 181). Uppkomsten av denna form tänker jag mig på följande sätt. Medan nsg lydde **fūru* och pluralen **forhāR*, kunde man till denna plural nybilda singularen **forhu* > *fōr*. Det synes mig tillåtligt antaga, att *a*-omljud åtminstone i vissa förbindelser¹ verkats av kvarstående *a*, innan slutljudande *u* synkoperats. I Rök-stenens språk visar rotvokalen i vissa fall inverkan av en kvarstående ändelsevokal (*fiakura*, *fiakurum*), ehuru *u*-synkopen ej är helt genomförd (*sunu*).

Längre fram skall jag diskutera särskilda former, som äro besläktade med stammarna **furhō* 'fura' och **furhō* 'fåra'. Tillsviare nöjer jag mig med att konstatera, att de former, som äro byggda på denna stam, icke motsäga antagandet, att ett fallande *h* under de vanliga betingelserna med hänsyn till vokalen i den efterföljande stavelsen, förändrat ett föregående *u* till *o*, såvida ersättningsförlängning inträdde. Detta skedde

1. när *h* stod omedelbart efter *u*,
2. när någon av förbindelserna *ulh*, *urh* stod framför kort sonant vid tidpunkten för *h*-bortfallet.

Det duger icke att mot mom. 2 anföra utvecklingen **suerhian* > **suirhan* > *suiri*, där *h* i de flesta kasus fallit framför *a* utan att förvandla det föregående *i* till *ē*. Det förefaller mig ganska säkert, att *h* i **swirhan* (< **swerhian*) palataliserats av det *i*, som synkoperats, och därför ej kunde utöva ett depalatiserande inflytande på den föregående vokalen *i*.

Jag återkommer nu till det fgottl. uttrycket *folā gripr*.

Orsaken till att de tre sista ljuden i urg. **fulhanaR* (**gripiR*) bortfallit ljudlagsenligt och icke omformats på analogisk väg som i urn. *haitinaR* > fisl. *heitinn* (Wessén, a. st., sid. 150) är naturligtvis den, att **fulhanaR* i sam-

¹ Påståendets reserverade form är bl. a. framkallad av Kock's framställning i PBB XXIII, sidd. 514 f.

manställningen **fulhanaR *gripiR* jämförelsevis tidigt lösräcktes från sammanhanget med adjektivböjningen.

Genom ovanstående exempelsamling tror jag mig hava lagt en ganska fast grund för reglerna om bortfall av *(l)h*, *(r)h* med ersättningsförlängning. Dessa regler skola yttermera prövas genom diskussion av en del parådigm och ordgrupper, där den vokal, som föregått *lh*, *rh*, stundom förlängts, stundom bevarat sin korta kvantitet, eller vilkas förhistoria eljes förefallit dunkel på grund av bristfällig kännedom om reglerna för bortfall av *h* (och *w*).

Till fallet *folā gripr* i GL ansluter sig nära fgottl. *fuli*, *fyli*, fisl. *fóli*¹ m. 'tjuvgods'. Dessa former hava ofta blivit diskuterade eller belysta genom kvantitetsbeteckningar. Se Haldorsen I, sid. 231: *fóli* m. 'Tyvekoster', Cleasby-Vigfusson, sid. 72: *boru-fóli*² m. 'a stolen article put into an innocent man's house', sid. 167: *fóli* m. 'stolen goods, esp. hidden'. sid. 600: *stunga-fóli* m. = *boru-fóli*, Fritzner I, sid. 451: *fóli*, 'Tyvekost', Hægstad-Torp, sid. 93: *fóli* m. 'burtgøymd ting', 'løynt tjuvegods'. Om fgottl. *fuli*, *fyli* och fisl. *fóli* se ännu Rydqvist IV, sid. 32, noten, sid. 440, noten, (Söderwall-)Rydqvist VI, sidd. 139 f., Söderberg, Fg. ljudl., sid. 17, not 1, Bugge, Ark. II, sid. 237, (Bugge-)Fritzner, sid. 1108, Hellquist, Ark. VII, sid. 54, Noreen, Aisl., § 119.2, Aschw., § 416.6, Gesch., § 46.e, Kock, Sv. ljudh. II, sid. 108, Torp, GO, sid. XXXIX, Wessén, n-Dekl., sidd. 58 ff., Pipping, GL, ordb., sid. 26 och not 1, NM 1914, sidd. 138 f., Thorkelsson, Anmærkninger. Den sistnämnda avhandlingen har jag tyvärr ej haft tillgång till.

Torps mening synes vara, att *fóli* innehåller det ieu. avljudstadiet *ó*, men denna mening kan icke godtagas, förrän alla andra förklaringar tryta. Söderberg, Bugge, Kock och Wessén hava föreställt sig, att fgottl. *fuli* förutsätter en fisl. form *foli* med kort *o*. I NM 1914 har jag emellertid påpekat, att detta ingalunda är fallet. I anslutning till vad jag ovan yttrat om fgottl. *folā gripr* skall jag här upptaga frågan till förnyad behandling.

Likasom fgottl. *fōla (gripr)* återgår till **fulhanaR *gripiR*, bör fisl. *fóla* återföras till **fulhanaR (kustuR)* 'gömt föremål' (jfr da. Tyvekost).

¹ Fsv. *folan* (RK II, 5042) torde icke höra hit. Se Joh. Steenstrup, NoB II, sid. 137, noten.

² Troligen fel för *bora-fóli*. Se NGL I 84: 1 och 12.

Till formen *fóla*, uppfattad som oblik kasus av en maskulin *an*-stam, nybildades sedan nsg *fóli*.

Fgottl. *fýli* m. '(gömt) tjuvgods' återför jag direkt till grundformen **fulhinaR* (*kustuR*). Här uppfattades *fýli* som nsg av en maskulin *an*-stam.

Fgottl. *fūli* m. beror säkerligen på en kompromiss, som inträtt, förrän omljud verkats av kvarstående *i*. Man hade då vid sidan av varandra formerna (**fulhanaR* >) **fōlan* och (**fulhinaR* >) **fūlin*. Kompromissformen **fūlan* kunde då knappast undvikas och utvecklade sig vidare till **fūla*. Detta **fūla* fick användning som oblik kasusform och uppfattades som hörande till en maskulin *an*-stam, varpå nominativen *fūli* nybildades.

Då jag icke sett Thorkelssons uppgifter i fråga om den motsvarande fornisländska formen, och då Wessén uppger, att Thorkelsson håller på formen *fōli*¹, kan jag ej bestämt förneka, att den funnits vid sidan av *fóli*. Om så är fallet, får man väl tänka sig, att den korta vokalen uppkommit i synkoperande former av participiet **fulhanaR*. Enligt de regler, som här framställts, utvecklades urn. **fulhn-* till **foln-*. Ur växlingen **fōlan* ~ **fōln-* kan ett **fōlan* > *fōla* hava framgått genom kompromiss.

På ett synnerligen mångsidigt sätt belysas reglerna för *h*-bortfallet genom de olika nordiska formerna för fisl. *morr* m. 'fett'. Litteratur: Fritzner II, sid. 774, Aasen, sid. 508, Ross, sid. 523, Torp, sid. 432, GO, sid. XXXIV, W, sid. 313, Thomsen, sid. 154. Framför allt märkes emellertid Evald Lidéns bevis för, att ordets stam varit **marhu*. Se IF XVIII, sidd. 407 ff.

Enligt våra regler fås utvecklingen:

nsg **marhuR* > **māruR* > **mórr* (se sid. 14, mom. III).
gsg **marhāR* > **mārāR* > **mārar*.

Vokalisationen *ó* i **mórr* (ack. **mór*) avspeglas av en nynorsk form med *ō* (Ross: *Moorr* 'Kjødpølse', jfr *mōrr*, Torp). Till genitiven **mārar* nybildades den fisl. nominativen *morr*, som har sin motsvarighet i åtskilliga västnordiska dialekter (Lidén, sid. 408). Till den förlitterära nominativen **māruR* nybildades åter genitiven **mārāR* > **mārar*, vars rotvokal går igen i nyno. *maar*, *maarr* (Ross och Torp).

¹ Wesséns uppgift (sid. 60 not 1), att Haldorsen har formerna *bora-foli*, *stunga-foli*, är oriktig.

Vid den tidpunkt, då nsg hette **māruR* och gsg hette **marhāR*, fanns det möjlighet till en kompromissbildning nsg **maruR* och asg **maru*. Från den sistnämnda formen utgår fi. *maru* 'fett', som av Thomsen sammanställs med fisl. *mōrr* — en sammanställning, vars riktighet dragits i tvivelsmål av Lidén, sid. 409.

Det är först genom våra regler för *h*-bortfallet och dess verkningar, som vokalväxlingen $\varrho \sim \bar{a} \sim \bar{o}$ bland avkomlingarna av paradigmet **marhu* funnit sin förklaring.

Noreen har i Aisl., § 119.2 och Gesch., § 46.e påpekat, att den fisl. växlingen $\varrho r \sim \acute{\varrho} r$ f. 'pil' sammanhänger med bortfallet av *h* i stammen **arhwō*. Ovan, sid. 16 har jag visat, att den i gamla isl. handskrifter föreliggande växlingen gpl *prua* \sim dpl *prum* är ljudlagsenlig. Vid sidan av *prum* förekommer dock även *prum*. Se Larsson, sid. 395.

Olson, Ark. XXXI, sid. 21 utgår från urg. **arzwō*, men härvid blir formen *pr* oförklarad.

Däremot torde Olson hava rätt i, att urn. *lhw* ej förelegat i grundformen för fisl. *hylr* m. 'fördjupning i strömfåran av en bäck'. Litteratur: W, sid. 81, FTO I, sid. 322, FTW, sid. 453, Torp, sid. 233, v. Friesen, Xenia, sid. 239, Pipping, ibidem, sid. 143, Olson, Ark. XXXI, sid. 24, Löwenthal, Ark. XXXII, sid. 272.

Fht. *huliwa*, mht. *hülwe* f. 'pöl' visa tillbaka på en feminin stam **hulwiō* (Löwenthal).

En nsg **hulwiō* gav enligt Hesselman, Västno. stud. II, sid. 24 formen *hyl*¹ (jfr **wulziō* $>$ **ylg*), och då akkusativen icke blott hos de vanliga \bar{o} -stammarna utan även hos $i\bar{o}$ -stammarna i urnordiskan bör hava antagit nomina-

¹ Enligt den av mig i Xenia och SNF VIII.1 uppställda regeln föll *w* framför *i* i de kasusformer, där *i* var labilt. Alltså ficks utvecklingen **hulwi-ō* $>$ **huli-ō* $>$ *hyl*. Den förkortning av rotstavelsen, som ägde rum vid *w*-bortfallet, inträdde för sent för att åvägabringa en övergång till $i\bar{o}$ -stamsböjning, och systemtvånget ledde till, att slutstavelserna *-i-ō* behandlades alldeles som hos de $i\bar{o}$ -stammar, vilka bevarat rotstavelsens ursprungliga längd.

För jämförelses skull må påpekas, att *w*-bortfallet i pluralen **firwiar* ($<$ **ferhwiōR*, se ovan, sid. 35) framkallat formen *fīrar* med bibehållen *i-a*-stamsböjning — icke *īa*-stamsformen **fīriar*. Infinitiven *melia* (grundform **malwian*) 'krossa' bör säkert uppfattas som en nybildning till pret. *malða*. Sidoformen *mølua* ansluter sig till 2.3 spi *møluir*, där både *i* och *w* ljudlagsenligt bevarats.

tivens form (Hesselman, a. st., sid. 23), är uppkomsten av en asg *hyl* lätt att förstå. Nsg *hylr* förhåller sig åter till stammen **hulwiō* som *herōr* 'skuldra' till stammen **harōiō* (fi. *hartio*). Jfr t. ex. Hesselman, a. st., sid. 23.

Med bibehållande av samma stamform och samma genus, som förekomma i tyskan, få vi sålunda

nsg *hylr* f.

asg *hyl* f.

De enda andra fisl. substantiv, som i nsg slutade på *-ylr*, i asg på *-yl*, torde hava varit maskulinerna *bylr* 'vindstöt', *kylr* 'köld' och *ylr* 'värme'. Det är då icke svårt att förstå, om *hylr* f. anslöt sig till dessa med hänsyn till genus och böjning.

I motsats till *hylr* lämnar *iō*-stammen fisl. *merr*, fsv. *mær* 'sto' (stam **marhiō*) exempel på inverkan av ett fallande *h*. I allmänhet visa fornspråken kort rotvokal, som bl. a. betingas av utvecklingen i gsg och napl **marhiōR* > **mærhōR* > fisl. *merar*. Men enligt Hesselmans slutljudsregel fingo vi i nsg utvecklingen:

**marhiō* > **mærhu*

och sedermera enligt våra regler **mār*.

Nominativen **mār* övertog senare ackusativens roll och ombildades därefter med stöd av dativen till **māri* (jfr Hesselman, Vno. stud. II, sidd. 23, 30). Formen **māri* med lång rotvokal är belagd genom Äldre Västgötalagens asg *mæræ*, Collin-Schlyter, sid. 38: 15. Ändelsevokalen *æ* motsvarar här likasom i en mängd andra fall ett normalt *e* (Noreen, Aschw., § 137, anm. 1, Sjöros, inledn., sid. XXII), och formen *mære*, icke **māri* tyder på, att rotstavelsen är lång. Se Pipping, SNF III.10, sid. 4, NM 1914, sid. 152.

Söderwall II, sid. 83 citerar formen *mæræ* utan kommentarier. Ingen torde hava antagit, att detta *mæræ* utgör ett belägg för den ljudlagsenliga ackusativen **mæra*. Ackusativvändelsen *-a* hos de feminina *ō*-stammarna är ju i litterär tid känd blott från adjektivböjningen (asf *spaka*). Jfr Streitberg, sidd. 147, 189 och 236, Hesselman, a. st., sid. 30.

En hel mängd nordiska ortnamn synas utgöra former av stammen **alh* 'tempel' (got. *alhs*). Se härom Rietz, sid. 839 och senare en mängd andra forskare. Litteraturhänvisningar särskilt hos Noreen i Xenia, sid. 12. Rotstavel-

sens kvantitet är växlande. Jfr t. ex. å ena sidan *Ale* (härad), fsv. *Alir* (SOÄ II, sid. 1) och å andra sidan *Ulleraal* i Norge (NG V, sid. 59). Det är föga troligt, att mera än brottstycken av den ursprungliga konsonantstamsböjningen levde kvar i detta paradigm vid *h*-bortfallets tid. Antagligen hade man i npl en *i*-stams ändelse *-īR* (jfr fsv. *Alir* och got. *gasteis*), framför vilken *h* föll utan ersättningsförlängning. Likaså torde förlängning hava saknats i gpl framför lång ändelsevokal. Däremot inträdde regelrätt förlängning i dpl framför kort vokal och väl även i apl, där vi enligt *i*-stamsböjningen få förutsätta en utveckling **alhinR* > **ālin* > **æli* eller, då omljudet avlägsnades på analogisk väg, **āli*.

Till en stam **warha-* 'etter' plägar man¹ föra fsv. *var* (*vaar*) n., nsv. *var* n., no. dial. *var* m., äda. *vaar*, nda. *vor*, da. dial. *var*, isl. *var* n. med betydelserna 'etter', 'slem', 'var i ögonvrån'. Se W, sid. 396, Söderwall II, sid. 921, Kalkar, IV, sid. 862, Feilberg III, sid. 1010, FTO II, sid. 455, FTW, sid. 1392, Torp, sidd. 845 f., Haldorsen II, sid. 410, Sverdrup, Feskrift til Torp, sid. 107.

Av dessa former återgå nsv. *var* n., no. dial. *var* m., da. dial. *var*, isl. *var* n. med säkerhet till en samnordisk grundform *var* med kort vokal. Svåra att bedöma äro däremot fsv. och fda. *vaar*, nyda. *vor*, emedan sekundär förlängning av rotvokalen i enstaviga ord inträdde mycket tidigt i fsv. (Hultman, Nordiska studier, sidd. 217 ff. Sjöros, SNF VIII.3, sidd. 16 ff., 65 ff., Rolf Pipping, sidd. 138 ff.), och emedan det i danskan förekommit en utveckling *va-* > *vo-*, vars omfattning icke synes vara fullt utredd (Lis Jacobsen, § 51).

Emellertid är även en samnordisk stam **wār-* lätt att förklara. Om man tager i betraktande, att både fisl. *vatn* och got. *watō* begagnades i pluralis i betydelsen 'vattenmassa', 'vattensamling'², kan man mycket väl tänka sig en användning av urn. plur. **warhu* > **wāru* (> **vór*) 'varsamling'. Detta antagande är så mycket rimligare, som de neutrala *a*-stammarnas pluraler ursprungligen äro singularer av feminina med kollektiv betydelse. Se Joh. Schmidt, Pluralbildungen, sidd. 1—37.

¹ Annorlunda Mikkola, IF XVI, sid. 98.

² Se Grímnismöl 29⁶, Helgakviða Hundingsbana I, 1², Lukas VIII. 25 (i grekiskan singularis), Matthæus VIII. 32 (i grekiskan pluralis).

Från den förlitterära 'pluralen' **wāru* kunde långt *α* införas också i singularen.

I detta sammanhang hava vi ännu att betrakta fvn. *vari* m. 'vattenliknande vätska' och *vári* m. 'vätska', 'vatten', 'hav'.

Om fvn. *vari* m. se Fritzner^I, Rettelser og Tillæg, sid. 871, Fritzner III, sid. 871, W, sid. 396, FTO II, sid. 455, FTW, sid. 1392, Torp, sid. 846. (I PBB XIII, sid. 364 vill Falk ändra *vari* till *vári*).

Om fvn. *vári* m. se Falk, PBB XIII, sidd. 363 f., Ark. V, sidd. 114 f., FTO II, sid. 416, FTW, sid. 1336.

Dessutom upptaga Falk-Torp a. st. och Falk, Ark. V, sid. 114, not 1 substantivet *vára* f. = *vári* m.

Subst. *vári* m. finner Falk i Egilssaga, kap. 61, strof 2, i Høfuðlausn, str. 21 samt Gísla saga Súrssonar, str. 8. I Snorra Eddan I, sid. 502 (Einarr Skúlason) finner Falk *vára* f. eller *vári* m.

Av framställningen i de citerade ordböckerna framgår det, att Falk och Torp helst vilja härleda *vari* m. ur stammen **waran-*, men *vári* ur **warhan-* och *vára* ur **warhōn-*.

Enligt våra regler bör stammen **warhan* i de flesta kasusformer visa *h*-bortfall med ersättningsförlängning, stammen **warhōn* åtminstone i de flesta kasus *h*-bortfall utan ersättningsförlängning. Att döma av handskriftsvarianterna till den nyss omnämnda visan av Einarr Skúlason (Sn. E. I, sid. 502, not 14) stodo den maskulina och den feminina *n*-stammen till betydelsen så nära varandra, att den ena kunde vikariera för den andra. Då kan man också tänka sig, att rotvokalens långa kvantitet icke var strängt bunden vid den maskulina stammen, den korta kvantiteten icke vid den feminina stammen. Därvid blir det kanske onödigt att operera med stammen **waran-*. Alla de citerade formerna kunna förklaras ur stamparet **warhan- ~ *warhōn-*.

För den på sid. 46 konstruerade stammen **warhō* f. utgör stammen **warhōn* f. naturligtvis ett stöd, då ju starka och svaga femininer ofta stå vid sidan av varandra.

Alla de belägg, som Falk anfört för fisl. *vári* m. och *vára* f., förkastas av Finnur Jónsson. Se Gíslasaga, sid. 41:16 (*vága*, icke *vára*), Egils saga (Halle), sid. 204, noten (*vára* föres till *várar* fpl), Egils saga (Khvn), sid. 410 (halvversen efter strof 20 betecknas som 'en senere elendig tildigtning'), Snorri, sid. 135 (*varra*). Jfr ännu F. Jónsson, Skjaldedigtning, B I, sid. 33, noten till 21,

sid. 48, noten till 26, sid. 97, noten till 7, sid. 454, noten till 18.

Om F. Jónsson mot förmodan har rätt i, att fvn. känt varken ett *vári* m. eller ett *vára* f., ligger det naturligtvis närmast till hands att med Falk och Torp härleda *vari* m. 'vattenliknande vätska' ur en stam **waran-*. I detta fall spelar *vari* m. naturligtvis ingen roll vid diskussionen av ljudförbindelsen *rh*.

Besläktade med den ovan, sid. 40 diskuterade stammen **furhō* f. 'fura' voro stammarna **furhōn* f. 'fura' och **furhia* n. 'furskog', 'furuved'. Av stammen **furhōn* väntar man sig i oblika kasus formen *fūru*. Med oförändrad kort kvantitet är denna form i stor utsträckning bevarad i det svenska Finland och begagnas till och med av många bildade personer. Till den nämnda oblika formen hör naturligtvis fisl. nsg *fura* f. 'fura' (Fritzner I, sid. 505). För att förklara den alternativa formen *fúra* f.¹ behöver man icke leta efter någon form inom paradigmet **furhōn*, där *h* fallit med ersättningsförlängning, ty här kan föreligga inverkan av den ljudlagsenliga starka formen *fūr* (= nygottl. *fäur*), varom ovan, sid. 40. I händelse fsv. *fora* f. 'fura'² hade lång rotvokal, föreligger inverkan från *fōr* f. 'fura', varom ovan, sid. 41. Om fsv. *fora* f. 'fura' hade kort rotvokal, föreligger naturligtvis inverkan från ett starkt **fōr* f. 'fura', en form som förhöll sig till stammen **furhō* 'fura' alldeles såsom fsv. *fōr* f. 'fåra' till stammen **furhō* 'fåra'. Se ovan sid. 40.

Vid diskussionen av stammen **furhia* n. 'furskog', 'furuved' hava vi att påminna oss Hesselmans slutljudsregel, enligt vilken långstaviga *ia*-stammar i n apl böra synkopera båda de sista sonanterna men i nsg blott den sista sonanten³.

¹ Se Noreen, Aisl., § 119.2, Gesch., § 46.e, F. Jónsson, Heimskringla III, sid. 37: 7 och IV, sid. 192, FTO I, sid. 205 (*Fyr* I), FTW, sidd. 283 (*furu*) och 285 (*fyr*), Torp, sid. 140.

² Jfr dsg *foronne*, asg *foronæ* i Vgl. IV, Collin-Schlyter I, sid. 289: 12 och nsg *fora* (använd som ack.) i RK I, 1533 (se Rolf Pipping, sid. 92).

³ Det förefaller mig alldeles uppenbart, att urnordiska paradigm med flere än tre stavelser här måste hava gått med de trestaviga, vilkas rotstavelse var lång. (Jfr Hesselman, Vno. stud. II, sidd. 47 f.). Detta gällde givetvis också i de fall, då flerstavigheten uppkommit genom sammansättning. Man kan ställa upp följande mekaniska regel: När suffixet *ia* fogades

Enligt detta åskådningssätt få vi av den långstaviga stammen **furhia* ljudlagsenligt

nsg **furhia* > **fūri* > *fýri*,
npl **furhiu* > **fyrhu* > *fýr*.

Med *fýri* 'furuskog', 'furuved' växlar formen **fýri*¹.

Kort vokal föreligger regelrätt i dsg **furhiē* > **fyrhē* > **fýri* och i gen. pl. **furhiō* > **fyrhā* > *fýra*. Dessutom hade den korta vokalen i **fýri* n. ett gott stöd i den ljudlagsenliga formen *fýra* f. (< **furhiōn*) 'fura', som är belagd i Sn. E. II, sid. 483. Framför allt märkes, att den förlitterära formen **fūri* n. var utsatt för inverkan av *fúra* f. Under denna inverkan uppkom ett **fūri*, som senare gav **fýri*.

Till stammen **furhōn* f. 'fåra' hör formen *fūru* 'fåra på teg', som enligt Vendell, Ordbok, sid. 238 lever på Nukkö och Ormsö. En ä. nsv. form *fōra*, belagd genom skrivningen *fohra* (Tamm, Et. sv. ordb., sid. 186) har givetvis lånat vokalen *ō* från den starka formen *fōr* (se ovan sid. 41).

Även de danska motsvarigheterna till stammen **furhōn* (*fure*, *fore*, Kalkar I, sid. 816) hava säkerligen stått under inflytande av likbetydande starka former och de kunna därför icke anföras som säkra belägg för behandlingen av ljudförbindelsen **-urhōn*.

Till stammen **snarha* (W, sid. 521) finner man i de nordiska språken avläggare av samn. *snār* och *snār* n., båda i betydelsen 'busksnår', *snār* dessutom i no. dialekter i betydelsen 'slinga', 'kurra', 'lycka' (på en tråd), 'förkolnad

till en ljudkomplex, vars moratal, räknat från och med den huvudtoniga sonanten, översteg 2, antog suffixet den tvåstaviga formen *i-a*, i pluralis *i-u*. Härvid synkoperades i sg vokalen *-a*, i pluralis både *i* och *u*. På denna väg förklaras formerna fisl. *stór-hueli* n. 'stor valfisk', fisl. *ill-gresi* n. 'ogräs', men därjämte den fsv. pluralen *ogræs* n. (*ogres*), ur vilken simplex *græs* sedan lösgjorde sig.

Annorlunda Ekvall i Nord. stud. tillagnade Adolf Noreen, sidd. 247 ff. samt 'Suffixet ja'. Först genom Hesselmans slutljudsregler har en fullt tillfredsställande behandling av problemet *græs* blivit möjlig.

¹ Se Bugge, Studier, sid. 208, not 2. F. Jónsson, Heimskringla III, sid. 37: 10 och IV, sid. 192, Noreen, Aisl., § 119.2, Gesch., § 46.e, Torp, sid. 142. Om nyno. *Föri* < **fýri* (ortnamn) se O. Rygh, Det K. Norske Vid. Selsk. Skr. 1891, Thronhjelm 1893, sidd. 182 f.

del av en veke', 'tunn skorpa'. Se FTO II, sid. 244, FTW, sid. 1090, Torp, sidd. 665 (*snar* n. 1) och 667 (*snaar* n.), Skulerud, Festskrift til Torp, sidd. 174 f., Noreen Vårt språk III, sid. 138 och not 9, Gesch., § 46.e, Kock Sv. ljudh. I, sid. 386.

I äldre nysvenska finner man formerna *snar* och *snår* vid sidan av varandra, se Abraham Sahlstedt, Svensk ordbok 1773, sidd. 522 och 525. Formen *snar* n. 'Gesträuch' finner man ännu i Nytt Svenskt och Tyskt Handlexikon, Leipzig, 1873, sid. 307.

Enligt våra regler hade man i urnordiskan samtidigt formerna

nsg **snarha*,
npl **snāru* (< **snarhu*).

Formen **snarha* gav regelrätt *snar*. En singular *snār* kan hava uppkommit genom att **snarha* under inverkan av **snāru* blev till **snārha* > **snār*.

Den ljudlagsenliga utvecklingen av **snarhu* gav **snāru* > **snór*. En reflex av denna utveckling finner man måhända i formen *sva(r)t-snōri* 'svarta fågelsnaror' som är antecknad i jämtländskan. Se Waltman, Sv. L. XIII.1, sid. 88. Dock är det ju möjligt, att detta ord sammanhänger med nyno. *snōr* f. 'Snor', 'Streng', 'tyk Traad' (Aasen, sid. 722).-

Stammen **snarhia* ger regelrätt

i nsg **snarhia* > **snāri*,
i npl **snarhiu* > **snærhu* > *snær*,

om man tillämpar Hesselmanns slutljudsregel och våra regler för ersättningsförlängning vid *h*-bortfall.

Formen *snære* n. lever i Gudbrandsdalen i betydelsen 'ris', 'kvister og grener av træer'. *Lauvsnære* n. betyder i nyno. dial. 'den kvisten som er att naar fenaden har ete lauvet utav' och *snære* 'turre grangreiner'. I Sogn förekommer *snær* i betydelsen 'ris', 'kvister'. Se Skulerud, Festskrift til Torp, sidd. 168 f. och 175. *Snær* utgår enligt min mening från den ljudlagsenliga pluralen *snær* < **snarhiu*.

Om adj. **snarhaR* > fisl. *snarr* 'snabb', 'rask' se ovan, kap. IV, sid. 36. Om utvecklingen **snarhian* > *snær(a)* v. se kap. II, sid. 17, om **snarhōn* till *snara* f. och v. se kap. IV, sid. 37. Om uppkomsten av fsv. *snæria* v. se kap. II, sid. 18. Om fisl. *selia* f. kap. II, sidd. 17 och 19.

Personnamnet *Váli* har ofta diskuterats. Se Bugge, *Studier*, sidd. 207 ff., Sievers, PBB XVIII, sidd. 582 f., Detter, PBB XIX, sid. 509, Kock, IF X, sid. 103, Noreen, Aisl., § 289.2, Brate, Ark. XXIX, sid. 111. I detta sammanhang angår oss namnet endast om det, såsom Bugge vill, är identiskt med fht. *Wal(a)ho*, för vilket belägg anträffas hos Förstemann, spp. 1514 f. Enligt våra regler fås i de oblika kasusformerna utvecklingen **Walhan- > Váli*. Mot Bugges förklaring har Sievers anfört, att det historiska namnet *Vali* (Bugge, *Studier*, sid. 207, not 4, icke sid. 216, såsom Sievers uppger) alltid har kort rotvokal. Härtill må anmärkas, att nominativen av stammen **walhan* sannolikt hade ljudlagsenlig kort rotvokal, emedan *h* här torde hava fallit, medan ändelsevokalen ännu var lång. Dessutom anslöt sig personnamnet *Vali* säkerligen till folkslagsnamnet *Valir ~ Vákir*¹ 'kelter', 'fransmän'. Jag hänvisar till, att fogden på Köpingshus år 1434 var en italienare, som hette *Giovanni Franco* och kallades *Johan Vale* (Schück, sid. 121). Orsaken till kvantitetsväxlingen i folkslagsnamnet är ej svår att finna. Ordet böjes i pluralis som en *i*-stam. Den gotiska böjningen npl *gasteis*, apl *gastins* gör det troligt, att *h* i npl (och i gpl) fallit framför lång vokal utan att verka ersättningsförlängning, i apl (och dpl) framför kort vokal, varvid ersättningsförlängning inträtt. I nsg och asg stod *h* efter vokalsynkopen framför konsonant eller i slutljud och kunde därför ej verka ersättningsförlängning vid sitt bortfall.

Det fisl. adj. *illr*, *íllr* 'ond', 'elak' går säkerligen tillbaka till en stam **elhila-*, en sidoform till det germ. **elhia*, som lever kvar i finskans *elkiä* 'elak', *ilkeä* 'avskyvärd', 'ful'. Se Karsten, GFL, sidd. 79 f. och 241. Stammen **elhila* har förut ansatts i FTW, sidd. 461 och 1490. Se ock W, sidd. 31 f., Noreen *Vårt Språk* III, sid. 138. Redan i NM 1914, sid. 148 har jag framhållit, att stammen **elhila* gav den ljudlagsenliga böjningen nsm **ílill*, asm *illan*, varav genom kompromiss *íllr*, *íllan*.

Hesselmans tvivel på bevisen för (alternativt) lång rotvokal i adj. *íllr* (Västn. stud. II, sid. 18, not 2) äro givetvis överflödiga, och Lindroths etymologi för *íllr* (Xenia, sidd. 57 ff.) måste avvisas såsom oriktig (Karsten, sid. 80, not 7).

¹ Bevis för kvantitetsväxlingen i detta folkslagsnamn anföras av Bugge, *Studier*, sid. 208, not 2.

För fisl. *malr* m. 'säck', 'påse' anges i W, sid. 316 grundformen **malha* bl. a. under hänvisning till fht. *malaha* f. 'läderväska'. Emellertid måste här till anmärkas, att grammatikerna synas hava förbisett, att fisl. *malr* åtminstone alternativt böjdes som *i*-stam. Varken hos Wimmer, Forml. eller hos Noreen, Aisl. finnes detta påpekat. Men i Grettis saga (Halle 1900), kap. XVI, sidd. 50 ff. finner man följande böjningsformer: gsg *malsins* 51: 5, dsg *vistamal* 50: 15, asg *malinn* 50: 20, *mal* 51: 1, apl *mali* 50: 8. Ändelselös dsg *mal* finner man också i Flatöboken III, sid. 446: 18.

Om *i*-stamsböjningen vore ursprunglig, skulle man vänta en utveckling **malhiR* > **mælhR* > fisl. **melr*¹. Antingen måste man antaga, att *malr* likasom så många andra fisl. *i*-stammar² är en gammal *s*-stam, eller också beror *i*-stamsböjningen på anslutning till paradigmen *falr*, *halr*, *dalr*, *valr* (Noreen, Aisl. § 377, 377.1 och 2), som av olika grunder åtminstone alternativt hava en apl på *i*.

Det anses i allmänhet, att paradigmets *mal* icke är belagt i fsv., men det torde dock föreligga i sammansättningen *malyrt*, nsv. *malört* = *Artemisia absinthium*. Detta namn sammanställs vanligen med sv. *mal* 'tinea', och denna tolkning stödes kanske i någon mån därav, att Rudbeck (1685) kallar växten *Matckieört*³. Se Lyttkens, sid. 32. Men på denna väg kommer man svårligen till en förklaring av den i Nya test. av år 1526 belagda formen *målyrt*. Kock, Sv. Ljudh. I, sid. 423 synes misströsta om denna möjlighet. Noreen jämför växlingen *malyrt* ~ *målyrt* med en av O. Rygh och M. Olsen i norska ortnamn iakttagen växling *Mal-* ~ *Maal-*. Emellertid utgår Olsen härvid från stammen **malh-* 'säck', icke från grundformen för fisl. *mølr* m. 'tinea', och denna senare grundform synes aldrig hava innehållit något *h*. Jfr W, sid. 314, FTO I, sidd. 535 f., FTW, sid. 749.

Växlingen *malyrt* ~ *målyrt* blir omedelbart klar, om man utgår från förleden **malha-*. Den korta vokalen härstammar från nom. **malhaR* > **malhR* > fsv. **mal*; den

¹ Jfr dock fisl. *selr* < **selhaR* (W, sid. 436) 'säl' och *melr* < **melhaR* (W, sid. 316) 'sandbank' utan *a*-brytning.

² *guð* 'gud' Lidén, Bezz. Beitr. XXI, sid. 97, not 2; *hualr* m. 'valfisk', *salr* m. 'boning' W, sidd. 117, 435; *belgr* m. 'skinn-säck' Karsten, passim; *vættr* f. 'väsen', *hugr* m. 'sinne', *hamr* m. 'hölje' v. Unwerth, PBB XXXVI, sidd. 8, 14, 24.

³ äda. *mølurt* (Kalkar III, sid. 177) är icke = *Artemisia*.

långa hör hemma i sammansättningen **malha-wurti* (W, sid. 397) > **malh-yrt* > *mālyrt* > *mālyrt*.

Orsaken till, att malörten kallades 'säckört', var påtagligen den, att den användes som botemedel mot svullna testiklar. I 'Läke- och örteböcker' finna vi följande uppgifter om malörtens användning:

Sid. 159: 'Item stampar man malyrt ok binder wider manzs bulit anbudh mz linnen klut —'.

Sid. 238: Contra dolorem testiculorum Stamper man maalört och binder ved mans bulit anbudh mz lynnum klut —'. Det torde icke vara för djärvt att antaga, att fsv. **mal* 'säck' använts som namn på testikelpungen. För dess betecknande hava snart sagt alla ord med betydelsen 'säck', 'påse' tagits i anspråk. Jag påminner om ty. (*Hoden*)*sack*, (*Bocks*)*beutel* (Weigand-Hirt I, sp. 261), sv. *pung*, *taska*, *skräppa* och kanske även *påse*, eftersom 'påssjukan' icke blott framkallar påsar under öronen utan dessutom kan angripa testiklarna. Nämnas må också fsv. och nyno. *kodde*, nyno. *kodd* m. 'testikelpung' ursprungligen identiskt med nysv. *kudde*. Se härom Söderwall I, sid. 671, Torp, sid. 304.

Antagandet, att förleden i växtnamnet *malört* är fsv. **mal* 'säck', motsäges åtminstone icke av att samma växt på isländska heter *malurt* f. Se Cleasby-Vigfusson, sid. 409, Zoëga, Orðabók, sid. 278. Dock kan förleden *mal* här höra också till *mǫlr* 'tinea'. Jfr fvn. *songr* ~ *sanghús* m. m., varom Pipping, Analog., sid. 248.

Jag återkommer nu till den av O. Rygh och Magnus Olsen iakttaga växlingen *Mal-* ~ *Maal-* i norska ortnamn. Se härom Rygh, N. Fj., sid. 77, M. Olsen, Ark. XXII, sidd. 104 ff. samt NG XVII, sidd. 91, 103, 120 och 124, V, sid. 258. De namn, som här komma i fråga, äro fno. *Malangr* nu *Malangen* (en fjord), *Maalselven*, *Maalsjorden*, *Maalsnes* samt *Maasnes*.

Magnus Olsen har säkerligen rätt i, att *Malangr* betyder 'säckfjorden' och sammanhänger med namnen *Maalselven* (uttalet är *Månnvälva*), *Maalsjorden* och *Maalsnes*. För att förklara vokallängden i de namn, som begynna med *Maals-*, har Olsen i Ark. XXII, sid. 106 tänkt sig möjligheten av, att *h* i förbindelsen *lhs* fallit med ersättningsförlängning av en föregående vokal. Ovan, sidd. 30 ff. har jag emellertid anfört så många exempel på *h*-bortfall utan ersättningsförlängning, där *lh* (*rh*) stod i

antekonsonantisk ställning, att förklaringen synes mig osannolik.

För att förstå genitiven *Maals-* måste man taga i betraktande, att den urn. motsvarigheten till fht. *malaha* f. naturligtvis kan hava förekommit i Norge som fjord- och sjönamn. Vid ostörd och strängt ljudlagsenlig utveckling fick man nsg **malhu* > **mālu* > **mól* och gsg **malhōR* > **mālar*. Genom anslutning till den förlitterära nominativen **mālu* fick genitiven sannolikt lång rotvokal och lydde alltså **mālar*.

Nu böra vi draga oss till minnes, att det feminina fjordnamnet *Drøfn* tidigt antagit maskulint kön. Bugge, Ark. VII, sid. 263 anför från 1400-talet formerna *or Drafn*, *a Dramne* och påpekar, att man nu säger *Drammen* (av *Dramn*, *Drafn*), *Dramsfjoren*, *Dramsælva*. Genusväxlingen har synbarligen framkallats av det maskulina genus hos appellativet *fjorðr*. Jfr den hos Hellquist, Ark. XXIX, sid. 374 citerade litteraturen samt Hægstad, MoM 1915, sidd. 168 f.

Uppkomsten av de i NG XVII förtecknade namnen på *Maal-*, *Mal-* tänker jag mig på följande sätt.

Den långa och smala fjord, i vilken *Maalselven* utflyter, och som på kartan bär namnet *Maalselvsfjorden*, har i urnordisk tid hetat **Malhu* f. Namnen *Maals(jorden)*, sid. 91, *Maalselven*, sid. 103 och *Maalsnes*, sidd. 103 och 124 innehålla som förled genitiven *Máls*, vilken ersatt ett äldre **Mālar*, alldeles såsom genitiven *Drams* står i st. f. ett äldre **Drafnar*, **Dramnar*. De äldsta hithörande beläggen (*Molls* etc.) härstamma från år 1661. Maskulint kön hos fjordnamnet *Drøfn* är, som sagt, belagt redan på 1400-talet.

Bland de fyra fjordar, i vilka *Malangen* förgrenar sig, intager *Maalselvsfjorden* en central ställning och är en av de största. Det förefaller därför rimligt, att pluralen **MalhōR* använts som gemensam beteckning för alla fyra fjordarna och kanske även som namn på hela bygden där omkring. Genitiven av denna plural måste hava lytt **Malhō* > **Māla* och lever synbarligen kvar i förleden av fjordnamnet *Malangr* (NG XVII, sid. 120).

Namnet *Maasnes*, som omtalas i NG V, sid. 258, erbjuder heller inga svårigheter. Här är det en utbuktning (Fiskumvandet) av Ekeren Vand, som kallats **Malhu*. I fråga om sjönamn är en sekundär övergång till maskulint kön så gott

som regel. Se Hellquist, a. st. Formen *Malsnes* är belagd redan c. 1400 — alltså något tidigare än beläggen för maskulint kön i fråga om fjordnamnet *Drøfn*. Men det är möjligt, att fsv. *Salsnæs* (1337) för väntat *Sala(r)næs* utgör ett ännu äldre belägg för sekundär s-genitiv (dock utan genusväxling) i ett sjönamn. Se Hellquist, Sv. L. XX. 1, sidd. 516 ff., 2, sid. 45. Dessutom bör man ihågkomma, att appellativet *malr* 'säck', gen. *mals* kan hava påskyndat genusväxlingen hos sjönamnet **Malhu*.

I stammen **MalhiaR* > fsv. *Mælr* 'Mälaren' stod *lh* på *h*-bortfallets tid mellan två korta sonanter, och det fallande *h*-et måste därför verka ersättningsförlängning. Likaså i det fno. fjordnamnet **Mælr*. Om dessa namn se Pipping, Finländska ortnamn, sidd. 82 ff.

Några former av verbet *fela* (*fiala*, *fiæla*) 'dölja' hava diskuterats ovan, sidd. 29 f., 33 och 37—43. Jag måste nu diskutera infinitivformen.

I fisl. anträffas blott formen *fela*. På Färöarna finnes ett *fiala* (med samnordiskt kort *a*, se Hammershaimb-Jakobsen II, sid. 66). Nyshetl. har *to* **fiâl* (Jakobsen, sidd. 97 och 131). I nyno. finnes ett *fjela*, vars betydelse dock skiljer sig rätt mycket från betydelsen av *fela*, och som böjes efter första svaga konjugationen. Se Aasen, sid. 159, Hesselman, Västn. stud. I, sid. 21, Kock, Ark. XXXI, sidd. 328, 349, Torp, sid. 110. I äda. anträffas både *fialæ*, *fiæla* och **fæla* (*felæ*). Se Vald. II:s Jydske Lov, sid. 188 (*fialæ*), Kalkar I, sid. 554. I fsv. finner man *fiala* och *fiæla*. Se Schlyter, Ordbok, sid. 166, Söderwall I, sid. 255, Tamm, Upps. stud., sid. 25, Noreen, Aschw., § 535, mom. 1 och 2 samt § 96, Olson, Östg. ljudl., sidd. 75 f., Kock, Ark. XVII, sidd. 161 ff. och 183, noten, Ark. XXXI, sid. 349, Sv. ljudh. I, sid. 123 samt UB, sidd. 259 och 263. Från Kristoffers landslag må ännu antecknas formerna ptc nsm *felder* och *fioladher*, Schlyter XII, sid. 378 not 60. Jfr ock *jnfælther* ibid., not 58. Kock har särskilt betonat, att fsv. *fiæla* alternativt böjdes efter första svaga klassen.

Enligt våra regler bör urg. **felhan* regelrätt giva **fialhan* > **fiāla*. Huruvida denna utveckling någonstädes försiggått ostört är osäkert. Nyshetl. *fiâl* lämnar intet bevis för samn. **fiāla*, eftersom nyno. *jala* på Shetland heter *jāl* 'skråla'. Jfr Kock, Ark. XXXI, sid. 340. Fsv. och fda. *fiala*, *fialæ* kan naturligtvis hava haft lång vokal, men

det är ej bevisligt, att så varit fallet. Riktigheten av konstruktionen **felhan* > **fiāla* torde däremot få anses äga ett kraftigt stöd i nyda. dial. *fjaale* 'bly', 'undseelig' (Molbech, sid. 109. Jfr Kalkar I, sid. 550).

Såsom växelformen *fiale(t)* visar, hör detta adjektiv ihop med verbet *fialæ* 'dölja', icke, såsom Kalkar vill, med fisl. *fæla* 'skrämma'¹. *Fjale* (*fjalet*) är påverkat av verbet *fiala*, men *fjaale* representerar den ljudlagsenliga utvecklingen av urn. **felhan*-. Detta adjektiv är till sin bildningstyp — även med hänsyn till rotvokalens avljudsstadium — fullkomligt likställt med fisl. *ein-biarga* 'som hjälper sig själv', varom Wessén, n-Deklin., sid. 143.

Orsaken till att utvecklingen **felhan* > **fiāla* (> *fjaale*) blott kan uppvisas hos ett adjektivum, ej i verbets infinitiv, ligger naturligtvis däri, att infinitiven stod under trycket av ett starkt systemtvång. Till preteritum *fal* bildades infinitiven *fela*, emedan infinitiven till *stal* hette *stela*. Där man hade böjningen *stiala* ~ *stal*, fick man även temat *fiala* ~ *fal*. Som exempel på preteritalformens makt kan man från de nordiska språkens område anföra fisl. *vega* 'kämpa', 'döda', som står i st. f. **véa* < **wīhan* eller *vīga* (möjligen belagt i fno.), emedan pret. *vá* (< **waih*) sammanföll med pret. *vá* (< **waz*) till verbet *vega* 'lyfta' (jfr Noreen, Aisl., § 487, anm. 5). I det sistnämnda fallet skedde urspårningen visserligen under trycket av en till ljudet identisk preteritalform. Men trycket från temat *stela* ~ *stiala* på verbet *fela* ~ *fiala* måste även hava varit rätt starkt.

Fisl. *fela* f. 'gömsälle' har naturligtvis icke någon nämnvärd beviskraft, då ordet kan vara påverkat av verbet *fela* 'gömma'. Men det kan dock förtjäna antecknas, att **felhōn* enligt våra regler skall giva *fela* f., medan **felhan*-, som nyss sades, regelrätt givit **fiāla* > nyda. dial. *fjaale*.

Till slut vill jag ännu påminna om, att det fisl. fågelnamnet *líri* m. enligt våra regler kan härledas ur **lerhian*-. Jfr Bugge, Studier, sid. 208, not 2.

Det gläder mig att kunna avsluta kap. IV med en hänvisning till den märkliga not, i vilken teorien om ersättningsförlängning, verkad av *(l)h*, *(r)h* först uttalats.

¹ Ett visst sammanhang med fisl. *fæla* 'skrämma' kan naturligtvis tänkas, om man anser, att detta verb (enligt FTW, sid. 287 hörande till adj. *fæl* 'ful' < **fālia*-) i sig uppslukat ett verb *fæla* < **falhian* 'komma att gömma'.

FEMTE KAPITLET.

Om böjningen av adjektivet *hög* i de nordiska språken.

Holtzmann, sidd. 96 f. tänker sig möjligheten av, att urn. *auh* gett *ó(h)*. Denna tanke, som senare upptagits och modifierats av Läffler, har H. dock icke utnyttjat vid diskussionen av adjektivet *hög*. Tvärtom antager H., att fvn. *hár(r)* direkte svarar mot got. *hauhs*. H. har synbarligen icke vetat, att de äldsta isländska handskrifterna icke uppvisa ett enda säkert exempel på en positivus *hár* 'hög'.

Paul, PBB VI, sid. 99 tror, att urg. **hauh-* gett fisl. *há-*. Även P. tager sålunda ingen hänsyn till beläggen i de äldsta isländska handskrifterna.

Läffler, Om v-omlj., sid. 78, not 2 frågar sig, om växlingen fno. *hár* (**hauhas*), men sv. *hög* (**haugas*) har något samband med den Vernerska växlingen. I NTfFil., NR IV, sid. 286, not 2 förklarar Läffler med bestämdhet, att växlingen **hauha-* ~ **hauga-* beror på betoningens rörlighet och hänvisar till, att Noreen i Sv. L. I, sid. 333, not 1 uttalat samma mening. I NTfFil., NR V, sid. 78, mom. 16 uppställer Läffler den regeln, att slutljudande urn. *auh* gett samn. *ó*.

Söderberg, Fg. lj., sidd. 23 f. antager, att *h* i urn. **hauha-* blivit *g* i ställning framför bevarad vokal, ett antagande, som med rätta tillbakavisas av Noreen i PBB VII, sid. 432, not 1. Söderberg konstaterar, att diftongen *au* är bevarad i fgottl. *haur* 'hög', men ej i fisl. *hár*, men uppställer ingen regel för behandlingen av urn. *au* framför *h*.

Noreen, PBB VII, sidd. 431 ff. konstaterar förekomsten av Vernersk växling i stammen **háuho-* ~ **hauzó-*. Vidare anser Noreen, att man hade en ljudlagsenlig utveckling nsm **hauhR* > *hár*, men asm **hǣvan*, enligt nominativen ombildad till *hávan*. När Läffler senare visade, att nsm ljudlagsenligt lydde *hór*, bortföll grunden för den ursprungligen plausibla förklaringen av formen *hávan*, ty efter *hór* kunde **hǣvan* ej ombildas till *hávan*. Detta sistnämnda osannolika antagande göres dock av Noreen i Aisl., § 55.

Brenner, sid. 39 uppställer en utveckling **hauhw-* > **háhw-* > **hó-* men gör det med tvekan, emedan han är

böjd för antagandet, att *au* i en del andra fall gett *ó* framför *h*.

Läffler, Ark. I, sidd. 266—287 har enligt min mening lagt en fast grund för all framtida behandling av adjektivet *hög* genom en avhandling, i vilken han sammanfört en massa fakta, som kasta ljus över problemet, och tolkat dessa fakta med utomordentligt skarpsinne. I denna uppsats har Läffler utrett, att urn. *auh* aldrig gett *āh*. Läfflers påstående, att urn. *auh* gett samnordiskt *ōh* kan dock icke upprätthållas, sedan det uppvisats, att denna övergång är främmande för gottländskan (Pipping, Gotl. stud., sidd. 130 ff., Nils Carlsson, Ark. XXXV, sidd. 321 ff.). Uppenbarligen förhåller sig saken på följande sätt. I de flesta av de nordiska språken har äldre urn. *au* gett yngre urn. *ou* (jfr Noreen, Gesch., § 42. a), och detta *ou*, men icke *au*, har framför *h* kontraherats till *ō*. I forngottländskan har urg. *au* bevarats oförändrat ända in i litterär tid. Frånvaron av den kretsgång *au* > *ou* > *au*, som synes sannolik för fornisländskans vidkommande, anges i fgottl. icke blott genom de uteblivna beläggen för kontraktionen *ouh* > *ōh* utan ock därigenom, att förlitterärt *au* vid kontraktion framför geminata gett gottl. *a* (*daupr*, neutr. *datt.*, **raupr*, neutr. *ratt*. Se Söderberg, Fg. lj., sid. 32, Pipping, GL, inledn., sid. LXI)¹.

Regeln om kontraktionen *ouh* > *ōh* kunde naturligtvis icke heller finna någon tillämpning i de fall, då *h* försvunnit före den tidpunkt, vid vilken regeln begynte gälla. Noreens tanke på en utveckling av *auh*, som varierade med ljudgruppens olika ställning, kan med lätthet försvaras, såsnart man insett, att *h* föll oliktidigt i olika ställningar (se kap. II), och inrymmer möjligheten av, att *ouh* ej sammandrogs till *ōh* förrän efter den samnordiska synkopen. Om man dessutom antager, att fallande *h* kunde verka ersättningsförlängning tvärs genom *u* likaväl som genom *l*, uppkomma dessutom fall, i vilka förbindelsen *ouh* deformerats ännu på annat sätt, innan Läfflers regel trädde i gällande kraft. Jag anser därför, att Läffler, a. st., sid. 267 med orätt tillbakavisat Noreens (visserligen i otillfredsställande form genomförda) tanke på en särutveckling av *auh* i ställning framför stabil vokal. Men det kvarstår som ett av Läffler

¹ Jfr Läfflers kritik av den för gottländskan antagna kretsgången urg. *ai* > *æi* > *ai*, Sv. L. I, sid. 274 f., 740 f.

konstaterat faktum, att urg. *auh* över största delen av det nordiska språkområdet i en mängd ställningar gett $\bar{o}h > \bar{o}$. Vidare har Läffler ådagalagt, att grundformen för adj. *hög* är germ. **hauhwa-*. De försök, som ännu efter Läffler gjorts, att härleda alla hithörande former ur grundformen **hauha-*, innebära enligt min mening en återgång till det sämre¹. Slutligen har Läffler visat, att germanskt **-auhw-* under vissa betingelser kluvits i olika former, av vilka åtminstone *-auh-*, *-auz-* och *-aw-* äro säkert belagda.

På samma gång jag understryker, att Läffler i sin beundransvärda uppsats om adjektivet *hög* nått många viktiga resultat av bestående värde, tror jag dock icke, att han löst problemet i dess helhet. Ett säkert bevis för, att någon del av sanningen ännu måste hava varit skynd för Läffler, ligger i följande faktum (jfr Pipping, NM 1914, sidd. 155 ff.).

Enligt Larssons förteckning visa de äldsta isländska handskrifterna i positivus av adj. *hög* 19 former med *ó* eller *ø* men endast en form med *ǿ*, och även den är osäker. I komparativus och superlativus förekomma 44 former, alla med *œ*. De komparerade formerna med *œ* förklarar Läffler, sid. 287 som nybildningar till positiven *hár*. Denna förklaring kan icke vara riktig. Ty även om man antager, att den av Larsson ur Ph II utplockade formen *h(ǿ)··* är säker, och till densamma fogar Snorra Eddans *háva* i en dikt av okänd författare (Läffler, sid. 287), kvarstår det som ett faktum, att i den äldsta fisl. *œ* var enarådande i stegringsformerna men *ǿ* ytterst sällsynt i positivus. Om stegringsformerna helt och hållet bestämts av positiven, är det otänkbart, att de alla skulle anslutit sig till den variantform av positiven, som var mest sällsynt. Om stegringsformerna *háeri*, *háestr* uppkommit oberoende av positiven, hava de av Läffler lämnats oförklarade.

Den brist i Läfflers behandling av paradigmet *hög*, som jag här framhållit² förefinnes även hos alla dem, som senare diskuterat problemet³, om jag ser bort från mina egna

¹ Jfr ock Hellquist, NoB 1916, sid. 128, not 2.

² Noreen, PBB VII, sid. 433 hade även betraktat komparationsformerna *háeri*, *háestr* som uppkomna i anslutning till positivus *hár*.

³ Felet att betrakta komparationsformerna *háeri*, *háestr* som nybildningar till positivus *hár* går igen hos Kock, Sv. ljudh. I, sidd. 330 f., FTO I, sid. 321, mindre avgjort i FTW, sid. 451.

yttranden i Xenia och i NM 1914 samt från Bugge, NI I, sid. 454. Vid fortsättningen av mitt referat betraktar jag den nyss gjorda anmärkningen såsom framställd en gång för alla.

Söderberg, Öfversigt, sid. 93, not 2 anser, att de isländska handskrifternas **hor* (*hór*) och *hovan* (**hóvan*) beteckna *hór*, **hóvan*, och motiverar sitt antagande med uppgiften, att formerna med *o* försvinna, när ljuden *ó* och *á* sammanfalla.

Zupitza, sid. 64 behandlar problemet *hög* ytterst summariskt. Inga komparationsformer indragas i diskussionen, och bland positivformerna omnämnes ej *hór*. En av knutpunkterna i framställningen bildas av asm *frávan* 'hurtig', som säges vara den regelrätta akkusativen av *frór*. Om 'regelrätt' betyder 'ljudlagsenlig' är påståendet oriktigt, för såvitt man utgår från stammen **frǽwa* (W, sid. 233).

Bättre är det då att med Hægstad, VM, sid. 49 betrakta *hár* som en nybildning efter adjektiv av typen **blór ~ blár*. Exemplet **blór* är dock icke riktigt lyckligt valt, emedan de äldsta isländska handskrifterna tillfälligtvis ej innehålla någon annan form än *blár*¹, och emedan adj. *smár* 'liten' ligger vida närmare till den föreställningskrets, som innesluter begreppet *hór* 'hög'. Av adj. *smár* är dpl *smóm* belagd i handskrifter, där *ó* kan beteckna både *ó* och *ó*. Se Larsson, Ordförrådet, sidd. 305 f., Cod. 1812, sid. XII och Cod. 645, sid. XLIV.

För att förklara de växlande formerna av adj. *hór* uppställer Bugge, NI I, sid. 454 påståendet, att urg. *auh* utvecklats sig på helt olika sätt i olika ställningar. Den Löfflerska regeln om övergången *auh* > *ōh* bibehålles för de fall, då förbindelsen *auh* redan i urnordisk tid stått i slutljud, framför konsonant eller framför *u*. Men vid sidan härav göras följande antaganden.

1. Samgermanskt *auhō* har i fno. blivit *óva*, senare *áva*. T. ex. npf **hauhōR* > *hávar*.

2. Samgermanskt *auhǣ* har i fno. blivit *óva*, senare *áva*, där *ǣ* är bevarat. T. ex. asm **háuhana* > *hávan*.

Hesselman, Förhandlingar, sid. 129 begår (likasom Löffler, sid. 274) det felet att betrakta fisl. *háð* f. 'höjd' (den i de äldsta fisl. handskrifterna 11 gånger belagda, allenarådande formen) som en nybildning till den i samma handskrifter ej med säkerhet belagda adjektivformen *hár*.

¹ Bugge-Fritzner, sid. 1105, Larsson, sidd. 35 och 185.

3. Samgermanskt *auhǣ* med labilt *ǣ* har i ställning framför konsonant gett *ó*, senare *á*. T. ex. nasn **hauhata* > *hátt*.

4. Samgermanskt *auhai* > urn. *auhē* har gett *ávi*. T. ex. npm samgerm. **hauhai*, urn. **hauhēR* > *hávir*.

5. För komparativen antages en ljudlagsenlig böjning *hærre*, dpl *hórrom* och för superlativen *hæstr*, dpl *hóstom*.

6. Urn. **hauhipu* har ljudlagsenligt gett *hœð* f. 'höjd', medan gen. **hauhipōR* gett *hœðar*.

För att förklara det brokiga paradigmet *hór* och det besläktade substantivet *hœð* f. har Bugge gripit till den förtyvlande utvägen att uppställa lika många ljudregler som det finnes växelformer, och i de flesta fall hava inga paralleller till de uppställda reglerna anförts från annat håll. Som helhet betraktad behöver Bugges teori knappast bemötas. Men Bugge har här givit ett uppslag, som man ej får skjuta åsido. Upptagande Noreens tanke, att ljudförbindelsen *auh* i ställning framför stabil vokal förlorat sitt *h*, förrän diftongen kontraherades, och att diftongens andra komponent därvid överförts till nästa stavelse, har Bugge tillfogat det viktiga antagandet, att diftongens förra komponent därvid genomgick utvecklingen *ǣ* > *ó*. Tyvärr har denna intressanta och åtminstone delvis riktiga lära grumlats genom antagandet, att samgerm. *auhǣ* gett *ó*, även då *ǣ* var labilt och efterföljdes av konsonant (typen *hótt*) samt genom hypotesen om en utveckling *auhai* > *āvi* och genom det otydliga tillägget, att *óva* senare gett *áva*. Måhända menas med detta tillägg blott, att *ó* och *á* i det yngre språket sammanfallit, och i sådant fall kan ingenting invändas mot detsamma. Men när FTW, sid. 451 — säkerligen påverkade av Bugge — ansätta en utveckling **hauhana* > *hāvan*, vet man alls icke, om de med vokalen *ā* velat beteckna samn. *ā* eller samn. *ó*.

Varken hos Bugge eller hos Falk-Torp finnes det angivet, huru längden hos rotvokalen uppkommit i dessa fall. Men en läsare, som vill tolka allt till det bästa, måste antaga, att *h* i förbindelsen *uh* enligt den Bugge-Falk-Torpska teorien fallit med ersättningsförlängning på samma sätt som i förbindelserna *lh* och *rh*. Jfr Pipping, NM 1914, sidd. 158 f.

Kock, Sv. lj. I, sidd. 330 ff. antager, att *auh* gett *āh* > *ā*, när ett *α*-ljud stod i den följande stavelsen. Men detta an-

tagande står icke i god överensstämmelse med \bar{a} -formernas sällsynthet — eller frånvaro — i de äldsta isländska handskrifterna, och längre fram skola vi finna, att det är obehövt för de övriga nordiska språkens vidkommande. Naturligtvis bör man ej utan tvingande skäl antaga, att ett *au*, som kontraherats framför *h*, gett än \bar{o} , än \bar{a} .

Vid den överblick över tidigare uttalanden om adj. *hög*, som jag nu gjort, har jag kunnat hänvisa till slående riktiga iakttagelser, som gjorts, och till viktiga ljudregler, som fastställts av Löffler, Noreen och Bugge. Men på samma gång har jag nödgats konstatera, att ingen behandling av problemet varit i alla avseenden tillfredsställande. Framför allt bör märkas, att de flesta ej i tillbörlig grad beaktat den skarpa motsättning, som råder mellan böjningen av fisl. *hór* i positiven och samma adjektivs böjning i komp. och superl.

I den föregående kritiska översikten har jag endast undantagsvis omnämnt tidigare uttalanden av mig själv. En fullt tillfredsställande behandling av adjektivet *hög* och dess växlande former har icke varit möjlig, innan reglerna för *h*-bortfallet fastställts så, som jag nu anser mig hava gjort det i kapp. II—IV här ovan. Ett annat villkor för vinnandet av en slutlig lösning är uppställandet av en urgermansk ljudregel, vars verkningsätt hittills undgått både mig och alla andra. Men i den följande framställningen bygger jag likvisst till mycket stor del på förhållanden, som jag anser mig tidigare hava utrett — dels i Gr. st., dels i Xenia (jfr SNF VIII.1) och i NM 1914.

Den hittills obeaktade urgermanska ljudregel, vars förekomst jag nyss antydde, är en dissimilationsregel, till vilken intressanta paralleller kunna uppvisas i de nordiska språken.

Noreen, Ark. V, sidd. 386 f. och Aschw., § 320.2 har uppställt en regel, enligt vilken förbindelsen *rör* genom dissimilation gett *ör*.

Hultman, Hälsingelagen, sid. 69 har gjort troligt, att förbindelsen *ubu* samnordiskt gett *bu*.

I analogi härmed torde man få uppställa den regeln, att urg. *uhu* (= *uhw*) ljudlagsenligt gett *hw*.

Då den germanska förbindelsen *hw* i stor utsträckning uppkommit ur en ieu. labiovelar *qʷ*, uppställer sig till en

början den frågan, i vilken utsträckning ett germanskt *hw* < *qʷ* kan hava bevarats efter *u*. Jag påminner till en början om Brugmanns uttalanden i I, sid. 607, § 674 och sid. 615, § 685, där det säges, att de labiovelara klusilerna i germanskan förlorade sin labialisation efter *u*, om andra ljud än *l*, *n*, *m* följde, och exemplet got. *tiuhīp* visar, att med ett föregående *u* kan menas också ett *u*, som ingick i en diftong. Emellertid torde Brugmann senare hava ändrat mening, ty i Kurze vergl. Gr., § 258 nämnes ingenting om germansk förlust av labialisationen efter *u*.

Av de forskare, som sysslat med problemet *hög*, kan jag nämna åtskilliga, som ej tvekat att utgå från en germansk stam **hauhwa-* ~ **hauzwa-*, vars *hw* tänkes uppkommet ur ieu. *qʷ*. Så gjorde Löffler i Ark. I och Kögel i IF III, sid. 295, och så gör ännu Olson, Appell., sid. 156.

Zupitza, sid. 64 upptager fisl. *hár*, *hór*, got. *hauhs* bland beläggen för labialiserat germanskt *h*, *ʒ* i inljud (se rubriken sid. 59). Sid. 73 säger Zupitza visserligen, att germ. *h* oeh därav uppkommet *ʒu* förlorat sin labialisation framför och troligen ('wol') även efter *u*. Men alldenstund Zupitza talar om, att *ʒu* (< *h*) troligen förlorat sin labialisation efter *u*, måste han mena, att förlusten av labialisationen i den nämnda ställningen — om den överhuvud ägde rum — i varje fall inträdde senare än den Vernerska växlingen. Före Verners växling och väl ännu någon tid efter densamma har det alltså också enligt Zupitzas mening kunnat finnas germanska stammar, innehållande förbindelsen *-u_hw-*.

Alla forskare anse, att de labiovelara klusilerna förlorade sin labialisation framför vissa ljud och behöllo den framför andra, men full enighet råder icke i fråga om alla enskildheter. Flere forskare hava antagit, att labialisationen försvunnit framför ieu. *ō*. Detta bortfall har förnekats av Zupitza, men t. ex. Brugmann, Kurze vergl. Gr., sid. 174, not 2 och Kluge, Urg., sid. 63 hålla fast vid den gamla meningen.

Jag har för ögonblicket ingen anledning att ingå på denna tvistefråga. Såsnart det medges, att labialisationen förlorades i vissa ställningar men bevarades i andra, får man i de germanska stammar, som innehöllo ieu. *uqʷ*, en växling

-u_h- ~ *-u_hw-*

Om man sedan tillämpar den av mig föreslagna dissimilationsregeln $\text{-}\underline{u}hw\text{-} > \text{-}hw\text{-}$, fås en urgermansk växling
 $\text{-}\underline{u}h\text{-} \sim \text{-}hw\text{-}$

Denna växling lämnar förklaringen till åtskilliga egenomligheter i böjningen av paradigmet *hög*, och man behöver ej tveka att tillgripa en sådan förklaring. Ty den urgermanska växlingen $\text{-}\underline{u}h\text{-} \sim \text{-}hw\text{-}$ är icke konstruerad *ad hoc* utan framträder även utanför paradigmet *hög* och utanför de nordiska språken.

Särskilt upplysande äro de växlande formerna av germanskans motsvarigheter till latinets *paucus*. De finna en enkel förklaring, om man utgår från germanska växelformer $\text{*fau}h\text{-} \sim \text{*fah}w\text{-}$.

Från stammen $\text{*fau}h\text{-}$ utgår fht. *fôhêr* (Braune, sid. 189), vars *h* Paul i PBB VII, sid. 167, not 1 sökt missänkliggöra, men som helt visst bör sammanställas med *c* i latinets *paucus*. Se Löffler, Ark. I, sid. 277 och efter honom Pipping, Gr. st., sid. 44, Hellquist, NoB 1916, sid. 128, not 2 och (med tvekan) Torp i W, sid. 239.

Stammen $\text{*fah}w\text{-}$ gav upphov åt den Vernerska växelformen $\text{*faz}w\text{-}$, som enligt Sievers' regel utvecklade sig till *faw- . Denna sistnämnda stamform fortlever i gotiskans *fawai* 'få' och i fht. *fao*, *fô* 'wenig' (Braune, § 254). Eftersom stammen $\text{*fah}w\text{-}$ indirekt är belagd genom sin Vernerska växelform, hindrar oss ingenting från att betrakta den som utgångspunkten för fsax. *faho* 'wenig'. Holthausen, § 361, anm. 2 (jfr § 218, anm. 1) anser, att *h* här icke är etymologiskt berättigat utan insatts som hiatusfyllnad. Även om detta antagande kan försvaras, synes det vara överflödigt. Jfr f. ö. Löfflers uttalanden på sid. 277, not 2.

Om stamformen för fisl. *fár* 'paucus' vill jag icke nu yttra mig. I allmänhet har man utgått från *faw- . Jfr t. ex. Kock, IF V, sid. 157, Noreen, Aisl., § 77.2, W, sid. 239.

Likasom i det urgermanska paradigmet $\text{*fau}h\text{-} \sim \text{*fah}w\text{-}$ framträder växlingen $\text{-}\underline{u}h\text{-} \sim \text{-}hw\text{-}$ inom paradigmet *hög*. Stammen $\text{*hau}h\text{-}$ fortlever exempelvis i got. *hauhs* 'hög', stammen $\text{*hah}w\text{-}$ har gett den Vernerska växelformen $\text{*haz}w\text{-}$, som enligt Sievers' regel övergick till *haw- . Denna form avspeglas av fsax. och fht. *hô* 'hög'. Jfr Kögel, IF III, sid. 295. Kögel (som hänvisar till Noreen, PBB VII, sid. 431) utför emellertid i likhet med Löffler kon-

struktionen **hauzw-* > **hauw-* och antager synbarligen likasom Löffler, sid. 268, att **hauw-* senare gett **haw-*.

Min härledning av stammen **haw-* synes dock erbjuda vissa fördelar framom Löfflers. Man får kanske icke fästa mycken vikt vid möjligheten att enligt min dissimilationsteori förklara *h* i fsax. *faho* som etymologiskt berättigat. Viktigare är däremot den omständigheten, att svenskan visar spår av en växling **haha-* ~ **haza-* 'hög'. Utgående från min hypotes kan man lätt förklara dessa stamformer genom antagandet, att stammen **hahw-*, som ursprungligen stod blott framför icke-labiala vokaler, vid överföring till ställning framför labial vokal förlorade sin labialisering.

Stöden för antagandet, att svenskan känt till en stam **haha-* ~ **haza-* med betydelsen 'hög', äro följande:

1. Det uppländska ortnamnet *Håga* återgår till en gammal dativ *hāghe* (1301: *de haghe*), som utan tvivel hade samma betydelse som den fisl. dativen *haugi* i sammanställningen *Biörn at Haugi*. Se härom Almgren, sidd. 48 ff., där uttalanden av A. Noreen, v. Friesen, Lampa och Hesselman åberopas.

Om det funnits ett urn. substantiv **haha-* ~ **haza-* med betydelsen 'hög', gav stammen **haha-* nominativen **hār*, och **haza-* gav **hagher* eller (genom kompromiss med **hār*) alternativt **hāgher*, dat. *hāghe*. Den från år 1619 belagda formen *Hege* (= **Hæghe*) förhåller sig till **hāgher* alldeles såsom fisl. *dsg degi* till *dagr* m. 'dag'.

2. Från samma landskap, Uppland, känna vi ännu ett fall av stamväxlingen **haha-* ~ **haza-*. Den s. k. Möjebrostenen är anträffad i *Hagby* socken. Brate har i Ark. XXXI, sidd. 227 ff. haft den lyckliga tanken att sammanställa namnen *Hagby* och *Hagunda* med runföljden *hah-* på stenen, men har samtidigt varit oförsiktig nog att uppfatta det senare *h* som ett tecken för *ʒ*. Denna svårighet undgås, om man utgår från en stam **haha-* med Vernersk växling *h* ~ *ʒ*. Jag läser och tolkar inskriften på följande sätt: **Frawaradar ana hahai slaginar** 'Fravarad, ihjälslagen på Hag'. Se exkursen, sidd. 78 f.

Om man med mig anser det sannolikt, att urnordiskan ägt en stam **haha-* ~ **haza-* 'hög', ligger det nära till hands att betrakta stammen **haha-* som utgångspunkt för ljudföljden *hå-* i namn av typen *Håtuna*, *Håkon*¹. Dock

¹ Tidigare diskussion av dessa former finner man hos v. Friesen, SoS I, sid. 230, Kock, Sv. ljudh. I, sid. 331.

märkes, att *hå*- också kan härledas ur den stam **hawa*-, vars existens är ådagalagd genom fsax. och högt. *hō* (se ovan sid. 64), och ur stammen **hahwa*-. Frånvaron av labialomljud är här icke märkvärdigare än samma företeelse i fno. *sang(hús)*, kompositionsform till *songr*, stam **sangwa*-. Se Wadstein, Fno. hom. ljudl., sidd. 41, 149, Pipping, Analog., sid. 248.

Utgående från stammen **haza*- kan man på ett ytterst enkelt sätt förklara de nsv. orden *hägra*, *hägring* samt Blekingsdialektens *hägda* 'hägra', 'stå upprest, intagande stor plats' (Nilsson, sid. 53). Dessa ordformer äro förut behandlade av v. Friesen i SoS I, sidd. 229 ff.

Vid förklaringen av växelformerna för adj. *hög* utgår jag med stöd av det ovan sagda från grundformerna **hauh*- och **hahw*-.

Den ursprungliga fördelningen av dessa växelformer måste hava varit sådan, att stammen **hauh*- stod framför ljud, som medförde förlust av det labiala elementet hos en föregående ieu. labiovelar klusil, medan stammen **hahw*- stod framför ljud, som icke medförde sådan förlust. I fisl. har den ursprungliga fördelningen av de båda stamformerna kvarstått väsentligen orubbad ända in i litterär tid, men på andra håll har stammen **hauh*- i stort sett behållit valplatsen.

I fgottl. kunna vi ständigt utgå från stammen **hauha*- och dess växelform **hauza*-. De flesta formerna äro här fullkomligt genomskinliga, så snart man fått klart för sig, att urg. *au* på gottländskt område aldrig gett *ou* och till följd därav ej heller kontraherats framför *h*. Se ovan, sid. 58. Jag hänvisar till nsm **hauhaR* > **hauhR* (se kap. II, sid. 11) > *haur* och **hauzaR* > *haugr* samt till kompar. *hoyri(n)* ~ *hoygri*, *houstr* ~ *hoygstr*. Belägg hos Pipping, GL, sid. 36.

De enda former, i vilka vi icke hava att vänta en ljudlagsenlig diftong *au* (eller dess *i*-omljud *oy*), äro nsf och napn. Här har *h* stått framför *u*, och enligt våra i de föregående kapitlen framställda regler bör man därför vänta följande utveckling.

Urn. **hauhu* gav **hāwu*, ty *h* i ställning framför *u* föll före *u*-synkopen (se kap. II om **fehu* > *fē-u*), och det fallande *h* verkade säkerligen ersättningsförlängning genom *u* likaväl som genom *l* och *r* (kap. IV). Formen **hāwu* gav givetvis *hā-u* och enligt Noreens (i kap. I försvarade)

regel *hō*. Ovan, sid. 11 påpekades, att den i runkalendern anträffade formen *nsf hau* säkerligen beror på nybildning efter *nsm haur* och *nsm haut*. Detta är så mycket säkrare, som fgottl. *nsf hō* är bevarad i ortnamnet *Hoburg*. Subst. *burg (borg)* är femininum (Pipping, GL, ordbok). Skrivningen *Hoborg(h)* är antecknad för åren 1412, 1486 och 1539. Se Lindström I, sid. 52. Jämte *Hoburg* i Sunde upptager generalstabens karta *Hoburgsård* i Näs.

Säve, sid. 70 fördömer skrivningen *Hogrän* och vill ersätta den med *Haugrén*. Formen *Haugrén* är belagd i Linköpingsförteckningen över biskopsvisitationer från 1300-talet, se Lindström I, sid. 51. En växling *Hau-grän* ~ *Ho-grän* är lätt begriplig, då gottl. *grän* 'gran' är femininum. Se Wennersten, sid. 97, Pipping, Gotl. st., sid. 109. Jag vill ej med bestämdhet påstå, att formen *Hogrän* är tillförlitlig men tror mig hava hört den begagnas av en gottlänning.

Enligt Brugmanns framställning både i I, § 674 och Kurze vergl. Gr., § 258 måste germ. *hw* < ieu. *qʷ* bibehålla det labiala elementet bl. a. framför ieu. *e* och *i*. Därav följer, att detta element ljudlagsenligt kvarstod framför de urnordiska komparativ- och superlativändelserna *-iRē* och *-istaR*. Alltså bör adjektivstammen **hauhw-* i de högre graderna framträda under formen **hahw-*, såsnart verkningarna av dissimulationsregeln framträtt.

Urn. **hahwiRē* gav närmast **hāwiRē*, emedan *h* framför *u (w)* föll före den samnordiska synkopen (se kap. II, sid. 14). Enligt mina regler för bortfall av *w* i omedelbart grannskap av palatal och labil vokal (se SNF VIII.1, sidd. 93 ff. och tidigare i Xenia) måste *w* här falla utan att verka omljud, alltså ficks formen **hā-iRē*. Trots att *i* här synkoperades efter kort (tidigare lång) rotstavelse, verkades omljud alldeles som i den (likaledes kortstaviga) komparativen **batiRē* > *betri*¹. Alltså ficks formen *hære*, som anträffas hos Larsson 12 gånger² utan att vid sin sida hava någon konkurrerande form.

I superlativus fås ljudlagsenligt *nsm *hahwistaR* > **hævistr* (med ersättningsförlängning för det fallna *h*-et)

¹ Närmare om *i*-omljudsfrågorna i sjätte kapitlet.

² Kasusändelsen varierar naturligtvis, och likaså är beteckningen av ljudet *æ* något vacklande.

och asm **hahwistana* > **hāwistan* > **hā-istan*¹ > *hæstan*. Hos Larsson visar superlativen alltid (32 ggr) formen *hæstr* etc. med normal genomsynkopering.

På de grunder, som anförts vid fråga om komparationsformerna, ansätter jag för fisl. *hæð* f. 'höjd' en urn. form **hahwipu*, varav **hāwipu* > **hā-ipu*. Grundformen **hā-ipu* förhåller sig till *hæð* alldeles såsom **takiþu* till fisl. *tekt* f. 'borgen', om man ser bort från, att rotstavelsen i **hā-ipu* ursprungligen var lång. Om den fisl. böjningstypen *tekt* se kap. VI. För formen *hæþ* (*mannhæþ*) finnas hos Larsson 11 belägg men intet för *hōþ*. Jfr nedan, sid. 74 om förhållandena i Fno. Hom.

Förutsatt att regeln om labialisationens bortfall framför ieu. *ð* är riktig, lågo förhållandena i positiven helt annorlunda än i komp. och superl. I åtskilliga kasusformer kom den labialiserade velaren här att stå framför ett *o*, som vållade förlust av labialisationen. Men i och med detsamma bortföll anledningen till dissimilation, och som stamform uppträder därför **hauh-* > **houh-*. Utgående från denna stamform kunna vi med lätthet förklara de äldsta isländska formerna för adj. *hög* i positivus.

Enklast äro de fall, i vilka förbindelsen *-auh-* efter ljudlagsenlig synkope av en mellanliggande vokal kommit att stå framför konsonant. Enligt allas mening övergick *puh* här genom *ōh* till *ō*. På denna väg förklaras följande hos Larsson förtecknade former: **H** as n *hótt* (6 fall), (*raun*)-*hott*; **645** nsm *hór* (2 fall); as n *hót* (= *hótt*) och *hót*; **El** nsm *hór*. Kompositionsformen *hó-* (*ho-*) framför konsonant förekommer i **H** icke mindre än 148 ggr, i **645** 3 ggr.

De viktigaste positivformer, som ännu återstå att förklara, äro följande.

nsf *iamfnhō*² **Rb**; as n *hótt* **H**; nsm *haór* (= *hór*) **Pl** samt kompositionsformen *hótíp* (*hotíp*) 3 ggr i **237** och 2 ggr (*hotíp*) i **H**; asm *hovan* **645**; apm *hofa* **El**; asf *hova* **Pl**; dpm *hóm* **H**; as n *h(á)* · · **Ph II**.

Till en början hålla vi oss till de böjningsformer, i vilka förbindelsen *-auh-* stod framför stabil vokal. Som förut nämnts, antog Noreen redan i PBB VII, sid. 432, att diftongens andra led i sådana fall överförts till den följande

¹ Framför labilt *i* måste *w* falla. Jfr ovan om **hāwirē* > **hā-irē*.

² Som tecken för *ō* användes här och på flere andra ställen en ligatur av *a* och *o*.

stavelsen, sedan *h* bortfallit, och denna tanke har upptagits av Bugge och Falk-Torp, som dessutom antagit, att *h*-bortfallet verkat ersättningsförlängning av diftongens förre led¹.

I Gr. st., sid. 43 har jag anmärkt, att Noreen icke förfarit konsekvent, då han i Aisl., § 55 ansätter en ljudlagsenlig utveckling **hauhana* > **hawan*, medan han i samma arbete, § 478, anm. 4 identifierar fisl. *tióa* 'räcka till', 'hjälpa' med got. *tiuhan* 'draga'. Även jag trodde på den tiden, att fisl. *tióa* var den ljudlagsenliga motsvarigheten till got. *tiuhan*, och jag ansåg mig på denna grund förhindrad att operera med en överföring av *u* till andra stavelsen av urn. **hauhana*. Emellertid har min syn på böjningen av fisl. *tióa* betydligt förändrats sedan år 1905. Numera tänker jag mig, att den ljudlagsenliga böjningen gestaltat sig på följande sätt.

Enligt Bugges och Falk-Torps här närmare preciserade uppfattning måste *h*-ljudet i infinitiven **teuhan* falla med ersättningsförlängning av *e*. Ty vid tidpunkten för *h*-bortfallet stod förbindelsen *uh* mellan två korta sonanter. Härigenom uppkom formen **tēwa(n)*, vars *w* måste falla, emedan det stod intersonantiskt framför nasalerad vokal. Se Pipping, Gr. st., sidd. 9 ff. och Xenia, sidd. 168 ff. Med en i sådana fall vanlig omkastning av accent och kvantitet ficks inf. *tiá*. På likartat sätt erhöles 3 ppi *tiá*, och på dessa former byggdes fisl. *tiá*, *tiáða* 'hjälpa', förtecknat hos Fritzner III, sidd. 706 f., mom. 3. Det i mom. 4 upptagna verbet *tiá* betyder 'visa' och hör samman med got. *gateihan*. Se Cleasby-Vigfusson, sid. 635 och Pipping, Minnesskrift, sidd. 107 f.

I 2spi gav urn. **teuhiR* (Noreen, Gesch., § 249) *týr*. Denna form och den likalydande formen i 3. pers. bildade en brygga över mot det svaga verbet *týia*, 3spi *tór* och pret. *tóða* 'hjälpa', vars förhistoria finner en enkel förklaring, om man accepterar v. Friesens regel om övergången *-ōia-*, *-ōio-* > *-ȳia-*, *-ȳio-* och Noreens sammanställning av verbet *týia* 'hjälpa' med got. *ubiltôjis* 'missdådare'². Inf.

¹ Varken Bugge eller Falk-Torp har gett någon förklaring av vokallängden i förbindelserna *hóva*, *háva*, men det är kanske icke för egenmäktigt att tolka deras uttalanden i den riktning jag gjort det.

² Se v. Friesen, Till den nordiska språkhistorien II, sid. 38, Xenia, sid. 237, not 1, Noreen, Gesch., § 38. Kock, UB,

tōia beror naturligtvis på uppfriskning från formerna *tōr*, *tōōa*¹.

I 1spi gav urn. **teuhu* till en början **tiuhu*. Övergången *eu* till *iu* framför ett *u* i följande stavelsen är först påvisad av Bugge i Ark. VIII, sidd. 22 f. Jfr ännu Noreen, Gesch., § 44 a. Från gottländskan kan jag anföra ett förbisett stöd för den ifrågavarande ljudregeln. Urn. **ōeuRa* 'djur' (W, sid. 217) bör enligt densamma giva fgottl. **diaur*, nygottl. *djaur*, medan pluralen **ōiuRu* bör giva fgottl. **diūr* (= *tiuR* på Haugrånstenen) > nygottl. *djäur*². Formen **tiuhu* gav senare **tīwu*, ty enligt kap. II föll *h* framför *u* före synkopen, och då *uh* vid tidpunkten för *h*-bortfallet stod mellan två korta sonanter, inträdde ersättningsförlängning av den föregående sonanten. Den fortsatta utvecklingen **tīwu* > *tī-u* > *tý* kräver ingen särskild motivering (Noreen, Aisl., § 227.1 a och § 74.6). I Aisl., § 478, anm. 4 meddelar Noreen, att 1spi av det verb, som motsvarar got. *tiuhan*, i fisl. hette *tió*. Denna uppgift är i någon mån överraskande, emedan de starka verben i regeln visa samma vokal i hela presens singularis³. Där-

sid. 121 ställer sig tveksam till v. Friesens regel, men förnekar dock icke bestämt dess riktighet. Mindre lyckliga förklaringar av verbet *týia* ~ *tōia* hos Noreen, Aisl., § 478, anm. 4 (och 2), W, sid. 166.

¹ Citat hos Cleasby-Vigfusson, sid. 647.

² Om nygottl. *djaur* och *djäur* se Wennersten, sid. 51. Nygottl. *djäur* förhåller sig till fgottl. **diūr* som nygottl. *hāus* till fgottl. *hūs*. Se Noreen, Sv. L. I, sid. 345. Även fgottl. *iū* gav nygottl. *jāu*. Jfr Söderberg, Fgutm. ljudl. sid. 22, not 2 om nygottl. *tiāugu* < fgottl. *tiug(h)u*. På Haugrånstenen läser jag de sista runorna *nemR : intiur* som *nemR : inti tiur* 'Nemr fullbordade djuren', d. v. s. 'de drakslingor och djurhuvuden, som Gairvidr (*Kairuipr*) hade tecknat eller begynt rista. Haplografien *intiur* för *inti tiur* är framkallad av utrymmesskäl. Mellanrummet mellan *i* och *u* är ej större än mellan sådana runor, som säkert höra till samma ord. Jag har själv undersökt och fotograferat inskriften.

De hithörande formerna äro viktiga, emedan de visa, att fgottl. *iau* blott motsvarar urn. *eu* men icke urn. *iu*. Härigenom vinnes ett gott stöd för den teori angående utvecklingen av urg. *eu*, som jag framlagt i NM 15/11—15/12 1902, sidd. 12 f., Gr. st., sidd. 26 f., GL, sidd. LXII ff. Jfr tidigare uttalanden av Bugge i Rök II, sidd. 17 f., Sv. Fornm. för. tidskr. XI, sid. 124. Se ock Hultman, sid. 89, Noreen, Gesch., § 19, § 44 och § 45, men även Kock, Sv. ljudh. II, sid. 329 (och Ark. XXXIII, sidd. 241 ff.).

³ Jfr dock Hægstad, Ark. XX, sidd. 358 ff. och XXII, sidd. 283 ff.

emot får man i 1 ppi regelrätt **teuhom* (Noreen, Gesch., § 249) > *tióm*.

Vid sidan av den ljudlagsenliga infinitiven *tiá* uppkom infinitiven *tióa*, emedan *h*-bortfallet i **teuhan* > **tēwa* alternativt kunde uppskjutas genom anslutning till pret. **tauḥ* > **təuḥ* (> **tó*), där *h* på grund av sin ställning i slutljud bevarades förhållandevis länge. Jfr Noreen, Aisl., § 224.2.

På denna alternativa infinitiv *tióa*, stödd av den ljudlagsenliga formen 1 ppi *tióm*, nybildades ett svagt verbum *tióa*, *tió(a)ða*. I W, sid. 166 härledes *tióa* ur **teuhōn*, men detta går enligt våra regler icke för sig, och det är dessutom onödigt att uppställa en urnordisk variant vid sidan av **teuhan*.

Jag återkommer nu till det fisl. paradigmet *hór* 'hög' och närmast till de former av detsamma, där den för positiven ansatta stammen **hauḥ-* stått framför stabil vokal.

Vi försätta oss tillbaka till den tidpunkt, då intersonantiskt *w* ännu icke fallit framför stabil nasalvokal, och då *u* ännu icke kontraherats med ett föregående \bar{o} . Dessutom påminna vi oss, att Noreens regel om övergången $\bar{a} > \bar{o} > \bar{u}$ framför ett omedelbart efterföljande *u* gällde, blott då *u* försvunnit enligt reglerna för den samnordiska synkopen, men ej i de fall, då ändelsevokalen *u* följde omedelbart efter $\bar{a} > \bar{o}$ och försvann genom kontraktion¹. Slutligen märkes, att förhållandena vid ljudförbindelserna *lh*, *rh* göra det troligt, att *h* i intersonantiskt *uḥ* fallit med ersättningsförlängning, endast om båda de angränsande sonanterna vid tidpunkten för *h*-bortfallet voro korta.

I a sm fås härvid utvecklingen **hauhana* > **həuhan(a)* > **hōwan* och i apm **hauhanR* > **hōwa*. I dsm och dpl fås **hō(w)um* och i dsu **hō(w)u*. I npm och napf fås **hōwēR*, **hōwāR* med kort \bar{o} i rotstavelsen, och det förefaller sannolikt, att även asf **hōwa* hade kort \bar{o} , eftersom ändelsevokalen återgår till en urg. lång vokal, efterföljd av nasal².

¹ Se Noreen, Aisl., § 127^a samt de fem beläggen för dpl *fōm* < **fā-um* i H (Larsson, sid. 83). Namnet *Póll* = *Paul*, som Noreen diskuterar i § 74.2, har väl fått sin form genom ljudsubstitution. Ett så ungt lånord kan icke hava påverkats av den samnordiska synkopen.

² Jfr Streitberg, sidd. 147, 189 och 236. I kap. IV antog jag, att nsg hos de maskulina *an*-stammarna uppvisade lång ändelsevokal vid den tidpunkt, då intersonantiskt *h* föll. Även här föreligger urg. lång vokal, efterföljd av nasal.

Det är emellertid knappast tänkbart, att en stamväxling **hōw- ~ *hōw-* kunnat hålla sig uppe, och i asf *hōva* (PI 6: 14 = 31: 5) är längden hos *ō* styrkt genom halvassonansen med *pá við* — — — —. Se F. Jónsson, Skjaldedigtning A I, sid. 613, B I, sid. 615. Synbarligen har här en tidig utjämning till förmån för långt *ō* ägt rum.

Senare skulle intersonantiskt *w* falla i ställning framför vokal, som efterföljdes eller i urnordisk tid efterföljts av nasal, alltså i asm och apm, som i litterär tid ljudlagsenligt borde heta **hōan*, **hōa*. Emellertid hade den föregående utvecklingen bragt paradigmet **hauha-* i så nära kontakt med *wa*-stammarna, att det givetvis måste avpassa sig efter deras böjning. Då adj. *fōlr* 'blek' (stam **falwa-*) bevarade sitt *w* icke blott i formerna asf *fōlua*, npm *fōluir*, napf *fōluar*, utan också i asm *fōluan* och apm *fōlua*, förstår man, att normalböjningen av adj. *hōg* i den äldsta fornisländskan kan hava uppvisat formerna:

asm *hōvan*, asf *hōva*, npm *hōvir*, apm *hōva*, napf *hōvar*.

Denna böjning avspeglas av asf *hōva* i PI och kanske även av asm *hovan* i 645, ty enligt Larsson, N:o 645, 4:to, sid. XLIV användes *o* i den nämnda handskriften 241 ggr som tecken för *u*-omljud av långt *a*. Då bör *o* även hava kunnat användas som tecken för *ō*-ljudet i *hōvan*, fastän detta *ō* uppkommit genom sekundär förlängning av kort *ō*. Naturligtvis kan skrivningen *hovan* även återge ett uttal *hōvan* med *ó* lånat från nsm *hór*, nsn *hótt* etc. Denna senare förklaringsmöjlighet föreligger även ifråga om apm *hōfa* i EI. På grund av föreliggande halvassonans med vokalen *ā* kan man med tämligen stor trygghet påstå, att uttalet *hōva(n)* förelegat i tre versrader, som av Läffler, Ark. I, sidd. 286 f. citeras ur Óláfsdrápa, Geisli och Íslendingadrápa.

I dpm *hóm* H i stället för väntat *hōm* < **hō(w)um* föreligger också inverkan från nsm *hór*, nasn *hótt* etc., såvida *ó* icke här haft ljudvärdet *ō* likasom i *sór* = *sōr* 216: 11.

Utjämning i omvänd riktning, d. v. s. intrång av vokalen *ō* på området för ljudlagsenligt *ó* kan man konstatera i följande former:

1. Asn *hótt* i H. Här är *ō* tecknat genom en ligatur av *a* och *o*.

2. Nsm *haór* i PI. Denna form bildar helassonans med

uoru. Se F. Jónsson, Skjaldedigtning A I, sid. 614, B I, sid. 616. F. Jónsson läser *hór* ~ *vóru*, men läsningen *hór* ~ *(v)óru* ger naturligtvis också en otadlig helassonans. Om växlingen *vóru* ~ *(v)óru* se Noreen, Aisl. § 488.

3. Nsf *iamfnhó* Rb. Också här är *ó* tecknat med en ligatur av *a* och *o*. Den ljudlagsenliga utvecklingen av denna form var säkerligen

**hauhō > *houhu¹ > *hōwu > *hōu > hó*.

En jämförelse med Noreens regel i Aisl., § 74.2 (jfr ovan, kap. I) framkallar övertygelsen, att ett *ō*, efter vilket *u* synkoperats, utvecklats vidare till *ō*, även om *ō* ej hade alldeles samma ursprung som *ō*-et i de av Noreen sammanställda fallen.

4. Kompositionsformen *hótíp* (*hotíp*) i 237 och H.

Det är mycket osäkert, vad den i Ph II förekommande formen *h(á)· ·* betecknat.

I den av Läffler, Ark. I, sid. 287 framdragna versraden *þó gat þeim en háva* (Sn. E. II, sidd. 172, 423) förbjuder halvassonansen läsningen *hóva*, men läsningen *hóva* synes mig lika väl möjlig som *háva* och är så till vida rimligare, som vokalisationen *há-* icke är belagd på ett enda ställe hos Larsson, om jag ser bort från den osäkra formen *h(á)· ·* i Ph II. Skulle det visa sig, att positiven *hár* i den äldsta fornisländskan undantagsvis förekommit, kan denna sällsynta form med lätthet förklaras som en nybildning till den komparerade formen *hæri* efter mönstret av böjningen *smár*, *smæri*, *fár*, *færi*. Jfr Pipping, NM 1914, sid. 157.

I den föregående diskussionen av det fvn. paradigmet *hór* har jag uteslutande tagit hänsyn till fornisländskan i dess äldsta utvecklingsskede. För fornnorskans vidkommande är det kanske nog att hänvisa till Hægstads i VM, sid. 67 gjorda sammanställning av former ur Hom. II. Även här visa de komparerade formerna uteslutande vokalen *æ* (*œ*) i rotstavelsen (7 belägg). I positiven förekommer (frånsett kompositionsformen) vokalisationen *ó*² 5 ggr, *ó* 1 gång. Sid. 149: 13 läses asm *hafan*. Men Wadstein, sidd. 66

¹ Jfr fi. *houhu* 'pösigt mark', varom Pipping, Finländska ortnamn, sidd. 28 f.

² Varierande beteckningssätt upptagas icke här, utom då fråga är om tecknet *a*.

och 76 och Hægstad, sid. 59 anse båda, att *á* och *ó* begynt sammanfalla i skrivarens språk. Man får därför antaga, att *α* här förekommer använt som tecken för *ó*. I komposition förekommer *ho-* omkring 75 ggr, *hø-* 9 ggr och *ha-* 3 ggr. Också här synes *ha-* kunna företräda uttalet *hó-*.

Den i Hom. II en gång uppdykande formen *høð* f. 'höjd' annoterad av Wadstein, sid. 81, (Bugge-)Fritzner sid. 1105 och av Hægstad, sid. 67 är snarast att fatta som en nybildning till adj. *hór* men kan naturligtvis också härledas från urn. **hauhiþu*, sidoform till **hahwiþu*, som gett den i äldsta tid i fisl. allenarådande och (enligt Wadstein, sid. 81) i Hom. 3 ggr belagda formen *hæþ* (*hæð*).

Skulle någon icke vara benägen att med Wadstein och Hægstad antaga, att ljuden *á* och *ó* begynt sammanfalla i Homiliebokens språk, finnas minst två olika möjligheter till förklaring av fno. asm *hafan* = **hávan* och *ha-* = *há-*.

Antingen får man tänka sig, att här föreligga jämförelsevis unga nybilningar till de komparerade formerna *hæri*, *hæstr*, eller också kan man antaga, att stammen **hahw-*, som var den normala i de högre graderna, redan tidigt kommit till användning också i gradus positivus.

En urn. asm. **hahwana-* gav **háwan* (> *hán*), ty *h* i ställning framför *u* (*w*) föll, innan brytning verkats av *u*, (se sid. 19) och sålunda säkerligen också, innan omljud verkats av *w*. I komposition gav **hahwa-* regelrätt **hāwa-* > **hā-u-* > *hó-*, men omljudet kunde alternativt saknas såsom i kompositionsformen *sang-(hús)* av *wa-*stammen *songr*. Jfr ovan, sid. 66.

Under hela den föregående behandlingen av fvn. *hór* 'hög' har jag utgått från antagandet, att stammen **hauh-* i positiven åtminstone i huvudsak segrat över den konkurrerande stammen **hahw-*. Det synes mig ingalunda djärvt att antaga, att positiven utgår från stammen **hauha-*, medan de högre gradernas stam var **hahw-*. Denna fördelning är icke mycket märkvärdigare än fördelningen mellan stammarna **jung-* och **jūh-* 'ung' i gotiskan, där *juggs* har komparativen *jūhiza*, och i fisl., där *ungr* alternativt har komparativen *óri* och superlativen *órstr*. De talrika fallen av heteroklis (*god* ~ *bättre* ~ *bäst* m. fl.) inom komparationen giva också ett visst stöd åt mitt antagande, isynnerhet som det är fråga om kompareringen av ett mycket vanligt adjektiv.

Skulle någon trots allt finna det motbjudande att vid konstruktionen av de komparerade formerna utgå från stammen **hahwa-*, men i positiven från en annan stam **hauha-*¹, bör han naturligtvis efterse, vilka former stammen **hahwa-* skulle hava gett i positiven.

Med stöd av den i kap. I försvarade Noreenska regeln får man i nsm **hahwaR* > **hāwaR* > **hā-uR* > *hór* och likaså i nasn *hót(t)*. I nsf fås **hahwu* > **hahu* (jfr ovan, kap. II, sid. 16) > **hā-u* > *hó*. I dsm, dsu och dpl fås *hó(m)*. I npn fås **hahwēR* > **hāwēR* > *hávir*, i napf *hávar* och i asf *há(v?)a*. I asm fås **hahwana-* > **hāwan* > *hán* och i apm **hahwanR* > **hāwa* > *há*. I analogi med npl *hávir*, *hávar* etc. kunde de maskulina ackusativerna naturligtvis också antaga formerna *hāvan*, *hāva*.

Jag kan icke se något bestämt hinder för att tänka sig utvecklingen av positivens former så, som nu senast antytts, ty växlingen *hó-*, *hó-*, *há-* ger sig på denna väg alldeles osökt, och det förefaller enklast att härleda alla gradernas former ur samma stam. Men å andra sidan kan jag ej neka till, att den tidigare framställda härledningen av positiven *hór* ur stammen **hauha-* ger resultat, som på ett ännu noggrannare sätt täcka beläggen hos Larsson, i de formerna med *á* på båda hållen saknas (jag ser bort från *h(á)...* i Ph II), medan vokalen *ó* i frekvens kommer näst efter *ó*.

I den senare fornvästnordiskan uppträder komparativen *hōri* och superlativen *hōstr* (Noreen, Aisl., § 428), båda nybildningar till positiven *hór* efter mönstret *stórr*, *stórri*, *stórstr*.

Vernerska växelformer med *g* (stammen **hauza-*) uppträda i fornisländskan blott såsom substantiv: *haugr* m. '(grav)hög'.

I fsv. är det stammen **hauza-*, som spelat den största rollen både vid de substantiviska och de adjektiviska formerna. Substantivet *hōgher* m. har varit enarådande, om man får döma av de i litteraturen bevarade appellativerna. Se Söderwall I, sidd. 570 f. Härmed skall naturligtvis icke förnekas, att växelformer med substantivisk betydelse funnits och bevarats i ornamn.

¹ Jag tänker i främsta rummet på dem, som med Zupitza bestrida, att ieu. *qu* förlorat sitt labiala element i ställning framför ieu. *ō*.

Av adjektivet *hög* finnas i fsv. antecknade två intressanta komparationsformer, nämligen nsn komp. *hærra* i Bjärköarätten (Zetterberg, sid. 82) och superlativen *hæstu- (bughæ)* i Vgl IV (Hultman, sid. 306, not 1, Collin-Schlyter I, sid. 288: 12). Likasom så ofta eljes på västgötskt område framträder här ett tydligt närmande till det fornvästnordiska språkbruket. Också här hava vi naturligtvis att härleda de komparerade formerna ur stammen **hahw-*. Från **hahwa-* utgår möjligen också förleden i egennamn av typen *Håtuna*, *Håkon*. Se ovan sid. 66.

En brygga mot fvn. bildar också superlativformen *asm høstæ* i Vgl II, Collin-Schlyter I, sid. 207: 15. Förhållandena i fisl. göra det i viss mån troligt, att här är fråga om en nybildning till positiven *hór*, men naturligtvis kan superl. *høster* återgå direkte till en stam **hauhista-*. Jfr ovan, sid. 66 om fgottl. *hojstr*. Asf superl. *høstæ* anträffas i Hälsingelagen, Schlyter VI, sid. 77: 6 och gpf superl. *høsto* i Bil. (Ett fsv. legendarium I, sid. 339). Jfr Löffler, Ark. I, sidd. 270 f., där citat för fda. komp. *høre*, (*hørræ*, *høræ*) även anföras.

Frånsett egennamnen och de nyss citerade formerna *hærra*, *hæstu-*, *høstæ* och *høsto* återgå alla fsv. former av adj. *hög* till Vernerska växelformer med *g* i stammen (se Söderwall I, sid. 570), och som normalparadigm måste ansättas *høgher*, *høghre*, *høxt*. Därjämte anför Söderwall emellertid också formerna *hoghom*, *hoghum*, *hogt*. Det vore frestande att förklara dessa former som lågtyska lån (Noreen, Aschw., § 468, anm. 2) eller som nybildningar till komparationsformerna *høghre*, *høxt* efter mönstret *stor*, *større*, *størst*, men häremot talar den omständigheten, att ett subst. **hōgher* synes hava förekommit på inhemsk botten. Almgren, sid. 49, not 1 omtalar, att byn *Hogar* i Tanums socken på sina ägor har fyra väldiga gravhögar, de största i socknen.

Man kan knappast undgå den slutsatsen, att det på nordiskt språkområde funnits ett subst. och ett adj. **hōg(he)r* 'hög'. I huvudsak föreligger här väl en kompromiss mellan **hōr*¹ och *hōgher*², men då fråga är om belägg från yfsv.

¹ Till fråga om *Hō-* som förled i svenska ortnamn se Lidén i NoB 1916, sid. 94 och Hellquist, ibid., sidd. 127 ff. Jfr också ovan, sidd. 66 f. om gottl. *Hoburg* och *Hogrän*.

² En kompromiss har också framkallat den danska formen *høt*. Jfr Löffler, Ark. I, sidd. 283 f.

och nsv., kan man också tänka sig en utveckling plur. **hōar* > **hōwar* > *hōghar* > *hōgar* m. fl. liknande former. Se Noreen, Aschw., § 336 och 273.1 och SOÄ XII, sid. 36.

I ett adjektiv, som anger en dimension, måste komparationsformerna naturligtvis spela en stor roll, och dessutom måste man vara beredd på sidoinflytelser från andra adjektiv, som beteckna dimensioner. Jag har redan påpekat, att omvandlingar av paradigmet *hög* skett under inverkan av adjektiven *smár* och *stórr*. Se ovan, sidd. 73 och 75.

I Språk och stil I, sid. 230 diskuterar v. Friesen jämsides med varandra komparationen *låg*, *lägre*, *lägst* och särskilda former av adj. *hög*. Från nyno. anför v. Friesen böjningen *håg*, *hægre*, *hægst* och från färöiskan komp. och superl. *hægri*, *hægstur*. För svenskans vidkommande söker v. Friesen styrka komp. **hægre* genom en hänvisning till verbet *hægra*.

Då man hade de samnordiska komparativerna **hære* (> fisl. *hæri*) och **høygre* (> fgottl. *hougri*), som båda naturligtvis ofta användes i motsats till **lægre* (> fisl. *lægri*) kunde kompromissformen **hægre* lätt uppkomma. Till de komparerade formerna **hægre*, **hægstr* nybildades sedan positiven **hāgr*. Att gången delvis varit denna framgår av förhållandena i färöiskan. Vid sidan av *hærri*, *hæstur* förekommer här *hægri*, *hægstur* (Hammershaimb-Jakobsen II, sidd. 132 f.) men ingen positiv **hāgur*. Positiven heter dels **háur* (i ortnamn, a. st. sid. 108), dels *högur* — en form som jag ej kan förklara utan att antaga mycket komplicerade utjämnningar eller lån från annan dialekt.

Hos v. Friesen finner man positiven **hāg-* förklarad som en kompromiss mellan stammarna *hā-* och *haug-*. Med en modifikation av v. Friesens framställning har jag ovan, sid. 65 förklarat det fsv. **Hāgher* såsom uppkommet genom en kompromiss mellan stammarna **haha-* och **haza-*. Här skulle omvägen genom adjektivets komparationsformer bli alltför invecklad.

I Sättersdalen och Telemarken har adj. *hög* antagit formerna *haag*, *hægre*, *hægst*, och substantivet *höjd* heter i Sättersdalen *hægd*. Se Aasen, sid. 315 och v. Friesen, SoS I, sidd. 230 f. Likheten med komparationen *laag*, *lægre*, *lægst* (Aasen, sid. 429, jfr v. Friesen, sid. 230) och med subst. *lægd* 'låghet', 'låg ställning' (Aasen, sid. 468) är här fullständig och säkerligen icke tillfällig. I motsats till v. Friesen kan jag icke tillmäta någon av dessa former

något vitsord i fråga om stammen för adj. *hög*, och naturligtvis manar oss denna omständighet också till en viss försiktighet vid bedömandet av nsv. *hägra*, *hägring* och Blekingsmålets *hägda*, som diskuterats ovan, sid. 66.

EXKURS TILL FEMTE KAPITLET.

Om runinskriften på Möjebrostenen.

Litteratur: *Brate*, Ark. XXXI, sidd. 227 ff. *Bugge*, TfPhil. VII, sid. 246; Aarb. 1870, sid. 190; 1905, sid. 305; Ark. VIII, sid. 10, noten; Rök I, sid. 67; Rök II, sid. 29; Rök III, sid. 65; NI, sid. 200. *Burg*, sidd. 106 ff. och 169. v. *Friesen*, Run. i Sv., sid. 9; Uppl. runst., sidd. 2 f. v. *Grienberger*, Zeitschr. f. d. Phil. XXXIX, sidd. 59 f. *Hempl*, The Møjebro Runic Stone. *Hultman*, not 2 till sid. 85. *Kock*, Ark. XI, sid. 130, IF XXXIII, sidd. 348 ff. *Läffler*, Ark. I, sid. 275, not 2. *Munch*, I, sid. 469, not 3; Forh. i Vid. Selsk. i Christiania 1872—73, sid. 316. *Noreen*, Aisl. I, sid. 191, II sid. 261, III sid. 340. *Olsen*, Ark. XXXIII, sidd. 276 ff. *Pipping*, SNF II.1, sid. 10. *Stephens* I, sidd. 178 ff. *Wimmer*, Aarb. 1868, sidd. 71 f.; Run. Opr., sidd. 98, 132, 145; Runenschrift, sidd. 149, 160, 165 f., 169 f., 171, 303.

Efter v. Friesens undersökningar är det oomtvistligt, att inskriften lyder

frawaradaR | anahahaislagina | R

Läffler har gett tolkningen av personnamnet **frawaradaR**. Bugge har hos A. Noreen, Aisl.^I tolkat **ana** som en preposition med betydelsen 'över'. Med Brate, sid. 232 föredrager jag betydelsen 'på'. Burg har med tvekan framställt läsningen **ana hahai** 'till häst' och har därvid naturligtvis uppfattat **ai** som dativändelse för en *a*-stam. Medan Burg utgått från en germansk stam **hanha-* 'häst' (jfr W, sid. 70) utgår jag från germ. **hāha-* 'hög', men uppfattar likasom Burg **ai** som dativändelse. Jfr Hesselman, Västh. stud. II, sidd. 56 och 72. Det är visserligen sant, att alla övriga urn. inskrifter, som innehålla belägg för *a*-stamsdativer, uppvisa ändelsen *ē*. Se Noreen, Aisl., § 346, anm. 4 och J. Swenning, Från Fil. För. i Lund III, sidd. 220 ff. Men jag antager, att Möjebroinskriften är äldre än inskrif-

terna från Tune, Skärkind, Åsum, Järsberg, Opedal och Tjurkö. På ingen enda punkt visar Möjebroinskriften något drag, som förbjuder detta antagande. Om bilden på stenen anmärker Wimmer, Runenschrift, sid. 171, att den snarast påminner om bronsålderns hällristningar. Så gammal är bilden naturligtvis icke, men jag vet ej, varför den ej skulle kunna vara äldre än Tune-stenens inskrift. Runföljden **slaginaR** har av de fleste identifierats med det fisl. participet *sleginn*. Så förslagsvis Burg och med bestämdhet v. Friesen, Noreen, Brate, M. Olsen.

Med hänsyn till det rent grammatikaliska sammanfaller min läsning med Burgs, sid. 107, not 2. Översättningen lyder (jfr ovan, sid. 65): *Fravarad, ihjälslagen på Hag.*

SJÄTTE KAPITLET.

I-omljudet.

I PBB V, sidd. 69 och 111 ff. har Ed. Sievers uppställt den regeln, att labilt *i* efter kort rotstavelse fallit före *i*-omljudstiden och på denna grund icke påverkat kvaliteten hos vokalen i en föregående stavelse utom i vissa undantagsfall, som diskuteras på sid. 69.

Axel Kock har i Ark. IV, sidd. 141 ff. och i PBB XIV, sidd. 53 ff. godkänt Sievers' påstående, att omljudet utblivit vid synkope av *i* i ställning efter kort rotstavelse, men har motsagt Sievers' förklaring av fenomenet. Enligt Kock inträdde vokalsynkopen tidigare efter lång än efter kort rotstavelse. Orsaken till, att omljud saknas vid synkope efter kort rotstavelse, är enligt Kock den, att urnordiskan med hänsyn till *i*-omljudet genomlöpt tre perioder, nämligen:

1. En period, under vilken omljud verkades av fallande *i*. Vid denna tid synkoperades *i* efter lång rotstavelse. Typexempel: urn. *zastiR* > fisl. *gestr* m. 'gäst'; urn. **ðōmiðō* > fisl. *dōmða* 'dömde'.

2. En period, under vilken intet *i*-omljud inträdde. Under denna period synkoperades *i* efter kort rotstavelse. Typexempel: urn. **staðiR* > fisl. *staðr* m. 'plats'; urn. **taliðō* > fisl. *talða* 'sade'.

3. En period, då varje svagtonigt *i* verkade omljud på vokalen i en föregående starktonig stavelse. Typexempel: urn. **zastīR* > fisl. *gestir* 'gäster'; **sunīR* > fisl. *synir* 'söner'.

Påståendet, att ett *i*, som synkoperats efter kort rotstavelse, icke verkat omljud, har emellertid icke förblivit oanfäktat. Redan Sievers, a. st., sid. 69 gjorde ett litet förbehåll, i det han sade, att omljud i kort rotstavelse regelbundet inträdde framför guttural och bland beläggen för detta påstående anförde fisl. *gegnum*, *begla*, som han uppenbarligen härledde ur **zazinum*, **bazilōn*.

Kock uppställde ett viktigt undantag från undantaget, då han i Ark. VIII, sidd. 256 ff. framhöll, att ett *i*, som efterföljts av *R*, verkat omljud, även om det fallit efter kort rotstavelse. Typord: urn. **fariR* > fisl. *ferr* 'far', urn. **batiRē* > fisl. *betri* 'bättre' m. fl.

I PBB XVII, sidd. 412 ff. har E. Wadstein bestritt, att omljudet någonsin uteblivit ljudlagsenligt, då *i* fallit i ställning efter kort, starktonig stavelse.

I Gotl. stud., sidd. 95 ff. har jag påstått, att ett *i*, som fallit efter kort, starktonig rotstavelse verkat omljud i forn-gottländskan. Samma iakttagelse hade oberoende av mig gjorts av prof. O. F. Hultman (se Gotl. stud., sid. 129). I mina yttranden instämde sedermera M. Kristensen, IF, Anzeiger XIV, sidd. 24 f. och, som det synes, även A. Noreen, Aisl., § 63, Aschw., § 549.2. a.

Senare har jag gått ännu längre och stannat vid Wadsteins åsikt, enligt vilken *i*, synkoperat efter kort rotstavelse, icke intager någon undantagsställning med avseende å sin ljudlagsenliga verkan. Jag hänvisar till min framställning i Analogiebild., Xenia, sidd. 172 ff., SNF VI.5, sidd. 10 ff.

Söderberg, som förkastade Kocks teori för *iR*-omljudet, sökte i 'Uppsatser' förklara, varför kortstaviga starka verb visa omljud i 2spi och 3spi. S. påpekar här, att de ifrågavarande formerna (typen **fariR* > *ferr*) i den äldsta urgermanskan voro trestaviga, och menar, att förlusten av den tredje stavelsens vokal framkallade ersättningsförlängning av vokalen i den andra stavelsen. På grund av denna ersättningsförlängning kvarstod vokalen i typen **fariR* enligt S. så länge, att den upplevde den 'andra *i*-omljudsperioden'.

Hj. Lindroth har i IF XXIX, sidd. 163 ff. tänkt sig

en utveckling **kunia* > **kuni* > fisl. *kyn* n. 'art', 'släkt'. Orsaken till att *i*, ehuru synkoperat efter kort rotstavelse, här verkat omljud, är enligt L. den, att rotstavelsen från början var lång. Den ur **kunia* utvecklade formen **kuni* hade därför en svagare betonad ändelsevokal än typen **staðiR* (som ända från urgermanskt tid var kortstavig) och synkoperades redan under den första *i*-omljudsperioden, medan *i*-et i **staðiR* tillsvidare bibehölls och senare bortföll utan att verka omljud. Jfr även Lindroth, IF XXXV, sidd. 292 ff.

A. Noreen, Några fornn. pret. förklarar fisl. pret. *setta*, *settr* 'satte', 'satt', *huettr* 'vässad', 'eggad', *mettr* 'mätt' genom antagandet, att *i* efter kort rotstavelse synkoperats samtidigt med *i* efter lång rotstavelse, om detta *i* stod mellan två dentaler.

Frågan om det urnordiska *i*-omljudet har numera blivit mera omfattande än den var det, då Sievers och Kock offentliggjorde sina grundläggande uppsatser i ämnet. Bugge i Ark. VIII, sidd. 9 f. och NI, sid. 101, samt Kock i PBB XXVII, sidd. 166 f. hava gjort troligt, att *i*-omljudet av *e* åtminstone till en del icke var urgermanskt utan inträdde först i urnordisk tid. Också detta sistnämnda *i*-omljud måste därför indragas i vår diskussion.

På sätt och vis kan det förefalla onödigt, att jag nu åter upptager *i*-omljudsfrågan till behandling. Den i allt väsentligt definitiva lösningen av problemet anser jag mig hava framlagt i Xenia och i SNF VI.5, och ingen har ens gjort något försök att gendriva min framställning. Wessén har i I-omljud etc. egnet mycken uppmärksamhet åt min framställning i Analogiebild., men om mina sista och enligt min egen mening viktigaste inlägg i frågan nämner Wessén icke ett ord — ja han förråder ej ens deras existens genom ett enda citat. Synbarligen har Wessén ej känt till de ifrågavarande skrifterna. Lika litet synas de hava varit kända för D. A. Seip, som i MoM 1919, sidd. 85 ff. diskuterar *i*-omljudet och därvid nämner mitt namn utan någon hänvisning till dessa skrifter och utan ett försök att gendriva de i dem framställda åsikterna.

Då Kock i UB iakttar en liknande tystnad gentemot de ifrågavarande, av mig gjorda inläggen i frågan, kan detta till en del förklaras genom att arbetets tryckning påbörjades, innan de nämnda uppsatserna utkommit. Mera påfallande är det, att Kock i Sv. ljudh. III, sidd. 37 ff. polemiserar mot

mig utan att taga någon befattnings med mina uttalanden i Xenia och i SNF VI.5.

Erik Noreen har i motsats till de senast nämnda författarna läst min avhandling i SNF VI.5. Men han begår (sid. 96) den orättvisan att beträffande bedömandet av min *i*-omljudsteori hänvisa läsaren till Wessén, som kritiserat mig utan att hava läst denna uppsats.

En av orsakerna till att man ansett sig kunna med tystnad förbigå de inlägg i omljudsfrågan, som jag gjort i Xenia och i SNF VI.5, är helt säkert den, att dessa inlägg i mycket ringa grad äro polemiska. Jag har betraktat det som en självklar sak, att de Kockska reglerna om *i*-omljudets uppträdande som larv, puppa och fjäril äro alltför invecklade för att av någon anammas med glädje. Jag har därför nöjt mig med att hänvisa till en enkel utväg att undgå uppställandet av undantag och undantag från undantag. Nu finner jag emellertid, att man, fränsett vissa smärre modifikationer, med verklig övertygelse håller fast vid den Sievers-Kockska läran om ljudlagsenlig frånvaro av omljud, där *i* synkoperats efter kort rotstavelse. Då återstår för mig ingenting annat än att genom direkt polemik visa lärans ohållbarhet.

Den första stora breschen i muren kring den gängse läran sköt Kock själv, då han i Ark. VIII uppställde sin hypotes om *iR*-omljudet. Söderbergs försök att undgå denna hypotes genom att återföra typen *3spi ferr, ekr* på urg. trestaviga former är fullkomligt ändamålslost, då man i alla fall icke kan skilja dessa belägg för *iR*-omljudet från de omljudda pluralformerna av de enstaviga konsonantstammarna (*hnøtr* 'nötter', *støðr* 'stöttor', *dyrr* pl. 'dörr'), där man icke kan förutsätta någon trestavig grundform. Jfr Kock, UB, sid. 82. Sievers' och Noreens antagande, att *hnøtr*, *støðr*, *dyrr* hava analogiskt *i*-omljud (Aisl., § 64, anm.) har med rätta blivit motsagt. Se t. ex. Wessén, sidd. 72 f., där hänvisning göres till ett tidigare uttalande av Kock (Ark. VIII, sidd. 260 f.). Annorlunda Lindroth IF XXIX, sid. 176.

Trots de viktiga fakta, som Kocks lära om *iR*-omljudet förklarar, kan man icke säga, att den mottagits med någon synnerlig värme. Noreen har konsekvent förhållit sig avvisande till densamma. Söderberg förklarar i sina postuma 'Uppsatser', sid. 6, att ingen i Sverge uttalat sig för densamma. Allvarliga invändningar framställas av Lind-

roth, IF XXIX, sid. 174 och av Wessén, I-omljud, sid. 67. Wessén och Lindroth anföra en del fall, i vilka omljud saknas, ehuru man enligt *iR*-omljudsläran borde vänta sig sådant, t. ex. *barr* n. 'korn', 'säd', *hatr* n. 'hat', *burr* m. 'son'.

För den, som i likhet med mig tror, att ett *i*, som synkoperats efter kort rotstavelse, verkat omljud oberoende av, om ett *R* följde eller icke, äro inga av de i diskussionen framdragna fakta överraskande. Med Kock konstaterar jag, att det finnes hela grupper av former, i vilka ett av *R* efterföljt *i*, som synkoperats efter kort rotstavelse, verkat omljud. Bland de ifrågavarande grupperna (se Ark. VIII, sidd. 257 f.) synas mig följande vara de viktigaste.

1. Typerna 2, 3 spi *ferr* 'far', *skefr* 'skavar' etc.
2. Nap av konsonantiska stammar: *hnøtr* 'nötter', *støðr* 'stöttor', *dyrr* pl. 'dörr'.
3. Komp. (adj.) *betri* 'bättre', *fyrri* 'förr'.
4. Komp. (adv.) *betr* 'bättre', *fyr* 'förr'.

Å andra sidan konstaterar jag med Lindroth och Wessén, att *i*-omljud ofta saknas, där ett *i*, efterföljt av *R*, synkoperats efter kort rotstavelse. Som exempel nämner jag

1. *s*-stammar sådana som de nyss nämnda substantiven *barr* n. 'korn', 'säd' och *hatr* n. 'hat'.
2. *i*-stams-nominativer sådana som *burr* m. 'son', *staðr* m. 'plats'.
3. 2, 3 spi av starka verb med *e* i rotstavelsen t. ex. *vefr* 'väver', *drepr* 'slår ihjäl'.

Av dessa fakta kan jag icke draga någon annan slutsats än den, att ett *i*, efterföljt av *R*, ljudlagsenligt verkat omljud, även då det synkoperats efter kort rotstavelse, men att den ljudlagsenliga utvecklingen i stor utsträckning korsats av andra inflytelser.

Om nu detta antagande en gång måste göras, ligger den tanken ytterst nära till hands, att *R* icke spelar någon roll vid uppkomsten av *i*-omljudet. Ty också då *R* ej följde efter *i*, finner man än en omljudd, än en oomljudd rotvokal, där urnordiskan uppvisade ett senare försvunnet *i*, ställt efter kort rotstavelse.

Jag tänker här närmast på den regel, som A. Noreen framställt i Några fornn. pret. Åberopande bl. a. fisl. *setta*, *settr*, *huettr*, *mettr* (se ovan, sid. 81), av vilka belägg *setta*, *settr*, *huettr* redan anförts av Wadstein, PBB XVII, sid. 417, uppställer Noreen den regeln, att ett *i*,

som stått mellan två dentaler, verkat omljud, även om det synkoperats efter kort rotstavelse. Men om vi betänka, att samme författare i Aisl., § 230.1. a härleder fisl. *hadda* f. ur **haðiðō* (jfr W, sid. 69 **hapipōn*), finna vi, att Noreens regel är lika litet undantagslös som Kocks regel om *iR*-omljudet. Det har tydligen funnits någon särskild faktor, som i en viss utsträckning hindrat omljudets inträde, där *i* synkoperats efter kort rotstavelse, och denna faktor synes icke hava någonting nämnvärt att skaffa med kvaliteten hos de ljud, till vilka *i*-et gränsade.

För att styrka detta sistnämnda påstående vill jag uppräknas ännu ett antal fall, där ett *i*, som synkoperats efter kort rotstavelse, verkat omljud.

Jag gör början med några feminina *ōn*-stammar, i vilka *i* synkoperats i en mellanstavelse.

1. Särskilda östsvenska dialektformer (t. ex. *fässlo*), som alla motsvara en riksspråksform **fässla* f. 'bärrem'. Se Vendell, Nyland I, sid. 62, Ordbok, sid. 246. Grundformen är tvivelsutan **fatilōn*.

Under sina försök att gendriva mitt påstående, att ett *i*, som synkoperats efter kort rotstavelse, verkat omljud i fgottl., hava Tuneld, Ark. XXI, sidd. 380 f. och Kock, Sv. ljudh. III, sid. 38 med särskilt eftertryck framhållit den nygottl. formen *matfatla* 'matsäck', som jag antecknat vid läsningen av Neogard och anført i Gotl. stud., sid. 109. I Analog., sidd. 295 f. har jag anmärkt, att formen (*mat*)-*fatla* har sitt *a* från **fatill*, moderformen till fisl. *fetill* 'bärrem' och väl även från *fat* n. 'resgods'¹, som är belagt i fisl. — en tanke, som Kock, a. st. söker bemöta med det nakna påståendet, att *-fatla* enligt mina teorier är oförklarligt.

Kock har själv i Ark. VI, sidd. 45 f. uppvisat, att den fsv. förbindelsen *tl* aldrig bevarats, med mindre *t* skyddats av associationer med former, i vilka *t* ej följdes av *l*, och något undantag från denna regel har icke uppställts för fgottl. Formen (*mat*)*fatla* kan sålunda redan på grund av sin konsonantism icke vara ljudlagsenlig utan måste (just såsom jag antagit) vara bildad i anslutning till besläktade ord, i vilka *t* icke följdes av *l*.

¹ Ännu starkare är kanske sambandet med *fat* 'kär!'. Jfr Tuneld, sid. 381.

Detta måste Kock ett ögonblick hava glömt, eftersom han i sin polemik förtiger min förklaring och därtill framställer *-fatla* som en ljudlagsenlig form.

Fullt avgörande för tvisten är naturligtvis östsvenskans **fässla*. Lika tydligt, som det bevarade *tl* i fgottl. (*mat*)-*fatla* visar, att man ej får betrakta *-fatla* som en i fråga om den ljudlagsenliga utvecklingen vittnesgill form, lika tydligt visar övergången *tl* > *ssl* i östsv. **fässla*, att denna form har goda anspråk på att betraktas som den ljudlagsenliga ättlingen av urn. **fatilō(n)*.

Som ett stöd för mina antaganden må ännu anföras östsv. **fässle* m. 'bärrem' (Vendell, sid. 246) < **fatilan* samt pl. *fässlär* 'bärremmar', som är antecknat i Hälsingland (Rietz, sid. 177 a). Ordets användning som plurale tantum och utvecklingen *tl* > *ssl* tala avgjort emot alla eventuella försök att förklara omljudet som ett lån från en singular form, motsvarande fvn. *fetill*.

Hultman, sid. 203, not 1 menar, att omljudets frånvaro i fisl. *stuðill* m. 'stöd', 'stolpe' beror på tät användning i pluralis (*stuðlar*). Jag håller det för sannolikt, att den oomljudda vokalen i *stuðill* haft ett mäktigt stöd i *stuð* f. = *stuðill*. Jfr nedan, sid. 87 om fsv. *Vædhlar*.

2. Fvn. *netla* 'nässla' < **natilōn*. Detta viktiga belägg för omljud, verkat av ett *i*, som synkoperats efter kort rotstavelse, har anförts redan av Wadstein i PBB XVII, sid. 415, och anhängarna av den gängse *i*-omljudsteorien hava gjort lika krampaktiga som misslyckade försök att undgå konsekvenserna av Wadsteins iakttagelse. Kock i PBB XVIII, sidd. 426 ff., UB, sid. 127, Sv. ljudh. IN, sid. 70 (något annorlunda Accent., sid. 203, noten) har antagit, att omljudet i *netla* inträdde, då stammen **natilōn* ingick som andra led i en sammansättning. Denna förklaring kan omöjligen upprätthållas, emedan utvecklingen **natilōn* > nsv. *nässla* icke kan skiljas från **fatilōn* > nyl. dial. *fässlo*, som aldrig är belagt i någon sammansättning. I fgottl. *matfatla* uppträder stammen **fatilōn* som andra led av en sammansättning, men just här saknas omljudet.

Hellquist har i Ark. VII, sid. 150 velat förklara vokalen i fsv. *nætla* såsom uppkommen under inflytandet av ett suffix *-l-iōn*, men denna åsikt synes icke hava vunnit allmän anslutning. Dock har Kluge i Nom. Stammb., sid. 41 återfört fisl. *ketla* 'liten båt' på en stam **katiljōn*, och Tamm, Et. sv. ordb., sid. 273 ser i isl. *hekla* f. en *iōn*-

avledning. I Sv. ljudh. upptager Kock den Hellquistiska förklaringen av fsv. *nætla* som ett alternativ.

Lindroth, IF XXIX, sid. 172 och Wessén, I-omljud, sid. 65 (där v. Friesens föreläsningar åberopas) anse *netla* för ett lånord. Detta förklaringsförsök är naturligtvis ändamålslost, då det i alla fall icke är tillämpligt på nyl. *fässlo*. Lika litet äro Lindroths alternativ b och c tillämpliga på *fässlo*.

3. fisl. *snegla* < **snazilō(n)*. Ordet ingår i det kända namnet *Sneglu-Halli*. Se t. ex. F. Jónsson, Den isl. litt. hist., sidd. 148 f. och Fjörutíu Þættir, sidd. X och 278 ff.

Det är naturligtvis icke lätt att avgöra, vilken betydelse ordet *snegla* haft i detta sammanhang. Men grundformen **snazilōn* torde få anses säker. Jfr nyisl. *snagi* m. 'knagg' (märk, icke **snegi*!), fisl. *snaga* f. 'yxa med framskjutande hörn', nyno. *snegla* f. 'litt vel tynd og svak figur'¹, nisl. *snegla* f. 'vävspole'. Om dessa sistnämnda ord se Torp, sidd. 664 och 667.

4. Fsv. **Kægla* (stam **kazilōn*) = skogen *Käglan* på gränsen mellan Nerike och Västmanland. I Vgl I läses *kiægglu*, i Vgl II *kiægglu*. Se Collin-Schlyter I, sidd. 58: 4 och 173: 4.

Nsv. *kägla* är ett lånord. Se FTO I, sid. 359 och FTW, sid. 505. Men namnen på gränsskogarna mellan de gamla svenska provinserna måste vara uråldriga och inhemska. Stammen **kazilōn* hör givetvis tillsammans med nyno. *kage* m. 'låg buske' och nsv. dial. *kage* m. 'stubbar i marken', samt fisl. *kagi* (märk, icke **kegi*!) använt som öknamn. Om dessa ord se t. ex. v. Friesen, Mediagem., sid. 103, Tamm, Et. sv. ordb., sid. 406, Falk-Torp, a. st. samt W, sid. 33, Torp, sid. 254, Lind, sp. 671. Det torde icke vara rådligt att försöka ansluta skogsnamnet till någon form med geminerat *g*. Om skrivningen *gg* i Vgl I, se Pipping, SNF VII.1, sid. 13.

5. Fisl. *hekla* f. 'kappa' och *Hekla* f. 'en vulkan på Island'. Stammen är **hakilōn*.

Lindroth, IF XXIX, sid. 171, Wessén, I-omljud, sid. 65 och Kock, UB, sid. 127 vilja göra detta ord till ett ags. lån. Likaså Falk, sid. 189. För ljudhistorien vinnes ingenting genom att man gör *hekla* f. till ett lånord. Ty

¹ F. Jónsson, Aarb. 1907, sid. 297 är benägen att sammanställa förleden i *Sneglu-Halli* med nyno. *snegla* f.

nyno. dial. *hekla* v. 'sammanhefte smaafisk parvis ved at stikke det ene hode ind i det andet' (Torp, sid. 208) måste i alla fall härledas ur en grundform **hakilōn*.

Jfr ännu SOÄ XII, sid. 163 om ortnamnen *Häcklan*, *Häckleklint*, *Häckleberg*.

6. Nygottl. *henna*, *hänna* 'get' (Rietz, sid. 254, Wennersten sid. 114; jfr *hännikä* 'killing', ibid., sid. 122). Stammen är givetvis **haðinōn*. Jfr W, sid. 69 om fisl. *haðna* f. 'ung get' samt Kock, Ark. XXXIV, sid. 85.

Då ovanstående sex belägg för *n*-stammar med *i*-omljud, verkat av ett *i*, som synkoperats efter kort rotstavelse, torde vara fullt säkra, finner jag ingen anledning att icke godkänna även följande härledningar.

7. Fisl. *ketla* f. 'ett slags liten båt' < **katilōn*. Se Wadstein, PBB XVII, sid. 415. Till fno. *kætla* < **katilōn* i denna eller någon annan betydelse hör förleden i det norska gårdsnamnet *Kjeslaas*, NG I, sid. 276.

8. De fsv. ortnamnen *i Vædlom* 1420 (Nerike), *i Vedhlom* 1416 (Sörmland). I anslutning till Karsten Öb. ortnamn, sid. 114 härleder jag dessa namn direkte ur **waðilum*. Ortnamnet **Vædhlar* var tydligen ett plurale tantum, för vars förklaring man helst icke bör tillgripa singularen **væpil*. Märk: fisl. *vaðill* (*vaðall*), nyno. *val* m. äro de normala singularformerna för appellativet. Se Hægstad-Torp, sid. 509.

Hit hör också namnet på ladugården *Wædla* invid Stockholm, 1438. Se Reg. Eccl. Ab., sid. 366 (sid. 365 står *Wældhæ*) och Hildebrand II, sidd. 440 och 972. *Vædhla* är tydligen en gammal gen. plur. Om besläktade norska och danska namn se NG, Indl., sid. 84 och I, sidd. 276 och 312, Fritzner III, sid. 838.

9. Ortnamnen *Vetlohærad* 1286 etc. och *Uætllufiæl* Vgl IV etc. (se SOÄ XIII, sidd. 1 och 117) torde väl snarast hava som förled gen. av stammen **watilōn* (icke **wātilōn*).

10. Det fda. personnamnet *Heghne* har Wadstein, PBB XVII, sid. 414 tvivelsutan med rätta härlett ur stammen **Haginan* (= fht. *Hegino*). Kock i PBB XVIII, sid. 420 åberopar för *i*-omljudets förklaring den got. böjningen gen. *hanins*, dat. *hanin*. Detta kallar jag att gå över ån efter vatten. Wessén, I-omljud, sid. 66 förklarar namnet *Hæghne* som tyskt lån — också detta en onödig omväg.

11. Det kan erbjuda ett visst intresse att se, hurusom

Torp i GO, sid. XLI härleder fisl. *skræða* 'gammal skinnbok' ur **skrahiðōn* utan att bekymra sig om, att *i* här synkoperats efter kort rotstavelse och med omljudsverkan. Det fanns naturligtvis ej några skinnböcker i Norden på den tid, då en form **skrahiðōn* var möjlig. Men om *skræða* betydde 'dåligt skinn' i allmänhet, kan Torps härledning givetvis vara riktig.

Jag går nu till behandlingen av åtskilliga verb, i vilka omljud verkats av ett *i*, som synkoperats efter kort rotstavelse.

1. Nyno. *hemsa* 'tildække løselig' återgår säkerligen till grundformen **hamisōn*. Ordet sammanhänger på det närmaste med den *s*-stam, som fortlever i nno. *hamar* m. 'fröhus' och *hams* m. 'hylster paa frø el. frugt', fisl. *hamr* m. 'yttre beklädnad'. Om den ifrågavarande ordgruppen, se Aasen, sidd. 261 f. och 284, v. Unwerth, PBB XXXVI, sidd. 24 och 31, Hesselman, Vn. st. II, sid. 13, W, sid. 74, Torp, sidd. 196 f. och 209.

2. Nyno. *hekla* v. < **hakilōn*. Se ovan under *hekla* f.

3. Nsv. *myllra* v., nda. *myltre* (*myldre*) 'vimla' har genom metates uppkommit av äldre *myrla*, som enligt A. Noreen ännu lever kvar i sv. dialekter, likasom *myrle* i da. dial. *Myrla* har i sin tur uppkommit ur en grundform **murilōn*, nära besläktad med det isl. verbet *mora* 'vimla' och subst. *mor* n. 'svärm'. Om metatesen *rl* > *llr* se A. Noreen, En nysvensk metates, Hesselman, SoS IV, sidd. 97 ff. och VI, sidd. 124 f., Olson SoS IV, sidd. 193 ff. Om nyisl. *mora* och *mor* se E. Jonsson, sid. 380, Haldorsen II, sid. 85, Zoëga, Íslenzk-ensk orðabók, sid. 297, W, sid. 311.

Sammanställningen av nisl. *mora* och sv. dial. *myrla* är gjord av A. Noreen i Sv. et., sid. 55 och metatesen *myrla* > *myllra* konstaterad av samme förf. på tidigare anf. st.

En avvikande, men enligt min mening mindre lycklig härledning av äda. *myrle* (*mørle*) 'vimla' finner man hos FTO I, sid. 532, FTW, sid. 744. I anslutning till Vilh. Andersen i Dania I, sid. 207 vilja dessa forskare hänföra *myl(d)re* till subst. *myre* 'myra'. Ännu en annan härledning av *myldre*, *Mylder* finner man hos E. Jessen, sid. 164 och Kalkar III, sid. 158.

4. Da. *sprælle* 'sprattla' sammanställs i FTO II, sid. 273 med nsv. dial. *sprata* 'sparka omkring' och härledes ur grundformen **spratilōn*. Denna etymologi ersättes i FTW,

sid. 1132 med en härledning ur grundformen **sprattilōn*. Uppenbarligen är det den gängse *i*-omljudsteorien, som förelätt Falk-Torp att överge en evident etymologi och ersätta den med en tvivelaktig sådan.

Av stort intresse äro de fall, i vilka omljud, verkat av *i*, uppträder i pret. av svaga verb, hörande till 2:ndra klassen. Wadstein, PBB XVII, sidd. 417 f. har anfört de viktiga fallen *setta*, *settr* av verbet *setia* 'sätta', *selda*, *seldr* av *selia* 'överlämna', *huettr* av *huetia* 'vässa', 'egga' och 3 pl. pret. *dyndu* av *dynia* 'dåna'. Noreen, Några fornn. pret. har tillagt det adjektiverade participiet *mettr* 'mätt' ¹.

Jag har nyss (sid. 84) anmärkt, att Noreen med sin teori om de angränsande dentalernas inflytande på *i*-synkopen och omljudet i *settr*, *huettr*, *mettr* råkar i kollision med sin egen konstruktion *hadda* < **haðiðō(n)*. Erik Noreen, Fvn. *selda* och *keypta* vill förklara fisl. *selda* på följande sätt. Ett bindevokallöst urg. **salðō* har gett urn. **saldō*, som senare utbildades med det förtydligande suffixet *-iðō*, vilket gav *selda* (skrivet *sellda*).

Mot dessa antaganden har jag ett par invändningar att göra.

För det första kan jag icke godkänna antagandet av en urg. form **salðō*. Preteritalmärket *ð* har väl förelegat i grundformerna för fisl. *skylda*, *munda* och *vilda*, men har här framkallats genom Vernersk växling, emedan dessa verb mer eller mindre hade karaktären av hjälpverb och därför ofta stodo i svagton. Jfr Pipping, SNF VI.5, sidd. 12 f. I självständiga verb utan bindevokal uppträdde preteritalmärket *ð* aldrig. Ett bindevokallöst preteritum av verbet *selia* måste hava lytt **salpō* > fisl. **salla*.

Naturligtvis är det tänkbart, att urn. **salla* ombildats till **salliðō* och gett fisl. *sellda*. Men det är mycket litet, som vinnes med denna förklaring, då den icke är tillämplig på preteritaltypen *setta* (*huetta*, *mettr*). Ett dentallöst preterium av *setia* skulle nämligen icke hava lytt **satta* utan **sassa*. Se Collitz, sidd. 14, not 1 och 180, not 1, Pipping, SNF VI.5, sid. 14.

Till allra sist skall jag upptaga ett antal fall, i vilka ett *i*, synkoperat efter kort rotstavelse, verkat omljud på vokalen *e*.

¹ I W, sid. 305 betecknas *mettr* som ett particip av verbet **matitjan*.

I överensstämmelse med det förfarande, som jag inslog, då fråga var om andra rotvokaler än *e*, skall jag endast i förbigående lämna exempel på fall, som Kock troligen skulle föra bland beläggen för *iR*-omljud. Hit hör åtminstone fisl. *sigr* m. < **seziR*- 'seger' och verbet **sezizōn* > *sigra* 'segra' (W, sid. 426) samt fisl. *vinr* 'vän' < **weniR* (W, sid. 387). Måhända skulle Kock också tillgripa läran om *iR*-omljudet för att förklara fvn. *hrip* n. 'klövkorg', som synes utgå från en *s*-stam **hrepīR*. Se Torp GO, sid. LVII. Detta sistnämnda fall har förbisetts av Lindroth (IF XXIX, sid. 179), som vill göra *i*-omljudet i *sigr*, *vinr* beroende av grannskapet till konsonanterna *ʒ*, *n* och på samma gång förklarar, att omljudet säkerligen skulle hava uteblivit, om *b*, *p* eller *m* hade stått på den plats, som innehas av *ʒ*, *n*.

Då intet *r* < *R* finnes bevarat i fvn. *hrip*, är det naturligtvis rätt tvivelaktigt, om ens en anhängare av *iR*-omljudet kan undgå slutsatsen, att *i*, synkoperat efter kort rotstavelse, verkat omljud på *e*, vare sig att *i* efterföljts av *R* eller icke. I samma riktning som *hrip* n. pekar fvn. *rim* f. 'långt, tunnt bräde' av **remi* (W, sid. 339). Här finnes icke heller någon form med *-r* < *-R* bevarad. Det är visserligen sant, att fem. *i*-stammar i gotiskan hava nominativmärket *s* < *z*, men i de nordiska språken är detta kasusmärke rätt sparsamt företrätt. Ej heller vinnes mycket genom en hänvisning till den *s*-stam **remiz* n. 'vila', som avspeglas av got. *rimis* n. 'vila'.

Ett viktigt belägg för *i*-omljud, verkat av fallande *i* på ett *e* i kort rotstavelse, är nsv. *idissla*. I närmaste anslutning till Ihre I, spp. 977 f. och Tamm, Et. sv. ordb., sid. 380 härleder jag den andra sammansättningsleden *-issla* från urg. **etilōn*. Fallet torde icke kunna bortresoneras genom en hänvisning till, att ordet **etilōn* bildade andra leden av en sammansättning. Huvudtonig var denna andra led i varje fall, ty Weste I, sp. 1238 anger betoningen *idi'sla*, och vid betoning av förleden skulle man vänta **idilla*. Jfr Kock, Ark. VI, sid. 46.

Avvikande, men sämre förklaringar av verbet *idissla* finnas refererade hos Tamm. Om förleden i verbet *idissla* se utom Tamm även W, sidd. 24 och 27.

Jag tror mig nu hava visat, att det finnes en mängd fall, i vilka man icke reder sig med den gängse teorien, enligt vilken ett *i*, som synkoperats efter kort rotstavelse, icke

verkat omljud, och icke heller reder sig med Kocks hjälphypotes om *iR*-omljudet. För enstaka av de nyss uppräknade fallen kan man visserligen tillgripa mer eller mindre långsökta specialförklaringar. Men för somliga av dem har ingen förklaring framställts, som jag kan godtaga, och de förklaras alla med ett slag och på ett tadellöst sätt, blott man antager, att omljud verkats även av ett *i*, som fallit i ställning efter kort rotstavelse.

För mig återstår nu endast den lätta uppgiften att visa, att stöden för den gängse teorien äro ohållbara. Detta har jag visserligen redan gjort i Xenia och i SNF VI.5 och ingen har ens gjort ett försök att kullkasta min bevisföring. Men då detta åtminstone delvis synes bero på, att man förbisett den eller icke förstått den, ser jag mig tvungen att här upptaga frågan till förnyad behandling.

Om vi se bort från Sievers' egendomliga och fullkomligt oantagliga (se Kock, Ark. IV, sidd. 146 ff. och PBB XIV, sidd. 58 f.) uppfattning av accentförhållandena i urnordiskan, hysa alla den meningen, att *ändelsevokaler i de germanska språken under i övrigt lika förhållanden voro svagare betonade efter lång än efter kort rotstavelse och därför, om de överhuvudtaget bortföll, gjorde detta tidigare efter lång än efter kort stavelse.*

Vidare har man gjort den iakttagelsen, att *långstaviga och kortstaviga, som hörde till samma böjningstyp, voro så fast knutna vid varandra genom systemtvång, att ljudlagsenlig vokalsynkope hos en grupp av långstaviga paradigm kunde draga med sig bortfall av motsvarande vokal hos de närmast sidoordnade kortstaviga paradigmerna, ehuru denna vokal ännu icke innehade den grad av svagtonighet, som utgjorde ett villkor för ljudlagsenligt bortfall.*

Till den sista satsen, vars riktighet knappast någon torde bestrida, behöva vi blott tillägga orden *och för inträde av omljud*, för att vi skola förstå, att urn. **stað̥iR* kunnat ge fisl. *staðr*, ehuru **gastiR* gav *gestr*, att **taliðō* kunnat ge *talða*, ehuru **ðōmiðō* gav *dómða*, medan samtidigt den ljudlagsenliga utvecklingen efterlämnat spår i sådana former som *setta* < **satiðō* och *selda* < **saliðō*.

Problemet är i själva verket så enkelt, att jag vore frestad att avstå från utarbetandet av detaljbehandlingen. Men då jag av erfarenhet vet, huru ogärna den vetenskapliga läsekretsen nedlägger möda på att utforska konsekvenserna av

en blott antydd tankegång, ser jag mig tvungen att ingå på en rätt omfattande behandling av de hithörande problemen.

Till en början vill jag då lämna bevis för påståendet, att man allmänt opererat med analogisk synkope hos kortstaviga ord, framkallad genom systemtvång, utgående från långstaviga, hörande till samma böjningsgrupp.

Klart uttalad finnes ifrågavarande tankegång redan hos Sievers i PBB V, sidd. 104 ff. Här uppställer Sievers för slutljudande vokal i tvåstaviga former regeln: 'Germanisches *u* bleibt westgermanisch nur nach kurzer silbe, es schwindet nach langer'. Men sid. 106 påpekar han, att ags. *feoh*, *frið*, *lið*, fht. *lid* äro kortstaviga *u*-stammar, som förlorat sitt *u*, emedan de följt mönstret av de mycket talrikare långstaviga orden. De flesta av de kortstaviga *u*-stammarna hava emellertid icke påverkats av långstavingarna. Man finner sålunda paradigmerna ags. *freoðu*, *meodu*, *lazu*, *wudu*, fsax. *friðu*, fht. *fridu*, *sigu*, *hugu* o. s. v.

Vid fråga om de i urg. tvåstaviga *i*-stammarna visar Sievers, sidd. 106 ff., att samma synkoperingsregel varit gällande som för *u*-stammarna. Men det systemtvång, som utövades av långstavingarna på de kortstaviga orden, har i fht. varit mycket starkt. Blott ett fåtal kortstaviga *i*-stammar såsom *uuini*, *risi*, *quiti*, *meri* och ett par andra hava bevarat sitt slutljudande *i*. *I huvudsak hava kortstavingarnas nominativer likdanats med långstavingarnas*, och följaktligen heter det *flug*, *sal*, *slag*, *stat*, *scrit*, *snit* o. s. v. Jfr ett tidigare, av Sievers åberopat uttalande av Paul i PBB IV, sid. 397.

Av mycket stort intresse är här motsatsen mellan det *i*-omljud av *a*, som uppträder i fht. *meri* 'hav', fsax. *seli* 'sal', *slegi* 'slag' men saknas i fht. *sal*, *slag*. Detta förhållande måste förklaras på följande sätt. Före synkopen hade man samtidigt vgerm. **zasti*, **ansti*; **sali*, **slazi*, **mari*. Hos de långstaviga **zasti*, **ansti* föll *i* före *i*-omljudstiden, och sålunda fick man fht. och fsax. *gast* 'gäst', fht. *anst* 'gunst'. Hos sådana kortstaviga, som på grund av systemtvång förlorade sitt *i* samtidigt med de långstaviga, kunde icke heller något *i*-omljud inträda. Därför fick man fht. *sal*, *slag*. Men där den ljudlagsenliga utvecklingen fortgick ostört, kvarstod *i* hos de kortstaviga ända till dess omljudet inträdde, och sålunda fick man fht. *meri*, fsax. *seli*, *slegi*. Fht. *sal*, *slag* lämna oss säkra exempel på omljudslöshet, som framkallats enbart genom analogisk syn-

kope av ändelsevokalen *i* hos kortstaviga ord, som vid sin sida hade långstaviga, där *i* föll ljudlagsenligt.

Fullkomligt analoga företeelser uppträda i fht. i pret. av de svaga verben på *-jan*.

Vid jämförelser mellan växelformer känner man sig alltid tryggast, om man håller sig till formbeståndet inom en och samma dialekt. Under hänvisning till Begemann, sid. 137 vill jag då påpeka, att Otfrid vid sidan av preteritalformerna *quelita*, *zelita*, *firselita* har *qualta*, *zalta*, *salta*.

Sievers i PBB V, sid. 100 lämnar omljudsföreteelserna i pret. av de fht. *jan*-verben till stor del oförklarade.

Paul i PBB VII, sid. 138 framhåller med rätta, att frånvaron av mellanvokal efter kort stavelse i västgerm. är ett säkert bevis för, att den ifrågavarande formen icke utvecklats sig ljudlagsenligt från en urgermansk form med mellanvokal. Men han medger samtidigt, att det finnes ett inskränkt antal fall, i vilka nybildning framkallat skenet av ursprunglig vokallöshet. Vid en närmare granskning av Pauls framställning finner man emellertid lätt, att han i alltför stor utsträckning antagit förekomsten av urgermanska bindevokallösa preterita. Sid. 141 säger han, att fht. *sazta*, *lazta* icke utvecklats ur **sezida*, **lezida* utan ur **satda*, **latda*.

För mig är det alldeles klart, att ingen av de nämnda grundformerna är riktigt konstruerad. I anslutning till Collitz, sidd. 14, not 1 och 180, not 1 finner jag det alldeles säkert, att bindevokallösa preterita av fht. *sezzen* 'sätta' och *lezzen* 'hämna' skulle hava lytt **sassa*, **lassa*. Från **sezida*, **lezida* kan man naturligtvis ej heller komma till *sazta*, *lazta* då något 'Rückumlaut' givetvis aldrig förekommit¹. Men såsnart man antager, att analogisk synkope av bindevokalen, framkallad genom anslutning till långstavingarna, kunnat äga rum före *i*-omljudstiden, blir allt klart. Man hade samtidigt de förlitterära formerna

**tuomida*, **hōrida*; **sazida*, **lazida*.

När *i* föll ljudlagsenligt i **tuomida*, **hōrida*, drogs bindevokalen i **sazida*, **lazida* med i fallet, och sålunda uppkommo formerna *sazta*, *lazta*.

¹ Beträffande litteraturen om 'Rückumlaut' se Stärck, sidd. 7—9.

Då man i fråga om *sazta*, *lazta* icke kan tänka på att utgå från bindevokallösa grundformer men dock finner en enkel förklaring på frånvaron av bindevokal och omljud, synes det mig alldeles klart, att de nyss citerade, hos Otfred anträffade dubbelformerna böra förklaras på följande sätt.

De ljudlagsenliga formerna äro: *quelita*, *zelita*, *firselita*; formerna *qualta*, *zalta* och *salta* hava — alldeles såsom *sazta* och *lazta* — uppkommit genom att bindevokalen redan före *i*-omljudstiden bortföll under trycket av den ljudlagsenliga synkopen hos långstavingarna.

Härmed har jag naturligtvis icke förnekat, att det i de germanska språken funnits bindevokallösa preterita. Ej heller förnekar jag, att bindevokallösa preterita på analogisk väg kunnat få sidoformer med bindevokal. Det bästa exemplet på ombildning i den sistnämnda riktningen är got. pret. *sôkida*, med vilken form man bör sammanställa fisl. *sôtta* 'sökte' — ett gammalt bindevokallöst preteritum. Jfr Paul, PBB VII, sidd. 138 f.

Collitz, Das schwache Präteritum, sid. 180, not 1 hyser den meningen, att *i* mellan två dentaler i västg. undergått ljudlagsenlig synkope även efter kort rotstavelse. Detta antagande behöves dock ingalunda för förklaringen av sådana former som fsax. *quadda* 'hälsade', fht. *sazta*, *lazta*. Om man anlitar den förklaring av den ifrågavarande formtypen, som givits här, förstår man med lätthet, varför fht. *sazta* växlar med *setzida* (Braune, sidd. 251 och 126), *lazta* med *lezita* (Sievers PBB V, sid. 99), *ratta* med *retita* och *scutta* med *scutita* (Braune, sid. 250). Collitz synes vilja räkna även *l* bland dentalerna. Då vill jag påminna om den nyss åberopade, hos Otfred konstaterade växlingen *qualta*, *zalta*, *salta* ~ *quelita*, *zelita*, *firselita*. Formerna *zalta* och *zelita* kunna icke båda vara ljudlagsenliga. Båda kunna med lätthet förklaras som analogibildningar¹. Men blott den, som anser *zelita* för den ljudlagsenliga formen, *zalta* som en analogibildning, undgår att uppställa några undantag från de allmänna synkoperingsreglerna. Ty det vore meningslöst att skilja *zalta* från *sazta*, och *sazta* måste, som ovan anmärktes, från början hava haft bindevokal framför preteritalmärket.

¹ Sievers, PBB V, sidd. 99 f. anser, att preteritalformerna med omljud och bevarad mellanvokal till stor del äro nybildningar.

För undvikande av missförstånd vill jag ännu framhålla, att typen *zalta*, ehuru beroende på analogibildning, är äldre än typen *zelita*, som jämförelsevis sent uppkommit ur **zalita*. Men när formen *zelita* engång var bildad, fann den ett stöd i pres. *zellen* och vann därigenom övertaget över pret. *zalta*, som senare undanträngdes.

Gotiskan visar, som känt, intet *i*-omljud och lämnar oss därför icke lika värdefulla upplysningar som fht. Men det förtjänar dock antecknas, att analogisk synkope hos kortstaviga paradigm, som vid sin sida haft långstavingar med ljudlagsenlig synkope, anses hava förekommit också i detta språk, nämligen inom *i*-stammarnas grupp. Got. *gasts* < **zastis* anses vara en ljudlagsenlig form, medan *staps* förlorat sitt *i* på grund av systemtvång och står i st. f. **stadis*. Se Streitberg, § 176 och IF XXVII, sidd. 157 f., Lindroth, IF XXIX, sid. 188. Jfr ock Hesselman, Vno. stud. II, sid. 3, not 2.

För de nordiska språkens vidkommande opererar Hesselman i stor utsträckning med analogisk synkope hos kortstavingar, framkallad genom ett systemtvång, som utgick från långstavingar med ljudlagsenlig vokalförlust i motsvarande ställning. I den nyssnämnda uppsatsen, sid. 7 antager Hesselman, att got. *blindata* ljudlagsenligt motsvaras av fisl. *blint*, medan fisl. *nas spakt* endast på grund av trycket från långstavingarna förlorat den vokal, som en gång stod emellan *k* och *t*. Sid. 8 antager Hesselman, att fisl. *dýpt* f. 'djuplek' ljudlagsenligt motsvarar got. *diupīpa* f. 'djup', medan kortstavingarna på urg. *-ipō* i nsg förlorat mellanstavelsens *i* blott genom systemtvång. Som exempel kunna nämnas fisl. *tekt* f. 'borgen', fsv. *tækt* f. 'plundring' fgottl. *tect* f. 'rov', allt ljudlagsvidriga avläggare av urg. **takipō*, vars *i* borde hava bevarats.

Sidd. 9 f. antager Hesselman, att den långstaviga formen **lausīnō* (vars motsvarighet i litterär tid är fisl. *lausn* f. 'befrielse', 'lösen') förlorat sitt *i* på ljudlagsenlig väg, men att kortstavingen *vorn* f. 'försvar' (grundform **warīnō*) mist sitt *i* på grund av ett systemtvång, som utgick från långstavingarna.

Sidd. 12 f. påpekar Hesselman, att *os-* ~ *es-*stammarna i de nordiska språken ytterst sällan uppvisa bevarad mellanvokal. En faktor, som enligt Hesselman bidragit till åstadkommandet av detta resultat, är den omständigheten, att de urn. pluraler på *-iRu*, som säkerligen förekommit

inom denna böjningsgrupp, på ljudlagsenlig väg förlorat både *i* och *u*, om rotstavelsen var lång. Ehuru detta icke uttryckligen framhålles, antager Hesselman uppenbarligen, att kortstavingarna kunnat undergå dubbel synkope under inflytande av långstavingarna.

Ett intressant fall av analogisk vokalsynkope hos kortstavingar, som vid sin sida haft långstavingar med ljudlagsenlig vokalsynkope, omtalas av Hultman i FB. I § 1, mom. 49, sid. 142 har Hultman för östsvenskan uppställt följande regel: *Urspr. slutljudande ändelsevokal har bortfallit efter urspr. lång eller med svag tonvikt försedd stavelse.*

Bland de böjningsformer, som lämna belägg för denna regel, nämnes på sid. 145 *infinitiven*. Beträffande bortfallet av ändelsen lämnas följande viktiga detaljuppgifter: „*infinitiven*; i Nyl., ö. delen av Eg. Finl. t. o. m. Pargas samt Åland likväl endast alternativt. Ex. *bīt* 'bita', *kall* 'kalla'. I dessa trakter äfvensom i s. och m. Öbottn. hafva också verb med kort rotstafvelse blifvit delaktiga af ändelselösheten, hvarför motsättningen mellan lång- o. kortstafviga infinitiver i Finland framträder endast i n. Öbott., Nagu, Korpo o. Houtsk. (samt Iniö?); här heter det således alltid *bīt*, *kall*, men *läka-å*, *tala-å* o. likn“.

Av denna framställning framgår det med full tydlighet, att det finnes vidsträckta områden av det östsvenska språkområdet, där det ljudlagsenliga bortfallet av *a* i de långstafviga infinitiverna *bīt(a)*, *kall(a)* dragit med sig ett analogiskt bortfall av *a* i de kortstafviga infinitiverna *läk(a)*, *tal(a)*.

Efter dessa utläggningar torde jag lugnt kunna påstå, att teorien om en förtidig analogisk synkope hos kortstavingar, som vid sin sida hava långstavingar med enahanda böjning, icke är uppfunnen av mig och icke är uttänkt enkom för lösande av *i*-omljudsproblemet i de nordiska språken. Men tillämpade på detta giva de en enkel lösning.

Innan jag går att framställa denna lösning i detalj — huvudprincipen är angiven redan på sid. 91 — skall jag beröra några andra fall, i vilka utvecklingen tagit en olika riktning, allt eftersom ljudlagsenlig eller analogisk synkope inträtt.

I SNF VI.5 har jag uppvisat följande förhållanden:

1. Redan i förlitterär samnordisk tid övergick δ till d efter ett l eller n , med vilket δ sammanstött genom ljudlagsenlig synkope av en mellanvokal, men icke efter ett enkelt l eller n , med vilket δ sammanstött genom analogisk synkope. På denna väg förklaras exempelvis den fvn. växlingen *hōlōr* ~ *hōldr* m. 'självägande man'. Förbindelsen $l\delta$ hör hemma i de kasusformer, där l och δ sammanträffat genom analogisk synkope, förbindelsen ld i de former, där synkopen varit ljudlagsenlig. På samma sätt har förbindelsen ld i fisl. *eldr* m. 'eld' sin källa i de former av stammen **ailiōa-*, där ljudlagsenlig synkope inträdde, medan ld i nsv. *eld* måste återgå till ett förlitterärt $l\delta$, uppkommet i de former, där l och δ sammanträffat genom analogisk synkope. Se a. st., sidd. 29 ff. och 36 ff.

2. Assimilationen $nt > tt$ uteblev alltid, då (enkelt) n sammanstötte med t genom analogisk synkope. Mot långstavingarna **sannata > satt*, **ainata > eitt*, **mīnata > mitt*, **pīnata > pitt*, **sīnata > sitt*, där båda de sista stavelserna synkoperats ljudlagsenligt, svara (med analogisk synkope av andra stavelsens vokal, se ovan, sid. 95) **wanata > vant*, **linata > lint*. Se a. st., sidd. 47 ff.

Det är uppenbart, att l , n vid ljudlagsenligt sammanträffande med ett dentalt ljud blev dentalt. Dentalt l , $n + \delta$ gav ld , nd och dentalt $n + t$ gav tt . Om l , n genom analogisk synkope sammanstött med dental, blevo dessa ljud icke dentaliserade. Efter icke-dentalt l , n inträdde ingen samnordisk övergång $\delta > d$, och icke dentalt $n + t$ assimilerades ej till tt .

Då jag nu går att söka förklara de fakta, som anförts till stöd för de gängse i -omljudsteorierna, skall jag till en början lämna förhållandena i fgottl. på sidan om diskussionen.

Bland de stående argumenten för hypotesen om i -omljudets uteblivande vid synkope efter kort rotstavelse finner man jämförelsen mellan de långstaviga fisl. i -stammarna av typen *gestr* m. 'gäst' och de kortstaviga av typen *staōr* m. 'plats'.

Jag ser saken på följande sätt. Alldeles såsom det fallande i -et i fht. **zasti > gast* m. drog med sig i -et i **slazi*, varigenom den (i fsax. ostörda) ljudlagsenliga utvecklingen till *slegi* avklipptes, och den omljudslösa formen *slag* m. uppkom, alldeles på samma sätt framkallade i -bortfallet i

urn. **zæstiR* (> *gestr*) ett analogiskt bortfall av *i* i **stað̃iR*, och därigenom hindrades denna form i sin ljudlagsenliga utveckling **stað̃iR* > **stæð̃iR* > **steðr*. Vid denna förklaring gör jag naturligtvis antagandet, att *i*-et i **zæstiR* föll, innan *i*-et i **stað̃iR* hade verkat omljud. Detta antagande är på intet sätt djärvt, då förmågan att verka omljud givetvis uppträdde tidigast hos de svagast betonade vokaler.

De exempel jag åberopat från fht. äro i en punkt icke analoga med de fall i fisl., som jag velat belysa. Fht. *gast* saknar omljud, medan fisl. *gestr* har omljud. Måhända skall någon anmärka, att ett **stað̃iR*, som förlorat sitt *i* genom ett systemtvång, utövat av typen **zæstiR* > *gestr*, med detsamma också borde hava fått omljudet överfört från denna typ. Men denna anmärkning är icke berättigad. Trycket på vokalkvaliteten i **stað̃iR* > *staðr* utövades endast av de långstaviga *i*-stammar, som hade vokalen *a* i rotstavel- sen, men trycket på ändelsevokalen utövades av alla lång- staviga *i*-stammar, till och med av sådana, vilkas rotvokal icke alls var tillgänglig för omljud. Jag skall förtydliga detta påstående genom ett exempel. Då man hade npl **zr̃is̃iR* 'grisar' men nsg **zr̃isR* 'gris', bildade man till npl **stað̃iR* en nsg **staðR*, senare *staðr*.

Av alla vokaler, som överhuvud voro tillgängliga för *i*-om- ljud, drabbades säkerligen *e* tidigast av detsamma. Man måste därför tänka sig möjligheten av, att ett labilt *i*, som stod efter kort rotstavelse, verkade omljud på ett *e* i rot- stavelsen, innan synkopen av *i* efter lång rotstavelse ägde rum. Detta torde i själva verket hava varit fallet. Man hade samtidigt **zæstiR* (< *zastiR*) och **winiR* (< **weniR*). Därför fick man, trots den analogiska synkopen hos kort- stavingarna, nsg *vinr* m. 'vän'. Jfr ock ovan, sid. 90 om fvn. *hrip* och *rim* samt nedan, sid. 101 om *sigr*.

Jag går nu till behandlingen av preteritalformerna av de till 2:ndra svaga klassen hörande verben. Till en början vill jag då påminna om, att man i de verb, som hava *l* eller *n* efter rotvokalen, omedelbart kan se, huruvida en vokal, som stått mellan *l* eller *n* och preteritalmärket *ð*, har synkoperats ljudlagsenligt eller analogiskt. Vid ljudlags- enlig synkope blir *l* eller *n* dentalt, och efter dentalen över- går *ð* redan förlitterärt till klusilen *d*. Vid analogisk syn- kope bibehåller *l* eller *n* sin kakuminala eller alveolara kvalitet, och preteritalmärket *ð* är bevarat som spirant på de äldsta isländska handskrifternas tid. Bevisen för dessa

påstående äro lämnade av mig i SNF VI.5 och hänföra sig ingalunda enbart till böjningen av de svaga verben. Jfr ovan, sid. 97 om den fisl. växlingen *hplōr* ~ *holdr* 'fri man' och om motsatsen mellan fisl. *eldr* och nysvenskt *eld*.

Likasom vi hos Otfrid funno preteritalformerna *qualta*, *zalta*, *salta* med analogisk synkope av *i* och frånvaro av omljud vid sidan av *quelita*, *zelita*, *firselita* med strängt ljudlagsenlig utveckling och omljud, så finner man i fisl. följande två divergerande typer:

1. Preteritalformerna *valða* 'valde', *dunða* 'dånade' av *velia*, *dynia* hava undergått analogisk *i*-synkope vid en tidpunkt, då omljud ännu icke verkats av labilt *i*, som stod efter kort rotstavelse. Under trycket av typen **ðōmiðō* > **ðómða* förvandlades **waliðō* och **ðuniðō* till **walða* och **ðunða*. Härvid bibehöllo *l* och *n* sin karaktär av kakuminala eller alveolara ljud, och till följd därav kvarstod *ð* som spirant ännu på de äldsta isländska handskrifternas tid.

2. Preteritalformerna *selda* 'överlämnade' och *dynda* av *selia* och *dynia* hava utvecklats ljudlagsenligt ur **saliðō* och **ðuniðō*. Då *i* icke genom några analogiinflytelser avlägsnades i förtid, verkade det omljud, innan det föll. Emedan *l* och *n* ljudlagsenligt sammanstötte med en dental, blevo de dentala, och i ställning efter dentalt *l* eller *n* övergick spiranten *ð* till klusilen *d*. Man lägge märke till, att redan de äldsta isländska handskrifterna alltid visa *d* i pret. av *selia* och mycket ofta beteckna dentaliteten hos *l* genom dubbelskrivning (*sellde*, *selldo*). Av verbet *dynia* finnes pret. *dyndo* belagt hos Arnórr iarlaskáld, och rimmet visar, att formen är i alla avseenden korrekt. Oomljudd vokal i rotstavelsen ger aöalhending i st. f. skothending, och *ð* i st. f. *d* förstör rimmet med *undar* (läs: *undan*). Se Wadstein, PBB XVII, sid. 418 och Pipping, SNF VI.5, sid. 16.

Alldeles som vid *i*-stammen **weniR* > *vinr* finna vi, att *i*-omljudet av *e* intager en särställning, i det omljudet här inträdde även i kort rotstavelse, innan synkopen av ett *i*, som stod efter lång rotstavelse, hade egt rum. Man hade synbarligen samtidigt formerna:

**ðōmiðō* (< **ðōmiðō*) och **skiliðō* (< **skeliðō*).

Vid ljudlagsenlig synkope av *i* i **ðōmiðō* och samtidig analogisk synkope av *i* i **skiliðō* fingos de fisl. formerna *dómða* och *skilða*. Den sistnämnda formen får, trots sitt

i-omljud, icke jämföras med preteritalformerna *selda* och *dynda*, ty spiranten *ð* visar, att det föregående *l*-et var kakuminalt, och att *l* och *ð* sammanstött genom analogisk, icke genom ljudlagsenlig synkope.

Till de ljudlagsenliga fisl. preterita och participierna av andra svaga klassen höra utom *selda*, *seldr* och *dynda* åtminstone de tidigare (sid. 89) omnämnda formerna *setta*, *settr*, *huettr*, *mettr*.

En mellanställning mellan typerna *seldr* och *valör* intager participet *taldr*, som i formen *taldar* är belagt hos skalden Sigvat. Sannolikt föreligger här kompromiss mellan *talör* och **teldr*. På samma väg kan man också förklara fno. pret. pl. *soldu* = **soldu* (Wadstein, PBB XVII, sid. 422, not 3) och fsv. *salde*¹. Jfr Pipping, SNF VI.5, sid. 18.

Av stort intresse äro *i*-omljudsföreteelserna vid de *es*-stammar, som nära anslutit sig till de neutrala *a*-stammarna. I nom. ack. pl. *-iRu* skulle, enligt Hesselmanns regel, både *i* och *u* synkoperas hos långstavingarna, men blott *u* hos kortstavingarna. Urn. **ðōziRu* gav **ðōziRu* > fisl. npl *dógr* n. 'halvdygn'², men urn. **bariRu* skulle regelrätt ge **berir*. Då fisl. har nap *borr* n. 'barr', är det klart, att *i* på grund av systemtvång fallit samtidigt med *i* i **ðōziRu*. Här hjälpa inga teorier om frånvaro av omljud vid ljudlagsenlig synkope av *i* efter kort rotstavelse, ty det är fråga om ett *i*, som ljudlagsenligt skulle stått kvar.

I W, sid. 262 ansättes stammen **barza* för fisl. *barr* n. 'säd' och Kock, UB, sid. 80 väljer stammen **baraz*. Mot uppställandet av den sistnämnda grundformen hava invändningar gjorts. Se Seip, MoM 1919, sid. 88. Det finnes alls ingen anledning att rata den stam **bariz*, som är belagd genom got. *barizeins* adj. 'av korn'. Även i singularen kunde *i* naturligtvis undergå analogisk synkope.

Också vid *es*-stammarna visar det sig, att det *i*-omljud, som verkades av labilt *i* på *e* i kort rotstavelse, är äldre än synkopen av *i* efter lång rotstavelse. Ty trots den ana-

¹ Nysv. *sâlde* (jfr *valde*) visar med sitt *â*, att *l* här var dentalt. Se Noreen, Sv. L. I, sid. 354, Aschw., § 129.1, Gesch. § 163. a, Kock, Fsv. ljudl., sid. 398, Sv. ljudh. I, sid. 378. Den strängt ljudlagsenliga utvecklingen *salde* > **sâlde* förhindrades genom inflytandet av de många preteritalformer, som innehöllo ett *d*.

² Om *dógr* som *es*-stam se v. Unwerth, PBB XXXVI, sid. 7.

logiska *i*-synkopen hos kortstavingarna uppträder *i*-omljud av *e* i fisl. *sigr* m. < **seziR* (W, sid. 426). Jfr ock ovan, sid. 98 om *vinr*, *hrip*, *rim*.

Åtskilliga synkoperande *a*-stammar med *i* i mellanstavelsen hava anförts som bevis för, att ett *i*, som synkoperats efter kort rotstavelse, icke verkat omljud. Man har ställt emot varandra typerna *bendill* m., pl. *bendlar* 'band av halm, varmed sädeskärvar sammanbindas' och *ketill* m. 'kittel', plur. *katlar*.

Denna motsats finner en enkel förklaring, blott man antager, att den ljudlagsenliga synkopen av *i* i plur. **bændilōR* > **bændlaR* drog med sig en analogisk synkope av *i* i plur. **katilōR*, där omljud ännu icke inträtt.

Likasom vid *i*-stammarna (typen **weniR* > *vinr*) och vid preteritalformerna i andra svaga verbklassen (**skeliðō* > *skilða*) visar det sig också här, att *i*-omljudet av *e* torde hava inträtt både efter lång och efter kort rotstavelse, innan den ljudlagsenliga synkopen av *i* efter lång rotstavelse inträdde och drog med sig den analogiska synkopen hos de kortstaviga. Fisl. *biðill* m. 'friare' hette sannolikt i plur. *biðlar*, icke **beðlar*. Fsv. dpl *bedhlom* har sekundärt *e*. Se Kock, PBB XXVII, sid. 177, UB, sid. 50. Fisl. *himinn* m. 'himmel' (stam **hemina-*, se W, sid. 73) hette i plur. *himnar* l. *hifnar*¹.

Mot det resonnemang, som här förts angående uppkomsten av pluraltypen *katlar*, kan icke anföras, att en förlitterär böjning **bandilR*, pl. **bændlaR* (som måste hava funnits, innan omljud verkades av kvarstående *i*) genom sin inverkan på pluralen **katilaR* borde hava framkallat icke blott analogisk förlust av mellanvokalen utan också omljud (sg. **katilR*, pl. **kætlaR*). Ty till den ifrågavarande böjningsgruppen hörde också sådana ord, i vilka ingen vokalväxling i rotstavelsen var möjlig, t. ex. *pistill* m. 'tistel', pl. *pistlar* (stam

¹ Fvn. *iarl* torde icke återgå till urn. **erilaR* utan till **erulaR*. Denna grundform gav samn. **iarull*, som i fisl. och fvnorskan ljudlagsenligt borde hava utvecklat sig vidare till **iørull*. Men den ljudlagsvidriga genomsynkopering, som visar sig i detta ord, inträdde uppenbarligen, innan *ia* blivit *iø* framför kvarstående *u*, och på denna väg erhöles formen *iarl*. Om härledningen av *iarl* se Noreen, Gesch., § 28, c. Förklaringen sammanhänger med teorien om den genom *u*-brytning framkallade utvecklingen *e* > *ia* > *iø*. Denna (av Hultman återuppväckta) teori har Kock sökt kullkasta i Ark. XXXIII, sidd. 241 ff. men har icke lyckats omvända mig.

**þihstila*?, W, sid. 184). Pluralerna **bændlaR* och **þistlaR* samverkade för att på analogisk väg avlägsna *i* i plur. **katilaR*, men böjningen **þistilR*, plur. **þistlaR* motverkade uppkomsten av ett förlitterärt paradigm **katill*, plur. **kætlaR* med olika vokal i sg. och plur.

Till någon del beror omljudets frånvaro i typen npl *katlar* även på förlitterärt inflytande från singularen (**katilR*) vid den tidpunkt, då *i* redan hade försvunnit i pluralen, men ännu icke hade verkat omljud i singularen. Detta inflytande kunde naturligtvis göra sig gällande också hos de långstaviga, och därför finner man i fisl. npl *aurar* 'ören', en reflex av den förlitterära singularen **auriR* (senare *eyrir*)¹, samt npl *fiðruar* 'män' < **ferwaR*, som uppkommit under trycket av en förlitterär nsg **ferwiR*. Den ljudlagsenliga böjningen är nsg **fyruiR* (< **ferwiR* < **ferhwiaR*) ~ npl *firar* (< **ferhwiōR*). Se ovan, sid. 35.

De neutrala synkoperande *a*-stammarna med *i* i mellanstavelsen visa talrika utjämnningar inom paradigmet. Se Noreen Aisl., § 352, anm. 2. Npl *rōgn* n. 'gudamakter' kan likasom *bōrr* 'barr' (< **bariRu*, se ovan, sid. 100) hava förlorat sitt *i* på analogisk väg i anslutning till typen **ðōziRu* > *dōgr*, där *i* måste falla enligt Hesselmans regel.

Ett *e*, som stod i kort rotstavelse, undergick dock omljud under inflytandet av ett fallande *i*, redan innan *i* föll ljudlagsenligt efter lång rotstavelse och i fallet drog med sig de *i*-n, som stodo efter kort rotstavelse. Härom vittnar fisl. *firn* n. pl. 'någonting oerhört' < **ferinu* (jfr W, sid. 231).

Av de synkoperande femininerna med *i* i mellanstavelsen hava särskilt de på -*iðō* varit föremål för diskussion. Se Tamm, Om forn. fem., sidd. 32 ff., Fon. känn., sid. 30, Uppsalast., sid. 31, Wadstein, PBB XVII, sidd. 415 f., Kock, PBB XVIII, sidd. 430 ff., UB, sidd. 125 f., Noreen, Aschw., § 409, anm. 3, Pipping, Analog., sidd. 284 ff., Hesselman, Vno. stud. II, sidd. 33 och 70.

Hos de långstaviga skall *i*-omljud enligt allas mening inträda i alla kasusformer och enligt Hesselmans regel i alla former på grund av inverkan av ett fallande *i*. Ingen förvånar sig sålunda över sådana former som *lōfð* f. 'handsbredd' och *sōmð* f. 'anseende'.

¹ Jfr Pipping, Analog., sidd. 276 f. Annorlunda Kock, UB, sid. 151.

När omljud saknas hos långstavingar av denna typ, anser man, att detta beror på sidoinflytelser från besläktade paradigm. Se Kock, UB, sid. 125 om fsv. *piuft*, *bliugdh* och *ōpmiūkt*.

Om de kortstaviga på *-iōō* säga alla utom Wadstein och jag, att omljud regelrätt saknas i de synkoperande formerna, och som exempel anför man gärna gsg *luctær* av *lykt* f. 'avslutning' i Vgl II, Collin-Schlyter I, sid. 241: 19. Förekomsten av omljudda former förklarar man dels genom antagandet, att de former, i vilka *i* ljudlagsenligt borde hava bevarats, i själva verket kvarstått ända till dess omljud verkades av stabilt *i*, dels också genom en hänvisning till pluralen, som sekundärt antagit *i*-stamsböjning. Subst. *dygō* f. 'rättskaffenhet' anses en gång hava hetat **dygiō*. Enligt min mening lyste den ljudlagsenliga böjningen av *dygō*: nsg **dygiō*, gsg *dygōar*. Detta antagande stämmer bättre än den gängse uppfattningen med det faktum, att substantiven på *-iōō* mycket sällan sakna omljud, även om de äro kortstaviga. Där omljud saknas, såsom i den nyssnämnda genitiven *luctær*, beror detta på analogisk synkope, som inträdde, förrän *i* verkat omljud. Under trycket av långstavingarna kan denna analogiska synkope inträda i vilken böjningsform som helst. Där dubbelformer funnos, förstår man för övrigt väl, att en omljudd form sådan som *luctær* kunde sätta sig fast i genitiven. Böjningen nsg *lykt*, gsg *luktar* hade ett stöd i förhållandena hos *i*-stammarna, som i förlitterär tid visade omljud i nsg men omljudd vokal i gsg. I fgottl. är denna växling hos *i*-stammarna ännu icke helt utdöd, såsom framgår av böjningen nsg *fyndr*, gsg *fundar*. Se Pipping, GL, ordbok, sid. 27.

Ehuru jag anser, att *i*-omljud regelrätt inträtt i alla kasusformer av substantiven på *-iōō* — även de kortstaviga — finner jag det snarast överraskande, att omljudslösa former äro så sällsynta hos kortstavingarna. Ett intressant fall av omljudslöshet finna vi i det sv. dialektordet *tora-akt* n. 'åskväder', Rietz, sid. 730. Ursprungligen är *akt* säkert femininum (stam **akiōō*) men har antagit samma genus som ordet 'åskväder'. Jfr Lundgren, sid. 45. Tyvärr säger oss detta intressanta ord knappast någonting angående omljudsreglerna, ty omljudets frånvaro kan naturligtvis bero på anslutning till verbet *aka* 'åka'.

Bland de feminina synkoperande *ō*-stammarna med *i* i mellanstavelsen intager germ. **alinō* 'aln' ett särskilt rum.

Gotiskans *aleina* f. 'aln' visar genom sitt långa *i*, tecknat *ei*¹, att pluralen **alinōs*, som stod rätt isolerad (jfr dock got. *faírina* f. 'skuld'), anslutit sig till de i gotiskan vanliga pluralerna av typen *-einōs* : *naiteinōs* 'smädelser' o. s. v., ehuru singularen här lydde *naiteins*, icke **naiteina*. I de nordiska språken låg en liknande ombildning ännu mycket närmare till hands, ty de gotiska substantiven på *-eins* motsvarades av urn. bildningar på *-īnō* > *-īnu*.

När urn. **lausīnu* > fisl. *lausn* f. 'befrielse' ljudlagsenligt förlorade sin mellanvokal (se Hesselman, Vno. stud. II, sidd. 9 f.) drogs mellanvokalen i **alinu* med i fallet, vare sig att den behållit sin korta kvantitet eller förlängts såsom i gotiskan. I gsg **alīnōR* föll *i* likaledes på grund av systemtvång, då mellanvokalen synkoperades i gsg **lausīnōR*. På denna väg erhöles i fisl. böjningen *ϕln*, gen. *alnar*, i fsv. *aln*, gen. *alnar*. I fsv. och fisl. *alin* är mellanvokalen ljudlagsenligt bevarad, men omljudets inträde förhindrades genom inflytandet från formerna *aln*, *alnar*.

Huru det kommer sig, att *i*-omljud saknas även hos de långstaviga subst. på urn. *-īnu* (typen *lausn*, gen. *lausnar*) är en fråga för sig². Detta faktum kan icke bringa den här givna förklaringen av fisl. *ϕln*, gsg *alnar* i misskredit. På sin höjd kan den öppna för oss möjligheter till ännu någon annan förklaring. *i*-omljudets frånvaro hos de kortstaviga på *-īnu* (fisl. *lōgn* f. 'not', *vōrn* f. 'försvar'³) förklaras naturligtvis på samma sätt som omljudets frånvaro i *ϕln* f. 'aln'.

Också i fråga om de synkoperande femininerna visar det sig, att omljudet av *e* i kort rotstavelse, verkat av labilt *i*, hade inträtt, innan *i* föll ljudlagsenligt efter lång rotstavelse och i fallet drog med sig de *i*-n, som stodo efter kort rotstavelse. Ty vid sidan av fisl. *ϕln*, gen. *alnar* (stam **alinō*) utan *i*-omljud av *a*, står fisl. *firnar* fpl (stam **ferinō*, jfr W, sid. 231) 'någonting oerhört' med omljud.

¹ Enligt Wrede, § 29, anm. 2 förekommer got. *ei* i undantagsfall som tecken för kort *i*. I fallet *usdreibeina* föreligger dock säkert en dittografi och icke en onöjaktig ljudbeteckning.

² En del äldre litteratur i ämnet finnes sammanställd av mig i Analog., sid. 286, not 2. Se numera även Hesselman, a. st. och J. Sverdrup, Ark. XXVII, sidd. 185 f. samt IF XXXV, sidd. 157 ff.

³ Torp, GO, sidd. XLV f., Hesselman, Vno. stud. II, sidd. 9 f.

Naturligtvis kan man också tänka sig, att **ferinu* gett **firin* före den analogiska synkopen av *i* i nsg, där *i* ljudlagsenligt skulle kvarstå. Men jämförelsen med fsv. *alin*, som ej har omljud, ehuru *i* bevarats (se ovan), gör det sannolikt, att **ferinōR* gett **firināR*, redan innan *i* försvunnit hos de långstaviga med *i* i mellanstavelsen. Ty i annat fall hade väl **ferinōR* på grund av systemtvång gett **fernāR* > **fiarnar*. Jfr ovan, sid. 102 om *firn* npl.

Redan Sievers i PBB V, sid. 69 och Kock i Ark. IV, sid. 148 = PBB XIV, sid. 59 hava ställt upp mot varandra den långstaviga typen *bernskr* 'barnslig' med omljud och den kortstaviga *danskr* 'dansk' utan omljud. Sievers fäster dock uppmärksamheten vid, att omljud fattas hos det långstaviga *gautskr* 'götisk'. Kock i PBB XVIII, sid. 455, not 2 anmärker, att *gautskr* har sin oomljudda diftong från pl. *gautar*. Men om detta är fallet, varför kan *danskr* ej hava sitt *a* från pl. *danir*? Synnerligen lärorik är en blick på den sammanställning av adjektiv, avledda med suffixet *-iska*, som finnes gjord av Torp i GO, sid. LIV. Inflytandet från land- eller folkslagsnamnet framträder alldeles tydligt både hos långstavingar och kortstavingar. Det långstaviga *gautskr* saknar omljud likasom *gautar* och det kortstaviga *grenskr* har omljud likasom *Grenland*. Under sådana omständigheter får man icke fästa något större avseende vid omljudsförhållandena i adjektiven *danskr* (~ *danir*), *haðskr* (~ *Haðaland*), *valskr* (~ *valir*).

Bland kortstaviga adj. på *-iska*, som icke ansluta sig till namn på land eller folkslag, märkas fisl. *elskr* 'besjälad av kärlek' och *lymskr* 'lömsk' båda med *i*-omljud.

Beträffande *elskr* märkes, att detta adj. hör till en ordgrupp, som stundom sammanställts med lat. *lascīvus*. Se Walde, sid. 415 och Brugmann, IF XVII, sid. 371. Men det synes vara riktigare att med FTO I, sidd. 135 f., FTW, sid. 188, Torp, sid. 88 samt GO, sid. LIV härleda *elskr* ur stammen **aliska*. Men då finner man också, att den kortstaviga stammen **aliska*, fisl. *elskr* behandlats alldeles lika som den långstaviga **barniska*, fisl. *bernskr*.

Fisl. *lymskr*, nyno. *lymsk* = nsv. *lömsk* synes vara bildat av stammen **lumiska*-. Jfr FTO I, sid. 473, FTW, sid. 662, Torp, sid. 402, GO, sid. LIV och Karsten, NM, 1906, sid. 16. Här föreligger omljud, men däremot saknas omljudet i nyda. *lumsk* och i det äda. adverbet *lumskelige*, Kalkar II, sid. 834. Frånvaron av omljud kan icke för-

våna oss, då vi veta, att *i*-ljudet i åtskilliga kasusformer undergått analogisk synkope både hos långstavingar och hos kortstavingar, samt att kortstavingarna under trycket av långstavingarnas böjningsmönster kunna hava förlorat sitt *i* på analogisk väg också i de kasusformer, där ljudlagsenlig synkope senare skulle hava inträtt. Jag finner det snarast förvånande, att det finnes så få belägg för omljudslösa former av kortstaviga adj. på *-iska*.

Något ymnigare äro beläggen för omljudslöshet hos adjektiven (superlativerna) på *-ista*. Talrika försök att förklara denna företeelse hava gjorts. Jag hänvisar till följande litteraturställen: Sievers, PBB V, sidd. 114 f., Kock, PBB XIV, sid. 59, Ark. IV, sid. 148, Ark. VIII, sidd. 258 f., Wadstein, PBB XVII, sidd. 431 f., Noreen, Aisl., § 426.2, Aschw., § 468, Gesch., § 50, slutet och § 212, Pipping, Analog., sidd. 287 f., Lindroth, IF XXIX, sidd. 174 f., Hesselman, Vno. stud. II, sid. 15, Wessén, I-omlj., sidd. 64 och 68 f.

Omljudsförhållandena hos superlativerna på *-ista* hava i ganska hög grad störts genom inflytanden från komparativen. Frågan om växelverkningarna mellan komparativen och superlativen med hänsyn till *i*-omljudet finner man behandlad på följande ställen: Noreen, Gesch.^I, sid. 454, § 49.2, Gesch.^{II}, sid. 564, § 51, mom. 8, Gesch.^{III}, § 51, mom. 8, Kock Ark. VIII, sid. 259, Pipping, NM, 15/11—15/12 1902, sid. 14, Lindroth, a. st. och Wessén, a. st., sidd. 68 f.

Vi torde tryggt kunna antaga, att inflytandet från komparativen mildrat motsatsen mellan typerna *lengstr* (långstavig stam **langista-*) och *baztr* (kortstavig stam **batista-*), i det den omljudda typen *beztr* stöddes av komparativen *betri*.

En källa till frånvaron av omljudet i typen *baztr* är påtagligen den, att urn. **batistR* icke ostört utvecklats sig till ett ljudlagsenligt **bætistR* > fisl. **betistr* utan förlorat sitt *i* genom analogisk synkope, förrän omljud verkats av stabilt *i*. Under hänvisning till ett närbesläktat resonemang hos Wadstein, PBB XVII, sidd. 431 f. har jag framhållit detta i Analog., sidd. 287 f. Lindroth, IF XXIX, sid. 175 anlitar samma förklaring och skördar härför ett visst erkännande av Wessén, sidd. 68 f. Nu väntar jag den invändningen, att den analogiska synkopen **batistR* > *baztr* bör hava stått vid sidan av en likaledes analogisk

synkope **langistR* > **langstr* och sålunda icke kan hava bidragit till uppkomsten av divergensen *lengstr* ~ *baztr*. Men denna invändning är betydelselös.

Jag vill till en början påminna om den i det föregående ofta åberopade synkoperingsregel, som uppställts av Hesselman i Vno. stud. II, och som ännu var okänd, då min uppsats Anal. utkom. För urnordiska trestaviga former med kort mellanstavelse och slutljudande *u* gällde enligt Hesselman följande regler:

I. I former med lång rotstavelse bortföll först mellanstavelsens vokal och sedan det slutljudande *u*-et.

II. I former med kort rotstavelse bortföll det slutljudande *u*-et, och mellanstavelsens vokal kvarstod ljudlagsenligt. Där denna bortfallit, har detta skett analogiskt, på grund av systemtvång.

Vid första ögonkastet kunde det synas, som om dessa regler icke hade någon tillämpning på adjektiv, avleda med suffixet *-ista-*, då mellanstavelsen här alltid är lång genom position. Men det finnes goda skäl för antagandet, att konsonantförbindelsen *-st-*, som bekvämt anslöt sig till andra, föregående konsonanter, icke utgjorde något hinder för bortfallet av kort¹ vokal i mellanstavelsen. I anglosaxiskan, där position i allmänhet hindrar synkope, visar superlativen stundom synkope framför *-st-*. Se Sievers, § 145. Hesselman, a. st., sid. 15 påpekar med rätta, att *-st-* i de nordiska språken icke utgjort något hinder för synkopen av en föregående vokal².

Under dessa förhållanden förefaller det sannolikt, att den långstaviga superlativtypen *lengstr* visade ljudlagsenlig synkope i de viktiga kasusformerna *nsf* samt *napn* (**langistu* > *lengst*), medan urn. **batistu* regelrätt skulle hava gett **batist* > **betist*. När **batistu* förlorade sitt *i* genom systemtvång, erhöles **batstu* > *bøzt*.

Man kan sålunda på goda grunder antaga, att typen *lengstr* visar ljudlagsenlig synkope i betydligt flere kasusformer än typen *baztr*.

Detta sistnämnda påstående kan upprätthållas, även om

¹ I superlativerna på *-ast-* var mellanstavelsens vokal ursprungligen lång. Jfr got. *armôsts* = fisl. *armastr*.

² Schagerström har i Ark. IV, sidd. 344 ff. antagit, att vokalen *-i-* i superl.-suffixet *-ist-* delvis bevarats ända in i litterär tid. Mot denna mening vänder sig Kock i Sv. L. XV.5, sidd. 6 ff.

man bestrider sannolikheten av, att ljudlagsenlig, dubbel synkope förekommit i formtypen **langistu*. Ty vid den tidpunkt, då man böjde nsm **langistR* ~ npm **længstēR* men nsm **batistR* ~ npm **batistēR*, gick *i* i **batistēR* säkerligen på många håll förlorat på grund av systemtvång. Detta systemtvång behövde naturligtvis icke framkalla omljud i pluralen **batstēR*, ty böjningen **batistR*, plur. **batstēR* utan vokalväxling hade stöd hos typen **hræinistR*, plur. **hræinstēR*.

Som synes behöver man ingalunda antaga, att *i*, synkoperat efter kort rotstavelse, ej verkat omljud, och kan dock med lätthet förklara, varför *i*-omljudet uppträder sparsammare inom typen *baztr* ~ *beztr* än inom typen *lengstr*. Det enda problem, som vi ännu måste beröra i detta sammanhang, är frågan, varför *i*-omljudslösa former äro så gott som okända inom den långstaviga typen *lengstr*.

Om **batistR* genomsynkoperades, innan omljud verkades av stabilt *i*, och följaktligen gav formen **batstR* > *baztr*, måste då icke **langistR* hava genomgått en liknande analogisk synkope, varvid en form **langstR* > **langstr* uppkom?

Härtill vill jag genmäla, att en form **langstR* mycket väl kan hava funnits. Men emedan ljudlagsenlig synkope av *i* ostört gick för sig i talrika former av den långstaviga stammen **langista-*, kan formen **langstR*, även om den en gång fanns, redan i förlitterär tid hava undanträngts av **længstR*, som lånade sin omljudda vokal från de synkoperade formerna **længstan*, **længstēR*, **længstāR* etc., kanske även från **længst* < **langistu*. I det kortstaviga paradigmet **batista-* kunde en motsvarande, tidig utjämning icke försiggå, emedan omljudets inträde i stor utsträckning förebyggts genom analogisk synkope av formerna **batistēR* > **batstēR* etc. Hämed var den källa, från vilken omljudet skulle tränga till formgruppen **batstR*, i huvudsak tilltäppt.

Härtill kommer ännu en omständighet. Den analogiska synkoperingen av formtyperna **langistR*, **batistR* försiggick helt visst icke med ett slag, utan under en längre period, som utmärkte sig genom vacklan mellan former med och former utan mellanvokal. Denna period var troligen icke avslutad, när omljudet inträdde i typen **langistR* > **længistR*, men däremot torde osynkoperade former varit mycket sällsynta vid den tidpunkt, då omljudet inträdde i typen **batistR* > **bætistR*.

Vill man uttrycka sig mera schematiskt, kan man säga, att den analogiska synkopen i de former, som innehöllo ett enligt ljudreglerna stabilt *i*, inträdde vid en tidpunkt, då de ljudlagsenliga formerna **længistR* och **batistR* stodo vid varandras sida. Denna mening har jag framställt redan i Analog., sidd. 287 f.

Häremot genmäler Lindroth, IF XXIX, sid. 167, not 1: 'Beim jüngeren Umlaut ist jedoch eine solche Bedeutung der verschiedenen Akzentstärke kaum nachzuweisen', och Wessén, I-omljud, sid. 64 säger (vid diskussionen av en annan formgrupp): 'Pipping gör emellertid nu beträffande det yngre omljudet det antagandet, att det inträdde tidigare efter lång än efter kort rotstavelse. Något bevis för detta antagande lämnas ej av Pipping, och så vitt jag vet, finns ingenting, som talar för att det skulle vara riktigt.'

Härtill svarar jag:

Dokumentet från den förlitterära tid, då omljud verkades av stabilt *i*, äro så knapphändiga och beteckningsmedlen så otympliga, att inga direkta bevis för eller mot min åsikt kunna lämnas. För densamma talar det faktum, att omljudsverkningarna inträtt successivt, allt efter betoningsgraden hos den omljud verkande vokalen, samt att — i fråga om de labila vokaler — skillnaden i betoning mellan ett *i*, som stod efter lång och ett som stod efter kort rotstavelse, var tillräcklig att framkalla oliktidig omljudsverkan. Det finnes ingen anledning att tänka sig, att betoningsskillnaden mellan de stabila *i*-n, som stodo efter lång och de som stodo efter kort rotstavelse, var mindre än skillnaden mellan motsvarande grupper av labila *i*-n. Den fornsvenska vokalbalansen lämnar oss ju ett gott bevis på, att stabil ändelsevokal i tvåstaviga ord var svagare betonad efter lång gravisstavelse än efter kort, och i östsvenskan, där yngre synkope drabbat en betydande del av de i urnordisk tid stabila, slutljudande ändelsevokaler, har bortfallet uteblivit efter kort huvudtonig stavelse men inträtt efter lång. Se ovan, sid. 96.

Under dessa omständigheter finner jag det ytterst sannolikt, att motsatsen *lengstr* ~ *baztr* till en del beror på analogisk genomsynkopering vid en tidpunkt, då man hade den ljudlagsenliga böjningen **længistR* ~ **batistR*. Jag har visat, att även andra omständigheter medverkat till åstadkommandet av denna klyvning, men anser det icke nödigt att för den skull låta min i Analog. givna förklaring falla.

Sid. 88 nämnde jag, att nyno. har ett verbum *hemsā* 'tildække løselig', som jag härleder ur **hamisōn*. Från samma grundform kan man härleda nyno. *hamsā* 'indhülle' Torp, sid. 197. Skillnaden är blott den, att *hemsā* företräder den ljudlagsenliga utvecklingen, medan *hamsā* uppkommit sålunda, att grundformen **hamisōn* förlorat sitt *i* på grund av systemtvång, när *i* bortföll ljudlagsenligt i den långstaviga typen **hailisōn* > fisl. *heilsa*, varom Torp, sid. 209. Naturligtvis kan man också härleda *hamsā* ur **hamasōn* (jfr nyno. *hamar* m. 'fröhus'), men nödvändigt är detta icke.

När Skånelagen, Schlyter IX, sid. 126: 9, har verbet *fætla* 'förse med gehäng', är detta ljudlagsenligt utvecklat ur **fatilōn* (fastän naturligtvis dessutom påverkat av *fætil* m. 'band'), men när fisl. har *fatla* 'omsluta', beror detta på att **fatilōn* förlorat sitt *i* under trycket av den långstaviga typen **baugilōn* > fisl. *beygla(st)* 'böja(s)'. Man kan också uttrycka saken sålunda, att, efter det *i*-synkopen inträtt hos långstavingarna, *-lōn* efterträdde *-ilōn* som produktiv avledningsändelse. Härtill komma ännu sidosinflytelser från verb på *-alōn*, som troligen miste sitt *a* tidigare än verben på *-ilōn* miste sitt *i*.

Det torde vara onödigt att genomgå ordklass efter ordklass för att visa, huru långstavingarna genom sin tidigare *i*-synkope störde utvecklingen hos kortstavingarna, där *i* synkoperades analogiskt, innan det nått den betoningsgrad, som krävdes för att det skulle kunna verka omljud. För ordningens skull vill jag dock ännu nämna, att jag icke känner något långstavigt ord, som kunnat framkalla analogiskt *i*-bortfall i fisl. **haðinōn* > *haðna* f. och **hāðiðōn* > *hadda* (se ovan, sidd. 84, 87). Men omljudets inträde, då *-iðōn*, *-inōn* lades till kort rotstavelse, synes belagt genom Torps härledning **skrahiðōn* > *skræða* (GO, sid. XLI), och genom nygottl. *henna*, *hænna*.

Än vidare vill jag diskutera några enstaka former, i vilka man med orätt sett bevis för, att ett *i*, synkoperat efter kort rotstavelse, verkat omljud.

På Rökstenen anträffas räkneordet *tuālf* 'tolv' och av det tillhörande ordningstalet formen *tuālf̥ta*. I Analog., sid. 288 har jag utgått från antagandet, att ett *i* är synkoperat mellan *l* och *f*, samt att runan *a* betecknar ljudet *α*, och jag har sökt visa, att man det oaktat icke är tvungen att omfatta den gängse *i*-omljudsläran. Min utredning har angripits av

Lindroth i IF XXIX, sid. 166 och av Wessén, I-omljud, sid. 65. Det förvånar mig, att ingendera av mina motståndare lagt märke till, att jag i Analog. utgått från två för mig särskilt ogynnsamma antaganden, av vilka intetdera är nödvändigt. Såsom jag framhållit i GL, sid. LXXI, har man rätt att tro, att i räkneordet *tolf* mellanvokalen *u* kan hava alternerat med *i*. Det är därför icke nödvändigt att antaga, att ett *i* bortfallit i formerna *tualf*, *tualfta*. Vidare torde det vara bekant, att i Rökstenens skrift samma runa kan beteckna omljudd och icke omljudd vokal. I *stanta* betecknar *a* nasalerat *a* utan *i*-omljud, i *traki* betecknar *a* säkerligen nasalerat *æ*, ty man torde få antaga, att stammens *i* gått förlorat och verkat omljud åtminstone i tre kasus i singularis. Jag hänvisar till transkriptionerna hos Bugge, Rök I, sid. 90 f. och Noreen, Aschw., sidd. 492 f. På samma ställen finner man också tydliga uttryck för antagandet, att onasalerat *a* och *æ* kunnat betecknas med samma runa *a*. Som exempel kunna nämnas orden *fapiR* och *huariaR*¹, för att icke tala om runföljderna *tualf* och *tualfta*, som av Bugge, a. st. utläsas *tvælf*, *tvælftha*. Kunde det icke hava varit skäl för Lindroth och Wessén att påpeka, att de ifrågavarande formerna lika väl kunna utläsas med omljud som utan, och att jag sålunda icke har någon skyldighet att utreda, huruvida mina åsikter gå ihop med en läsning *tualf*, *tualfta*?

Lindroth i IF XXXV, sid. 304 härleder mansnamnet *Agne* ur stammen **Azinan*. Men detta antagande måste betecknas som godtyckligt, eftersom vi hos Förstemann, sp. 36 anträffa namnet *Aganus* och spp. 38 f. *Aganbold*, *Agamberga*, *Aganbert*, *Agambod*, *Agandrudis*, *Aganfred* samt *Aganfreda*. Jfr ock den kända fht. växlingen *Hegino*, *Haguno*, *Hagano* Förstemann, sp. 718.

På samma ställe åberopar Lindroth namnet *Catla* < **Katilōn* hos Rimburtus. Att döma av E. H. Lind, sp. 681 och Lundgren-Brate, sid. 149 har namnet *Katla* varit rätt vanligt i norden. Men vid sidan av *Katla* står det ovan, sid. 87 omnämnda fisl. appellativet *ketla* f. 'liten båt' och vid sidan av det hos Lundgren-Brate, sid. 149 förtecknade ortnamnet *Kattleberg* står det norska

¹ Jag hyser visserligen den tron, att *huariaR* bör utläsas *huariaR*, icke *huæriaR*, men är fullständigt ense med Bugge och Noreen om, att *a* kan beteckna både *a* och *æ*. Jfr Pipping, Acta Soc. Scient. Fenn., Tom. XLIX, N:o 1, sid. 46 om *fætlaðR*.

Kjesl(aas) < **Kætlu(áss?)*. Jag håller det för säkert, att de omljudda formerna äro de ljudlagsenliga. Frånvaron av omljud i *Katla* beror dels på, att mansnamnet *Ketill* ännu hette **KatilR*, när det sidoordnade femininet bildades, dels och framförallt därpå, att *i* i **Katilōn* föll på grund av systemtvång samtidigt med *i*-et i det långstaviga och därför redan omljudda **hyndilō(n)* < **hundilōn*.

Här återkommer jag till den förklaringsprincip, som jag redan tillämpat i en sådan mängd fall. Jag anser mig kunna avstå från att anföra flere exempel på dess användbarhet.

Ett gott kriterium på riktigheten av det åskådningssätt, som jag tillämpat i det föregående, erhålles vid studiet av *ia*-stammarna. Dessa stammar hade icke vid sin sida några långstavingar av sådan byggnad, att synkopen hos dessa senare kunde framkalla analogiskt *i*-bortfall hos *ia*-stammarna. Ty i ställning efter lång rotstavelse ersattes det enstaviga suffixet *ia* med det tvåstaviga suffixet *i-a*, vars *i* kvarstod i flertalet kasusformer i singularis.

Om man ställer vid sidan av varandra den långstaviga nominativen **kuāðia* > *kuðði* n. 'dikt', där *i* aldrig synkoperats, och den kortstaviga nominativen *skarja* > **skari* (jfr fi. *kari*) > fisl. *sker* n. 'klippa', förstår man omedelbart, att förhållandena ligga helt annorlunda än hos *i*-stammarna, där typen *zastiR* förlorade sitt *i* och ljudlagsenligt gjorde det tidigare än typen **staðirR*. Jag tvekar ej att uppföra typen *sker* som exempel på omljud, verkat av ett *i*, som synkoperats efter kort rotstavelse. Jag medger gärna, att ett *i*, som varit konsonantiskt, står i en annan kategori än ett *i*, som aldrig varit det, och jag anser det metodiskt berättigat att göra skillnad mellan *i*-omljud och *i*-omljud, i händelse någonting kan vinnas därmed. Men ingenting vinnes genom att man skiljer utvecklingen **skari* > *sker* från **natilōn* > *netla*.

v. Friesen, Lister, sidd. 45 och 64 meddelar, att han i offentliga föreläsningar våren 1913 visat, att omljud, verkat av *i* är äldre än *a*-synkopen¹. Också jag har en tid hyllat denna mening, se Gotl. st., sid. 103. Men jag kan numera icke, (åtminstone icke i dess fulla utsträckning) förlika densamma med finskans *kari*, som visar *a*-bortfall före omljudets inträde. Se Pipping, NM, 15/11—15/12 1902, sidd. 14 f.

¹ Detta synes innebära en ändring av v. Friesens ståndpunkt i Xenia, sid. 246, not 1.

Lika litet som *ia*-stammarna kunnat framkalla analogisk *i*-synkope hos *ia*-stammarna, lika litet hava *iō*-stammarna kunnat framkalla analogiskt *i*-bortfall hos *iō*-stammarna. Förlusten av mellersta stavelsens vokal i det trestaviga **haipiō* störde på intet sätt utvecklingen **baniō* > **bani* > fisl. *ben* f. 'sår'. (Om den ljudlagsenliga utvecklingen urn. **haipiō* > **hæipu* > fisl. **heið* = fsv. *hēp* se Hesselman, Vno. stud. II, sid. 23.) Ännu mindre kan dsg *heiði* med sitt kvarstående *i* hava framkallat något analogiskt *i*-bortfall inom typen *ben*.

I 2, 3spi av 2:ndra klassens svaga verb finner man en ljudlagsenlig utveckling av typen **taliR* > **taliR* > *tel(r)* 'säger'. Den långstaviga typen *dōmir* har naturligtvis icke kunnat framkalla någon analogisk synkope av *i* i typen **taliR*, då *i*-et bevarats hos långstavingarna själva.

Mot Lindroths förklaring av *i*-omljudets uppkomst hos *ia*- (*iō*- och *iu*-)stammar samt i 2, 3spi av typen *telia* (IF XXIX, sidd. 163 ff. och IF XXXV, sidd. 292 ff.) har jag ingen annan invändning att göra än att den är fullkomligt obehövlig. Där den ljudlagsenliga utvecklingen icke störts genom analogisk synkope, utövar *i*-et sin omljudsverkan alldeles på samma sätt, vare sig att det redan i urgermansk tid stod efter kort rotstavelse eller utvecklats ur ett konsonantiskt *ɹ*, som i urgermansk tid ingick i en lång rotstavelse.

Under dessa omständigheter har jag naturligtvis icke heller någon anledning att inlåta mig på någon diskussion av de teorier Wessén utvecklar i sin avhandling 'I-omljud och vokalsynkope'.

En del av språkmaterialet har jag i det föregående nästan undantagslöst (jfr dock sidd. 84 f., 87, 95, 103, 110) lämnat å sido, näml. forngottländskan. I-omljudet i fgottl. har jag tidigare behandlat i Gotl. stud., sidd. 95—130, Nya gotl. stud., sidd. 18—24, Analog., passim, GL, sidd. LXXI f. Frånvaro av *i*-omljud vid synkope efter kort rotstavelse framträder i några få fall, för vilka förklaring dels givits i de nyssnämnda skrifterna, dels med lätthet kan hämtas ur min framställning i detta arbete. Då Kock, Sv. ljudh. III, sidd. 38 f., trots mina utläggningar i Analog., hänvisar till en del av Tuneld framställda invändningar mot min uppfattning av reglerna för *i*-omljudet i fgottl. och uppräknar några argument mot densamma, må det vara mig tillåtet att ännu yttra några ord.

1. Fallet (*mat*)/*fatla* f. har Kock bedömt alldeles orätt. Se ovan, sidd. 84 f.

2. Angående omljudets frånvaro i fgottl. *aln(bugi)*, se ovan, sid. 104 om fisl. *oln*, gen. *alnar*.

3. Fgottl. *lutr* m. 'del', 'lott' vacklar mellan *i*-stams- och *u*-stamsböjning, och redan på denna grund är *i*-omljudets frånvaro icke förvånande. Jfr ock nedan om *matr*.

4. Det är förvånande, att Kock anför fgottl. *matr* m. 'mat' som bevis för, att ett *i*, synkoperat efter kort rotstavelse, icke verkat omljud. Om Kock vill vara konsekvent, bör han på enahanda grunder påstå, att *i*, synkoperat efter lång rotstavelse, icke verkat omljud i fisl., eftersom *i*-stammen *sauðr* m. 'får' (jfr fgottl. *soypr* m. 'kreatur' och Wessén, I-omljud, sid. 90) saknar omljud. Beträffande fgottl. *matr* märkas ännu följande omständigheter (jfr Pipping, Gotl. stud., sid. 108, Nya gotl. stud., sidd. 21 f.). Fisl. *matr* vacklar mellan *i*-stams- och *a*-stamsböjning, motsvarande ord i ags är *a*-stam, fgottl. *matr* har i dsg alltid (4 ggr) ändelsen *i* efter *a*-stamsmönstret. Både i fisl. (Hægstad-Torp, sid. 281) och i fsv. (Söderwall II, sid. 25) finnes *mata* f. 'mat' och verbet *mata(st)*. Härtill kommer naturligtvis, att den förklaring av *i*-omljudets frånvaro, som vi ovan, sid. 98 använde i fråga om fisl. *staðr*, också står oss öppen i fråga om fgottl. *matr*.

På grund av den materialsamling jag framlagt i tidigare skrifter vågar jag lugnt påstå, att de regler för *i*-omljudets inträde, som jag uppställt för de övriga nordiska språken, gälla a fortiori för forngottländskan. I-omljudet uppträder här så ymnigt både hos de kortstaviga *i*-stammarna (t. ex. *rygr*, *stepr*, *slegr*, *stefr*) och i preteritum av de verb, som höra till andra svaga klassen (t. ex. *berpu*, *flyttu*, *lagrytt*, *sempt sic*, *spyrpr*, *telt*, *wendus*, *verpr*)¹, att man måste fråga sig, om icke labilt *i*, som stod efter kort rotstavelse, hade verkat omljud på alla omljudbara vokaler (icke endast *e*) vid den tidpunkt, då *i* efter lång rotstavelse föll och i fallet drog med sig de labila *i*-n, som stodo efter kort rotstavelse.

Vill man uppställa ett sådant påstående, må man dock draga sig till minnes följande omständigheter.

1. Fgottl. *matr* kan under sådana förhållanden icke förklaras på samma sätt som fisl. *staðr*, utan man måste

¹ Pret. *hugpi* bör sammanhållas med fisl. part. *hugat* (se M. Kristensen, IF XIV, Anz., sid. 25) och behöver sålunda ej räknas till andra svaga klassen.

anlita någon annan av de på sid. 114 anvisade förklaringsmöjligheterna.

2. Nygottl. *(mat)fatla* kan i sådant fall icke förklaras på samma sätt som *Katla*, sidd. 111 f., utan man får då hålla sig till de förklaringar jag givit i Analog., sid. 295 och 296 med not 1. Jfr ovan, sid. 84.

3. Omljudets frånvaro i förleden av fgottl. *alnbugi* 'armbåge' bör då icke ställas i samband med den analogiska synkopen hos kortstaviga simplicia (jfr ovan, sid. 104). Jämförelsen med simplex *eln* 'aln' gör det även eljes troligt, att omljudets frånvaro beror på en av de analogiska utjämningar, som i stor skala ägt rum vid växelverkan mellan ett enkelt substantiv och dess kompositionsform. Det är omstritt, huruvida labil vokal i en kompositionsform föll tidigare eller senare än motsvarande vokal i det enkla ordet¹ (jfr den av mig i Analog., sid. 241 f. citerade litteraturen), men med säkerhet kan man antaga, att den ljudlagsenliga synkopen ej skedde liktidigt i de båda ställningarna. Om synkope och omljud inträdde förr i kompositionsformen än i simplex, kunde omljudet i kompositionsformen åter avlägsnas under inflytande från den ännu icke omljudda enkla formen, utan att den synkoperade vokalen återställdes. Om synkope och omljud ljudlagsenligt inträdde förr i simplex än i kompositionsformen, kunde det hända, att den vokal, som längre fram borde hava verkat omljud i kompositionsformen, drogs med vid den ljudlagsenliga synkopen hos simplex², utan att omljud inträdde, varvid källan till framtida ljudlagsenligt omljud tilltöpptes.

Jag skall belysa det nyss sagda med ett konkret exempel, en av paradhästarna i omljudslitteraturen.

Det säges allmänt, att stammen **kuāni* gett fisl. *kuān* eller *kuān*, men att sammansättningen *kuānfang* alltid saknar omljud.

Detta påstående härstammar från Falk, Ark. III, sid. 297, och man finner genljud av detsamma t. ex. hos Kock, PBB XIV, sidd. 63 och 67, PBB XV, sid. 265, Ark. IV, sidd. 155 f., Ark. XII, sidd. 249 ff., UB, sid. 75, Sv. ljudh. III, sid. 40.

¹ Förhållandena kunna f. ö. hava gestaltat sig något olika i de fall, då den omljud verkande vokalen stod i själva kompositionsfogen, och då den stod inne i en sammansättningsled, såsom fallet var i fråga om stammen **alinō*.

² Detta har faktiskt ägt rum i fht. *brûtbetti*, *brûtkamara*, *nahtlob*, som under trycket av de enkla orden *brût*, *naht* ställt sig vid sidan av de ljudlagsenliga formerna *brûtigomo*, *brûtiboto*, *nahtigala*. Se Sievers, PBB V, sid. 108.

I själva verket är den ifrågavarande uppgiften felaktig, ty Fritzner II, sid. 377 uppräknar tre belägg för *kuðn-fang*. Men något oftare torde dock omljud saknas i kompositionsformer än i enkla ord.

Ifall vi antaga, att synkope och omljud inträdde förr i sammansättningsfogen än i det enkla ordet, förstår man, att omljudet i förleden *kuán-* kunde förhindras genom inverkan av det vid tiden för synkopen ännu icke omljudda enkla ordet. När det enkla ordet senare antog växelformen *kuðn* ~ *kuán*, hade förleden *kuán* ett stöd i den ena av dessa växelformer.

I fall vi antaga, att synkope med omljud inträdde förr i det enkla ordet än i sammansättningsfogen, finner man, att enkelformen *kuðn* ~ *kuán* kunde framkalla analogisk synkope av *i* i den ännu omljudda sammansättningsformen **kuāni-fang-*. Något tvång till samtidigt införande av omljudet fanns icke och detta så mycket mindre, som även enkelformen alternativt saknade omljud. Till och med om enkelformen alltid hade lytt *kuðn*, kunde man tänka sig, att sammansättningsformen blott till en del — d. v. s. med hänsyn till synkopen — rättade sig efter enkelformen. Kompromissbildningar äro ju synnerligen vanliga.

Jag har velat framhålla dessa omständigheter icke blott för att betona, att omljudets frånvaro i fgottl. *alnbugi* icke behöver hava som förutsättning ett obelagt simplex **aln*, utan också för att visa, att jag ej har någon skyldighet att i diskussionen av *i*-omljudet indraga sådana omljudslösa former, som bilda första led av en sammansättning.

I vissa fall kunna omljudsföreteelserna i grundordet till en avledning hava gestaltat sig på samma sätt som i förleden av en sammansättning. På denna väg kan man förklara *i*-omljudets frånvaro i fsv. *skialnaþer* m. < **skelinōþuR* 'skillnad', som bedömes annorlunda av Kock i UB, sidd. 45, 55 och Sv. lj. III, sid. 21. Men sannolikt beror den sällsynta variantformen *skialnaþer* (vanligen *skilnaþer*) på anslutning till subst. *skiæl* n. 'skillnad'.

Vad kortstavingarna beträffar, tillkommer ju den omständigheten, att de stodo under ständigt tryck av långstavingarna. Samtidigt med det, att *i*-et i **brýði-hlaupa* (< **brūði-hlaupa*)¹ föll med omljud (och senare gav fisl. *bryllaup* n. 'bröllop'), meddrogs *i*-et i **Hari-waldaR* (< **Haria-walðaR*)¹ > *Haraldr*, där omljud ännu icke

¹ Jfr Kock, UB, sidd. 75 f. och Sv. ljudh. III, sidd. 40 f.

inträtt. I dessa sammansättningar framträdde det icke tydligt för den talandes medvetande, att den ena förleden **br̥yði-* hörde till en *i*-stam, den andra **Hari* < **Harja* till en *ja*-stam. Jag begår sålunda ingen inkonsekvens, då jag här opererar med analogisk synkope av *i* hos en *ja*-stam, ehuru jag ovan, sid. 112 antagit, att *ja*-stammarnas paradigm i regeln undandragit sig sidoinflytelser från långstavingar och därför visa ljudlagsenlig synkope jämte ljudlagsenligt omljud (**skarja* > **skari* > *sker*).

EXKURS TILL SJÄTTE KAPITLET.

Om a-brytningen.

Hesselman har i Vno. stud. I sökt visa, att ett *a*, som synkoperats efter kort rotstavelse, icke verkat brytning i fvn. och ej heller i vissa svenska dialekter. Oriktigheten av detta påstående har uppvisats av Kock i Ark. XXX, sidd. 339 ff., men icke ens den, som ger Kock rätt i fråga om reglerna för den ljudlagsenliga utvecklingen, kan förneka det faktum, att de västligaste dialekterna visa en iögonenfallande fattigdom på *a*-brytning av *e*, där *a* synkoperats efter kort rotstavelse. Jag hänvisar till de sammanställningar, som gjorts av Hesselman, a. st., sidd. 37 och 40 f.

Jag förnekar icke, att de specialförklaringar av brytningens frånvaro, som givits av Kock i Ark. XXX, sidd. 367 ff. innehålla många tänkvärda påståenden. Det är påtagligt, att den jämförelsevis ringa frekvensen av brytning, framkallad av fallande *a*, till en del beror på anslutning till besläktade ord med *-a* < urn. *-an* i ändelsen. I sådana ord inträdde *a*-brytning hos de långstaviga men ej hos de kortstaviga. Fisl. *fet* n. 'fjät' kan vara påverkat av verbet *feta* (< **fetan*) 'finna väg', som ljudlagsenligt saknade brytning, fisl. *pel* n. 'grund' av subst. *pel* m. 'tjäle' (stam **pelan*), där brytning likaledes uteblev regelrätt. Men det, som Kock icke lyckats förklara, är den omständigheten, att brytning vid synkope av *a* efter kort rotstavelse är så mycket vanligare i fsv. än i fvn. I någon mån kan detta faktum ju bero på, att ändelsen *-an* i östn. verkat brytning i större utsträckning än i västn. Fsv. *piæli* m. 'tjäle' är ljudlagsenligt lika väl som fvn. *pel* m. 'tjäle'. Se Kock, Ark. XVII, sid. 172. Då förstår man, att fsv. har *piæli* n.

'botten', svarande mot fvn. *þel* n. 'botten'. Men när man finner, att ordet 'fjät' i fvn. alltid heter *fet* n. men i östn. vanligtvis *fiæt* n., kräver detta faktum en förklaring.

Man kunde ju hänvisa till, att fisl. *feta* 'finna väg' icke har någon belagd motsvarighet i fsv. Men trots avsaknaden av belägg torde man dock få antaga, att det funnits ett fsv. **fæta* v., och att detta verb framkallat de fåtaliga obrutna formerna av fsv. *fiæt* (*fæt*) n. 'fjät'. Under sådana förhållanden föreligger det en motsats mellan fvn. *fet* och den fsv. normalformen *fiæt*. Denna motsats kan förklaras på följande sätt.

När *a* i fvn. synkoperades efter lång rotstavelse, hade labilt *a*, som stod efter kort rotstavelse, ännu icke verkat brytning. Man hade samtidigt formerna

**hialta* (< **helta*) och **feta*.

Vid denna tid synkoperades *a* ljudlagsenligt hos de långstaviga, och de kortstaviga följde i stor utsträckning med på grund av systemtvång. Sålunda erhöles formerna *hialt* n. 'parerstång' och *fet* n. 'steg'. I enstaka fall kunde den ljudlagsenliga utvecklingen fortgå ostört, och på denna väg uppkom t. ex. nyno. *kjæl* n. 'Grundstycke i Plov', varom Ross, sidd. 397 och 810, Hesselman, Vno. stud. I, sid. 68, not 1, Kock, Ark. XXX, sidd. 371 f.

På större delen av det svenska området hade man där-
emot samtidigt

**hialta* och **fiata*.

Härvid uppkommo formerna *hiælt* n. och *fiæt* n., vare sig att ändelsevokalen *-a* i **fiata* på grund av systemtvång försvann samtidigt med *-a* i **hialta* eller inväntade den tidpunkt, då *a* efter kort rotstavelse föll ljudlagsenligt.

Trots Kocks framställning i Ark. XXX, sidd. 378 ff. finner jag det med Hesselman, Vno. stud. I, sid. 32 sannolikt, att man i fvn. känt böjningen nsg *fet*, npl *fiot* (belagt genom formen *ofiöt* i Grágás). Denna motsättning mellan obruten singular och bruten plural förvånar icke, om man förklarar uppkomsten av sg *fet*, såsom jag nyss gjorde det, men därjämte antager, att urn. **fetu* gett **fiotu*, innan *u* i **hioltu* fallit. Pluralen måste då komma att lyda *fiot*, vare sig att *u* i **fiotu* på grund av systemtvång föll samtidigt med *u* i **hioltu* eller sparades till den tidpunkt, då *u* efter kort rotstavelse föll ljudlagsenligt.

Böjningen *fet*, pl. *fipt* kan hava utövat en viss återverkan på de långstaviga substantiven och bidragit till, att böjningen *spiald* n. 'fyrkantig platta', pl. *spiold* alternativt ersattes med *speld*, pl. *spiold*.

ORDREGISTER.

Gotiska: *aleina* f. 104. *alhs* f. 45. *arms* adj. 107. *barizeins* adj. 100. *diupīpa* f. 95. *faīhu* n. 8. *fawai* adj. pl. 64. *-filhan* v. 30, 38. *fulhsni* n. 34. *gasts* m. 95. *hana* m. 87. *hauhs* adj. 57, 63. *hōpan* v. 24. *juggs* adj. 74. *maīhstus* m. 30. *naiteins* f. 104. *saīhan* v. 20, 27. *sōkjan* v. 94. *stairnō* f. 34. *staps* m. 95. *tiuhan* v. 63, 69. *ubiltōjis* adj. 69. *usdreiban* v. 104. *watō* n. 46.

Fornhögtyska, medelhögtyska: *Aganus*, *Aganbold* m. fl. nom. pr. 111. *anst* f. 92. *brūt* f., *brūtbetti* n., *brūtiboto* m., *brūtigomo* m., *brūtkamara* f. 115. *flug* m. 92. *fôhēr* adj. 64. *fridu* m. 92. *gast* m. 92, 97. *Hagano*, *Hegino*, *Haguno* nom. pr. 111. *hō* adj. 64. *hōren* v. 93. *hugu* m. 92. *huliwa*, *hülwe* f. 44. *lezzen* v. 93 f. *lid* m., n. 92. *malaha* f. 54. *meri* n., m. 92. *naht* f., *nahtigala* f., *nahtlob* n. 115. *quiti* m. 92. *quellen* v. 93 f., 99. *retten* v. 94. *risi* m. 92. *sal* n. 92. *-sellen* v. 93 f., 99. *sezzen* v. 93 f. *sigu* m. 92. *scrit* m. 92. *scutten* v. 94. *slag* m. 92, 97. *snit* m. 92. *stat* f. 92. *tuomen* v. 93. *Wal(a)ho* nom. pr. 51. *wini* m. 92. *zellen* v. 93—95, 99.

Fornsaxiska: *faho* adj. 64. *fridu* m. 92. *gast* m. 92. *hō* adj. 64. *quadda* pret. 94. *seli* m. 92. *slegi* m. 92, 97.

Anglosaxiska: *feoh* n. 92. *freoðu* f. 92. *frið* n. 92. *hwéol*, *hweozol* n. 24. *lazu* m., *lið* n., *meodu* m. 92. *snierian* v. 18. *wudu* m. 92.

Runskrift (samt förlitterära former, upptecknade utanför Skandinavien): *ana* 65, 78. *fahi*, *faihido* 13, *fAlAhAk*, *falk* 29. *fatlaþR*, *fapiR* 111. *fea* 8, 12. *feu* 8, 14, 19, 28. *fiakura*, *fiakurum* 41. *fiu* 8, 14. *frawaradaR* nom. pr. 65, 78. *-zastiR* 79, 91, 98, 112. *hahai* 65, 78. *haitinaR* 41. *huariaR* 111. *inti*, *kaiRuiþR*, *nemR* 70. *ofurmakum* 40. *slazinaR* 65, 78 f. *stanta* 111. *sunu* 41. *tiuR* 70. *traki* 111. *tualf*, *tualfta* 110 f. *ualhR* 11. *worahto* 30.

Västnordiska: *Agne* nom. pr. 111. *aka* v. 82. *alin* f. 104. *armr* adj. 107. *barr* n. 83, 100, 102. *baztr* adj. superl. 106—109. *begla* f. 80. *belgr* m. 52. *ben* f. 113. *bendill* m. 101 f. *bernskr* adj. 105. *betr(i)* adj., adv. komp. 80, 83. *beyglast* v. 110. *biartr* adj. 30. *biðill* m. 101. *blá-fár* adj. 13. *blár* adj. 13, 60. *blindr* adj. 95. *bolstr* m. 30 ff. *bora-fóli* m. 42 f. *-bót* f. 39. *bryllaup* n. 116.

bulstr m., n. 30 ff. *burr* m. 83. *bylr* m. 45. *dalr* m. 52. *danir* m. pl. 105. *danskr* adj. 105. *drepa* v. 83. *Dröfn* nom. pr. 54 f. *dygð* f. 103, *dynia* v. 89, 99 f. *dýpt* f. 95. *dyrr* f. pl. 82. *dógr* n. 100, 102. *dóma* v. 79, 91, 99, 113. *einbiarga* adj. indekl. 56. *einn* num. 97. *eldr* m. 97, 99. *elskr* adj. 105. *eyrir* m. 35, 102. *fá* v. 13. *falr* m. 36, 52. *far* n. 18. *fár* adj. 'brokig' 13. *fár* adj. 'paucus' 64, 71, 73. *fara* v. 80, 82, 83. *fé* n. 8, 14. *fela* v. 29, 30, 33, 55 f. *fela* f. 33, 56. *fet* n. 117 ff. *feta* v. 117 f. *fetill* m. 84 f. *fiál* v. 55. *fjelster* n. 33. *fjersing* m. 30. *firar* m. pl. 35, 44, 102. *firn* n. pl. 102, 105. *firnar* f. pl. 104 f. *fiör* n. 17, 35. *fiörsungr* m. 30 f. *fiöruar* m. pl. 35, 102. (-)fóli m. 37, 42 f. *for* f. 40. *forr* adj. 36. *frár* adj. 10, 60. *fró* f. 10. *frói* m. 10. *frór* adj. 10, 60. *fura* f. 36, 48 f. *fúra* f. 48. *fylskni* n. 34. *fylsn* f. 34. *fýra* f. 49. *fýri* n. 48 f. *fyrr(i)* adj., adv. komp. 83. *fýruar* m. pl. 35. *fæl* adj., *fæla* v. 56. *fæstr* n. 33. *fø* n. 8, 14, 19. *Føri* nom. pr. 49. *fölr* adj. 72. *gautar* m. pl. 105. *gautskr* adj. 105. *gegnum* prep. 80. *gestr* m. 79, 80, 91, 97, 98, 112. *Grenland* nom. pr. 105. *grenskr* adj. 105. *gríss* m. 98. *guð* n., m. 52. *haag* adj. 77. *Haðaland* nom. pr. 105. *hadda* f. 84, 89, 110. *haðna* f. 87, 110. *haðskr* adj. 105. *halr* m. 52. *hamar* m. 'fröhus' 88, 110. *hamr* m. 52, 88. *hams* m. 88. *hamsa* v. 110. *hár* adj. se *hór*. *Haraldr* nom. pr. 116. *hatr* n. 83. *Haugr* nom. pr. 65. *haugr* m. 65, 75. *háur* adj. 77. *heiðr* f. 113. *heilsa* v. 110. *heita* v. 41. *hekla* f. 85 f. *Hekla* nom. pr. 86. *hekla* v. 87 f. *hemsa* v. 88. *herðr* f. 45. *hialt* n. 118. *himinn* m. 101. *hiól* n. 22 ff. *hnot* f. 82. *hór* adj. 10, kap. V. *horr* m. 35. *hreinn* adj. 108. *hrip* n. 90, 98, 101. *hualr* m. 52. *huel* n. 22. *huél* n. 22 ff. *huetia* v. 81, 83, 89, 100. *hugr* m. 52. *huél* n. 22. *hyggia* v. 114. *hylr* m. 44 f. *Hyndla* nom. pr. 112. *håg* adj. 77. *hæð* f. 60, 61, 68, 74. *hægd* f. 77. *hægri*, *hægstur* adj. komp. superl. 77. *hæ(r)i*, *hæst(u)r* adj. komp. superl. 59, 67 f., 73, 77. *högur* adj. 77. *hóð* f. 68, 74. *hóri*, *hóstr* adj. komp. superl. 75. *höldr* *höldr* m. 97, 99. *hór* adj., se *hór*. *iarl* m. 101. *illgresi* n. 49. *íllr* adj. 51. *iór* m. 15, 16, 17, 21 f., 27. *jāl* v. 55. *kagi* m. 86. *Katla* nom. pr. 111 f., 115. *kaupa* v. 89. *ketill* m. 35, 101. *Ketill* nom. pr. 112. *ketla* f. 85, 87, 111. *Kjeslaas* nom. pr. 87, 112. *kjæl* n. 118. *kné* n. 15. *knésbót* f. 39. *kodd(e)* m. 53. *kuán*, *kuæn* f. 115. *kuánfang*, *kuænfang* n. 115 f. *kuæði* n. 112. *kylr* m. 45. *kyn* n. 81. *lágr* adj. 77. *lausn* f. 95, 104. *lauvsnære* n. 50. *lengstr* adj. superl. 106—109. *liá* v. 25. *linr* adj. 97. *líri* m. 56. *lymsk(r)* adj. 105. *lægð* f. 77. *lófð* f. 102. *lōgn* f. 104. *Maal(selven* etc.) nom. pr. 52—55. *maar(r)* m. 43 f. *Mal(angr)* nom. pr. 52—55. *malr* m. 52, 55. *malurt* f. 53. *marr* m. 'häst' 34, 36.

marr m. 'hav' 34. *mata* f. 114. *matast* v. 114. *melia* v. 44. *melr* m. 36, 52. *merr* f. 17, 18, 45. *mettr* adj. 81, 83, 89, 100. *mialtir* f. pl. 30. *mialtr* adj. 30. *mjelte* m. 30. *minn* pron. 97. *mór* m. 21. *mor* n. 88. *mora* v. 88. *mórr* m. 43 f. *munu* v. 89. *Máelir* nom. pr. 55. *mølua* v. 44. *mølr* m. 52 f. *mørr* m. 43 f. *ná* v. 21, 25. *náar* adv. (komp.) 21, 26 f. *náinn* adj. 25, 27. *návist* f. 26. *netla* f. 85 f., 112. *nó(granni)* m. 21, 26, 27. *nólgask* v. 26, 27. *nær* adv. 27. *ófiot* n. pl. 118. *ón* f. 9. *ól* f. 9. *Póll* nom. pr. 71. *rim* f. 90, 98, 101. *ró* f. 8, 9. *rø* f. 8, 9, 10. *rogn* n. pl. 102. *salr* m. 52. *sanghús* n. 53, 66, 74. *saðr*, *sannr* adj. 97. *sauðr* m. 114. *selia* f. 17, 19, 50. *selia* v. 89, 91, 99 f. *selr* m. 12, 36, 52. *setia* v. 81, 83, 89, 91, 100. *siá* v. 19 f., 25, 27. *siáldr* n. 25. *sigr* m. 90, 98, 101. *sigra* v. 90. *sinn* pron. 97. *siór* m. 22. *skafa* v. 83. *sker* n. 112, 117. *skilia* v. 99, 101. *skræða* f. 88, 110. *skulu* v. 89. *skól* f. 9. *slá* v. 79. *smár* adj. 73, 77. *smylve* m. 36. *snaar* n. 50. *snagi* m., *snaga* f. 86. *snar* n. 18, 36, 49 f. *snara* f., *snara* v. 37, 50. *snarr* adj. 36, 50. *snegla* f. 86. *Sneglu-Halli* nom. pr. 86. *snōr* f. 50. *snær* n. 50. *snære* n. 50. *snære* v. 17. *soðáll* m. 25. *sótt* f. 39. *spakr* adj. 95. *speld*, *spiald* n. 119. *staðr* m. 79, 81, 83, 91, 97, 98, 112, 114 f. *stela* v. 56. *stoð* f. 82. *stór-hueli* n. 49. *stórr* adj. 75, 77. *stuð* f. 85. *stuðill* m. 85. *stunga-fóli* m. 42. *suíri* m. 17, 18, 28, 37, 41. *sunr* m. 80. *sýtt* f. 39. *sókia* v. 94. *sómð* f. 102. *søngr* m. 53, 66, 74. *tal* n. 18. *té* subst. 14. *tekt* f. 95. *telia* v. 79, 91, 100, 113. *tiá* v. 69. *tióa* v. 69 ff. *týia* v. 69 f. *týr* m. 21. *tóia* v. 70. *Ulleraal* nom. pr. 46. *ungr* adj. 74. *vaðall*, *vaðill* m. 87. *val* m. 87. *val* n. 18. *Vali*, *Váli* nom. pr. 51. *valr* m. 51 f. 105. *valskr* adj. 105. *vanr* adj. 97. *var* n., m. 46. *vára* f. 47 f. *vari*, *vári* m. 28, 47 f. *vatn* n. 46. *vefa* v. 83. *vega* v. 56. *velia* v. 99. *víga* v. 56. *vilia* v. 89. *vinr* m. 98 f., 101. *vist* f. 39. *vit-stola* adj. 38. *vættr* f. 52. *vón* f. 9. *vørn* f. 95, 104. *ylr* m. 45. *yrkia* v. 30. *þel* n. 117 f. *þeli* m. 117. *þér* m. 15. *þinn* pron. 97. *þistill* m. 101 f. *Þorkell* nom. pr. 25. *þuerr* adj. 29, 36. *óri*, *órstr* adj. komp. superl. 27, 74. *ó* f. 24. *ól* f. 9. *óln* f. 104. *or*, *ór* f. 16, 44.

Svenska: *aka* v. 103. *Ale* nom. pr. 46. *al(i)n* f. 104 f. *Alir* nom. pr. 46. *bedhil* m. 101. *bit(a)* v. 96. *bjärt* adj. 30. *bliugdh* f. 103. *bolster*, *busster* m., n. 30 ff. *eld* m. 97, 99. *far*, *far-galt(er)* m. 36. *fiala*, *fiæla* v. 33, 55 f. *fialster*, *fiælster*, *fjässter(r)* n. 32 f. *f(i)æt* n. 118. *Folan* nom. pr. 42. *for(a)* f. 'fåra', 'fura' 40 f. 48 f. *fur* f. 40 f., 48. *furu* f. 'fåra', 'fura' 36 f., 49. *fæ* n. 14. *färna* f. 34. *fässlo* f. 84 f., 86. *fässlär* m. pl. 85. *fætil* m. 110. *fætla* v. 110 f. *god* adj. 74. *græs* n. 49. *Hagh-*, *Hagby*,

Hagunda nom. pr. 65. *hēþ* f. 113. *hiælt* n. 118. *Hogar* nom. pr. 76. **hōgher* m., *hōgher* adj. 76 f. *Håga* nom. pr. 65. *Håkon*, *Håtuna* nom. pr. 65, 76. *Häckleberg*, *Häckleklint*, *Häcklan* nom. pr. 87. *hågra* v., *hågring* f., *hågda* v. 66, 77 f. *hærre*, *hæster* adj. komp., superl., *Hæstubughæ* nom. pr. 76. *høgher* m. 75. *høgher* adj. kap. V. *høster* adj. superl. 76. *iat* f. 39. *idissla* v. 90. *kage* m. 86. *kall(a)* v. 96. *Katla* nom. pr. 111 f., 115. *Kattleberg* nom. pr. 111. *kudde* m. 53. *kvalster* n. 33 f. *kägla* f., *Kægla* nom. pr. 86. *lykt* f. 103. *låg* adj. 77. *læk(a)*, -å v. 96. *lömsk* adj. 105. *mal* m. 52. *malyrt*, -ört f. 52 f. *mata* f., *mata* v. 114. *matchieört* f. 52. *myllra*, *myrla* v. 88. *målyrt* f. 52 f. *Mår-* nom. pr. 36. *Mællir* nom. pr. 55. *mær* f. 45. *nār* adv. 21, 26 f. *når* adv. 21, 26. *när* adv. 27. *nætla* f. 85 f. *ogræs* n. 49. *Salsnæs* nom. pr. 55. *sēia* v. 19 f. *ski(a)lnaþer* m., *skiæl* n. 116. *snar* n. 50. *snara* f. 37, 50. -*snori*?, *snår* n. 50. *snær(a)* v. 17 f., 50. *snæri(a)* v. 18, 50. *stjala* v. 56. *stjärna* f. 34. *stor* adj. 76. *Strō* nom. pr. 10. *sælia* v. 100. *tal(a)*, -å v. 96. *tjära* f. 15. *tora-akt* n. 103. *tækt* f. 95. *Vale* nom. pr. 51. *var* n. 46. *vaþ* n. 18. *Uætllufiæl*, *Vetlohærad* nom. pr. 87. *væþia* v. 18. *Vædhlar* nom. pr. 85, 87. *välja* v. 100. *þiuft* f. 103. *þiæl* n. 117. *þiæli* m. 117. *Æskil* nom. pr. 25. *þþmiukt* f. 103.

Danska: *besnær(j)e* v. 18. *b(i)ært* adj. 30. *fia(a)le(t)* adj. 56. *fialster*, *fiælster* subst. 33. *fialæ* v. 33, 55 f. *for* subst. 40 f. *fur* subst. 40 f., 48. *fore*, *fure* subst. 49. *Hæghne* nom. pr. 87. *høt* adv. 76. *kvalster*, *kvolster* subst. 33 f. *lumsk* adj., *lumskelige* adv. 105. *Mylder* subst. 88. *myl(d)re*, *myrle*, *mørle* v. 88. *mølurt* subst. 52. *naar* adv. 21, 26 f. *snær(j)e* v. 18. *sprælle* v. 88 f. *va(a)r*, *vor* subst. 46.

Gottländska: *al(n)bugi* m. 114—116. *beria* v. 114. *daupr* adj. 58. *djaur*, *djäur* n. 70. *eln* f. 115. *flytia* v. 114. *fola gripr* m. 37 f., 41 ff. *fuli* m. 42 f. *furbalk* m. 40. *fyli* m. 42 f. *fyndr* f. 103. *fäur* f. 40, 48. *grän* f. 67. *hau(g)r* adj. 11 f. 57, 66 f., 76. *Haugrän* nom. pr. 67. *henna* f. 87, 110. *Hoburg*, *Hogrän* nom. pr. 67, 76. *hyggia* v. 114. *hänna* f. 87, 110. *hännikä* f. 87. *häus* n. 70. *lagryþia* v. 114. *loyndir* f. pl. 38. *loyski* n. 13. *lutr* m. 114. *matr* m. 114 f. *motfatla* f. 84 f., 114 f. *oformagi* m., *orca* v., *ormbr* m. 40. **rauþr* adj. 58. *rygr* m. 114. *semia* v., *slegr* m., *soyþr* m., *spyria* v., *stefr* m., *steþr* m. 114. *tect* f. 95. *telia* v. 114. *tiug(h)u*, *tjäugu* num. 70. *venia* v., *veria* v. 114. *verþa* v. 40. *yrkia* v. 30.

Finska: *ehto* 39. *elkiä* 51. *hartio* 45. *houhu* 73. *ihta* 40. *ilkeä* 51. *kari* 112. *maru* 44. *Pohto(i)*, *Pohtola* 39 f. *terva* 15.

Ett fragment från medeltiden

ur en hittills okänd textvariant av den fornsvenska Flores och Blanzeflor.

Av *Aarno Malin*.

Den ursprungligen sengrekiska roman, som översatt till de flesta europeiska språk och med det efter olika tungomål varierande namnet Flores och Blanzeflor blev en av den västerländska medeltidens mest omhuldade kärleksdikter, införlivades med den svenska litteraturen i början på 1300-talet. Den svenska översättningen eller bearbetningen är som bekant den tredje och kronologiskt sett sista av de s. k. Eufemiavisorna, vilka enligt tillkännagivanden i handskrifterna blivit försvenskade på den norska drottningen Eufemias († 1312) föranstaltande — en uppgift, vars vederhäftighet dock nyligen på språkhistoriska skäl ifrågasatts.

Eufemiavisorna med sina många språk-, text- och litteraturhistoriska problem ha varit föremål för ett tämligen livligt vetenskapligt intresse, såsom av en blick i R. Geetes 'Fornsvensk bibliografi' (sidd. 35—38, Suppl., sidd. 13—14) framgår. Detta gäller icke minst Flores och Blanzeflor.

I nära framtid ha vi att vänta en ny och tidsenlig textkritisk edition av Flores och Blanzeflor, vilken edition alltså kommer att avlösa den enda hittills tryckta upplagan av denna dikt, med vars utgivande G. E. Klemming år 1844 påbörjade 'Samlingar utg. af Svenska Fornskriftsällskapet'. Professor J. E. Olsons textkritiska undersökningar¹ över

¹ J. E. Olson, Studier över rimmen i den fornsvenska Flores och Blanzeflor (i Festskrift till K. F. Söderwall, 1911, sidd. 45—120) och Textkritiska studier över den fornsvenska Flores och Blanzeflor 1—2 (i Arkiv för nordisk filologi XXXII, 1915/16, sidd. 129—175 o. 225—266).

Flores och Blanzeflor äro nämligen att betrakta som en inledning till en dylik utgåva.

De hittills kända fornsvenska handskrifter, som innehålla Flores och Blanzeflor, äro följande (alla pappershandskr.):

- A. Cod. Holm. D 4. (Kungl. Bibl. i Stockholm). Daterad till c. 1430.
- B. Cod. Arnamagn. 191 fol. (Univ. Bibl. i Köpenhamn). Daterad till 1492.
- C. Cod. Verelianus. (K. B. i Stockh.). Daterad till 1457.
- D. Cod. Holm. D 3. (K. B. i Stockh.). Daterad till 1476.

Det är med tanke på att kunna ge ett litet bidrag till materialet för ovannämnda re-edition, jag i det följande redogör för ett litet pärmfynd i Helsingfors Universitetsbibliotek: ett som inbindningsmaterial i en medeltidscodex använt handskrivet pergamentblad med text ur Flores och Blanzeflor.

Codexen i fråga, signerad D II 46, utgör s. a. s. ett corpus logicum på latin: en serie av medeltidens mest anlitade läroböcker, 'traktater', i logik, börjande med bearbetningar av Porphyrius' och Boethius' kommentarer till Aristoteles — sålunda en typ, som ej varit obekant i Norden, såsom några av de svenska codices latini medii aevi i Uppsala Universitetsbibliotek ge vid handen. Boken, defekt, har kvar 83 pappersblad av storleken $21,5 \times 14,5$ cm; sidorna äro enspaltiga. Handstilen (gotisk minuskelkursiv, en hand) är från 1400-talets mitt eller senare hälft. Codexen är inbunden i läderbeklädda pärmar av bok. På pärmarnas inre sidor är träet täckt med pergamentblad. Pergamentet på bakpärm tyckes vid fastsättandet ha varit rent; sedermera ha på det skrivits verser m. m. på latin. Pergamentet på främre pärm innehåller text ur Flores och Blanzeflor.

Användningen av bok som pärmmaterial gör det mindre sannolikt, att codexen bundits — och således pergamentet i fråga fastklistrats — i Finland, där boken ej växer, utan torde både Cod. Hels. D II 46 och den Flores-handskrift, vars kvarleva det nedanbeskrivna pergamentbladet är, vara av svensk härkomst. Slutligen — tidpunkten står ej att utröna — har Cod. D II 46, såsom orden (antagligen från 1790-talet) på fol. 1^r ange: 'Yläne Capell Kyrka tillhörigt. Jon. Enberg', kommit i Yläne kyrkas i Satakunda ego, därifrån den förärats till Helsingfors Universitetsbibliotek.

Pergamentet, som är c. 21,5 cm högt och c. 14, i mitten 14,5 cm brett, bifogas här i autotypisk avbildning i naturlig storlek. Dock har på bilden bortskurits c. $\frac{1}{2}$ cm av sidornas vänstra marginal. Bladet är så till vida fragmentariskt, att de översta raderna (antagligen 4 à 6 på bägge sidorna) bortskurits. Recto-sidan med 37 rader är identisk med vv. 1029—1061 i Klemmings edition; den 43-radiga¹ verso-sidan (som varit limmad mot pärmträet, varav fläckarna i avtrycket) motsvarar vv. 1069—1106 hos Klemming. Varianterna äro dock många och ganska avvikande från Klemmings edition. — På recto i högra marginalen har en senare hand skrivit följande rader:

visus color | Auditus sonus | gustus sapor | olfactus fumalis
euaporacio | tactus quattuor qualitatis prime | Calidum ffrigidum | Ssiccum et humidum.

Lägre ned är ett fjäderprov, **m**, i gotisk minuskel. I nedersta marginalen synas några latinska ord, som ej mera kunna uttydas. Alla dessa tillägg äro skrivna med sidan upp och ned. Verso-sidan har inga senare tillägg.

Pergamentets paleografiska utseende visar vid första anblicken, att skriften är av äldre datum än de kända (pappers-) handskrifterna av Flores och Blanzeflor, d. v. s. från tiden före 1430. Det torde icke vara tvivel om, att skriften är från 1300-talet. I brist på lämpligt paleografiskt jämförelse-material — fornsvenska handskrifter finnas ej i Finland — uppger jag försöket att närmare bestämma dess ålder, vilket ju det bifogade avtrycket gör mindre nödvändigt.

Som lekman på den nordiska filologiens område nöjer jag mig med att endast utgiva den i fragmentet bevarade texten. Siffrorna inom parentes hänvisa till motsvarande rader i i Klemmings edition (= Cod. A).

¹ Av första raden synes endast nedersta delen. Början av raden kan dock lätt rekonstrueras med ledning av Cod. A.

recto:

- 1 ...at fauita komber thær
 (1030) han vil han genstan bæria ok fla
 ok flikt han hafur takar hanō u fra
¹ ok h[a]n hafur orloff aff konunge[n] thr ti[l]
 5 ¹ at gøia flikt ilth thr han vil
 fyre vactare æru thr a
 the aldrígh fkulu aff toꝛnit ga
 fœr æn andre fyre kome u gen
 (1035) nat ok dagh ær them all en
 10 tha the vardha nokot vara
 tha øpe the fwa apenbara
 at the ríddar thr bo næra
 (1039) thr tíl redhe fkulu væra
 (1041) mz hæfta u nødh ok fwa u gaman
 15 (1040) hundradh thuſandh the kome ſaman
 (1042) thæn konūgh hafur en vnderlík ſídh
 thr hær hafur varíth en langa rídh
 ena mœ takir han hwart aar
 (1045) hon u ſiænggh mz hanō gar
 20 æn tha then iæmlange ær gangen vm kringgh
 tha later han ſtempna almoghan tíl thingh
 konūga ok hærtogha thr bo næra
 fkulu genſten kome thæra
 (1050) ok lætir hona dæpa fwa
 25 at the alle se thr a
 thy at han an ængín man
 the qwínnu fanga æptr han
 æn ſídh en later han kalla
 (1055) the íomfrur ſaman alla
 30 u en trægardh fkamt u fra
 ok bídhr alt folkit ſaman ga
 alle ga thr syrghíandhe tíl
 thy at ængín thera han hafua vil
 (1060) thy at thr æpter fylghir fwa mykín nødh
 35 vm iæmlange dagh then víſſa dœdh

¹ dríkkom faſt ok varum fro
¹ fko[r]ter ey korn a bodans lo

¹ Versen saknas i Klemmings edition (Cod. A).

han vil han genstæn bærd 68 fæd
of rist han hafur tabar han a fæd
of han hafur oeloff aff bonu. 9. tgr. 10
at gæd rist iteg thr. han vil
fore vactare æru thr. a
the aldrigg skulu aff tomt ga
for æn andee fore bome a gen
nat of dages ær them all en
tha the vactha nobot vact. 11
tha ope the swa apenbard. 12
at the ristær tgr. so nærd. 13
thr. til ædhe skulu vact. 14
m. hæst u. nodd of swa u. gæmæn. 15
hundradg. thursadg. the. bome samæn. 16
thæn bonu. hafur en vnderlik. 17
thr. hæst hafur vact en langed. 18
end mo. tæst. han. gæst. æt. æt.
hon u. fæst. m. han. gæst.
æn tha then. iæm. langed. æt. gængen. om. fæst.
tha later. han. stempn. æt. gængen. til. thingg.
bonu. of. hæst. gæst. thr. so. nærd.
skulu. genstæn. bome. thærd.
of. tæst. gæst. æt. pæd. swa.
at. the. æt. se. thr. æt.
thy. at. han. æt. æt. gæst.
the. æt. gæst. fæst. æt. gæst.
æn. fæst. later. han. fæst.
the. iæm. fæst. samæn. æt.
u. en. tæst. gæst. fæst. æt. fæst.
of. fæst. æt. fæst. samæn. gæst.
æst. gæst. thæst. gæst. æt. fæst.
thy. at. æt. gæst. thærd. han. hafur. vil.
thy. at. thr. æt. fæst. fæst. swa. m. fæst. n. fæst.
om. iæm. langed. dages. then. vil. a. fæst.

Dybbom. fæst. of. vactum. fæst.
fæst. æt. fæst. a. fæst. æt. fæst.

Original from
INDIANA UNIVERSITY

verso:

- 70) [u fugla likne æller.....]
 fwa fkær aff gul at se vpa
 fom folen vænaft vara ma
 [t]ha vîndher komber fkotelík
 [th]a hafu[r] h[w]art thera røft vm lík
 allkona fugla æru thr a
¹ badhe ftoza ok fwa fma
¹ the grymafte dyur a íordhen ga
- 75) tha the then røften høza fa
 the lata thera grymelek falla
 ok vardha blídha alle
 the dyur fkíliás quídho løft
 hwart thera tharff lín naturlík røft
- 80) ok ær faghart nær the koma faman
 hwa thz feer hanō bryfter ey gaman
 vtan thz hanō amote ær
 han hafur ey lín hiærtelik kær
 annan vægh thz apla ríís
- 85) ligger eth vatn aff paradíís
 thr man eufrates kalla
 man ma thr ey ín mz alle
 vtan flyghandhe koma ma
 alle gønom porten fkule the ga
- 90) íi thz vatnnít ren[a]
 man fínder dyura ftena
 fafíra ok robína
 the l klara æru ok fina
 fmaragdhe ok granata
- 95) sma ok ftoza til mata
 fardamome ok íafpís
 íacínctus et topacíus
 adamas ok amatíft
 bærilla mz føgha líft
- 100) ok margha andza man thr fa
 thr thænne bok ey líghr fra
 thæn apla gardh mz bloma ftar
 vînter fomar høft ok var
¹ the ædblafta træ æru plantít thæra
¹ thr man veeth bæft íí værlen vara
 flíkt aff yrter han hafua víl
- 105) ær thr aldra handa til
 muſkat ok thera bloma
¹ naghla ok fwa kardomome

¹ Versen saknas i Klemmings edition (Cod. A).

Några randanteckningar till Äldre Västgötalagen

av *Rolf Pipping*.

1. Bruket av bestämd slutartikel i Ä. Vg.

Som känt förekommer bestämd slutartikel hos substantiv rätt sällan i huvuddelen av Ä. Vg. Otman s. 143 f. förtecknar 19 fall i balkarna t. o. m. Fornæmis B.; hans lista bör troligen ökas med *andæs* 3: 13, som väl är felskrivning för *andæns* (nasalstrecket bortglömt).¹ Ett helt annat förhållande råder i biskop Bryniulfs stadga: på dess få sidor finna vi 19 fall av bestämd slutartikel. Av denna motsättning har Otman dragit den slutsatsen, att artikeln, som att döma av den 1281 daterade biskopsstadgan måste ha varit vanlig mot slutet av trettonde seklet, kommit i allmänt bruk först under århundradets mitt och varit sällsynt ännu på 1220-talet, då lagman Eskil redigerade Ä. Vg:s huvuddel. Noreen Aschw. gr. § 511 (s. 403) finner denna Otman's slutsats sannolik.

Slutsatsen är emellertid alls icke bindande. De av Otman framhållna fakta ge oss endast en *terminus ante quem*: innan biskop Bryniulfs stadga nedskrevs, måste slutartikeln ha blivit vanlig. Men någon *terminus post quem* ger oss motsättningen mellan biskopsstadgan och lagens huvuddel icke. Både Otman och Noreen ha förbisett, att språkformen i Eskils lagredaktion kan ha varit arkaiserande. Ett sådant antagande är rimligt, vare sig Eskil haft äldre skrivna uppteckningar att tillgå eller ej. Även om Eskil följde en muntlig tradition, är det sannolikt, att han i så stor ut-

¹ Så Sjöros s. 120 f. efter Kock och Noreen.

sträckning som möjligt respekterade de gamla lagbudens form. Och det är nog inte heller för djärvt att antaga, att Eskil kunnat kläda nya lagbud i en ålderdomlig språkdräkt. En man som Eskil får förmodas ha haft öra för det traditionella lagspråkets stilvalörer och både vilja och förmåga att efterlikna dem. Lagspråket var säkerligen redan på Eskils tid en utpräglad stilart, i mycket avvikande från det vardagliga talspråket.

2. KB 1 (s. 3: 8).

Stadgandet att prästen skall bo i prästgården (*han skal a kirkiu bole boæ*) har en motsvarighet i föreskrifter av Linköpingsbiskopen Nicolaus Hermanni (1374—91): 'Precipimus ne curati fundos ecclesiarum desolatos relinquant, vel alibi habitent sine nostra licencia' (Reuter dahl Statuta synodalia s. 64).

3. KB 1 *varðvetæ* (s. 3: 10).

Den verbala tolkningen av stadgandet *prester skal byuþe husu lengi fapir oc moper sculu varðvetæ* kan icke vara tvivel underkastad¹: 'prästen skall bjuda, huru länge fader och moder skola vårda [barnet]'. Men stadgandets närmare innebörd är långt ifrån klar och mig veterligen alls icke diskuterad förut. Bestämmelsen åsyftar knappast föräldrarnas naturliga plikt att vårda sitt barn. En kyrkoherde kunde naturligtvis tänkas förmana ett äkta par att ej försumma sina föräldraplikter. Men det är mindre troligt, att det i lagen skulle ha upptagits ett uttryckligt stadgande om prästens skyldighet att strax efter dopet komma fram med sådana förmaningar. Och det är svårt att förstå, varför prästen i ett dylikt fall skulle ha föreskrivit en viss tid (*husu lengi*) för denna vård. Det får antagas, att naturliga krav och rådande sed utan vidare reglerade den allmänna föräldravårdens art och utsträckning. Det sannolika är, att stadgandet har avseende på någon kristlig plikt, som för-

¹ Överensstämmande tolkningar hos Reuter dahl Sv. kyrkans hist. 2 s. 252, Otman s. 4, Beauchet s. 132, Bergin s. 27, Noreen hos Börtzell-Wieselgren, Hildebrand Sv. Medeltid 3 s. 818.

äldrarna hade att iakttaga gentemot sitt barn i dess egenskap av nybliven medlem av kyrkan.

Stadgandet följer omedelbart efter det dopförrättningen skildrats, och häri ligger måhända en fingervisning för tolkningen. Meningen kan vara denna: prästen skall vid dopet tillsäga föräldrarna, huru länge de skola vårda barnet (d. ä. sörja för dess kristliga uppfostran), tills det skall konfirmeras. Konfirmationen förrättades, som känt, alltid av biskopen; längre fram i KB (fl. 5, s. 4: 15) uppräknas bland biskopens skyldigheter den att konfirmera barn (*børn fermø*). I den äldsta kristna kyrkan förrättades också dopet av biskopen, och konfirmationen följde omedelbart därefter såsom dopets slutakt. Senare blev det vanligt, att dopet förrättades av någon lägre andlig, medan konfirmationens verkställande alltjämt förbehölls biskopen. Då blev det nödvändigt att skilja åt dop och konfirmation. I Sverige konfirmerades barnen vid sju till tolv års ålder¹. Ett spår av det ursprungliga sambandet kan gott ha levat kvar i ett stadgande, att prästen omedelbart efter dopet skulle tillsäga föräldrarna, efter vilken tid de skulle föra barnet att konfirmeras. Praxis beträffande konfirmationsåldern kan ha varit olika på olika håll eller olika tid, och den tidsangivelse, som förutsattes av orden *husu lengi*, kan ha haft sin grund i sådana variationer. Dessutom var ju tidpunkten beroende av biskopens visitationsresor. Men det är knappast troligt, att prästen sju till tolv år på förhand kunde säga, när biskopen skulle komma på visitation. Det är därför antagligare, att tidsbestämmelsen gällt den allmänna praxis beträffande barnets ålder.

Men om också ett stadgande av här antydd innebörd rimligtvis kunde väntas i lagen, måste ju formuleringen sägas vara rätt egendomlig. I ett synodalstatut² från Strängnäs stift finnes emellertid en passus, som går väl i hop med den här föreslagna tolkningen (Gummerus Synodalstatuter s. 88): 'Moneant presbiteri parentes baptizatorum nondum confirmatorum, ut eos ieiunos et confessos adducant ad episcopum, qui solus potest confirmare. Adducant autem septennos pueros uel maioris etatis... Offerantur autem pueri episcopo ab eis, qui curam habent eorum, qui

¹ Se om dop och konfirmation Hildebrand Sv. Medelt. 3 s. 820 f.

² Odaterat; handskriften uppges härröra från mitten av 1300-talet.

melius nouerint, quod non fuerunt alias confirmati'. En jämförelse mellan de (av mig) spärrade orden i detta statut och formuleringen i Ä. Vg. leder oss till den förmodan, att verbet *varþvetæ* i här föreliggande sammanhang hade karaktären av ett hävdvunnet uttryckssätt, vars syftning på föräldrarnas kristliga omvårdnad om barnet till tiden för konfirmationen var självklar.

4. KB 1. Nöddop (s. 3: 11—13).

Det bör märkas, att stadgandet *þa scal gudfapir dø[pæ] ... [i] namn fapurs oc suner oc andæs hela[gha]*¹ innehåller en del av dopformuläret, väl som en påminnelse om dess lydelse och om vikten av att utsäga formeln rätt. Jfr följande ställen ur ett par synodalstatuter:

'Precipimus quod baptismus cum debita reuerencia celebretur, et magna cautela adhibetur in prolacione verborum sic dicendo: Ego baptizo te N. in nomine Patris et filii et Spiritus sancti; et doceant frequenter laycos, quando baptizare et proferre debeant verba predicta in latino vel idyomate suo sic dicentes: Jac döper thik N. ii namn Fadurs oc sons oc thäs hálga anda ... Quod si laycus non baptizaverit sub debitis verbis, sed forte puerum ter in aqua merserit, dicens solummodo In nomine patris etc. cum isto casu non sit baptizatus, ipsum denuo baptizet [sacerdos] sub plena forma verborum superius expressa.' (Nic. Hermanni; Reuter-dahl Statuta synodalia s. 61 f.)

'Baptismus honorabiliter celebretur cum aperta distinctione verborum, in quibus constitit salus baptizati, que talis est: Petre vel Johaunes, ego baptizo te in nomine patris et filij et spiritus sancti, amen. Que verba dicantur ab eo, qui baptizandum inmergit.' (Strängnäs, odaterat; Gummerus Synodalstatuter s. 87.)

Av det förra citatet framgår, att dopförrättaren vid neddoppningen uttryckligen måste säga 'jag döper dig i Faderns etc. namn', icke endast 'i Faderns etc. namn'. I betraktande därav få vi anse formuleringen i Ä. Vg. något bristfällig; formulärets återgivande i direkt anföring hade varit önsklig till förebyggande just av det fel, som beröres i Linköpingsbiskopens statut.

¹ Rekonstruktionen bekräftas av Y. Vg. (s. 82).

5. KB 2. Biskopens gengärd (s. 3: 17).

Om biskopens gengärd heter det i Ä. Vg. KB 2: *oc han drikki myod oc allir klerkar hans*. I motsvarande flock (5) av Y. Vg:s kyrkobalk saknas detta stadgande. Ute-lämnandet i Y. Vg. är troligen avsiktligt. Jämför följande passus i beslutet av konciliet i Tälje 1279 (Reuter dahl Statuta synodalia s. 31): 'Duximus statuendum ut episcopi in procuracionibus recipiendis per duas noctes . . . in servicia [läs *cer(e)vicia* 'öl'¹] quattuor lagenas . . . Candelas insuper competentes et medonem habeant ubi prius medo et mel consueuerit exhiberi'. Detta stadgande måste väl anses innebära, att (åtminstone senare) öl var den vanliga undfägnaden, men att mjöd ansågs förnämligare och att biskopen utöver det öl, han fått, kunde fordra mjöd på sådana ställen, där det av gammalt brukade bjudas. Stadgandet synes också tyda på, att biskoparna gärna ville ha mjöd, men att bönderna inte alltid voro villiga att bestå det, och att frågan på något eller kanske flere håll varit föremål för tvist mellan biskop och bönder vid mitten av 1200-talet. Under sådana förhållanden synes Y. Vg:s tystnad ge vid handen, att mot 1200-talets slut, då Y. Vg. avfattades, biskopens undfägnande med mjöd icke längre var obligatoriskt i Skara stift. Och då enligt Ä. Vg. (vars stadgande i detta avseende väl med hänsyn till det just anförda måste anses tillhöra lagman Eskils redaktion), mjödet tidigare överallt i Västergötland ingick i biskopens gengärd, kunna vi ej heller antaga, att mot 1200-talets slut Skarabiskopen kunde med åberopande av hävd göra anspråk på mjöd, så som det göres gällande i Tälje-konciliets beslut. Biskopens krav synas ha kommit till korta inför böndernas ogenhet. En senare bekräftelse därpå finna vi i den upprepning av Täljestatuterna, som bifogats besluten av Uppsala-konciliet av år 1368: här saknas stadgandet om biskopens rätt att begära mjöd på grund av hävd (Reuter dahl a. a. s. 53 ff.).

6. KB 5 *altæræ sten* (s. 4: 10), 6 *haltæræ sten* (s. 5: 1).

Om uttrycket *(h)altæræ sten* säger Sjöros s. 125, att det väl ej, som Otman, Noreen och Beauchet synas

¹ Jfr i ett annat statut: 'episcopi in suis procuracionibus recipiendis per duas noctes . . . in cerevicio iiii lagenas', a. a. s. 54.

mena, har avseende på hela altaret, utan på någon av de stenar, varav altaret var byggt, kanske 'the upper slab' [d: altarbordets skiva], såsom Bergin tänkt sig saken.

Sjöros har säkerligen rätt uti, att *altæræ sten* betecknar någon viss del av altaret. För att närmare kunna bestämma uttryckets innebörd, är det nödvändigt att göra sig underrättad om det medeltida altarets konstruktion och om dess olika delars symboliska betydelse. De uppgifter härom, som varit mig tillgängliga, återfinnas hos Hildebrand Sv. Medelt. 3 s. 253 ff., Hirn Det heliga skrinet s. 15 ff. (s. 27), s. 70 samt i ett medeltida arbete (från 1280-talet), 'Rational ou Manuel des divins offices de Guillaume Durand' (fransk övers. Paris 1854) 1 s. 95 ff. (Lib. 1, Cap. 6, §§ 32 ff.).

Altaret betraktades från två synpunkter, som båda intressera oss här. Det var ett mässbord, på vars skiva det heliga mässoffret förrättades. Det var därjämte en relikgömma; i alla medeltidsaltaren torde relikerna av något slag ha varit inneslutna. Altaret var till sin byggnad en förening av ett altarbord och en gravkista¹. Kombinationen åstadkoms sålunda, att 'bordets' ben voro förbundna med väggar. Bordets skiva var tillika kistans lock. Relikerna voro stundom inneslutna i ett särskilt litet rum inne i altaret (ofta nog inmurat i dess främre vägg), och rummets öppning var i så fall täckt av en särskild liten stenplatta, som kallades *sigillum*². Stundom lågo relikerna rätt under altarskivan, i vilket fall denna betraktades som *sigillum*. Huvuddelen av altaret var murad av sten eller tegel, men både altarskivan och det lilla *sigillum* måste alltid vara av sten.

Vi återgå nu till Ä. Vg. för att undersöka de olika tolkningsmöjligheterna. Det heter i flock 5, att om 'altarsten' varder lös, skall prästen underrätta biskopen och altaret skall å nyo invigas, men i flock 6, att om 'altarsten och

¹ Såsom ett exempel på den fortlevande förbindelsen mellan grav och altare kan anföras Erikskrönikans skildring av Tyr-gils Knutssons grav i ovigd jord söder om Stockholm (vv. 2498—2502):

ouer then graff han jnnan laa
ther lotho the eth tiäld ouer slaa
ok lotho ther eth altare göra
hwo ther messo wille höra
Ther matten faa hona alla dagha.

² Jfr Joh. Upp. 6: 9.

altare' äro hela, skall kyrkan ej å nyo invigas, ehuru den börjat förfalla (och, så är väl meningen, delvis måst repa-
reras).

Nu framgår det av de ovan citerade auktoriteterna, att själva altaret såsom sådant invigdes, då det först uppförts, men också, att både altarskivan och det lilla *sigillum* voro särskilt heliga och särskilt invigda. Och i fall de rubbades eller skadades, måste biskopen underrättas och altaret invigas på nytt.

Det heter hos Durandus: 'De même, l'autel qui a été consacré une fois ne doit pas être reconsacré, à moins qu'il arrive qu'il soit profané; ce qui a lieu, premièrement si la table, c'est à dire la tablette supérieure sur laquelle se fait surtout la consécration, a été dérangée ou changée dans sa forme, ou, par exemple, énormément brisée en plus de deux morceaux et par le milieu. Cependent, un cas aussi grave doit être, de droit, référé au jugement de l'évêque... Secondement, on reconsacre l'autel, si son sceau, c'est à dire la petite pierre avec laquelle l'on bouche ou l'on scelle le tombeau ou la cavité dans laquelle sont enfermées les reliques, a été dérangé ou brisé. Et l'on fait parfois ce trou au pied de l'autel; et parfois on n'y appose pas un autre sceau, parce que, en ce cas-là, la première tablette superposée tient la place du sceau, qu'elle remplace'.

Med stöd av det ovan anförda torde man kunna påstå, att termen *altæræ sten* betecknade antingen altarskivan ('the upper slab'), som Bergin menar och Sjöros är böjd att tro, eller en mindre stenplatta, som täckte öppningen till en relikgömma. Den senare tolkningen bör måhända tillskrivas Hildebrand med stöd därav, att han a. a. 3 s. 255 givit en avbildning av en sådan stenplatta (fig. 120) under skriften 'Altarsten'. De båda tolkningarna kunna också för-
enås: *altæræ sten* kan ha betecknat vare sig altarskivan eller ett mindre *sigillum* över en relikgömma.

7. KB 8 § 2 (s. 5: 14—15).

Skil þem .a. bondæ oc prest'. Sjöros s. 127 säger, att i *prest'* förkortningstecknet icke kan betyda annat än -i; här skulle alltså föreligga dativ vid *skiliæ a*, medan på alla andra ställen i Ä. Vg. verbet konstrueras med ackusativ. I den likalydande frasen 7: 19 *Scikil þæm a bonda*

ok p'st har Sjöros i sin normalisering infört dat. *præsti* i överensstämmelse med sin uppfattning av 5: 15. Det är naturligtvis en fördel, om man s. 5: 15 kan undgå att operera med en från övriga ställen avvikande konstruktion med dativ. Skrivningen *prest'* kan visserligen icke beteckna en ackusativ, då förkortningstecknet måste ha någon mening. Men här erbjuder sig den nära till hands liggande utvägen att uppfatta *prest'* som en dittografisk felskrivning för ack. *prest*, framkallad av det omedelbart följande *kaller prest'*. *bondi tendē*, där *prest'* är nom. sg. Felet kan också dölja en grammatisk konfusion hos skrivaren; i frasen *Skil þem a bondæ oc prest'* stå orden *bondæ oc prest'* epexegetiskt, snarlikt en parentes, och skrivaren kan i hastigheten tyckt en nominativ vara berättigad. Skrivningen *bondæ* var tvetydig, då vi ju i denna handskrift få räkna med *æ* som tecken för *e*.

8. KB 14. *Pighiændi mæssa* (s. 7: 16).

Den av Sjöros s. 134 framlagda uppfattningen, att med *pighiændi mæssa* åsyftas den del av mässan, som kallas *canon missae* vinner stöd genom en jämförelse med framställningen hos Durandus, som bl. a. säger (Lib. 4, Cap. 35) s. 221: 'Après avoir proclamé les louanges de Dieu, on fait un profond silence, pendant lequel on dit dévotement le canon de la messe et on accomplit les saints mystères', s. 222: 'On appelle aussi le canon *secrète* ... on dit ... le canon à voix basse (*secreta voce*) ... On appelle encore le canon *secrète*, parce que on le dit en secret et en silence'.

9. Md 5. „Svensk eller småländsk“ (s. 13: 5).

Då i stadgandet *Dræpær maþar svænskan man . eller smalenskæn innan konongsrikis . man eigh . væstgøskan bôte* etc. till skillnad från västgötarna uttryckligen nämnas (upp)svenskar¹ och smålänningar men ej östgötar, värmlänningar och närkingar, har Schück Sv. folkets historia 1: 1 s. 148 i denna stilisering velat se ett indirekt vittnesbörd om, att de tre sistnämnda folkgrupperna en gång

¹ Jfr Rolf Pipping (svensk) Hist. tidskr. 1917 s. 204.

hört till Göta rike. Sjöros s. 159 refererar utan anmärkning detta Schücks uttalande..

Vilken mening man än på andra grunder kan hysa om den äldsta omfattningen av Göta rike, torde Schücks på detta stadgande byggda slutsats *e silentio* vara förhastad. Orden 'svensk eller småländsk' böra uppfattas såsom exemplifierande, och hela detta uttryck synes beteckna detsamma som orden *innan konongsrikis man*. Man må jämföra det ställe i Kopparbergsprivilegierna av år 1347, där det talas om *swænst læript allr smalænzt* (Dipl. suec. 5 s. 637: 25 f., Noreen Altschw. Leseb. s. 22: 26). Där står uttrycket påtagligen i betydelsen 'inhemskt', och beteckningarna 'svenskt' och småländskt' äro exemplifierande. Då sammanställningen 'svensk(t) eller småländsk(t)' användes på samma sätt i så olikartat sammanhang som i Ä. Vg. och KP, ledas vi därav till den slutsatsen, att vi här ha att göra med ett traditionellt exemplifierande uttryck för begreppet 'inhemsk', 'inrikes'. Att just 'svensk' och 'småländsk' valts är icke svårt att förstå. Svealand var den nordliga huvudbygden, så länge Norrland var blott ett nybyggarområde, Småland var konungarikets sydligaste del ända till införlivandet av Skåne¹. Dessutom kan allitterationen ha haft sin betydelse för uttryckets uppkomst och fortlevnad.

10. VS 1 *gulfæ mælli* (s. 19: 3).

Orden *gulfæ mælli* anses av Collin-Schlyter Vg. Gloss. s. 413 beteckna 'magen eller veka livet', och denna översättning synes allmänt ha godtagits. Vid denna tolkning har man utgått från betydelsen 'vägg' hos ordet *gulf*, tillämpad på 'mellangärdet och de andra fastare delar som omgiva magen och skilja den från den övriga kroppen'.

En annan tolkningsmöjlighet erbjuder sig, om vi utgå från en betydelse 'rum, avdelning' hos ordet *gulf*. Ehuru denna betydelse ej är säkert belagd i fsv.², torde ett sådant

¹ Skåne räknades f. ö. icke utan vidare till Sverige. Uti ingressen till KP kallar sig Magnus Eriksson *kununger swerikes. noreghis. oc skanø*.

² Fgutn. *staur gulf* 'stör-par i gärdesgård' får möjligen översättas med 'avdelning av gärdesgård, omfattande avståndet mellan två störar'. — I v. 1022 av den svenska Flores ha codd. BC ordet *gulf* i bet. 'rum', men beläggen ega ej vitsord om rent fsv. språkbruk, då den västnordiska prosasagan på motsvarande ställe har *gólf*; se Olson Arkiv 32 s. 253.

Hagunda nom. pr. 65. *hēp* f. 113. *hiælt* n. 118. *Hogar* nom. pr. 76. **hōgher* m., *hōgher* adj. 76 f. *Håga* nom. pr. 65. *Håkon*, *Håtuna* nom. pr. 65, 76. *Häckleberg*, *Häckleklint*, *Häcklan* nom. pr. 87. *hägra* v., *hägring* f., *hägda* v. 66, 77 f. *hærre*, *hæster* adj. komp., superl., *Hæstubughæ* nom. pr. 76. *høgher* m. 75. *høgher* adj. kap. V. *høster* adj. superl. 76. *iat* f. 39. *idissla* v. 90. *kage* m. 86. *kall(a)* v. 96. *Katla* nom. pr. 111 f., 115. *Kattleberg* nom. pr. 111. *kudde* m. 53. *kvalster* n. 33 f. *käglä* f., *Kæglä* nom. pr. 86. *lykt* f. 103. *låg* adj. 77. *läk(a)*, -å v. 96. *lömsk* adj. 105. *mal* m. 52. *malyrt*, -ört f. 52 f. *mata* f., *mata* v. 114. *matchieört* f. 52. *myllra*, *myrla* v. 88. *målyrt* f. 52 f. *Mår* nom. pr. 36. *Mælr* nom. pr. 55. *mær* f. 45. *nār* adv. 21, 26 f. *når* adv. 21, 26. *när* adv. 27. *nætla* f. 85 f. *ogræs* n. 49. *Salsnæs* nom. pr. 55. *sēia* v. 19 f. *ski(a)lnaþer* m., *skiael* n. 116. *snar* n. 50. *snara* f. 37, 50. -*snori*?, *snår* n. 50. *snær(a)* v. 17 f., 50. *snæri(a)* v. 18, 50. *stiala* v. 56. *stjärna* f. 34. *stor* adj. 76. *Strō* nom. pr. 10. *sælia* v. 100. *tal(a)*, -å v. 96. *tjära* f. 15. *tora-akt* n. 103. *tækt* f. 95. *Vale* nom. pr. 51. *var* n. 46. *vaþ* n. 18. *Uætllufiæl*, *Vetlohærad* nom. pr. 87. *væþia* v. 18. *Vædhlar* nom. pr. 85, 87. *välja* v. 100. *þiuft* f. 103. *þiæl* n. 117. *þiæli* m. 117. *Æskil* nom. pr. 25. *øþmiukt* f. 103.

Danska: *besnær(j)e* v. 18. *b(i)ært* adj. 30. *fia(a)le(t)* adj. 56. *fialster*, *fiælster* subst. 33. *fialæ* v. 33, 55 f. *for* subst. 40 f. *fur* subst. 40 f., 48. *fore*, *fure* subst. 49. *Hæghne* nom. pr. 87. *høt* adv. 76. *kvalster*, *kvolster* subst. 33 f. *lumsk* adj., *lumskelige* adv. 105. *Mylder* subst. 88. *myl(d)re*, *myrle*, *mørle* v. 88. *mølurt* subst. 52. *naar* adv. 21, 26 f. *snær(j)e* v. 18. *sprælle* v. 88 f. *va(a)r*, *vor* subst. 46.

Gottländska: *al(n)bugi* m. 114—116. *beria* v. 114. *daupr* adj. 58. *djaur*, *djäur* n. 70. *eln* f. 115. *flytia* v. 114. *folä gripr* m. 37 f., 41 ff. *fuli* m. 42 f. *furbalk* m. 40. *fyli* m. 42 f. *fyndr* f. 103. *fäur* f. 40, 48. *grän* f. 67. *hau(g)r* adj. 11 f. 57, 66 f., 76. *Haugrän* nom. pr. 67. *henna* f. 87, 110. *Hoburg*, *Hogrän* nom. pr. 67, 76. *hyggia* v. 114. *hänna* f. 87, 110. *hännikä* f. 87. *häus* n. 70. *lagrypia* v. 114. *loyndir* f. pl. 38. *loyski* n. 13. *lutr* m. 114. *matr* m. 114 f. *motfatla* f. 84 f., 114 f. *oformagi* m., *orca* v., *ormbr* m. 40. **rauþr* adj. 58. *rygr* m. 114. *semia* v., *slegr* m., *soyþr* m., *spyria* v., *steþr* m., *steþr* m. 114. *tect* f. 95. *telia* v. 114. *tiug(h)u*, *tjäugu* num. 70. *venia* v., *veria* v. 114. *verþa* v. 40. *yrkia* v. 30.

Finska: *ehto* 39. *elkiä* 51. *hartio* 45. *houhu* 73. *ihta* 40. *ilkeä* 51. *kari* 112. *maru* 44. *Pohto(i)*, *Pohtola* 39 f. *terva* 15.

Ett fragment från medeltiden

ur en hittills okänd textvariant av den fornsvenska Flores och Blanzeflor.

Av *Aarno Malin*.

Den ursprungligen sengrekiska roman, som översatt till de flesta europeiska språk och med det efter olika tungomål varierande namnet Flores och Blanzeflor blev en av den västerländska medeltidens mest omhuldade kärleksdikter, införlivades med den svenska litteraturen i början på 1300-talet. Den svenska översättningen eller bearbetningen är som bekant den tredje och kronologiskt sett sista av de s. k. Eufemiavisorna, vilka enligt tillkännagivanden i handskrifterna blivit försvenskade på den norska drottningen Eufemias († 1312) föranstaltande — en uppgift, vars vederhäftighet dock nyligen på språkhistoriska skäl ifrågasatts.

Eufemiavisorna med sina många språk-, text- och litteraturhistoriska problem ha varit föremål för ett tämligen livligt vetenskapligt intresse, såsom av en blick i R. Geetes 'Fornsvensk bibliografi' (sidd. 35—38, Suppl., sidd. 13—14) framgår. Detta gäller icke minst Flores och Blanzeflor.

I nära framtid ha vi att vänta en ny och tidsenlig textkritisk edition av Flores och Blanzeflor, vilken edition alltså kommer att avlösa den enda hittills tryckta upplagan av denna dikt, med vars utgivande G. E. Klemming år 1844 påbörjade 'Samlingar utg. af Svenska Fornskriftsällskapet'. Professor J. E. Olsons textkritiska undersökningar¹ över

¹ J. E. Olson, Studier över rimmen i den fornsvenska Flores och Blanzeflor (i Festskrift till K. F. Söderwall, 1911, sidd. 45—120) och Textkritiska studier över den fornsvenska Flores och Blanzeflor 1—2 (i Arkiv för nordisk filologi XXXII, 1915/16, sidd. 129—175 o. 225—266).

Flores och Blanzeflor äro nämligen att betrakta som en inledning till en dylik utgåva.

De hittills kända fornsvenska handskrifter, som innehålla Flores och Blanzeflor, äro följande (alla pappershandskr.):

- A. Cod. Holm. D 4. (Kungl. Bibl. i Stockholm). Daterad till c. 1430.
- B. Cod. Arnamagn. 191 fol. (Univ. Bibl. i Köpenhamn). Daterad till 1492.
- C. Cod. Verelianus. (K. B. i Stockh.). Daterad till 1457.
- D. Cod. Holm. D 3. (K. B. i Stockh.). Daterad till 1476.

Det är med tanke på att kunna ge ett litet bidrag till materialet för ovannämnda re-edition, jag i det följande redogör för ett litet pärmfynd i Helsingfors Universitetsbibliotek: ett som inbindningsmaterial i en medeltidscodex använt handskrivet pergamentblad med text ur Flores och Blanzeflor.

Codexen i fråga, signerad D II 46, utgör s. a. s. ett corpus logicum på latin: en serie av medeltidens mest anlitade läroböcker, 'traktater', i logik, börjande med bearbetningar av Porphyrius' och Boethius' kommentarer till Aristoteles — sålunda en typ, som ej varit obekant i Norden, såsom några av de svenska codices latini medii aevi i Uppsala Universitetsbibliotek ge vid handen. Boken, defekt, har kvar 83 pappersblad av storleken $21,5 \times 14,5$ cm; sidorna äro enspaltiga. Handstilen (gotisk minuskelkursiv, en hand) är från 1400-talets mitt eller senare hälft. Codexen är inbunden i läderbeklädda pärmar av bok. På pärmarnas inre sidor är träet täckt med pergamentblad. Pergamentet på bakpärmerna tyckes vid fastsättandet ha varit rent; sedermera ha på det skrivits verser m. m. på latin. Pergamentet på främre pärmerna innehåller text ur Flores och Blanzeflor.

Användningen av bok som pärmmaterial gör det mindre sannolikt, att codexen bundits — och således pergamentet i fråga fastklistrats — i Finland, där boken ej växer, utan torde både Cod. Hels. D II 46 och den Flores-handskrift, vars kvarleva det nedanbeskrivna pergamentbladet är, vara av svensk härkomst. Slutligen — tidpunkten står ej att utröna — har Cod. D II 46, såsom orden (antagligen från 1790-talet) på fol. 1^r ange: 'Yläne Capell Kyrka tillhörigt. Jon. Enberg', kommit i Yläne kyrkas i Satakunda ego, därifrån den förärats till Helsingfors Universitetsbibliotek.

Pergamentet, som är c. 21,5 cm högt och c. 14, i mitten 14,5 cm brett, bifogas här i autotypisk avbildning i naturlig storlek. Dock har på bilden bortskurits c. $\frac{1}{2}$ cm av sidornas vänstra marginal. Bladet är så till vida fragmentariskt, att de översta raderna (antagligen 4 à 6 på bägge sidorna) bortskurits. Recto-sidan med 37 rader är identisk med vv. 1029—1061 i Klemmings edition; den 43-radiga¹ verso-sidan (som varit limmad mot pärmträet, varav fläckarna i avtrycket) motsvarar vv. 1069—1106 hos Klemming. Variationerna äro dock många och ganska avvikande från Klemmings edition. — På recto i högra marginalen har en senare hand skrivit följande rader:

*visus color | Auditus sonus | gustus sapor | olfactus fumalis
euaporacio | tactus quattuor qualitatis prime | Calidum ffrigidum | Ssiccum et humidum.*

Lägre ned är ett fjäderprov, **III**, i gotisk minuskel. I nedersta marginalen synas några latinska ord, som ej mera kunna uttydas. Alla dessa tillägg äro skrivna med sidan upp och ned. Verso-sidan har inga senare tillägg.

Pergamentets paleografiska utseende visar vid första anblicken, att skriften är av äldre datum än de kända (pappers-) handskrifterna av Flores och Blanzeflor, d. v. s. från tiden före 1430. Det torde icke vara tvivel om, att skriften är från 1300-talet. I brist på lämpligt paleografiskt jämförelse-material — fornsvenska handskrifter finnas ej i Finland — uppger jag försöket att närmare bestämma dess ålder, vilket ju det bifogade avtrycket gör mindre nödvändigt.

Som lekman på den nordiska filologiens område nöjer jag mig med att endast utgiva den i fragmentet bevarade texten. Siffrorna inom parentes hänvisa till motsvarande rader i i Klemmings edition (= Cod. A).

¹ Av första raden synes endast nedersta delen. Början av raden kan dock lätt rekonstrueras med ledning av Cod. A.

recto:

- 1 ...at fauita komber thær
 (1030) han vil han genstan bæria ok fla
 ok flikt han hafur takar hanō u fra
¹ ok h[a]n hafur oꝛloff aff konunge[n] thr ti[l]
 5 ¹ at gøꝛa flikt ilth thr han vil
 fyre vactare æru thr a
 the aldrígh fkulu aff toꝛnit ga
 før æn andre fyre kome u gen
 (1035) nat ok dagh ær them all en
 10 tha the vardha nokot vara
 tha øpe the fwa apenbara
 at the ríddar thr bo næra
 (1039) thr tíl redhe fkulu væra
 (1041) mz hæfta u nōdh ok fwa u gaman
 15 (1040) hundradh thufandh the kome saman
 (1042) thæn konūgh hafur en vnderlík fídh
 thr hær hafur varith en langa rídh
 ena mō takir han hwart aar
 (1045) hon u fíænggh mz hanō gar
 20 æn tha then læmlange ær gangen vm kringh
 tha later han ftempna almoghan tíl thingh
 konūga ok hærtogha thr bo næra
 fkulu genften kome thæra
 (1050) ok lætir hona dæpa fwa
 25 at the alle se thr a
 thy at han an ængín man
 the qwínnu fanga æptr han
 æn fídhenn later han kalla
 (1055) the íomfrur saman alla
 30 u en trægardh fkamt u fra
 ok bídhr alt folkít saman ga
 alle ga thr syrghíandhe tíl
 thy at ængín thera han hafua vil
 (1060) thy at thr æpter fylghir fwa mykín nōdh
 35 vm læmlange dagh then víffa dōdh

¹ dríkkom fast ok varum fro

¹ fko[r]ter ey korn a bodans lo

¹ Versen saknas i Klemmings edition (Cod. A).

han vil han genstun dæra dæra
ob stit han hafur tabar han dæra
ob han hafur oeloff aff bonu. gr. tgr. t
at god stit itz tgr. han v
fore vactare æru tgr. d
the aldrigh stulu aff toemt gd
for æn andre fore bome a gen
nat ob dægh ær them all en
tha the vactha nobot varda
tha ope the swa apenbard
at the riddar tgr. so nærd
tgr. til ædhe stulu varda
m. hæst u. modh ob swa u. gæmæn
hundradh thursadgh the bome samæn
thæn bonugh hafur en vnderlik sidd
tgr. har hafur vardu en langed ridd
end mo. tæst. han gæst æt
hon u. s. m. m. han gæst
æn tha then idemlange ær gængen v. m. s. m.
tha læter han stempnæ dæniogghæn til thmgh
bonugh ob hærtogghæ tgr. so nærd
se. lu. genstun bome thæra.
ob læter. s. ond dæpæ s. d.
at tgr. æ. se. tgr. d.
thy at han æn ænglæn
the p. m. m. s. m. d. æptæ. han
æn siddhen læter han b. l. l.
the i. m. s. m. s. m. d. all
u. en. t. g. d. d. s. m. d. u. s. d.
ob siddh. all. folk. s. m. d. g.
all. g. d. t. g. d. d. h. d. t.
thy at ænglæn thæra han hafud vil
thy at tgr. æptæ. s. l. g. h. s. d. m. p. m. n. d. d.
v. m. æm. l. æ. d. æ. g. h. then v. m. d. s. d. d.

Dæst. b. m. s. a. t. ob. v. a. r. u. m. s. a.
s. e. d. o. r. e. c. h. b. o. r. n. d. s. o. d. a. n. s. s.

10

verso:

- 70) [11 fugla líkne æller.....]
 fwa fkaer aff gul at fe vpa
 fom solen venaft vara ma
 [t]ha vindher komber fketelík
 [th]a hafu[r] h[w]art thera røft vm lík
 alfkona fugla æru thr a
¹ badhe ftoza ok fwa fma
¹ the grymafte dyur a íordhen ga
- 75) tha the then røften høza fa
 the lata thera grymelek falla
 ok vardha blídha alle
 the dyur fklías quídho løft
 hwart thera tharff lín naturlík røft
- 80) ok ær faghart nær the koma faman
 hwa thz feer hanō bryfter ey gaman
 vtan thz hanō amote ær
 han hafur ey lín hærtelik kær
 annan vægh thz apla ríís
- 85) ligger eth vatn aff paradíís
 thr man eufrates kalla
 man ma thr ey ín mz alle
 vtan flyghandhe koma ma
 alle gønom porten fkule the ga
- 90) íi thz vatnnít ren[a]
 man fínder dyura ftena
 fafíra ok robína
 the l klara æru ok fina
 fmaragdhe ok granata
- 95) sma ok ftoza til mata
 fardamome ok íafpís
 íacínctus et topacíus
 adamas ok amatíft
 bærilla mz føggha líft
- 100) ok margha andza man thr fa
 thr thænne bok ey fíghr fra
 thæn apla gardh mz bloma ftar
 vinter fomar høft ok var
¹ the ædhlafsta træ æru plantít thæra
¹ thr man veeth bæft íí værlen vara
 flíkt aff yrter han hafua víl
- 105) ær thr aldra handa til
 muskat ok thera bloma
¹ naghla ok fwa kardomome

¹ Versen saknas i Klemmings edition (Cod. A).

Några randanteckningar till Äldre Västgötalagen

av *Rolf Pipping*.

1. Bruket av bestämd slutartikel i Ä. Vg.

Som känt förekommer bestämd slutartikel hos substantiv rätt sällan i huvuddelen av Ä. Vg. Otman s. 143 f. förtecknar 19 fall i balkarna t. o. m. Fornæmis B.; hans lista bör troligen ökas med *anðæs* 3: 13, som väl är felskrivning för *anðæns* (nasalstrecket bortglömt).¹ Ett helt annat förhållande råder i biskop Bryniulfs stadga: på dess få sidor finna vi 19 fall av bestämd slutartikel. Av denna motsättning har Otman dragit den slutsatsen, att artikeln, som att döma av den 1281 daterade biskopsstadgan måste ha varit vanlig mot slutet av trettonde seklet, kommit i allmänt bruk först under århundradets mitt och varit sällsynt ännu på 1220-talet, då lagman Eskil redigerade Ä. Vg:s huvuddel. Noreen Aschw. gr. § 511 (s. 403) finner denna Otman's slutsats sannolik.

Slutsatsen är emellertid alls icke bindande. De av Otman framhållna fakta ge oss endast en *terminus ante quem*: innan biskop Bryniulfs stadga nedskrevs, måste slutartikeln ha blivit vanlig. Men någon *terminus post quem* ger oss motsättningen mellan biskopsstadgan och lagens huvuddel icke. Både Otman och Noreen ha förbisett, att språkformen i Eskils lagredaktion kan ha varit arkaiserande. Ett sådant antagande är rimligt, vare sig Eskil haft äldre skrivna uppteckningar att tillgå eller ej. Även om Eskil följde en muntlig tradition, är det sannolikt, att han i så stor ut-

¹ Så Sjöros s. 120 f. efter Kock och Noreen.

sträckning som möjligt respekterade de gamla lagbudens form. Och det är nog inte heller för djärvt att antaga, att Eskil kunnat kläda nya lagbud i en ålderdomlig språkdräkt. En man som Eskil får förmodas ha haft öra för det traditionella lagspråkets stilvalörer och både vilja och förmåga att efterlikna dem. Lagspråket var säkerligen redan på Eskils tid en utpräglad stilart, i mycket avvikande från det vardagliga talspråket.

2. KB 1 (s. 3: 8).

Stadgandet att prästen skall bo i prästgården (*han skal a kirkiu bole boæ*) har en motsvarighet i föreskrifter av Linköpingsbiskopen Nicolaus Hermanni (1374—91): 'Precipimus ne curati fundos ecclesiarum desolatos relinquant, vel alibi habitent sine nostra licencia' (Reuter dahl Statuta synodalia s. 64).

3. KB 1 *varðvetæ* (s. 3: 10).

Den verbala tolkningen av stadgandet *prester skal byuþe husu lengi faþir oc moþer sculu varðvetæ* kan icke vara tvivel underkastad¹: 'prästen skall bjuda, huru länge fader och moder skola vårda [barnet]'. Men stadgandets närmare innebörd är långt ifrån klar och mig veterligen alls icke diskuterad förut. Bestämmelsen åsyftar knappast föräldrarnas naturliga plikt att vårda sitt barn. En kyrkoherde kunde naturligtvis tänkas förmana ett äkta par att ej försumma sina föräldraplikter. Men det är mindre troligt, att det i lagen skulle ha upptagits ett uttryckligt stadgande om prästens skyldighet att strax efter dopet komma fram med sådana förmaningar. Och det är svårt att förstå, varför prästen i ett dylikt fall skulle ha föreskrivit en viss tid (*husu lengi*) för denna vård. Det får antagas, att naturliga krav och rådande sed utan vidare reglerade den allmänna föräldravårdens art och utsträckning. Det sannolika är, att stadgandet har avseende på någon kristlig plikt, som för-

¹ Överensstämmande tolkningar hos Reuter dahl Sv. kyrkans hist. 2 s. 252, Otman s. 4, Beauchet s. 132, Bergin s. 27, Noreen hos Börtzell-Wieselgren, Hildebrand Sv. Medeltid 3 s. 818.

äldrarna hade att iakttaga gentemot sitt barn i dess egen-
skap av nybliven medlem av kyrkan.

Stadgandet följer omedelbart efter det dopförrättningen
skildrats, och här ligger måhända en fingervisning för tolk-
ningen. Meningen kan vara denna: prästen skall vid dopet
tillsäga föräldrarna, huru länge de skola vårda barnet
(d. ä. sörja för dess kristliga uppfostran), tills det skall
konfirmeras. Konfirmationen förrättades, som känt, alltid
av biskopen; längre fram i KB (fl. 5, s. 4: 15) uppräknas
bland biskopens skyldigheter den att konfirmera barn (*børn
fermæ*). I den äldsta kristna kyrkan förrättades också dopet
av biskopen, och konfirmationen följde omedelbart därefter
såsom dopets slutakt. Senare blev det vanligt, att dopet
förrättades av någon lägre andlig, medan konfirmationens
verkställande alltjämt förbehölls biskopen. Då blev det nöd-
vändigt att skilja åt dop och konfirmation. I Sverige kon-
firmerades barnen vid sju till tolv års ålder¹. Ett spår av
det ursprungliga sambandet kan gott ha levat kvar i ett
stadgande, att prästen omedelbart efter dopet skulle tillsäga
föräldrarna, efter vilken tid de skulle föra barnet att kon-
firmeras. Praxis beträffande konfirmationsåldern kan ha
varit olika på olika håll eller olika tid, och den tidsangivelse,
som förutsattes av orden *husu lengi*, kan ha haft sin grund
i sådana variationer. Dessutom var ju tidpunkten beroende
av biskopens visitationsresor. Men det är knappast troligt,
att prästen sju till tolv år på förhand kunde säga, när
biskopen skulle komma på visitation. Det är därför antag-
ligare, att tidsbestämmelsen gällt den allmänna praxis be-
träffande barnets ålder.

Men om också ett stadgande av här antydd innebörd
rimligtvis kunde väntas i lagen, måste ju formuleringen sägas
vara rätt egendomlig. I ett synodalstatut² från Strängnäs
stift finnes emellertid en passus, som går väl i hop med
den här föreslagna tolkningen (Gummerus Synodalstatuter
s. 88): 'Moneant presbiteri parentes baptizatorum nondum
confirmatorum, ut eos ieunos et confessos adducant ad
episcopum, qui solus potest confirmare. Adducant autem
septennos pueros uel maioris etatis... Offerantur autem
pueri episcopo ab eis, qui curam habent eorum, qui

¹ Se om dop och konfirmation Hildebrand Sv. Medelt. 3
s. 820 f.

² Odaterat; handskriften uppges härröra från mitten av 1300-
talet.

melius nouerint, quod non fuerunt alias confirmati'. En jämförelse mellan de (av mig) spärrade orden i detta statut och formuleringen i Ä. Vg. leder oss till den förmodan, att verbet *varþvetæ* i här föreliggande sammanhang hade karaktären av ett hävdvunnet uttryckssätt, vars syftning på föräldrarnas kristliga omvårdnad om barnet till tiden för konfirmationen var självklar.

4. KB 1. Nöddop (s. 3: 11—13).

Det bör märkas, att stadgandet *þa scal gudfaþir dø[pæ] ... [i] namn faþurs oc suner oc andæs hela[gha]*¹ innehåller en del av dopformuläret, väl som en påminnelse om dess lydelse och om vikten av att utsäga formeln rätt. Jfr följande ställen ur ett par synodalstatuter:

'Precipimus quod baptismus cum debita reuerencia celebretur, et magna cautela adhibetur in prolacione verborum sic dicendo: Ego baptizo te N. in nomine Patris et filii et Spiritus sancti; et doceant frequenter laycos, quando baptizare et proferre debeant verba predicta in latino vel idyomate suo sic dicentes: Jac döper thik N. ii nampn Fadurs oc sons oc thäs hálga anda... Quod si laycus non baptizaverit sub debitis verbis, sed forte puerum ter in aqua meriserit, dicens solummodo In nomine patris etc. cum isto casu non sit baptizatus, ipsum denuo baptizet [sacerdos] sub plena forma verborum superius expressa.' (Nic. Hermanni; Reuter-dahl Statuta synodalia s. 61 f.)

'Baptismus honorabiliter celebretur cum aperta distinctione verborum, in quibus constitit salus baptizati, que talis est: Petre vel Johaunes, ego baptizo te in nomine patris et filij et spiritus sancti, amen. Que verba dicantur ab eo, qui baptizandum inmergit.' (Strängnäs, odaterat; Gummerus Synodalstatuter s. 87.)

Av det förra citatet framgår, att dopförrättaren vid neddoppningen uttryckligen måste säga 'jag döper dig i Faderns etc. namn', icke endast 'i Faderns etc. namn'. I betraktande därav få vi anse formuleringen i Ä. Vg. något bristfällig; formulärets återgivande i direkt anföring hade varit önskelig till förebyggande just av det fel, som beröres i Linköpingsbiskopens statut.

¹ Rekonstruktionen bekräftas av Y. Vg. (s. 82).

5. KB 2. Biskopens gengärd (s. 3: 17).

Om biskopens gengärd heter det i Ä. Vg. KB 2: *oc han drikki myoð oc allir klerkar hans*. I motsvarande flock (5) av Y. Vg:s kyrkobalk saknas detta stadgande. Utlämnandet i Y. Vg. är troligen avsiktligt. Jämför följande passus i beslutet av konciliet i Tälje 1279 (Reuter dahl Statuta synodalia s. 31): 'Duximus statuendum ut episcopi in procuracionibus recipiendis per duas noctes . . . in servicia [läs *cer(e)vicia* 'öl'¹] quattuor lagenas . . . Candelas insuper competentes et medonem habeant ubi prius medo et mel consueuerit exhiberi'. Detta stadgande måste väl anses innebära, att (åtminstone senare) öl var den vanliga undfägnaden, men att mjöd ansågs förnämligare och att biskopen utöver det öl, han fått, kunde fordra mjöd på sådana ställen, där det av gammalt brukade bjudas. Stadgandet synes också tyda på, att biskoparna gärna ville ha mjöd, men att bönderna inte alltid voro villiga att bestå det, och att frågan på något eller kanske flere håll varit föremål för tvist mellan biskop och bönder vid mitten av 1200-talet. Under sådana förhållanden synes Y. Vg:s tystnad ge vid handen, att mot 1200-talets slut, då Y. Vg. avfattades, biskopens undfägnande med mjöd icke längre var obligatoriskt i Skara stift. Och då enligt Ä. Vg. (vars stadgande i detta avseende väl med hänsyn till det just anförda måste anses tillhöra lagman Eskils redaktion), mjödet tidigare överallt i Västergötland ingick i biskopens gengärd, kunna vi ej heller antaga, att mot 1200-talets slut Skarabiskopen kunde med åberopande av hävd göra anspråk på mjöd, så som det göres gällande i Tälje-konciliets beslut. Biskopens krav synas ha kommit till korta inför böndernas ogenhet. En senare bekräftelse därpå finna vi i den upprepning av Täljestatuterna, som bifogats besluten av Uppsala-konciliet av år 1368: här saknas stadgandet om biskopens rätt att begära mjöd på grund av hävd (Reuter dahl a. a. s. 53 ff.).

6. KB 5 *altæræ sten* (s. 4: 10), 6 *haltæræ sten* (s. 5: 1).

Om uttrycket *(h)altæræ sten* säger Sjöros s. 125, att det väl ej, som Otman, Noreen och Beauchet synas

¹ Jfr i ett annat statut: 'episcopi in suis procuracionibus recipiendis per duas noctes . . . in cerevicio iiii lagenas', a. a. s. 54.

mena, har avseende på hela altaret, utan på någon av de stenar, varav altaret var byggt, kanske 'the upper slab' [d: altarbordets skiva], såsom Bergin tänkt sig saken.

Sjöros har säkerligen rätt uti, att *altæræ sten* betecknar någon viss del av altaret. För att närmare kunna bestämma uttryckets innebörd, är det nödvändigt att göra sig underrättad om det medeltida altarets konstruktion och om dess olika delars symboliska betydelse. De uppgifter härom, som varit mig tillgängliga, återfinnas hos Hildebrand Sv. Medelt. 3 s. 253 ff., Hirn Det heliga skrinet s. 15 ff. (s. 27), s. 70 samt i ett medeltida arbete (från 1280-talet), 'Rational ou Manuel des divins offices de Guillaume Durand' (fransk övers. Paris 1854) 1 s. 95 ff. (Lib. 1, Cap. 6, §§ 32 ff.).

Altaret betraktades från två synpunkter, som båda intressera oss här. Det var ett mässbord, på vars skiva det heliga mässoffret förrättades. Det var därjämte en relikgömma; i alla medeltidsaltaren torde relikerna av något slag ha varit inneslutna. Altaret var till sin byggnad en förening av ett altarbord och en gravkista¹. Kombinationen åstadkoms sålunda, att 'bordets' ben voro förbundna med väggar. Bordets skiva var tillika kistans lock. Relikerna voro stundom inneslutna i ett särskilt litet rum inne i altaret (ofta nog inmurat i dess främre vägg), och rummets öppning var i så fall täckt av en särskild liten stenplatta, som kallades *sigillum*². Stundom lågo relikerna rätt under altarskivan, i vilket fall denna betraktades som *sigillum*. Huvuddelen av altaret var murad av sten eller tegel, men både altarskivan och det lilla *sigillum* måste alltid vara av sten.

Vi återgå nu till Ä. Vg. för att undersöka de olika tolkningsmöjligheterna. Det heter i flock 5, att om 'altarsten' varder lös, skall prästen underrätta biskopen och altaret skall å nyo invigas, men i flock 6, att om 'altarsten och

¹ Såsom ett exempel på den fortlevande förbindelsen mellan grav och altare kan anföras Erikskrönikans skildring av Tyr-gils Knutssons grav i ovigd jord söder om Stockholm (vv. 2498—2502):

ouer then graff han jnnan laa
ther lotho the eth tiäld ouer slaa
ok lotho ther eth altare göra
hwo ther messo wille hōra
Ther matten faa hona alla dagha.

² Jfr Joh. Upp. 6: 9.

altare' äro hela, skall kyrkan ej å nyo invigas, ehuru den börjat förfalla (och, så är väl meningen, delvis måst repa-
reras).

Nu framgår det av de ovan citerade auktoriteterna, att själva altaret såsom sådant invigdes, då det först uppförts, men också, att både altarskivan och det lilla *sigillum* voro särskilt heliga och särskilt invigda. Och i fall de rubbades eller skadades, måste biskopen underrättas och altaret invigas på nytt.

Det heter hos Durandus: 'De même, l'autel qui a été consacré une fois ne doit pas être reconsacré, à moins qu'il arrive qu'il soit profané; ce qui a lieu, premièrement si la table, c'est à dire la tablette supérieure sur laquelle se fait surtout la consécration, a été dérangée ou changée dans sa forme, ou, par exemple, énormément brisée en plus de deux morceaux et par le milieu. Cependent, un cas aussi grave doit être, de droit, référé au jugement de l'évêque... Secondement, on reconsacre l'autel, si son sceau, c'est à dire la petite pierre avec laquelle l'on bouche ou l'on scelle le tombeau ou la cavité dans laquelle sont enfermées les reliques, a été dérangé ou brisé. Et l'on fait parfois ce trou au pied de l'autel; et parfois on n'y appose pas un autre sceau, parce que, en ce cas-là, la première tablette superposée tient la place du sceau, qu'elle remplace'.

Med stöd av det ovan anförda torde man kunna påstå, att termen *altæræ sten* betecknade antingen altarskivan ('the upper slab'), som Bergin menar och Sjöros är böjd att tro, eller en mindre stenplatta, som täckte öppningen till en relikgömma. Den senare tolkningen bör måhända tillskrivas Hildebrand med stöd därav, att han a. a. 3 s. 255 givit en avbildning av en sådan stenplatta (fig. 120) under skriften 'Altarsten'. De båda tolkningarna kunna också för-
enås: *altæræ sten* kan ha betecknat vare sig altarskivan eller ett mindre *sigillum* över en relikgömma.

7. KB 8 § 2 (s. 5: 14—15).

Skil þem .a. bonðæ oc prest'. Sjöros s. 127 säger, att i *prest'* förkortningstecknet icke kan betyda annat än -i; här skulle alltså föreligga dativ vid *skillicæ a*, medan på alla andra ställen i Ä. Vg. verbet konstrueras med acku-
sativ. I den likalydande frasen 7: 19 *Scikil þæm a bonða*

ok p'st har Sjöros i sin normalisering infört dat. *præsti* i överensstämmelse med sin uppfattning av 5: 15. Det är naturligtvis en fördel, om man s. 5: 15 kan undgå att operera med en från övriga ställen avvikande konstruktion med dativ. Skrivningen *prest'* kan visserligen icke beteckna en ackusativ, då förkortningstecknet måste ha någon mening. Men här erbjuder sig den nära till hands liggande utvägen att uppfatta *prest'* som en dittografisk felskrivning för ack. *prest*, framkallad av det omedelbart följande *kaller prest'*. *bondi tendē*, där *prest'* är nom. sg. Felet kan också dölja en grammatisk konfusion hos skrivaren; i frasen *Skil þem a bondæ oc prest'* stå orden *bondæ oc prest'* epexegetiskt, snarlikt en parentes, och skrivaren kan i hastigheten tyckt en nominativ vara berättigad. Skrivningen *bondæ* var tvetydig, då vi ju i denna handskrift få räkna med *æ* som tecken för *e*.

8. KB 14. *Pighiændi mæssa* (s. 7: 16).

Den av Sjöros s. 134 framlagda uppfattningen, att med *pighiændi mæssa* åsyftas den del av mässan, som kallas *canon missae* vinner stöd genom en jämförelse med framställningen hos Durandus, som bl. a. säger (Lib. 4, Cap. 35) s. 221: 'Après avoir proclamé les louanges de Dieu, on fait un profond silence, pendant lequel on dit dévotement le canon de la messe et on accomplit les saints mystères', s. 222: 'On appelle aussi le canon *secrète* ... on dit ... le canon à voix basse (*secreta voce*) ... On appelle encore le canon *secrète*, parce que on le dit en secret et en silence'.

9. Md 5. „Svensk eller småländsk“ (s. 13: 5).

Då i stadgandet *Dræpær mapar svænskan man . eller smalenskæn innan konongsrikis . man eigh . væstgøskan bôte* etc. till skillnad från västgötarna uttryckligen nämnas (upp)svenskar¹ och smålänningar men ej östgötar, värmlänningar och närkingar, har Schück Sv. folkets historia 1: 1 s. 148 i denna stilisering velat se ett indirekt vittnesbörd om, att de tre sistnämnda folkgrupperna en gång

¹ Jfr Rolf Pipping (svensk) Hist. tidskr. 1917 s. 204.

hört till Göta rike. Sjöros s. 159 refererar utan anmärkning detta Schücks uttalande..

Vilken mening man än på andra grunder kan hysa om den äldsta omfattningen av Göta rike, torde Schücks på detta stadgande byggda slutsats *e silentio* vara förhastad. Orden 'svensk eller småländsk' böra uppfattas såsom exemplifierande, och hela detta uttryck synes beteckna detsamma som orden *innan konongsrikis man*. Man må jämföra det ställe i Kopparbergsprivilegierna av år 1347, där det talas om *swænst læript allr smalænzt* (Dipl. suec. 5 s. 637: 25 f., Noreen Altschw. Leseb. s. 22: 26). Där står uttrycket påtagligen i betydelsen 'inhemskt', och beteckningarna 'svenskt' och småländskt' äro exemplifierande. Då sammanställningen 'svensk(t) eller småländsk(t)' användes på samma sätt i så olikartat sammanhang som i Ä. Vg. och KP, ledas vi därav till den slutsatsen, att vi här ha att göra med ett traditionellt exemplifierande uttryck för begreppet 'inhemsk', 'inrikes'. Att just 'svensk' och 'småländsk' valts är icke svårt att förstå. Svealand var den nordliga huvudbygden, så länge Norrland var blott ett nybyggarområde, Småland var konungarikets sydligaste del ända till införlivandet av Skåne¹. Dessutom kan allitterationen ha haft sin betydelse för uttryckets uppkomst och fortlevnad.

10. VS 1 *gulfæ mælli* (s. 19: 3).

Orden *gulfæ mælli* anses av Collin-Schlyter Vg. Gloss. s. 413 beteckna 'magen eller veka livet', och denna översättning synes allmänt ha godtagits. Vid denna tolkning har man utgått från betydelsen 'vägg' hos ordet *gulf*, tillämpad på 'mellangärdet och de andra fastare delar som omgiva magen och skilja den från den övriga kroppen'.

En annan tolkningsmöjlighet erbjuder sig, om vi utgå från en betydelse 'rum, avdelning' hos ordet *gulf*. Ehuru denna betydelse ej är säkert belagd i fsv.², torde ett sådant

¹ Skåne räknades f. ö. icke utan vidare till Sverige. Uti ingressen till KP kallar sig Magnus Eriksson *kununger swerikes. noreghis. oc skanø*.

² Fgutn. *staur gulf* 'stör-par i gärdesgård' får möjligen översättas med 'avdelning av gärdesgård, omfattande avståndet mellan två störar'. — I v. 1022 av den svenska Flores ha codd. BC ordet *gulf* i bet. 'rum', men beläggen ega ej vitsord om rent fsv. språkbruk, då den västnordiska prosasagan på motsvarande ställe har *gólf*; se Olson Arkiv 32 s. 253.

antagande ej vara för djärvt, då betydelsen återfinnes i fvn. och nyno. samt på östnord. område i moderna sv. och da. munarter (se Falk-Torp Et. Wb. s. 361, Rietz s. 208).

Med plur. *gulf* kan ha betecknats kroppens två stora kaviteter, brösthålan och bukhålan. Uttrycket *gulfæ mælli* skulle då ha betytt 'mellan de bägge stora „rummen“ i kroppen', d. v. s. 'i mellangärdet'.

Denna tolkning leder oss över till en betraktelse av da. *mellemgulv* 'mellangärde'. I äldre danska stodo vid sidan av detta ord *mellemgærde* och *midgærde*; jfr också nyno. *midgard*. Se om dessa uttryck Falk-Torp a. a. s. 712. Det är tydligt, att i da. *mellemgulv* senare leden betyder 'vägg', icke 'rum, avdelning', och att sammansättningen alltså har betydelseparalleller i *mellemgærde* och *midgærde*. Da. *mellemgulv* kan uppfattas som en ombildning av ett äldre prepositionellt uttryck motsvarande fvg. *gulfæ mælli* 'mellan (de två) kaviteterna', vilken försiggått under inflytande av dessa betydelseparalleller. Ombildningen möjliggjordes av dubbeltydigheten hos ordet *gulf* och befordrades av att hos detta ord som simplex betydelsen 'rum' allt mera trängdes undan i det danska riksspråket såsom det skett på svenskt håll. Dessutom var det en vinning att få det ohanterliga prepositionsuttrycket *gulfæ mælli* ersatt med ett sammansatt substantiv av vanlig typ.

Anteckningar om läsningen av Södermannalagens textcodex.

Av *Arnold Nordling*.

Schlyter har som känt mycket förtjänstfullt utgivit cod. A av Södermannalagen. Robert Larsson (Södermannalagens språk I) s. 1 ff. har jämfört hans edition med textcodex och haft endast föga att anmärka. Under en längre tids vistelse i Stockholm för några år sedan har jag ytterligare jämfört hans edition med handskriften och därvid gjort några anteckningar. Jag uttalar här min tacksamhet till tjänstemännen vid Kungliga Biblioteket och till Nyländska avdelningen, vars stipendium jag åtnjöt.

Jag har ej senare varit i tillfälle att kontrollera mina anteckningar med handskriften. Men sedan jag genomgått denna, utförde jag en noggrann kontroll av varje anteckning, och om de ställen, där jag är osäker om läsningen, anmärker jag särskilt.

Endast i få fall har jag haft något att anmärka om den slutliga texten, sådan den föreligger av avskrivarens hand: hans ändringslösa skrivningar och slutliga ändringar, och om hans skrivning, där ändring utförts av yngre hand. Jag meddelar upplysningar om tillägg i hskr. av yngre hand, som ej anmärkas hos Schl., för så vitt de finnas inom området för texten. Unga marginalanteckningar upptagas däremot icke. En grupp för sig utgöra anteckningarna om sammanskrivning och särskrivning, och om användningen eller avsaknaden av bindestreck i sammansättningar, eller uttryck som inne i rad förekomma sammanskrivna, i sådana fall där förra leden står i slutet av en rad och följande led börjar nästa.

Uppgifterna om sida och rad gälla Schlyters utgåva, utom då annat särskilt anmärkes. Jag använder typerna

s och *r* för att återgiva såväl *s* som *f* och såväl *r* som *ʀ* i hskr., utom då det särskilt är fråga om huruvida *s* eller *f*, *r* eller *ʀ* förekommer. Ett vertikalt streck anger radövergång i hskr. Som sammanfattande beteckning för koptorn och miniaturn användes ordet (av)skrivaren.

Anteckningar om den slutliga texten av avskrivarens hand.

4: 14. Orden *magnus* och *eriks* samt *supermannum* (d. v. s. *supermannū*). Efter dessa ord finnas kommatecken, lika våra. Dessa kommatecken äro naturligtvis av senare hand. Det kan då vara av intresse att anteckna, att de äro olika koptorns streck: *i*-streck och bindestreck. Dessa streck av avskrivaren äro lätt dragna i ett enda drag, långa och böjda och tunna. Men de säkert unga kommatecknen äro korta, stela och raka och dragna med flere streck på varandra. Det första kommatecknet kan se ut som *i*-streck till *wiper* 4: 14, som finnes rätt under och som nu är utan *i*-streck. Men också fränsett tjockleken, är det för långt borta för att kunna vara det, för högt uppe, om ock i linje med ett *i*-streck. Över *wiper* finnes också spår av ett *i*-streck, varmed kommatecknet efter *magnus* råkat ihop. Det synes därför ha avlägsnats av samma hand, som tillagt kommatecknen.

5: 1. Schlyter upptar i texten formen *skipap* och anmärker i en not: „*skipaper* scriptum est, att litt. *er* sunt deletae“. Raderingen av *er* behöver icke vara utförd av skrivaren. Nästa ord *ær* står nämligen på vanligt ordhåll från spåren av *er*. Det är t. o. m. ganska sannolikt, att den utförts av senare hand. Samma sida har sådant som säkert icke härrör av skrivaren, i kommatecknen 4: 14. Av skrivaren finnas också en stor mängd raderingar utförda, varigenom slutet av ett ord eller hela ord ha avlägsnats, men följande ord står då i samma mån mera in på det föregående, på vanligt ordhåll från vad som lämnats. Utom detta ställe, och fränsett de mer eller mindre utplånade partierna Schl. 128: 3 *pæt* t. o. m. 128: 6 *XII*. och 128: 16 *Rywer* t. o. m. 129: 15 *mæp*, finnes blott ett annat där radering har utförts, så att lucka uppstått, nämligen Schl. 180: 18, där orden *wari saclos firri* ha utplånats. Denna ändring är ganska säkert utförd av senare hand, ty också B har dessa ord.

14: 3 not 78, 17: 2, 22: 2, 43: 10 not 43. Schl. uppger att cod. A har *kirkiuni*. På alla de tre första ställena står emellertid alldeles tydligt *kirkinni*. Såsom också framgår av det facsimile av en sida i cod. A, som Schlyter bifogar sin edition av Sml. (Tab. I), gör handskriften i allmänhet skillnad mellan *u* och *n*. Båda ha ett uppstreck nedtill från den första stapeln till den andra, och *n* har ett tydligt uppstreck också upptill. På ett ställe har jag antecknat ett *n* som är öppet upptill, nämligen det andra *n* i *kænnis* 151:3. Också *u* kan ha ett kort uppstreck upptill, men det börjar i allmänhet icke fast i den vänstra stapeln, och högra stapeln i *u* är ofta rak upptill, medan den i *n* har en mera avgjord böjning in mot den vänstra; se Schlyters facsimile. Då *u* och *n* stå intill varandra, är skillnaden i allmänhet mycket tydlig, t. ex. i *tiunð* strax bredvid det första *kirkinni* och i *tiunð* Schl. 22: 3, litet senare än det tredje *kirkinni*. Jfr också *tiunð* i Schlyters facsimile, på 11 raden. Ett exempel på att *un* och *nn* i samma ord äro tydligt åtskilda är *kununne* Schl. 50: 8, där det finnes streck upptill i *n* och *nn* men ej i *u*. I alla de tre första fallen, där Schl. har *kirkiuni*, har handskriften i det som Schl. eller hans avskrivarskor (se Ekholm Vidhemsprästens anteckningar s. 3) taga för *u*, ett tydligt uppstreck upptill från den vänstra stapeln till den högra. Då handskriften sålunda i allmänhet gör skillnad mellan *un* och *nn* och i alla dessa fall av samma ord står tydligt *nn*, torde dessa ställen böra läsas *kirkinni*. Härtill kommer att också på det fjärde och sista stället, där denna egendomliga form förekommer, har stått *kirkinni*. I det som Schl. tar för *u* finnes ett smalt uppstreck upptill mellan första och andra stapeln. Det börjar fast i den vänstra stapeln, men det går icke fast i den högra — det är alltså ej likvärdigt med det korta uppstreck, som kan förekomma vid högra stapeln i ett *u*, ty ett sådant går fast i den högra stapeln. Högra stapeln har upptill undre delen av en böjning in mot den vänstra, men icke den övre delen. Det är alltså här ganska tydligt att ett *n* har ändrats till *u*, utan att dock bli fullt likt detta, genom att övre delen av högra stapeln böjning in mot den vänstra och övre delen av tillhörande uppstreck har avlägsnats. Denna ändring har kanske icke utförts av skrivaren, då *nn* i *kirkinni* i alla de tre andra fallen står kvar. Det finnes också i handskriften ett annat ställe, där en bokstav endast genom radering har ändrats till en annan och där ändringen

säkert icke har utförts av skrivaren. Detta ställe är Schl. 68: 15 konjunktionen *Æn*, som endast genom radering har ändrats till *Æv*. Därom senare.

19: 5. Larsson a. a. s. 3 uppger, att Schl. har *prester* för *pster* i hskr. Åtminstone i de exemplar av Schlyters edition, som jag sett, står emellertid riktigt *prester*.

45: 9. Schlyter har *næmd*. Handskriften har sannolikt *næmd*. Uppe vid *m* börjar ett streck som går upp till följande bokstav. Då *ð* och *d* skrivas lika, utom att halsen i *ð* är genomstungen (se Schlyters facsimile), är det troligt att strecket i *næmd* är ett *ð*-streck som kommit för lågt. Ett kort streck upptill från kort stapel förekommer några gånger som överflödigt uppstreck till följande bokstav och torde då antyda början till felskrivning, bestående i att kopiatorn ämnat tillägga ännu en kort stapel; se därom under 122: 12. Emellertid är det sannolikt, att strecket i *næmd* 45: 9 icke är ett sådant kort uppstreck utan just ett *ð*-streck, som kommit för lågt. Detta ställe vore nämligen det enda i den förra delen av handskriften, där ordet icke vore skrivet med *ð*.¹ Jfr att ett uppstreck (ett bindestreck) en annan gång förekommer ovanligt högt, se nedan s. 26.

65: 15. Schl. har *minnæ* utan någon anmärkning. Handskriften har emellertid *mninæ*. *i*-strecket står på orätt plats, över andra stapeln i det första *n*.

68: 15. Schl. har *Æn* utan någon anmärkning. Det är också riktigt, att här har stått så, men detta är genom radering ändrat till *Æv*. Det understa av *n*'s högerstapel har avlägsnats, så att vänsterstapelns krök nedtill åt höger och det fortsättande uppstrecket går ihop med vad som är kvar av den högra *n*-stapeln som i ett *v*. Jfr i Schl. facsimile tab. I *v* i *vm* på rad 2 (visserligen skrivet av miniatör) och ett *n* i samma facsimile. Då konjunktionen *æn* 'om' förekommer 107 gånger i handskriften, men ett *æf* i

¹ Beläggen med *næmd* och *næmd* (d. v. s. *næmd*) fördela sig på följande sätt på handskriftens förra och senare del. I förra delen *næmd* 39: 14. 40: 2. 44: 9. 45: 4. 48: 15. 50: 2. 51: 14. 51: 14. 71: 2. 74: 2. 86: 10. 87: 23. 92: 18. 93: 6. 94: 9. 100: 15. (i allt 16 ggr) och detta *næmd* med streck från *m* till *ð* 45: 9. I handskriftens senare del *næmd* 112: 3. 112: 14. 117: 20. 178: 2. 178: 11. 181: 4. 181: 5. 181: 8. 182: 5. 182: 12. (10 ggr) samt *næmd* 117: 8. 135: 9. 175: 14. 178: 16. 179: 8. 181: 6. (6 ggr). De beläggställen av detta ord, där explosivan står i början av stavelse (t. ex. np *næmdir*, dp *næmdum*), falla utom denna räkning, ty i dem förekommer endast skrivning med *d* (Larsson Sml. Ijl. s. 99 ff.).

samma betydelse icke är belagt i hela den fsv. litteraturen (jfr Schlyter Ordbok s. 766 artikeln *Æf* och Söderwall Ordbok II s. 1088 art. *äf* och I s. 7 art. *af*), är det ganska säkert att raderingen icke är utförd av skrivaren.

72: 10. Schl. upptar i texten läsningen *wizorþ sum fyrræ* och anmärker i en not, att i handskriften står *fyrræ sum*, „at iustum verborum ordinem adpositis signis indicavit scriba“. Det är emellertid mycket osäkert om dessa tecken äro ditsatta av skrivaren. Dessa tecken, som förekomma uppe mellan *wizorþ* och *fyrræ*, och *fyrræ* och *sū*, utgöras på båda ställena av två parallella, kommaliknande tecken, liknande tecken som nu användas vid citat, men tecken som ändrar ordföljd 163: 4 och 168: 18 (se Schlyters noter till dessa ställen) är ett kors, likaledes uppe mellan orden före det det gäller. Strecken äro ej jämnt fyllda utan flere gånger dragna, raspade och äro däruti lika de efteråt tillagda kommatecknen 4: 14 (se därom ovan), och bläcket förefaller att vara detsamma som i unga randanteckningar. Det synes mig därför mest sannolikt, att ändringen av ordföljden i det ursprungligen skrivna *wizorþ fyrræ sū* icke har utförts av kopian.

76: 3. Schl. har *kunni* utan någon anmärkning. Handskriften har över den sista *n*-stapeln början till ett *i*-streck. Det ser ut att aldrig ha dragits helt ut. *i* är tillagt förrän följande ord *wara* skrevs; det är icke inkilat, utan på ordhåll från *w*.

83: 2. Schl. har *mopor*. Jag har utan att påpeka avvikelser från Schl. antecknat detta ställe som *mopor* (*mop'*). Jag är därför här osäker om läsningen.

97: 14. Schl. upptar i texten *stemnu* och anmärker i en not: „*stenum* quoque legi potest“. Larsson Sml. Ijl. s. 3 säger härtill: „Ordet synes blott kunna läsas *stenum*.“ Det är riktigt att här nu står *stenum*, men lika riktigt är det att detta är ändrat från *stemnu*. Ändringen har företagits på följande sätt. Den tredje stapeln i *m* och båda i *n* ha dragits på nytt över de gamla. Det streck upptill som gått från *m* till *n* har avlägsnats, så att *u* har erhållits, och uppstreck ha tillagts upptill mellan *n* och *u* och mellan båda staplarna i *u*, så att de tre sista staplarna bilda ett *m*. Uppstreck upptill mellan andra och tredje stapeln i det gamla *m* står kvar. I förbindelsen *nu* i *sinu* i Schlyters facsimile tab. I rad 10 finnes ett uppstreck upptill från *n* till *u*, men t. ex. i *sinū* 97: 14 kort före *tompta stemnu*

och i *synū* 97: 21 finnes icke något sådant uppstreck. Förbindelsen *nu* i det genom dessa ändringar erhållna *tompta stenum* är sålunda olik denna bokstavsföljd, sådan den är skriven i närmaste grannskap, genom att den som har vidtagit ändringen har låtit ett gammalt uppstreck stå kvar.

105: 1. Schl. har *þe* utan någon anmärkning. Mellan dessa bokstäver finnes i handskriften upptill en hake, som i hskr. utgör förkortning för vokal plus *r*, bl. a. *ær* och *er*, såväl inne i ord som i ordslut. Stället får dock ej läsas *þere* och uppfattas som en form av dem. pron. *þæn*, ty även fränsett att denna form icke enligt Noreen Aschw. gr. § 508, Söderwall Ordbok II s. 762 förekommer som *nsf*¹, är *þeræ* (*gsf*, *dsf*, *gp*), *þere* (*dsf*) aldrig i hskr. på detta sätt förkortat, ehuru formerna förekomma över 200 ggr (*þeræ* o. 201 ggr, *þere* 2 ggr).

Hake förekommer också som förkortningstecken för ensam vokal, bl. a. *e*, inne i ord men någon gång också i ordslut. Två säkra belägg på detta sistnämnda, där detta tecken icke kan ha någon annan betydelse, äro 117: 16 *malsæghand'* och 160: 1 *wiliaw^sk'*. Det finnes också ett ställe som visar, att skrivaren kunnat av misstag ytterligare skriva ut bokstäver, för vilka han redan utsatt förkortningstecken. I Schl. 148: 16 *grawm* (*g^wwm*) är, icke anmärkt hos Schlyter, första stapeln i *w* ändrad från ett stapel-*r*. Jag tror dock icke att skrivaren först skrivit *þe* med förkortningstecken för *e*, och sedan ytterligare utskrivit *e*, ty denna form av dem. pronominet (*nsf*, *gsf*, *dsf*, *asf*, *npm*, *apm*, *npf*, *apf*, *npn*, *apn*) anträffas blott en gång förkortad i hskr., som *npm* Schl. 44: 4, av summa 363 gånger som den förekommer. [Schlyter upplöser denna kortform 44: 4 som *þer*, men det är icke säkert att icke en upplösning *þe* hade varit riktigast, då en gång hake förekommer i ordslut som sigel enbart för *e*. Den alternativa fsv. formen *þer* i *npm*, *npf* och *apf*, Noreen Aschw. gr. § 508, är nämligen ingen enda gång belagd i hskr., utan *npm* lyder *þe* i alla de övriga, utskrivna 210 beläggen, *npf* *þe* 4 ggr och f. ö. *þa* (4 ggr) och *þaar* 64: 2, *apf* *þe* 1 gg och f. ö. *þa* (2 ggr) och *þem*. Den möjligheten föreligger dock, att skrivningen *þ* med hake 44: 4 för *npm* inkommit från ett förlägg, där *npm* av dem. pronominet kunde heta *þer*.]

¹ Man kunde kanske tänka sig att en sådan form någon gång kommit att användas i *nsf* för *þe* på den grund att i *dsf* jämsides med *þere* attributivt förekommer *þe*, som är = *nsf*.

Þ med hake är en synnerligen vanlig förkortning i hskr., men utom på stället 44: 4 betecknar den adv. *þær*. Detta skulle också 105: 1 passa i sammanhanget. Det finnes i hskr. en skrivning *ælleæ* 144: 14 o. not 52, riktigare att upplösa *ællææ*. Detta är väl icke felskrivning för *ællæ*, då former av konj. *ællær* utan *r* förekomma blott i början av hskr.: 11: 11. 42: 9. 43: 10. 43: 2, utan det står för *ællær*. Härmed kan skrivningen *þ* hake *e* 105: 1 uppvisa vissa likheter, om man antar, att skrivarens avsikt varit att här skriva adv. *þær*. Detta förekommer nämligen även skrivet med *e*: *þer*, huvudsakligen i handskriftens förra del, men också 105: 5. 108: 15. 114: 7. 167: 3, Larsson Sml. ljl. s. 23. Och det förkortas även *þ* hake *r*. Skrivningen *þ* hake *e* 105: 1 torde dock ej stå för *þ* hake *r* = *þer* (icke som vanligt = *þær*) och vara en parallell till skrivningen *ællææ* 144: 14 för *æll* hake *r* = *ællær*. Felskrivningen *ællææ* 144: 14 kan förklaras av det följande ordet *fællæ*, med *æ* efter *ll*, medan en motsvarande felskrivning 105: 1 icke finner en lika enkel förklaring i omgivningen. Till skrivningen *ællææ* kan också ha bidragit, att konjunktionen *ællær* också hade former utan *r*, om också i hskr. blott i dess början. Om skrivaren 105: 1 först har skrivit adverbet *þær*, utgör tillägget av *e* säkerligen en ändring till pronominet *þe*. Förlägget har sannolikt haft pron. *þe* liksom cod. B (*the*). Skrivaren har blott glömt bort att avlägsna det fel skrivna förkortningstecknet.

Jag tror dock ej, att det koptorn här först skrivit är adv. *þær*. Stället lyder: *Warþer oc þere bot ei mere*. Allra mest sannolikt är att felskrivningen beror på att nästföregående ord slutar med *þ* och hake. Felskrivningen består i en upprepning därav. Samma pron. dsf *þe* har även en annan gång råkat ut för felskrivning, utgående från ett närliggande ord, nämligen i 165: 5 *þē*, där det fått nasalstreck från följande ord *sū*, se nedan under 165: 5.

107: 14. Schl. har *þriþio* utan någon anmärkning. Det andra *i* är ett *ʀ* av samma typ som det första i *þrefaldugher* i Schl. facsimile rad 6 och som *ʀ* efter det första *þ* här i *þriþio* och i *andra* nästföre. Detta *ʀ* har ändrats till *i* endast genom att det försetts med *i*-streck: *þriþio*.

121: 7. Schl. har *fyndæ løn* utan någon anmärkning. Det som nu är första stapeln i *n* i *fyndæ* har ursprungligen skrivits som ett *ʀ* av samma typ som senast omtalats. På detta *ʀ* har dragits en kort rak stapel. Det förtjänar

påpekas, att ett *ʌ* av samma typ finnes i ordet *fyrstū* 121: 9, som följer strax på ett *fyndæ lot*.

122: 12 *minnæ* (*mīnæ*), 123: 21 *hiorþ hund* och 142: 6 *mæþ*. Det förtjänar anmärkas om dessa ställen, att i dem förekommer uppstreck upptill mellan *n* och *æ*, mellan *m* och *æ* och mellan *n* och *ð*. Såsom ses av *eynæn* rad 4, *and* rad 7 m. fl. ord i Schlyters facsimile, hör ett uppstreck upptill icke till en förbindelse av *n* (eller *m*) och *æ* eller *n* och *ð*. Det överflödiga strecket på dessa ställen har säkerligen tillkommit som uppstreck till ny kort stapel och antyder sålunda början till en felskrivning, som i tid har märkts.

128: 3 ff. och 128: 16 ff. äro flere rader utplånade. Det första partiet börjar, som Schl. anmärker, med *þæt* 128: 3 och slutar med siffran *XII*. Schl. 128: 6. Det senare partiet börjar, såsom Schl. anmärker, med *Rywer* 128: 16. Schl. uppger alldeles riktigt s. 128 not 85, att det sträcker sig ända till slutet av verso-sidan av blad. 64. Närmare sagt (icke angivet av Schl.) omfattar det t. o. m. ordet *mæþ* på rad. 129: 15 hos Schl., så att de första orden i den tydliga skriften som åter tar vid (och de första på recto-sidan 65) äro Schl. 129: 15 *II. mānū*. Till det som Schl. i noterna och Larsson Sml. ljl. s. 3 f. anmärker om de särskilt otydliga eller alldeles oläsliga orden i dessa partier, kan ytterligare följande vara att tillägga.

128: 4. Schl. har *gilð* utan någon särskild anmärkning. Man ser tydligt *gi* och *ð*. Mellan *i* och *ð* finnes nu något, som åtminstone ej är likt *l*.

128: 4. Schl. har *af andrum* utan särskild anmärkning. Larsson loc. cit. säger, att *f* är utplånat och att *andrum* är oläsligt. Jag har gjort följande anteckning om stället. Det första *a* är ej tydligt. Att följande bokstav kan ha varit *f* kan man av spåren i handskriften ana sig till. Av något *andrum* eller *andrū* finnes däremot ej något spår. Efter *af* finnes, även om man antar att här följt ordmellanrum, endast lucka. Det enda man kan se efter luckan och på ordhåll från nästa ord *boscap* är något som kanske kan läsas som *ik* och före *i* något som snarast kan beskrivas som sudd efter kort s. Om dessa tecken verkligen skola tydas på detta sätt, torde de emellertid icke härröra av skrivaren, ty förbindelsen *si* skrives i handskriften med

långt *f* (*fī*), och om de skola föreställa en form av reflexiv-pronomet är ytterligare att tillägga, att pronomet *sic* förekommer i handskriften flere (234) gånger skrivet med *c* men med *k* endast 12: 9. 56: 2. 67: 8. 67: 8. 119: 18. (Jfr Larsson om skrivningen med *c* eller *k* i slutljud a. a. s. 117.)

128: 5. Schl. *witnum*. Larsson a. a. s. 3 säger att 'i hds. urskiljes blott ordets första del'. Man ser dock delvis även slutet. Det som ses är *wī*, undre delen av en stapel, två korta staplar och *ū*.

128: 5. Schl. upptar i texten *pera sum* och anmärker i en not: 'Verba: *pera sum* ita sunt extrita, ut vestigia tantum litterae *p* et notae abbreviati *m* restent'. Detta bör enligt mina anteckningar förtydligas och delvis ändras på följande sätt. Av *pera* ses intet mer än av första bokstaven en stapelbit så långt ner och en släng så, att den måste ha varit *p*. Det förblir alltså oavgjort om här stått *a* eller *æ*. Då emellertid *gsf* och *gp* av pronomet *pæn* alla (193) gånger i handskriften förekommer under formen *peræ*, men ingen gång med *a* (jfr nedan om 128: 16 och Larsson a. a. s. 63), bör stället utfyllas *peræ*. Av *sum* ser man endast *s* (jfr ovan s. 1 f. om bruket av *s* och *f* i dessa anmärkningar) och en kort stapel. Då Schl. uppger, att man här ser förkortningstecken för *m*, antar jag att han ej själv granskat detta ställe, utan att hans avskriverska (jfr Ekholm Vidhemsprästens . . . anteckningar s. 3) uppgivit, att här finnes ett kort streck, och att Schl. fått den uppfattningen, att det är ett kort streck över raden och alltså förkortningstecken för *m*. De tecken *sv*, som stå här, äro rester av ett *sū*, om såsom av B är troligt, det ord som stått här har varit *sum*, ty det finnes ej rum för ett utskrivet *m*, om man antar att följande ord varit *wærþ* och föregåtts av ordmellanrum, se följ. anteckning.

128: 5. Schl. *wærþ*. Larsson a. a. s. 3 säger: 'af detta ord urskiljes tydligt endast *þ*'. Man ser emellertid före det också *ær*. Före *ærþ*, även om man tar hänsyn till att efter föregående ord funnits ordmellanrum, finnes plats för ett *w*.

128: 16. Schl. *pera*. Larsson loc. cit. anmärker: 'torde böra ändras till *peræ*'. Jag har i mina anteckningar ytterligare bestyrkt detta förmodande hos Larsson. Det är av spåren i handskriften tydligt att här stått *peræ*.

129: 2. Schl. har *æn nocor* utan särskild anmärkning.

Att det första ordet varit *æn* kan man av spåren i handskriften ana sig till. Första bokstaven i *nocor* är utplånad.

129: 4. Schl. *Nu kan.* 129: 5 Schl. *hawer af.* Schl. anmärker om det första stället, att orden äro 'deleta omnino', om det senare att de äro 'deleta'. På intetdera stället ser man nu några bokstäver.

129: 5. Schl. har *oc stande* och anmärker i noterna, att stället är 'obscurior; attamen litterae discerni possunt'. Jag har antecknat följande. Av *oc st* ses nu intet. Att de sista bokstäverna varit *ande* kan man av spåren i handskriften ana sig till.

129: 6. Schl. *Søki.* Larsson a. a. s. 3 anmärker: 'ordet är till största delen utplånadt; dock torde man böra läsa *Söke* (?)'. Jag har i mina anteckningar på grund av spåren i handskriften ytterligare bestyrkt detta försiktiga påstående av Larsson, att här väl har stått *Söke*.

129: 7. Schl. har *Vm giæld oc lan* och anmärker i noterna, att stället är 'obscurior; attamen litterae discerni possunt'. Larsson loc. cit. säger: 'rubriken i hds. är oläslig, dock urskiljes något litet; så tror jag, att i stället för *lan* bör läsas *laan*'. Larsson har rätt häri. Jag har antecknat följande. Det som ses är litet av *giæld* (*giæld*); ett *ö*-streck kan här vara utplånat, så att här kan ha stått *giæld*. Vidare ser man litet av *oc* och av *laan*; här har säkert stått så och ej *lan*. Detta kan ytterligare förtydligas på följande sätt. *Vm* är helt utplånat. Av *giæld* eller *giæld* ser man *g*-släng och mycket ljust även det andra av *g*, vidare något av den del av *æ* som är lik *a* samt översta delen av ett *l* och av ett *d* eller *ö*, oavgjort vilketdera. Av *oc* återstår blott en prick upptill av vartdera av *o* och *c*. Av *laan* ser man översta delen av *l* samt översta delen av *aa*, två *a* som varit skrivna som digraf.

129: 11. Schl. *mæn.* Larsson anmärker loc. cit.: 'i hds. kan man, så vidt jag kan se, endast läsa *man*; kroken, som skiljer *a*- och *æ*-typen, torde vara utplånad'. Jag har på grund av vad som står i hskr. antecknat, att här nog torde varit skrivet *mæn* med *æ*.

129: 11. Schl. *cøpe sinu taki.* Larsson a. a. s. 4 säger om *cøpe*: 'i hds. synes ej sista vokalen', och om *sinu*: 'ordet oläsligt i hds.'. Jag har i mina anteckningar ytterligare bestyrkt detta och delvis ytterligare förtydligat vad här står så, att man av alla de tre orden ser blott början och slutet *cøp* och *ki*.

129: 13. Schl. *æptir þy*. Larsson loc. cit. anmärker om *æptir*: 'i hds. synes endast något af ordets början'. Jag har antecknat följande. *p* är tydligt. Före det finnes något som ser ut som ett *a*, men på så långt håll från *p*, att det måste haft *æ*-hake. Vidare ser man svagt *þy*. Mellan *p* och *þ* finnes rum för mer än förkortningstecken.

132: 1. Schl. skriver *malsæghanda*. Detta är i konsekvens med att Schl. icke med kursiv stil utmärker en nasal konsonant som är återgiven med förkortningstecken. Här ingår den nasala konsonanten i förkortningen för ordslutet. Utskrivet är här endast *malsægha*, och *nda* är återgivet med ett förkortningstecken.

132: 11. Schl. har *wíþer*. Det förkortningstecken som finnes i hskr. efter *þ* torde emellertid vara ditsatt av yngre hand, ty det ser ut att vara skrivet med annat bläck och har annan form än eljest.

Om 142: 4 *ij* se nedan under 167: 7 och om 142: 6 *mæþ* ovan under 122: 12.

165: 5. Schl. har *þen*. I hskr. står *þē*, och det torde vara orätt att återgiva nasalstrecket här med *n*. Pronominet *þæn* i denna form förekommer icke i hskr. förkortat återgivet annorlunda än med *þ* och *n* med streck över, alltså *þñ*, t. ex. 19: 8, 21: 1, 22: 5, 30: 1, 69: 7. Därtill kommer att varje gång vokalen i *þæs*, *þæt*, *þæn* är utskriven, denna i den senare delen av hskr. är *æ*; *e* i *þen* förekommer utskrivet sista gången 85: 15. Följande ord är *sum*, där den ordslutande nasalen är återgiven med nasalstreck (*sū*), och det är säkert riktigast att återgiva nasalstrecket i *þē* med samma bokstav *m*.

167: 7. Schl. *siĵn*. Larsson loc. cit. anmärker: 'bör nog hellre läsas *siin*'. I hskr. står *siin* med streck ned från kröken i det andra *i*. Ett *j* har i hskr. ej någon högerkrök. Här föreligger alltså ett *siin*, som på detta sätt är ändrat till *siĵn*. På samma sätt är *siĵn* skrivet 175: 10 samt *j* i talet *iiĵ* 176: 10 och i talet *ij* 142: 4. På det sistnämnda stället finnes dessutom ett uppstreck upptill från det ursprungligen skrivna andra *i*, antydande att koptorn varit på väg att tillägga ännu en kort stapel; se ovan under 122: 12.

169: 12 *sinum*. Kan ända till 169: 15 *sinum*. Larsson loc. cit. säger: 'Sista ordet på rad 12, samt rad 13 och

14 jämte första ordet på rad 15 synas vara skrifna af annan hand. Derpå tyda de något ovanliga typerna, särskildt *ø*-typen.' Sista ordet hos Schl. 169: 12 är *Kan*, men det anförda gäller redan om föregående ord *sinum*. F. ö. är Larssons anmärkning riktig. Det som nu står i detta avsnitt i hskr. är skrivet med helt annan stil än det övriga och i ljusbrunt. Som ett annat exempel på att i en fsv. hskr. i en fortlöpande text några rader överst på en sida synas vara skrivna av annan hand än det övriga kan jag numera hänvisa till Ottelins beskrivning av Cod. Bur. I fråga om den f. ö. av en och samma hand skrivna del av hskr. som han kallar del III talar han (Ottelin Stud. öfv. Cod. Bur. I s. 9) om 'den skarpa motsats [med avs. å handstilen], som råder mellan blad 53 verso och början af blad 54 recto (Stephens' ed., sid. 509—510)'. Facsimile av blad 54 recto finnes hos Ottelin, plansch 7. 'De första raderna på blad 54', säger han, 'kontrastera skarpt mot de föregående bladen och uppvisa t. o. m. i viss mån olikartade bokstafstyper, *œ* och *ø* med det diakritiska strecket gående i ett tvärs igenom bokstafven.' Mot det egendomliga förhållandet att en annan hand skulle ha skrivit några rader överst på en sida och sedan igen den föregående handen fortsatt talar emellertid att det i Cod. Bur. ej finnes någon bestämd gräns där denna hand åter vidtar, såsom också Ottelin tillägger loc. cit.: 'Småningom öfvergår emellertid stilen till likhet med det föregående.' I cod. A av Sml. synas de första raderna på sidan vara skrivna över något utplånat. Därav tyckas finnas spår tydligast i början av andra raden på sidan.¹ Det har i så fall tagits ut mycket väl och därför sannolikt med vätska. Man kan väl ej tänka sig att någon här försökt verkan av en raderingsvätska och sedan igen fyllt i det avlägsnade. Mera sannolik är säkert en förklaring, som grundar sig på det förhållandet att det första och det sista ordet i partiet är samma ord *sinum* (*sinū*). Det förefaller troligt, att här först har stått det som följer på det senare *sinū* Schl. 169: 15. En felskrivning av kopiatorn har här varit så mycket lättare möjlig som det första *sinū* Schl. 169: 12 börjar ny, verso-sida och skrivaren sålunda ej haft omedelbart framför sig vad han senast

¹ Kanske äro också raderna i Cod. Bur. skrivna över något utplånat. Av Ottelins facsimile ser det ut som om det finnes spår av utplånade rader, något lägre än de nuvarande, särskilt under den tredje raden på sidan.

skrivit. Han kan strax ha avlägsnat det redan här orätt införda partiet och insatt det riktiga. De ovanliga typerna kunde kanske bero på det något obekväma, med vätska behandlade underlaget. Jfr det som ovan säges om Cod. Bur., där avsaknaden av en skarp övergång till den förra stilen talar emot att det mellanliggande vore skrivet av annan hand. Men det kan också hända, att kopian t. v. lämnat det felskrivna stående och skrivit på nytt det enligt här gjorda antagande redan på början av sidan orätt införda partiet, sedan han lämnat rum för det överhoppade. Till stöd för ett sådant antagande kunde kanske anföras, att i samma handskrift miniatorn en gång har stannat mitt i ett ord, då han märkt att han skrivit orätt, sannolikt för att senare taga ut det oriktiga. Det har emellertid i detta fall blivit glömt. Detta ställe är balköverskriften Schl. 67: 15 f., där det står i cod. A *oc six i þem fyrstæ af þæs* i st. f. *oc six i þem fyrstæ*, såsom i början av alla övriga balkar utom i Kirkiu B., Kununx B., Ærfþæ B. och Bygninga B., eller (*oc six, sighiæ*) *af þæssum malum*, såsom det heter i överskriften till dessa sistnämnda balkar. Genom det sannolika antagandet att skrivaren i här föreliggande fall gjort ett språng från det första *sinū* till det andra, och genom att antaga att han märkt felskrivningen men lämnat ändringen till senare, kunde man förklara det egendomliga förhållandet att partiet i hskr., i en sammanhängande text som tillika i huvudsak överensstämmer med lydelsen i cod. B, på ett undantag när varom strax här nedan, synes vara skrivet av en annan än kopian över något utplånat. En annan hand kunde ha infogat det riktiga, om avskrivaren, liksom det synes vara i miniatorns nyss anförda fall, själv glömt att utföra ändringen. Mot att ändringen utförts efteråt och möjligen av annan hand kan ej tala, att orden *oc fyrra leta* som äro tillagda efter *þe æptir leta* (Schl. 169: 13 o. not 21), alldeles meningslöst i sammanhanget, förefalla att vara en reminiscens av orden *letins fyrre*, som finnas några ord tidigare. Den som utfört ändringen har naturligtvis varit tvungen att taga kännedom om vad som står omedelbart förut på slutet av föregående sida. Den möjligheten är ej utesluten — en granskning av tätheten i den följande skriften i hskr. kunde kanske upplysa därom — att ifyllaren, när han skrivit några ord, fruktat för att ej få det genom radering uppkomna tomrummet upptaget och då lagt till några ord. Dessa

passa grammatikaliskt men icke sakligt i sammanhanget. Det framgår av flere ställen att i varje fall koptorn fäst mera avseende vid det grammatikaliska än vid det logiska sammanhanget. Som exempel därpå ville jag anföra Schl. 73: 14 o. not 22, 81: 11 o. not 65, 86: 7 o. not 38.

På att ändringen utförts av annan hand torde tyda den egendomliga språkformen i stycket, särskilt märkbar i behandlingen av ändelsevokalen *a*. Beläggen med normalt fsv. *a* i ändelsen äro följande.

a: *hittas*, *leta* (2), *fyrre*.

æ: *windøghæ*.

Dessutom förekommer ett belägg med *i* för *a*: inf *in fōris*.

æ är i hskr. den normala ändelsevokalen efter *ø* i rotstavelsen (Larsson a. a. s. 69), och *i* förekommer några gånger som ändelsevokal i st. f. *a* (Larsson s. 89 f. och Kock i Arkiv VIII s. 387). Men verben *hittæ* och *letæ* uppträda ingen annan gång med bevarat fsv. *a* i ändelsen, och adv. *fyrreæ* blott en enda gång. Dessa ord förekomma f. ö. under följande former.

inf *hittæ* 56: 3. 109: 2. 121: 6. 131: 17. 151: 6. 151: 8. 168: 14. 171: 4.

ip *hittæs* 150: 20. 169: 4. 169: 6. *hittes* 39: 9. 102: 8.

3ppi *hittæ* 156: 15.

3ppip *hittæs* 49: 12. 85: 12. 121: 5. *hittes* 51: 16. 57: 7. ? *hittis* 122: 15.

inf *letæ* 132: 4. 166: 14. 170: 1.

adv *fyrreæ* 52 ggr. — *fyrre* 128: 15¹.

En viss uppmärksamhet förtjäna även skrivningarna *æptir*, *pingh* och *mykith*. Den sistnämnda skrivningen, som dock kan bero på att följande ord *pingh* börjar med *p*, har motsvarigheter blott i handskriftens förra del: *siangaranith* 58: 15, *gullith* 65: 10. 65: 11, *ogullith* 65: 12, *oscurith* 90: 2 (*t*-ljudet som slutljud i tvåstavigt ord skrivet *th*, jfr Larsson a. a. s. 132). Skrivningen *æptir* möter i senare delen av hskr. också 121: 12 och 183: 5. Motstycken till skrivningen *pingh* föreligga i skrivningarna *af hogh* 136: 4, *timber hogh* 103: 14 (Larsson a. a. s. 112 f.). Det är anmärkningsvärt att sådana sällsynta egenheter, till

¹ Jag vet ej om det finnes något sammanhang mellan formen *fyrre* och att ordet förekommer strax i närheten till ett utplånat parti, några ord före.

vilka ytterligare kan läggas inf *in fōris*, förekomma här samlade på ett enda ställe.

174: 12. Schl. *marker*. Np, ap av *mark* finnes förkortat *m^ur* alla (329) ggr i hskr., utom Schl. 71: 11 *m^urkar*, 62: 17 *m^urk^u*. Också här är formen skriven med *mr*, men koptorn synes ha glömt bort förkortningstecknet. Det finnes ett tecken som skall föreställa det, men det förefaller att vara senare tillagt, att döma därav att det har en ovanlig form och är skrivet med blått bläck. Detta är ej enda gången som i hskr. finnas streck och tecken i svart eller blått, blåsvart. Streck äro dragna med sådant bläck t. ex. under orden Schl. 73: 7 *Nv* t. o. m. *sætiaē*, 97: 15 *by rymæ*, 98: 2 *opulbruti*, 98: 7 orden *bilz* och *byrþæ*, 99: 4 *gøzlæ ran*, 99: 10 *iamfōris*. I 105: 2 *han* (*hā*) finnes av skrivaren draget nasalstreck över *a*, men på detta streck har dragits ett nytt. Också en bokstav, eller del av en bokstav, kan här och var vara påbättrad.

Ang. 175: 10 *sijn*, 176: 10 talet *ijj* se under 167: 7.

176: 7. Schl. *þorf*. Som Schl. anger i en not, är detta ändrat från *þorþ*. Det synes mig dock möjligt att ändringen utförts av senare hand. *f* är nämligen skrivet med annat, ljusbrunt bläck än koptorns vanliga och är av annan typ än den som annars förekommer för *f*.

180: 18. Schl. upptager i texten orden *wari saclos firi*, men antecknar i en not att de äro 'deleta'. Det är riktigt att de äro utraderade, men kanske det förtjänar tilläggas att de dock alltjämt kunna ses, i just den form vari Schl. anför dem; de ha icke eventuellt behövt suppleras ur cod. B. Föregående ord *oc* och följande ord *kunungi* stå på vanligt ordhåll från de yttersta av de utraderade, och dessa ha icke ersatts med något annat. Raderingen kan alltså vara gjord efter det handskriften skrivits, och det synes mig sannolikt att den icke utförts av koptorn. Ändringen är nämligen av saklig art, men den ursprungligen nedskrivna formuleringen har säkerligen ägt sin giltighet på koptorns tid, då den också återfinnes i cod. B. På intet annat ställe i hskr. utom *När* och 5: 1 (se ovan), fränsett de delvis helt och hållet utplånade sidorna 128 f., har heller en radering utförts så att lucka uppstått.

181: 4. Såsom Schl. i not 59 anmärker står här *wælia*, men detta är ändrat till *wilia* genom en punkt under *æ* och ett över *æ* skrivet *i*. *i*'et är ditsatt mycket fint, och det är enda gången något är ändrat på detta sätt, men

ändringen torde dock härröra av koptorn. Det förefaller nämligen som om han hade utfört den, förrän han skrivit ändelsevokalen. Något spår av ändring synes icke vid denna, utan den har från början varit *a*. *wæliæ* (och *vt wælliæ*), inf., förekommer emellertid i hskr. alla (6) gångerna med *æ* i ändelsen, också 173: 4 och 173: 5. *wilia* (*Vilia*, *Uilia*), inf. och 3 ppi, har i ändelsen alla (55) gångerna *a*, också 175: 3. 177: 8. 177: 19. 178: 3. 179: 14.¹ Om koptorn helt hade skrivit ut det oriktiga verbet *wæliæ*, hade han säkerligen givit det *æ* i ändelsen. I hskr. förekommer intet fall, där efter *æ* i rotstavelsen följer ändelsevokalen *a*, då denna föregås av konsonantiskt *i*; se Larsson Sml. Ijl. s. 66.

Anmärkningar om sammanskrivning och särskrivning inne i rad.²

Larsson a. a. s. 3 anmärker i ett par fall att Schl. särskriver ord, ehuru de i hskr. förekomma sammanskrivna inne på raden. 50: 12 har Schl. *bloz slar*, 129: 2 *wægf-
farande mæn*, ehuru i hskr. står *blozslar*, *wægf-
farande mæn* (*wægf-
farandemæ*). Om det senare stället uttrycker

¹ Också subst. *wilia*, oblik, är skrivet med *a* i ändelsen. Det förekommer sammanlagt 30 gånger: som simplex, däribland 177: 11, som efterled i *godwilia*, *harms wilia* och som förled i *wilia gierning*, *wiliawerk*, *wiliawerks bot*. Endast en gång, som efterled i *godwiliæ* 15: 12, förekommer det skrivet med *æ*.

² Med avsikt har jag i avhandlingen Om sammanskrivning och särskrivning av sammansättning, behandlande betydelsen av sammanskrivning och särskrivning, uteslutande följt Schlyters edition för att ej i någon mån ge ett falskt sken av att mina resultat i avhandlingen vore beroende av mina läsningar. De förändras ej heller genom mina läsningar. Som nedan (s. 22 och 24) framhålls, äro ej heller belägg, där lederna stå på olika rader, lämpliga att belysa bruket av sammanskrivning och särskrivning. Med beaktande av alla dessa omständigheter fås följande statistik för uttryck av ensam substantivisk genitivbestämning till substantiv, där genitiven är tvåstavig, långstavig och innehåller *a* i ändelsen.

Följande förändringar ske i beläggsamlingen — förändringar som ske i antalet av de belägg, där förledens rotstavelse innehåller någon av vokalerna *a*, *o*, *u*, beaktas icke, då dessa belägg icke äro av något värde för avhandlingens tes.

Bland sammansättningar, som ha någon av vokalerna *æ*, *y*, *ø*, *e*, *i* i förledens rotstavelse, duga följande icke som belägg på sammanskrivning:

sig Larsson med en onödig försiktighet; orden äro sammanskrivna i hskr. I båda fallen tillägger Larsson, att Schl. väl med avsikt har skilt orden åt. Schlyters text innehåller ännu några flere oriktigheter av samma slag.

98: 2 Schl. *synæmannum*, hskr. *synæ- | mannū*. 117: 14 Schl. *synæmæn*, hskr. *synæ- | mæn*.

Följande sammansättningar duga icke som exempel på särskrivning:

181: 19 Schl. *epa taka*, hskr. *epa | taka*. 114: 5 Schl. *røra ruf*, hskr. *røra | ruf*. 63: 13 Schl. *frændæ þocka*, hskr. *frændæ | þocka*. 55: 10 Schl. *himnæ kununger*, hskr. *himnæ | kununger*. Dessutom sammansättningen 173: 1 Schl. *epæ taka*, som är sammanskriven i hskr., se nedan s. 19.

I stället tillkommer belägget 173: 1 hskr. *epætaka*.

Om man bortlämnar de belägg, där förledens rotstavelse innehåller någon av vokalerne *a*, *o*, *u* och som på två försvinnande fall när endast ha *a* i förledens ändelse, visar följande tabell, att *æ* förekommer proportionsvis oftast i särskrivna belägg (jfr Om sammanskrivning s. 25).

	<i>a</i>	<i>æ</i>		<i>a</i>	<i>æ</i>
Sammanskrivna belägg	32	30	Särskrivna belägg	15	23
	52 ⁰ / ₀	48 ⁰ / ₀		39 ⁰ / ₀	61 ⁰ / ₀

Följande tabell visar, att en vokalharmonisk inverkan från förledens rotstavelse förekommer (jfr Om sammanskrivning s. 34).

<i>a</i>	<i>æ</i>	<i>a</i>	<i>æ</i>	
<i>æ, y, ø + a, æ</i>	33	46	<i>e, i + a, æ</i>	14
	42 ⁰ / ₀	58 ⁰ / ₀		67 ⁰ / ₀
			<i>a, o, u + a, æ</i>	7
				33 ⁰ / ₀

{ så gott som
endast *a* i
förledens
ändelse.

Om man på denna grund indelar beläggen, visa följande tabeller alltjämt, att *æ* förekommer proportionsvis oftast i särskrivna belägg (jfr Om sammanskrivning s. 36).

æ, y, ø + a, æ

<i>a</i>	<i>æ</i>		<i>a</i>	<i>æ</i>
Sammanskrivna belägg	25	29	Särskrivna belägg	8
	46 ⁰ / ₀	54 ⁰ / ₀		32 ⁰ / ₀

e, i + a, æ

<i>a</i>	<i>æ</i>		<i>a</i>	<i>æ</i>
Sammanskrivna belägg	7	1	Särskrivna belägg	7
	87.5 ⁰ / ₀	12.5 ⁰ / ₀		54 ⁰ / ₀

Följande tabell, som indelar beläggen efter vokalerne i förledens och i efterledens rotstavelse, framvisar en harmonisk inverkan från vokalen i efterledens rotstavelse på förledens ändelsevokal (jfr Om sammanskrivning s. 82).

<i>a</i>	<i>æ</i>		<i>a</i>	<i>æ</i>
<i>æ, y, ø, e, i — æ, y, ø, e, i</i>	13	27	<i>æ, y, ø — a, o, u</i>	21
	32.5 ⁰ / ₀	67.5 ⁰ / ₀		49 ⁰ / ₀

<i>a</i>	<i>æ</i>
<i>e, i — a, o, u</i>	13
	76 ⁰ / ₀
	4
	24 ⁰ / ₀

11: 3. Schl. *vm by*. I hskr. står *vmby* tydligt sammanskrivet. *m* och *b* äro lika nära varandra som *v* och *m*, och *b* och *y*. Det kan anmärkas, att orden stå strax i början av en rad; sammanskrivningen kan ej förklaras av brist på rum.

57: 15. Schl. *Nu hawa bruðmæn wið bruð takit*. I hskr. står *bruðtakit* i ett. Orden förekomma mitt inne i en rad. Denna börjar med *hawa bruðmæn* och slutar med förra hälften *fa* av ordet *fara* Schl. 57: 15.

62: 14. Schl. *i byrð løsæ*. I hskr. står *byrðlösæ* i ett.

62: 19. Schl. *repo penninga*. I hskr. äro orden sammanskrivna: *repopēninga*.

117: 8. Schl. *nyæ bro*. I hskr. stå orden ihop: *nyæbro*.

124: 19. Schl. skriver rubriken i innehållsförteckningen: *Vm þem sum walzgiærninga gøræ*. I hskr. äro orden *walzgiærninga gøræ* skrivna i ett: *walzgiærnīgagøræ*. Lika nära på det andra *a* som i *skiutagiærþ* i nästföljande rubrik Schl. 125: 1 följer *g*. Slängen från *a* går ej fast i *g*, men ej heller i det första *a* inne i en enkel ordled går den fast i följande bokstav *l*. Det förtjänar anmärkas, att det ej är ont om rum på raden.

145: 10. Schl. *ful tilmæle*. I hskr. äro orden sammanskrivna. De förekomma i radslut: *fultilmæ= | le*.

147: 16. Schl. *siælfswilia*. I hskr. står *siælfswilia* sammanskrivet. *w* står så nära *s* som det kan och börjar ej med släng nerifrån såsom ofta som första bokstav efter ordskillnad.

Även de särskrivna beläggen visa denna harmoniska inverkan från vokalen i efterledens rotstavelse (jfr Om sammanskrivning s. 104).

De grupper, där någon av de mest æ-gynnande vokalerna (*æ*, *y*, *ø*) och någon av de övriga æ-gynnande (*e*, *i*) finnes i efterledens rotstavelse, äro här tagna var för sig mycket små, och jag sammanslår därför å ena sidan de belägg där någon av de æ-gynnande vokalerna finnes i efterledens rotstavelse, och å andra sidan de belägg där denna innehåller någon av de icke æ-gynnande vokalerna.

Särskrivna belägg.

			<i>a</i>	<i>æ</i>				<i>a</i>	<i>æ</i>
<i>æ, y, ø, e, i</i>	—	<i>æ, y, ø, e, i</i>	3	8	<i>æ, y, ø, e, i</i>	—	<i>a, o, u</i>	12	15
			27 ^{0/0}	73 ^{0/0}				44 ^{0/0}	56 ^{0/0}

Från samlingen av belägg med kortstavig förled, Om sammanskrivning s. 108 f., avgår belägget 150: 2 Schl. *skipaborþe*, hskr. *skipa• | borþe*.

173: 1. Schl. *epæ taka*. I hskr. står *epætaka* i ett. *t* kan ej vara mer nära *æ* än det är. Tvärstrecket i *t* börjar ej fast i *æ*'s hake som i *wæpiætaka* i samma rubrik, men i *feataka* i samma rubrik börjar tvärstrecket ej heller fast i föregående bokstav *a*.

Några gånger stå hos Schl. sammansättningsleder i ett, ehuru de enligt skrivsättet i hskr. riktigast böra återges åtskilda genom ordmellanrum.

66: 16. Schl. *forepe*. I hskr. står *for epe*. Avståndet mellan lederna är detsamma som i samma uttryck Schl. 64: 9 *i for epe*, där Schl. alldeles riktigt särskriver dem. Bågen nedtill från *r* går fast i *e*, men också bågen i föregående ord *i* går fast i följande bokstav *f*, ehuru också den står på ordavstånd; se också nedan under 109: 13. Samma leder stå helt ihop i Schl. 67: 2 *i forepe*, där samman skrivningen hos Schl. är berättigad.

80: 13. Schl. *awerkan*. Lederna böra enligt skrivsättet i hskr. återges åtskilda av ordmellanrum: *a werkan*. Ordet förekommer i slutet av en rad, sista stavelsen står på ny rad: *a wer=|kan*. *a* och *w* stå därför nära varandra. Från *a* utgår ej en släng till *w*'s första stapel. Detta bevisar dock ej att orden skola uppfattas särskrivna. Men vad som är av vikt är att första stapeln i *w* ej börjar uppe vid *a* som i *hawa* på sista raden i Schlyters facsimile tab. I, utan med ett smalt streck nerifrån som blott efter ordskillnad.

109: 13. Schl. *fiskelek*. Bör enligt hskr. vara *fiske lek*. Mellan hakvinkeln i det första *e*, och det följande *l* finnes en smula rum. Ordhållen äro korta i denna trakt. Men där *e* och en följande lång stapel förekomma inne i ett enkelt ord, är stapeln dragen fast i *e*'s hake i samma ord i *lek* och i samma trakt i 109: 11 *elðe*, *ell'r*, 109: 12 *ell'r*, 109: 13 *epe*. Från det första *e* utgår nedtill ett långt streck ända fast i *l*, men ett sådant långt streck från en båge nedtill kan förekomma även inne i ett enkelt ord, och när då en följande stapel icke skall stå på ordhåll från föregående bokstav, är den dragen genom den långa slängen, så att denna når ända på högra sidan om stapeln. Endast närheten av bokstäverna men icke sammanbindning genom en släng från föregående bokstav kan alltså tagas som vittnesbörd för att sammanskrivning avsetts.

118: 2. Schl. *ocræfd*. I hskr. står *o cræfd*.

122: 5. Schl. *tilbiuper*. Enligt hskr. bör här skrivas *til*

biuþer. Avståndet mellan lederna är lika stort som mellan de andra orden i *sit aþ . oc ræt til biuþ'*, men alla stå nära varandra.

123: 2. Schl. *alict*. I hskr. står *a lict*. Avståndet mellan lederna är ej stort, men dock lika stort som mellan de föregående orden *fæ annæt*.

141: 8. Schl. *acomur*. I hskr. står *a comur*. *c* står på lika långt håll från *a* som den följande bokstaven från prepositionen *a* i Schl. 141: 8 *a hanum* (*a hanū*), 141: 13 *a sama*, där Schl. riktigt särskriver orden.

143: 9. Schl. *tilbup*. I hskr. står *til bup*. *b* står på lika långt håll från *l* som *t* från det föregående ordet *lækærs*. *l*'s krök nedtill går i en vid båge nästan fast i *b*; därom ovan under 109: 13.

Om användningen av bindestreck.

Larsson a. a. s. 2 säger att det finnes bindestreck i *een wældughær* Schl. 4: 13 och anser, att Schl. bort sammanskriva lederna. Det är nog riktigt, att här finnas bindestreck. Bindestrecket står i slutet av rad. Det är emellertid ganska säkert, att det härrör av senare hand. Skrivarens bindestreck stå rätt högt upp från den undre raden, äro långa och stå rätt långt från varandra. Dessa bindestreck finnas nere vid raden, äro korta och stå nära varandra. Skrivarens bindestreck äro också flyktigt, tunnt streckade, men dessa äro stela och dragna med flere streck på varandra. De äga däri likhet med de säkert unga kommatecknen på följande rad hos Schl., se ovan s. 2 under 4: 14. Denna likhet, och olikheten med andra bindestreck torde få tas som ett säkert vittnesbörd om att dessa bindestreck ej äro dragna av skrivaren.

Ett annat fall, där Schl. med rätta särskriver, ehuru i hskr. finnas bindestreck, är i innehållsförteckningen Schl. 7: 2 *biscups gengierð*. *gengierð* står i hskr. på ny rad, på ledig plats efter följande rubrik. Efter *biscups* finnas tvenne streck, lika bindestreck, i slutet av raden. Dessa streck äro skrivna med rött bläck, av miniatorn, liksom innehållsförteckningen f. ö., fränsett det par bindestreck varom nedan. Likadana streck som efter *biscups* förekomma även annars i innehållsförteckningen som avslutning av rad, som ej slutar med ordningsnummer. Sådana före-

komma efter *sculu* Schl. 6: 17 och *pem* Schl. 7: 1, där en rubrik i innehållsförteckningen går över till följande rad. I rubriken i innehållsförteckningen Schl. 7: 6, som likaledes går över till följande rad, slutar raden med punkt efter *scriptæ*. I den sista rubriken i samma innehållsförteckning, Schl. 8: 6, som går över till följande rad i ordet *halwm*, delat i *hal* och *wm*, slutar raden med bindestreck efter *hal*. Dessa streck, som väl ha värde av bindestreck, äro skrivna med svart bläck.

Några gånger sammanskriver Schl. lederna i en sammansättning, ehuru de i hskr. förekomma på olika rader och i radslutet ej finnes bindestreck. Dessa fall äro följande. Jag anför blott skrivsättet i hskr. Ett vertikalt streck anger radövergången. Ordningsnumren hänvisa till indelningen nedan s. 22 f.

I. 4: 13 *nor | manna*. 137: 15 *lagh | slitit*. 149: 6 *hand | w'ke*. 129: 5 *lag | mæle*. 56: 19 *walð | takin*. 65: 4 *lagh | vnnin*.

II. 100: 10 *wiz | orþ*.¹ 15: 7 *soknna | mannū*.

I följande fall, där Schl. likaledes sammanskriver lederna, är det osäkert om i hskr. finnas bindestreck.

II. 179: 6 *mals | ægh'*. I hskr. finnas kanske spår av bindestreck. 112: 5 *mylnu | staþ*. Från nedre kröken i andra stapeln i *u* utgår en lång släng, som kanske tillika skall vara enkelt bindestreck.

I andra alldeles liknande fall särskrifer Schl. lederna: i de övriga fallen nedan s. 22 ff. Detta olika förfarande av Schl. är berättigat såtillvida att inne i rad i sådana sammansättningar lederna stundom äro sammanskrivna och stundom särkrivna och att enkla ord och sammansättningsleder ofta förekomma uppdelade på två rader utan användning av bindestreck. Jag skall här anföra en mängd sådana fall.

9: 3 *kir | kiu* 9: 5 *ti | unð* 9: 10 *ta | ka* 9: 12 *fa | taker*
 10: 3 *pen | ninga* 11: 10 *vp | pi* 11: 10 *ruth | na* 12: 2
wa | þe 13: 5 *Ryt | þiæ* 13: 10 *al | lan* 15: 9 *kir | kiu*
 15: 10 *kir | kiu* 16: 1 *bon | dū* 16: 2 *hen | der* 16: 4
nytli | ki 17: 7 *kir | kiu* 18: 9 *ta | ki* 19: 6 *kir | kiu*
 20: 5 *mi | chiæls* 20: 6 *hes | tæ* 22: 7 *in | næn* 24: 2
bøn | der 24: 3 *Kyn | dil* 29: 2 *kir | kiu* 31: 3 *fi | ri*

¹ Ordet har sannolikt av skrivaren uppfattats som en sammansättning med *orþ*.

31: 5 *gi | win* 34: 7 *Si | þan* 48: 5 *skyldu | gher* 51: 10
malseghan | den 57: 2 *skil | nap^sr* 58: 13 *þe | ræ* 60: 3
si | gher 61: 15 *mo | þor* 62: 4 *ta | ki* 63: 17 *stā | de*
 63: 19 *fa | þurs* 74: 18 *cōpman | nū* 91: 9 *miezman | na*
 92: 1 *wit | nū* 93: 11 *giæl | le* 96: 9 *Lig | ger* 100: 15
soknamā | na 107: 14 *fle | re* 109: 17 *war | þa* 110: 9
byg | giæ 110: 12 *ræt | tū* 111: 2 *gi | wi* 111: 9 *hwaz | ke*
 111: 10 *Spil | lir* 113: 9 *wæ | ri* 113: 13 *føl | ghe* 113: 18
al | la 114: 2 *rø | ræ* 115: 14 *wa | rin* 115: 14 *þrig | giæ*
 117: 6 *wa | ra* 118: 6 *si | þan* 119: 16 *þryz | cas* 120: 5
gi | nū 120: 11 *war | þa* 123: 15 *wil | de* 131: 10 *ræt |*
taræ 131: 16 *scu | lu* 132: 6 *ræt | tæ* 137: 20 *war | þanda*
 164: 7 *wit | nū* 175: 7 *ku | nūgi* 176: 12 *mā | nū* 182: 2
man | nū

Det är alltså uppenbart att avsaknaden av bindestreck i radslut icke alltid är likvärdig med särskrivning inne i rad.

Enda sättet att möjliggöra en konsekvent beteckning av sammansatta uttryck är att uppräknas samtliga fall, i vilka förleden står i radslut. I följande lista torde i huvudsak alla fall vara upptagna, där förleden icke följes av bindestreck.

I. Förleden är ett oböjt nomen. 4: 13 *nor | manna*
 9: 12 *Jorþ | eghander* 29: 3 *fæ | giælð* 50: 22 *frip | løs*
 54: 3 *warþ | hald* 76: 19 *ørtugh | lanð* 92: 22 *wað |*
stang 93: 8 *mælae | stang* 100: 9 *ring | røre* 102: 2
aldin | scoghe 114: 17 *ring | røre* 118: 14 *pingix | daghū*
 118: 18 *fæste | pæning^s* 137: 15 *lagh | slitit* 138: 14
frip | brut 148: 10 *man | drap* 149: 6 *hand | w'ke* 166: 1
lagh | saghu 171: 11 *watn | fynder*

129: 5 3 spk *lag | mæle*. Efterleden particip: 56: 19
walð | takin 65: 4 *lagh | vnnin* 71: 3 *lagh | bupin*
 71: 10 *lagh | bupin* 155: 10 *lagh | dōmdæ* 163: 13
lagh | søkt'

4: 13 *een | wældughær* (jfr ovan s. 20). 87: 12 *en | sac*
 153: 7 *en | sac*

II. Förleden är ett nomen i böjd form. 36: 11 *sifscap |*
spiæll 47: 9 *eriks | gatu* 50: 11 *þinx | wæg* 50: 15
kunūx | ezøre 51: 2 *kununx | ezøre* 52: 16 *kununx | vt*
gierpir 56: 13 *bruðløpis | timū* 61: 12 *broþurs | barn*
 61: 12 *fapurs | faper* 63: 3 *frillu barns | arf* 72: 14
hemuls | man 73: 14 *kunūx | garð* 75: 14 *þix | witnū*
 81: 13 *inlax | fæ* 86: 9 *kununx | vt gierpū*¹ 121: 1 *bols |*

¹ 100: 10 *wiz | orþ*, se ovan s. 21.

mærke 123: 12 *harms* | *wilia* 125: 4 *cøpstaz* | *mæn*
 139: 21 *lytis* | *bot* 149: 5 *afalz* | *drap* 166: 14 *hemuls* |
mā 170: 14 *þiufs* | *ræt* 173: 10 *þinx* | *staþ* 173: 11
kununx | *bref* 175: 2 *bolstaz* | *maþs* 176: 7 *kunūx* |
bupscap 179: 6 *mals* | *ægh'* (jfr ovan s. 21)

15: 7 *soknna* | *mannū* 33: 8 *aflinga* | *iorþ* 41: 4 *sola* |
sætris 44: 1 *iorþa* | *delor* (69: 5 *eþer* | *witis* hör väl ej
 hit, se Nordling Om sammanskr. o. särskrivning s. 17
 not 2) 115: 16 *byæ* | *bro* 125: 6 *wingana* | *mæn* 181: 19
eþa | *taka*

106: 21 *wapa* | *bot* 145: 4 *scapa* | *man* 148: 3 *owor-*
magha | *malsmā* 149: 19 *wapa* | *botū* 150: 16 *wapa* |
bot 160: 14 *þocca* | *bot*

24: 3 *Pingizdagha* | *dagh* 24: 4 *Helghuna* | *messu*
dagh 41: 8 *helgha dagha* | *brut* 55: 10 *Himnæ* | *ku-*
nūger 63: 13 *frændæ* | *þocka* 73: 7 *wæþiæ* | *fastū*
 92: 16 *þranga* | *løsu* 92: 19 *lagha* | *wærne* 92: 20 *lagha* |
wærn 111: 14 *bata* | *leþ* 114: 5 *røra* | *ruf* 119: 4 *war-*
gha | *garþa* 120: 6 *lagha* | *løsnīg* 123: 7 *miæzmanna* |
orpū 130: 10 *bonda* | *wæþ* 140: 2 *sara* | *bot* 165: 17
fanga | *mā*

13: 8 *kirkiu* | *scruð* 18: 11 *clocko* | *clæppi* 29: 5 *sunnu* |
dagh 29: 7 *sunnu* | *dagha* 34: 11 *kirkiu* | *garþe* 43: 7
kirkiu | *dom* 54: 16 *lyznu* | *warð* 82: 9 *føþo* | *cost*
 107: 19 *bæru* | *eld'r* 112: 5 *mylnu* | *staþ* (jfr ovan s. 21)
 118: 4 *legho* | *ruf* 182: 19 *mipfastu* | *sunnudagh*

174: 21 *annær* | *staþ* 178: 11 *annær* | *staþ* 64: 3
skylðe | *mæn* 40: 6 *hælggha* | *dagha brut* 20: 9 *hwariū* |
lundū 126: 17 *alla* | *staþi*

III. Förleden partikel.¹ 52: 7 *vt* | *gierpir* 73: 6 *ater* |
cøps fasta 76: 17 *af* | *gipt* 104: 2 *af* | *tect witne* 111: 18
til | *mæle* 114: 14 *af* | *tæct*

167: 14 *vt* | *lændis*

Efterleden inf.²: 5: 10 *vtā* | *lyckiaæ* 18: 6 *til* | *sighiaæ*
 70: 19 *til* | *coma* 77: 16 *til* | *sighiaæ* 94: 4 *nipri* | *liggiaæ*
 94: 20 *til* | *taka* 105: 15 *vp* | *brinnæ* 113: 17 *firi* |
ganga 117: 15 *til* | *biupas* 127: 14 *wiper* | *kiænnæs*
 129: 13 *ater* | *giællæs* (osäkert om här möjligen funnits

¹ De eventuella fall där prefixen *for* och *o* stå i radslut utan bindestreck ha ej råkat bli antecknade.

² De belägg där efterleden är ett verb eller hela uttrycket partikel få betraktas blott som exempel.

bindestreck, förekommer i mer eller mindre utplånat parti)
133: 6 *At* | *coma*

Efterleden finit verbform¹: 59: 11 *saman* | *festus* 81: 7
wiper | *waru* 81: 18 *vt* | *cræwer* 92: 6 *in* | *took* 94: 5
ginū | *akar* 99: 12 3 pl *til* | *coma* 117: 19 *til* | *bupiz*
120: 10 *bort* | *føre* 125: 9 *wiper* | *waru* 129: 10 *wiper* |
tok (osäkert om här möjligen funnits bindestreck, före-
kommer i mer eller mindre utplånat parti) 129: 14 *nær* |
waru (osäkert belägg, utplånat parti) 131: 3 *wiper* |
kiænnis 154: 6 *til* | *høre* 170: 5 *til* | *comber*

Efterleden particip¹: 5: 6 *saman* | *sattū* 11: 8 *wel* |
boin 37: 6 *inni* | *takin* 92: 15 *illa* | *wiliper* 130: 11
vt | *gangin* 138: 18 *wip* | *sæt* (supinum)

Uttrycket partikel¹: 17: 10 *i* | *hell* 36: 1 *swa* | *sū*
59: 14 *swa* | *sū* 62: 20 *swa* | *sū* 80: 13 *pær* | *til* 86: 18
æ | *hwar* 91: 3 *fyr* | *æn* 105: 5 *per* | *með* 108: 15 *per* |
af 108: 18 *swa* | *sū* 109: 1 *æ* | *hwar* 114: 7 *per* | *til*
115: 8 *swa* | *sū* 121: 2 *æ* | *hwar* 123: 5 *swa* | *sū* 127: 4
pær | *mæþ* 140: 10 *swa* | *sū* 161: 6 *pær* | *mæþ* 170: 10
pær | *mæþ* 170: 21 *pær* | *firi*

Det torde ej blott vara så att uppdelning på olika rader utan bindestreck ej alltid är likvärdig med särskrivning inne i rad, utan också så att fall av bindestreck i radslut ej alltid äro likvärdiga med sammanskrivning inne i rad. Efter konj. *oc* förekommer en gång bindestreck i radslut inom koptatorns text (jfr ovan s. 20 f. om överflödiga bindestreck hos miniatorn): 161: 7 *oc=* | *malsæghāda*, men inne i rad, där konj. *oc* dock förekommer hundratals gånger, är den ingen enda gång sammanskriven med följande ord. För att avlägsna inkonsekvenser i återgivningen av handskriftens text skall jag här uppräknat samtliga fall där förleden i en sammansättning förekommer i radslut och följes av bindestreck. Jag anför här de fall där bindestrecket utgöres av två parallella streck. Ordningsnumren angiva samma indelning som ovan s. 22 f.

I. 11: 6 *Kōr=* | *hærberghi* 11: 7 *fæ=* | *huus* 19: 12
hwete= | *brøð* 24: 5 *hus=* | *frur* 24: 6 *hus=* | *fru* 26: 1
guð= | *moper* 40: 3 *fæ=* | *bota* 47: 5 *lagh=* | *man* 49: 4
hem= | *sokn* 49: 19 *lanð=* | *boan* 51: 8 *sac=* | *løsir* 52: 19
styre= | *manni* 53: 12 *sac=* | *løsir* 56: 17 *festi=* | *kunu*

¹ De belägg där efterleden är ett verb eller hela uttrycket partikel få betraktas blott som exempel.

59: 8 *hem=* | *følgð* 96: 1 *þiup^s=* | *staca* 123: 6 *sac=* | *løst*
 151: 1 *cøp=* | *staþa* 154: 22 *morþ=* | *wapnū* 155: 1 *malt=* |
mælae (här finnas blott spår, slutpunkt, av två bindestreck)
 155: 15 *Raþ=* | *bana* 156: 18 *hād=* | *w'ke* 161: 3 *sac=* | *løs*
 168: 18 *sac=* | *løs* (ett bindestreck är tydligt, och dessutom
 finnas spår av ett annat) 170: 19 *sac=* | *løsu* 173: 11 *bup=* |
kaula 173: 21 *bup=* | *cafle* 178: 12 *bygþ=* | *fastū* 181: 1
lagh= | *þingū* 181: 11 *sac=* | *løs*

15: 6 *ræt=* | *lika* 17: 9 *lagh=* | *lika* 50: 2 *lagh=* | *lica*
 165: 2 *lagh=* | *søkis*. Efterleden particip: 64: 15 *Rā=* |
takna

57: 7 *twæ=* | *bøte* 66: 16 *præ=* | *tylptū* 86: 19 *en=* | *sac*
 89: 13 *præ=* | *skiptis* 110: 13 *præ=* | *skiptis* (blott spår
 finnas av två bindestreck) 154: 14 *en=* | *bøte* 155: 14 *twæ=* |
bøte 155: 16 *twæ=* | *bøte* 155: 17 *twæ=* | *bøte* 156: 1
præ= | *bøtis drap*

156: 14 *skær=* | *scute*

II. 10: 1 *dax=* | *wærke* 27: 4 *mals=* | *æghanda* 65: 13
mals= | *egh'* (blott spår finnas av bindestreck) 65: 13 *mals=* |
eghande 116: 12 *læns=* | *maþ'* 116: 13 *mals=* | *æghande*
 128: 9 *mals=* | *æghanda* 133: 3 *walz=* | *g'nīg* 156: 10
spiuz= | *skapte* 162: 22 *mals=* | *æghāde* 163: 18 *þīx=* |
dagh 174: 5 *læs=* | *man* 174: 10 *walz=* | *g'nīga* 181: 12
lanz= | *laghū*

92: 23 *byæ=* | *bruti* 98: 2 *synæ=* | *mannū* 99: 19 *byæ=* |
mal (spår finnas av två bindestreck) 117: 14 *synæ=* |
mæn (spår av två bindestreck)

153: 9 *bana=* | *man*

60: 8 *barna=* | *løs* 150: 2 *skipa=* | *borþe*

9: 11 *stæmpnu=* | *dagh* 29: 7 *sunnu=* | *daghinū* 75: 1
stæmnu= | *dagh* 115: 15 *sunnu=* | *dagha* (blott spår finnas
 av två bindestreck)

134: 3 *samu=* | *leþ* 54: 17 *twa=* | *lyte* 151: 15 *Alla=* |
staþe

III. 25: 5 *in=* | *le)þ(ning* 40: 3 *o=* | *rættlika* 41: 7 *for=* |
helð 49: 8 *o=* | *gilder* 58: 19 *o=* | *quæþins orþe* 63: 15
o= | *fræls* 77: 1 *af=* | *raþ* 80: 12 *for=* | *falz witni* (blott
 spår finnas av bindestreck)

99: 9 *in=* | *gierþis*

Efterleden inf.: 73: 15 *at^s=* | *løsæ* 151: 19 *vp=* | *taka*
 174: 11 *vp=* | *skera*

Efterleden particip: 78: 6 *o=* | *gullin* 94: 17 *o=* | *slaghna*
 160: 19 *for=* | *giort*

Bindestrecken utgöras i allmänhet i hskr. av två parallella, långa, tunna, snett uppåt dragna, ofta något böjda streck, såsom i de fall som hittills anförts. Några gånger utgöras de av ett enda streck. Jag skall här anföras fall där ett enkelt bindestreck är använt i radslut vid uppdelning av ett enkelt ord på två rader.

22: 6 *Ha-|wi* 23: 8 *gamb-|lan* (också här utgöres bindestrecket kanske blott av ett enda streck) 25: 2 *oræt-|tæ* 26: 5 *bar-|ne* 26: 12 *pæs-|se* (bindestrecket utgöres kanske blott av ett enda streck) 28: 10 *bis-|cupi* 29: 13 *vn-|di* 33: 5 *stan-|de* (här finnes kanske ett enkelt bindestreck) 35: 7 *fræn-|scimis* 39: 12 *Gan-|ga* 42: 12 *fi-|ri* 48: 20 *dræ-|pæ* 48: 21 *al-|lir* 57: 12 *bru-|pa* 75: 8 *mā-|nū* 75: 10 *lagli-|ca* 109: 19 *Ha-|wi* 111: 1 *stan-|de*

I följande fall är ett enkelt bindestreck använt i radslut efter en sammansättningsled. Ordningsnumren ange samma indelning som ovan s. 22 f.

I. 52: 17 *skip-|laghi* 59: 7 *hem-|følghpir* 75: 7 *cøp-|man* 96: 5 *wægh-|farande* (här finnes blott spår av bindestreck) 100: 14 *garþ-|sto* 110: 15 *bol-|staþe* (blott spår av bindestreck finnes) 126: 14 *cøp-|staþe* (blott spår av bindestreck)

72: 4 *lag-|lica* (bindestrecket står här ovanligt högt uppe) 75: 9 *lag-|lica* 88: 21 *oræt-|lika*

116: 20 *half-|hundaris*

II. 133: 9 *walz-|mæn*

III. 29: 8 *for-|bupi* 95: 20 *o-|slaghin*

Några gånger kan uppdelningen på två rader möjligen förklara en egendomlig skrivning. Schl. 166: 1 *hemmuls man* vore det enda fall där *m* vore förlängt i intervokalisk ställning, se Larsson a. a. s. 146. I hskr. är ordet uppdelat på två rader på följande sätt: *hem-|muls mā*. Måhända kan detta förklara den egendomliga skrivningen. Jfr Hugo Pipping G. L. s. XXXIV och B. Sjöros Äldre Västgöotalagen s. XIV.

Schl. 97: 10 upptar i texten läsningen *Comber man*. *Comber* är upptaget efter cod. B. I en not anmärker Schl. att i hskr. står *Com*. Detta *Com* (*Cō*) står i radslut och följes av bindestreck. Skrivaren har alltså glömt bort senare delen av ordet vid övergång till ny rad och fortsatt med följande ord *man*. Ett motsatt misstag har han gjort sig skyldig till då han skrivit början av ett

ord i slutet av en rad, åtföljt av bindestreck, och sedan igen i början av följande rad: Schl. 176: 10 o. not 71 *ma=* | *maþer*. (Schl. anmärker ej om bindestrecket.)

Sidorubrikerna i handskriften.

Överst på varje sida i hskr. är balken angiven genom ordningsnummer och balkens benämning. Dessa siffror och ord äro skrivna i rött, av miniatorn. Överst mitt på verso-sidan av ena bladet står förra leden i balkens benämning (*Kirkiu*, *Kununx* o. s. v.), överst mitt på recto-sidan av följande blad ordet *Balker*.

Då dessa sidorubriker i allmänhet icke framgå av Schlyters edition, men f. ö. allt som härrör av kopian eller miniatorn finnes återgivet, vill jag här fullständiga Schlyters utgåva med att uppräknas också alla de i sidorubrikerna ingående orden. Talen här nedan ange bladens nummer i hskr., det förra alltid tillika verso-sidan av det förra bladet, det senare recto-sidan av det senare bladet. Vertikalstreckat säger var gränsen går mellan sidorna i hskr.

Prologus 1 (recto-sidan).

Kirkiu. | *Balker*. 1—2. 2—3. 3—4. 4—5. 5—6. 6—7. 7—8. 8—9. 9—10. 10—11. 11—12. 12—13. 13—14.

Kununx. | *Balker*. 14—15. 17—18. 18—19.

Kunūx. | *Balker*. 15—16. 16—17. 19—20.

Gipninga. | *Balker*. 20—21. 21—22. 22—23.

Ærfpæ. | *Balker*. 23—24. 24—25. 26—27.

Ærfpæ | *Balker*. 25—26.

Jorþa. | *Balker*. 27—28. 28—29. 30—31. 31—32. 32—33. 33—34. 34—35. 35—36. 36—37.

Jorþa. | *Balka*. 29—30.

Bygninga. | *Balker*. 37—38. 38—39. 39—40. 42—43. 43—44. 44—45. 45—46. 48—49. 49—50. 50—51. 51—52. 52—53. 53—54. 54—55. 55—56. 56—57. 57—58. 58—59. 59—60. 60—61.

Bygninga. | *Balker*. 40—41.

Bygnīga. | *Balker*. 41—42.

Bygninga. | *Balka*. 46—47.

Bygninga | *Balker*. 47—48.

Køpmala. | *Balker*. 61—62. 62—63. 63—64. 64—65. 66—67. 67—68.

Cøpmala | *Balker*. 65—66.

Manhælghis. | *Balker.* 68—69. 69—70. 70—71.
71—72. 72—73. 73—74. 74—75. 75—76. 76—77. 77—78.
78—79. 79—80. 80—81.

Manhælghis. | *Balkær* 81—82.

Piufnæpa. | *Balker* 82—83. 83—84. 84—85. 85—86.
86—87. 87—88.

Pingmala. | *Balker.* 88—89. 90—91. 91—92. 92—93.
93—94. 94—95.

Pingmala | *Balker.* 89—90.

(Tomrum) | *Balker* (95—)96.

Förteckning på de fall där Schlyters text avviker från handskriften.

Texten i Södermannalagens huvudhandskrift finnes avtryckt hos Schlyter Södermanna-Lagen, dels i texten från och med raden 4: 9 till och med raden 183: 15 och dels i noterna. R. Larsson Södermannalagens språk I s. 2 ff. har gjort anmärkningar mot läsningar såväl i Schlyters text som noterna, och jag har här tillfogat några anteckningar om Schlyters läsningar, delvis sådana som redan anmärkts av Larsson. Det synes mig som om det kunde underlätta framtida studier i hskr., om alla avvikelserna i Schlyters text finnas sammanförda på ett enda ställe. Man behöver då endast jämföra Schlyters text med denna förteckning för att erhålla handskriftens text. En sådan förteckning finge gärna upptaga även de avvikelser från handskriften, för vilka Schlyter själv redogör i noterna, för så vitt ej de läsningar, han där lämnar, behandlats även av någon av de senare granskarna.

Jag har här nedan sammanställt en sådan arbetsbesparande förteckning. Den upptar de läsningar, för vilka jag redogjort i denna uppsats, samt Larssons läsningar, för så vitt de ej upphävts genom dessa nya eller förtydligade läsningar, och anger bestämt de ändringar som skola utföras i Schlyters text enligt hans egna anvisningar i noterna, till de delar där de ej upphävts genom anmärkningarna hos Larsson och mig.

Med namnet Nordling hänvisas till här föreliggande uppsats, med namnet Larsson till dennes ovan anförda arbete. Uppgifterna om sida och rad och noter, där ej annorlunda angives, gälla Schlyters edition av Söder-

mannalagen. Några gånger är radövergång i hskr. utmärkt med ett vertikalstreck.

De uppgifter som ovan s. 20 ff. lämnats om radövergång i hskr. upprepas icke här, icke ens anges de fall där Schlyter sammanskriver en sammansättning, vars leder i hskr. stå på olika rader och icke äro förenade genom bindestreck. Den som vill akta sig för att räkna som exempel på sammanskrivning eller särskrivning sådana sammansättningar, där lederna stå på olika rader, hänvisas direkte till dessa förteckningar. Här meddelas icke heller sidorubrikerna i hskr. (se ovan s. 27 f.).

Ett klammer anger att de däri inneslutna bokstäverna blott otydligt eller blott delvis återstå.

4: 13 o. Nordling s. 20 *een wældughær* (*een | wældughær*, med sannolikt av yngre hand tillagt bindestreck; ej med Larsson s. 2 *eenwældughær*). — 5: 1 o. Nordling s. 2 *skipaþer* med *er* raderat möjligen av yngre hand (ej *skipaþ* avgjort av skrivaren). — 5: 4 o. not 28 *wilium laghum* (ej *wilium i laghum*). — 6: 3 o. not 59 *hwart æptir* (ej *hwar æptir*). — 11: 3 o. Nordling s. 18 *vmby* (ej *vm by*). — 11: 4 o. not 50 *egn þa scal* (ej *egn þet scal*). — 11: 5 o. not 53 *oc a watn* (ej *oc watn*). — 11: 11 o. not 85 (på sid. 12) *brinni þen* (ej *bruni þen*). — 12: 8 o. not 16 *þe scaktta* (ej *þe scuþa*). — 13: 5 o. not 43 *byggia. wæghia* (ej *byggia. wæghæ*). — 14: 3 o. Nordling s. 3 *kirkinni* (ej *kirkiu*). — 17: 2 o. Nordling s. 3 *kirkinni* (ej *kirkiuni*). — 19: 5, Larsson s. 3 o. Nordling s. 4 *prester* (i en del av Schlyters upplaga *prester*). — 20: 5 o. not 31 *walborgha messu michiæls messu* med *oc* över raden (ej *walborgha messu oc michiæls messu* på raden). — 20: 7 o. not 38 *nu saght ær* (ej *nu saghðer ær*). — 21: 7 o. not 78 *oc bars* med *af* över raden, möjligen av yngre hand (ej *oc af bars* på raden). — 22: 2 o. Nordling s. 3 *kirkinni* (ej *kirkiuni*). — 24: 2 o. not 74 *offer oc til* (ej *offer til*). — 25: 5 o. not 14 *inlening* med *þ* över raden (ej *inleþning* på raden). — 27: 4 o. not 99 ordföljden *føris iwir owigt* (ej *føris owigt iwir*). — 30: 2 o. not 7 *forbuþer* (ej *forbuþaþer*). — 30: 7 o. not 31 *sunnudagh* (ej *siunda dagh*). — 31: 5—6 o. not 61 *fulla sialagipt. æn þet* (ej *fulla sialagipt. Þet innis folk i husum sitir meþ andrum þet giui presti fulla sialagipt. æn þet*). — 38: 4 o. not 38 *witnum* (*witnū*).

oc. XII., med *eller* över *oc*, sannolikt av yngre hand. — 38: 8 ursprungligen *witnum* [o ?] (sannolikt *oc*) *eþe*, med o ? utplånat och sannolikt av yngre hand ersatt med *eller*¹. — 38: 10 o. not 56 *frillubarne* (ej *frillubarn*). — 41: 1 o. not 43 *þe afna* med *t* tillagt över raden möjligen av yngre hand (ej *þe aftna* på raden). — 41: 4 o. not 58 *þæssæ afna* med *t* tillagt över raden (ej *þæssæ aftna* på raden). — 42: 2 o. not 81 *heghan dagh* (ej *helghan dagh*). — 43: 9—10 o. Nordling s. 3 f. *kirkinni*, genom radering bristfälligt ändrat till *kirkiuni*, men ej nödvändigt av skrivaren (ej *kirkiuna*). — 43: 14 o. not 56 (på sid. 44) *bønder sin sic* (ej *bønder sic*). — 44: 4 o. not 67 *guzlika fólghia* (ej *guzlikama fólghia*). — 44: 5 o. not 72 *þen* med *æ* över raden (över *n*), sannolikt av yngre hand (ej *þen* utan tillägg). — 45: 1—2 o. not 99 .II. *bicupi* (ej .II. *biscupi*). — 45: 9 o. Nordling s. 4 möjligen *næmð* (ej avgjort *næmd*). — 47: 6 o. not 10 *wermanna* (ej *wærma*). — 47: 6 o. not 11 *Nækiu* med *r* över raden (ej *Nærkiu* på raden). — 49: 22 o. not 44 (på sid. 50) *þær comit* (ej *þær comin*). — 50: 12 o. Larsson s. 3 *blozslar* (ej *bloz slar*). — 51: 7 o. not 67 *broþrus* (ej *broþurs*). — 53: 9 o. not 6 *bardapi* (ej *bardaghe*). — 54: 1 o. not 21 *firi oc iarle* (ej *firi biscopi oc iarle*). — 55: 7 o. not 45 *ær afæti* (ej *ær a fiæti*). — 55: 11 o. not 50 *þen wældugher* (ej *þen wældughi*). — 56: 2 o. not 6 *skylðlæstæ* (ej *skylðæstæ*). — 57: 15 o. Nordling s. 18 *bruðtakit* (ej *bruð takit*). — 59: 18 o. not 77 *fran andra* (ej *fran andru*). — 61: 4 o. not 6 *ofsimis arf* (ej *ofsinnis arf*). — 61: 4 o. not 8 *æn dræper* med *man* över raden (ej *æn man dræper* på raden). — 61: 7 o. not 11 *fapurs sin* (ej *fapur sin*). — 62: 14 o. Nordling s. 18 *byrðlösæ* (ej *byrð løsæ*). — 62: 19 o. Nordling s. 18 *repopenninga* (*repopenninga*, ej *repo penninga*). — 63: 18 o. not 67 *synis quicker* (ej *synis quikt*). — 65: 1—2 o. not 94 *i hans daghum* (*daghū*). *takin þa þe* (ej *i hans daghum. taki baðe arf ok vrf. faar ei friþ i hans daghum. takin þa þe*). — 65: 15 o. Nordling s. 4 *mninæ* (ej *minnæ*). — 65: 16 o. not 7 *twem mannum* (*mānū*, ej *twem witnum*). — 66: 1 o. not 12 *ofsimis arf* (ej *ofsinnis arf*). — 66: 16 o. Nordling s. 19 *for eþe*

¹ Jfr Schlyter Södermanna-Lagen s. 38 not 52.

(ej *foreþe*). — 67: 12 o. not 43 *eptir skylduct at* (ej *eptir dōðan ær skylduct at*). — 67: 14—15 o. not 2 *oc six i þem fyrstæ af* (ej *oc six af*). — 67: 15 o. not 3 *þæs* (ej *þæssum malum*). — 68: 15 o. Nordling s. 4 f. *Æn*, genom radering ändrat till *Æv*, men knappast av skrivaren (ej mer *Æn*). — 69: 2 o. not 22 *aghi han* med *oc* över raden, möjligen av yngre hand (ej *aghi oc han* på raden). — 69: 5, not 26 o. Nordling s. 23 *eþer witis* (*eþer | witis*, ej *eþwitis*). — 69: 6 o. not 27 *wilia með ganga at* (ej *wilia ganga at*). — 70: 8 o. not 51 *eþar allar* (ej *eþar allir*). — 72: 6 o. not 91 *þriþiu hunda* (*hūda*, ej *þriþiu hundare*). — 72: 10 o. Nordling s. 5 *fyrre sum* (*sū*), med omflyttningstecken som ej nödvändigt härröra av skrivaren (ej ordföljden *sum fyrre* skriven). — 72: 15 o. not 1 *gitæ fastan* (ej *gitæ fasta*). — 73: 12 o. not 19 *wæþ sath hafþo* (ej *wæþ sath hafþi*). — 73: 14 o. not 22 *þær stæmnudagha* (ej *þær sculu stæmnudagha*). — 73: 15 o. not 22 *firi læggia* (ej *firi liggia*). — 74: 3 o. not 28 *dømer fyrre* (ej *dømer fram fyrre*). — 74: 7 o. not 32 *banum* (*banū*) med *r* över raden (ej *barnum* på raden). — 74: 16 o. not 45 *i þæsse* (ej *i þæssu*). — 74: 17 o. not 46 *Vm wæþ sætning iorþ* (ej *Vm iorþa wæþ sætning*). — 75: 4 o. not 50 *scal han eptir* med *þe egn* över raden, möjligen av yngre hand (ej *scal han þe egn eptir* på raden). — 76: 3 o. Nordling s. 5 *kunni*, det förra *i*-strecket dock ej fullt utdraget (ej *kunni*). — 76: 8 o. not 80 *føþo þorwo* (ej *føþo þorwa*). — 76: 11 o. not 84 *a rættum* (*rættū*, ej *a rættan*). — 77: 7 o. not 96 *at sacløse* (ej *at sacløsu*). — 78: 2—3 o. not 9 *giæller þaghar* (ej *giæller ei þaghar*). — 78: 21 o. not 23 *ater gipt gipnæ* (ej *ater gifnæ*). — 79: 9 o. not 28 *þet moghanda* (ej *þet til moghanda*). — 80: 3 o. not 41 *hawer ei mæn half* (ej *hawer ei mer æn half*). — 80: 12 o. not 47 *coma wæria* (ej *coma oc wæria*). — 80: 13 o. Nordling s. 19 *a werkan* (ej *awerkan*). — 81: 5 o. not 58 *bolax stæmnu* (ej *bolax stæmna*). — 81: 9 o. not 63 *firi vp haldit* (ej *firi ofhaldit*). — 81: 10—11 o. not 65 *sum* (*sū*) *rywæ will. rywi af* (ej *sum rywir af*). — 81: 11 o. not 65 *sins enskyllum* (*enskyllū*, ej *sinum enskyllum*). — 82: 11 o. not 79 *ær skyldugh* (ej *ær skyldught*). — 82: 12 o. not 82 *sum* (*sū*) *þe eptir* (ej *sum þet eptir*). — 82: 17 o. not

90 *sum hwarium* (*sū hwariū*, ej *sum hwariu*). — 83: 2 o. Nordling s. 5 antecknat *mopor*, men möjl. fel anteckning (Schl. *mopor*). — 83: 3 o. not 94 *þem fatøct hænder. sot* (ej *þem fatøct sot*). — 83: 3 o. not 95 *alder þem hændæ kan* (ej *alder hændæ kan*). — 83: 3 o. not 96 *hwat aghu* med *þe* över raden, möjligen av yngre hand (ej *hwat þe aghu* på raden). — 84: 17 o. not 12 *gisninga scogh skipan* (ej *gisninga scogh oc skipan*). — 86: 1 o. not 33 *hwar wærn*, med *lagh* över raden, sannolikt av yngre hand (ej *hwar wærn* utan tillägg). — 86: 5 o. not 37 *manap annæt* (ej *manap annæn*). — 86: 6—7 o. not 38 *wari ensac bondans* (*bondās*) *ekki bøter han þy* (ej *wari ei sac hans þy*). — 86: 7 o. not 38 *mera. All* (ej *mere. All*). — 87: 4 o. not 42 *vr arkerharwi* (ej *vr akerharwi*). — 87: 5 o. not 43 *bolstapa delæ* (ej *bolstapa deld*). — 87: 20 o. not 52 *cræwi rættum* (*rættū*, ej *cræwi ræt*). — 88: 6 o. not 57 *grannum sinum* (*grannū sinū*, ej *granna sinum*). — 88: 8 o. not 58 *vm all* (ej *vm alt*). — 90: 16 o. not 100 *gildi* med *e* över raden (ej *gieldi* på raden). — 90: 21 o. not 4 *scapa giorpu* (ej *scapa giorpi*). — 92: 16 o. not 32 *vpburgit* med *h* över raden (ej *vpburghit* på raden). — 92: 18 o. not 33 *.XII. stæmnu manna epe* (ej *.XII. soknamanna epe*). — 94: 17—18 o. not 57 *eller aker iwir corn o scorin* (ej *eller aker o scorin*). — 95: 4 o. not 65 *all fiughur* (ej *all fiughur*). — 95: 20 o. not 78 *þiuper. oc ær* (ej *þiuprar. oc ær*). — 96: 17—18 o. not 94 *gøzl foter* (ej *gøzl fөлghicæ. foter*). — 97: 10, not 6 o. Nordling s. 27 *Com man* (*Cō=|man*, ej *Comber man*). — 97: 10 o. not 7 *innæn* (*īnæn*) *i trægarp* (ej *innæn trægarp*). — 97: 14 o. Nordling s. 5 f. *tompta stemnu* (*tōpta stemnu*), bristfälligt ändrat till *tōpta stenum* (ej *tompta stemnu* utan ändring). — 98: 2 o. not 16 *opulbruti oc .III.* (ej *opulbruti .III.*). — 98: 10 o. not 22 *all by* (ej *alder by*). — 98: 15 o. not 29 *gange half* (ej *gange halft*). — 99: 3 o. not 36 *þem samu* (ej *þem sami*). — 99: 6 o. not 38 *annær skiptæ torf skyrð* (ej *annær skipt a torf skyrð*). — 99: 20 o. not 49 *fastgierpe* (ej *fastgarpe*). — 99: 20 o. not 50 ordföljden *þe moghu* (ej *moghu þe*). — 100: 20—101: 2 o. not 72 *miezmannanna* (*miezmāna*) *epe. Hogger man* (ej *miezmannanna epe. Vm ofhug a gisninga scogh ok skipan*.

Hogger man). — 102: 19 o. not 19 *huru-mang* med *a* tillagt över raden (ej *huru manga* på raden). — 104: 1 o. not 38 *følgher* (ej *følghia*). — 104: 19 o. not 58 *Hogger vtan* (ej *Hogger man*). — 105: 1 o. Nordling s. 6 f. *pere* (*p'e*, ej *pe*). — 105: 20 o. not 80 *at epeum* (*epeū*, ej *at epum*). — 106: 10—11 o. not 91 *bøte marker* (ej *bøte prea marker*). — 107: 14 o. Nordling s. 7 *þríþíó* (ej *þríþío*). — 109: 13 o. Nordling s. 19 *fiske lek* (ej *fiskelek*). — 110: 20 o. not 95 *byæbrutu* (ej *byæbruti*). — 114: 2—3 o. not 64 *andra røæ*. *Hwar* (ej *andra røæ*. *warin ogildar*. *Hwar*). — 114: 15 o. not 77 *æller rinnanda watn* (ej *ok rinnanda watn*). — 115: 6 o. not 96 *hwars peræ hiorþer* (ej *hwars peræ hiorþ*). — 116: 10 o. not 24 *warþer þe mere* (ej *warþer þe boot mere*). — 116: 17 o. not 34 *æn nu sagt* (ej *æn nu ær sagt*). — 117: 8 o. Nordling s. 18 *nyæbro* (ej *nyæ bro*). — 117: 15 o. not 51 *will þa malsæghande* (ej *will ei þa malsæghande*). — 118: 2 o. Nordling s. 19 o *cræfd* (ej *ocræfd*). — 119: 15 o. not 97 *hawa ei næt* (ej *hawer ei næt*). — 119: 19 o. not 4 *til þre* (ej *til þræskiptis*). — 120: 2 o. not 6 *a gisningæ scogha* (ej *a gisningæ scogh*). — 120: 20 o. not 22 *minnnæ* (ej *minnæ*). — 121: 4 o. not 26 *sum (sū) i handum (handū) hawer* (ej *sum þæt hawer*). — 122: 5 o. Nordling s. 19 f. *til biuþer* (ej *tilbiuþer*). — 122: 9 o. not 57 *oc at hanum* (*hanū*, ej *oc at han*). — 122: 17 o. not 67 *yrnaþa fæ* med *k* tillagt över raden (ej *yrknaþa fæ* på raden). — 122: 18 o. not 68 *annæn swa til* (ej *annæt swa til*). — 123: 2 o. Nordling s. 20 *a lict* (ej *alict*). — 124: 19 o. Nordling s. 18 *walzgærningagøræ* (*walzgærnīgagøræ*, ej *walzgærninga gøræ*). — 125: 7 o. not 12 *oc .II. cøpstaþe* (ej *oc .II. af cøpstaþe*). — 125: 9 o. not 15 *winganamæn* (*winganamæ*, ej *winganaman*). — 126: 10 o. not 39 *miæznna epe* med *ma* tillagt över raden (ej *miæzmanna epe* på raden). — 126: 19 o. not 48 *sīþan vp mælt* (ej *sīþan vp ær mælt*). — 127: 5 o. not 54 *fari til sins* (ej *swæri til sins*). — 127: 8 o. not 58 *crister*, av yngre hand ändrat till *cristus* (ej *nu cristen*). — 128: 4 o. Nordling s. 8 nu *gi[?]/ð* (ej *gilð*). — 128: 4 o. Larsson s. 3 nu *copt* (ej *cøpt*). — 128: 4 o. Nordling s. 8 f. nu *a[f] lucka* [*?ik*] *boscap* (*?ik* sannolikt skrivet över ett utplånat ord

och sannolikt icke av skrivaren, ej *af andrum boscap*). — 128: 5 o. Nordling s. 9 nu *wi[tn]ū* (ej tydligt *witnum* d. v. s. *witnū*). — 128: 5 o. Nordling s. 9 [*þ*] lucka *sɪ* lucka (kan vara spår av *þeræ sū*, står ej *þera twægja wara sum*). — 128: 5 o. Nordling s. 9 nu lucka [*ær*]*þ* (ej *wærþ*). — 128: 16 o. Nordling s. 9 *þer[æ]* (ej *þera*). — 128: 16 o. Larsson s. 3 nu [*fræ*]*stmark* (ej tydligt *fræstmark*). — 128: 18 o. Larsson s. 3 snarast *ryw[æ]* (ej *rywa*). — 129: 1 o. Larsson s. 3. nu *copum* (ej *cōpum*). — 129: 2 o. Nordling s. 16 f. *wægfarandemæn* (*wægfarandemæ*, ej *wægfarande mæn*). — 129: 2 o. Nordling s. 9 f. nu [*æn*] lucka *ocor* (ej *æn nocor*). — 129: 3 o. Larsson s. 3 nu [*forcōp*] (ej tydligt *forcōp*). — 129: 4 o. not 91 nu *marker. lucka han* (ej *marker. Nu kan han*). — 129: 5 o. Nordling s. 10 nu *takit lucka þem* (ej *takit hawer af þem*). — 129: 5 o. Nordling s. 10 nu *hans lucka [ande] cōp* (ej *hans oc stande cōp*). — 129: 6 o. Nordling s. 10 *Søk[e]* (ej *Søki*). — 129: 7 o. Nordling s. 10 [*giæld*], där ett *ð*-streck kan vara utplånat [*oc*] [*laa*] (kan vara spår av *Vm giæld* [eller *giæld*] *oc laan*, står ej *Vm giæld oc lan*). — 129: 9 o. Larsson s. 3 nu *giæld man* (ej *giælder man*). — 129: 9 o. Larsson s. 3 *giæld* (ej *giæld*). — 129: 11 o. Larsson s. 3 *Gø* lucka (väl att utfylla *Gøræ*, ej *Gøra*). — 129: 11 o. Nordling s. 10 *m[æ]n* (ej tydligt *mæn*). — 129: 11 o. Nordling s. 10 nu *cōp lucka ki* (ej *cōpe sinu taki*). — 129: 13 o. Larsson s. 4 nu *þæt lucka al* (ej *þæt scal*). — 129: 13 o. Nordling s. 11 nu [*æ*]*þ* lucka *þy* (ej *æptir þy*). — 129: 15 o. not 2 nu *annær lucka Aghe* (ej *annær ei. Aghe*). — 130: 11 o. not 13 *firi wæpningæ* (*wæpnīgæ*, ej *firi wæpium*). — 131: 5 o. not 26 *oc annær ei. Ær* (ej *oc annær man. Ær*). — 132: 1 o. Nordling s. 11 *malsæghanda* (d. v. s. *malsægha'*, ej *malsæghanda*). — 132: 11 o. Nordling s. 11 *wiþ*, förkortningstecknet för *er* kanske ej av skrivaren (ej *wiþer* avgjort av skrivaren). — 133: 14 o. not 75 *witas walzgerningær* (*walzgernīgær*, ej *witas walzgerning*). — 134: 1 o. not 83 *giwi ater mutur*¹ (ej *giwi ater mutu*). — 134: 5 o. not 91 *oc sannind gør* (ej *oc sannan gør*).

¹ Förkortningen utmärkt med ett tecken upptill till höger om *t*, likt ett icke genomstunget *z*.

— 134: 12 o. not 3 *a þæt land gengerþ* (ej *a þæt læn gengerþ*). — 136: 2 o. not 3 *Længe man scal* (ej *Huru længe man scal*). — 136: 17 o. not 10 *Vm a falz drap* (ej *Vm wapa drap af handwirkum*). — 136: 18 o. not 10 *Vm wapa drap* (ej *Vm a falz drap*). — 137: 20 o. not 22 *þa scal owormaghe* (ej *þa scal owormagha wæriande*). — 137: 20 o. not 22 *hanum (hanū) warþ- anda læker fa* (ej *hanum læker fa*). — 138: 16 o. not 39 *Længe man (mā) scal* (ej *Huru længe man scal*). — 138: 17 o. not 40 *þa sal* med *c* över raden (ej *þa scal* på raden). — 141: 3 o. not 83 *swærin saclösir* (ej *wærin saclösir*). — 141: 8 o. Nordling s. 20 *a comur* (ej *acomur*). — 142: 12 o. not 4 *limi þe sinu* (ej *limi þe i sinu*). — 142: 15 o. not 9 *twa synir* (ej *twe synir*). — 142: 15 o. not 9 *oc enæ dottor* (ej *oc en dotter*). — 143: 9 o. Nordling s. 20 *til buþ* (ej *tilbup*). — 144: 1 o. not 32 *malsghande* (ej *malsæghande*). — 144: 14 o. not 52 *wæriæ ælleæ* (ej *wæriæ æller*). — 145: 10 o. Nordling s. 18 *fultilmæle* (ej *ful tilmæle*). — 145: 19 o. not 68 *Nænir*, *N* i rött av miniatorn, *R* över i svart (ej *Rænir* utan ändring). — 146: 2 o. not 72 *sculu oc wita mykit* (ej *sculu oc wita huru mykit*). — 147: 16 o. Nordling s. 18 *siælfswilia* (ej *siælfs wilia*). — 148: 15 o. not 24 *handkum* (ej *handwirkum*). — 148: 16 o. not 25 *Lyuter man i*, med *døp* över raden (ej *Lyuter man døp i* på raden). — 149: 11—12 o. not 46 *af fulle bot*. *Clywer* (ej *af fulle bot*. *Cliwer man i træ eptir bøn æller buþ annars. falder niper oc far af døp. wari gilder at halwi manz bot. Clywer*). — 149: 13 o. not 49 *obþin* (ej *obipin*). — 149: 16 o. not 53 *oc ei a fall* (ej *oc ei affall*). — 149: 17 o. not 54 *vtan sægl træ* (ej *vtan af sægl træ*). — 150: 5 o. not 62 *kan þæt træ þræl falla* (ej *kan þæt træ a þræl falla*). — 151: 18—19 o. not 95 *innan (īnan) nat iamlanga* (ej *innan nat oc iamlanga*). — 153: 3 o. not 17 *þrþi* (ej *priþi*). — 154: 10 o. not 36 *vtan þær ware* (ej *vtan þær wape*). — 155: 1 o. not 47 *Agha þe mæn* (ej *Agha mæn*). — 155: 4 o. not 55 *ynгри barn dræpin* (ej *ynгри barn dræpit*). — 155: 12 o. not 62 *skip æru vtgangin (vtgangī, ej skip ær vtgangit)*. — 155: 14 o. not 63 *æller vtan bryggiosporþe* (ej *æller vtan firi bryggiosporþe*). — 155: 15 o. Larsson s. 4 *dRap* (ej *drap*). — 156: 12 o. not 76 *Warþer smiþio*

dræpin (*dræpī*), med *smīþer* i i margen, av skrivarens hand (ej *Warþer smīþer i smīþio dræpin* på raden). — 156: 17 o. not 79 *Hawa þe swa* med *ei* över raden (ej *Hawa þe ei swa* på raden). — 157: 17 o. not 96 *þe ø. liggin* (*liggī*) *til* (ej *þe ø. liggir til*). — 157: 17—18 o. not 97 *innan* (*īnan*) *nat iamlanga* (ej *innan nat oc iamlanga*). — 158: 14—15 o. not 15 *hem. wari wart*, med *oc cræwer bōter*. i margen, av skrivarens hand (ej *hem. oc cræwer bōter. wari wart* på raden). — 159: 13 o. not 33 *þa hōtter* (ej *þa ær hōtter*). — 160: 8 o. not 51 *þiuf* (ej *þiuf*). — 162: 23 o. not 10 *at botum præskiptis* (ej *at botum til præskiptis*). — 163: 4 o. not 13 *þiufnaþ fullan* med omflyttningstecken (ej *fullan þiufnaþ* skrivet). — 163: 5 o. not 14 *Uar þiufwer*, med *þer* över raden (ej *Uarþer þiufwer* på raden). — 163: 11 o. not 21 *lot hwariu* (ej *lot hwarn*). — 165: 5 o. Nordling s. 11 *þem sum* (*þē sū*, ej *þen sum*). — 165: 18 o. not 51 *winga man* (*winga mā*, ej *winganaman*). — 166: 1 o. not 54 *nat iamlanga* (*iamlāga*, ej *nat oc iamlanga*). — 167: 7 o. Nordling s. 11 *siin*, klumpigt ändrat till *sijn* (ej *sijn* utan ändring). — 167: 8 o. not 77 *læncæ forfall*, med *z* över raden (ej *læznæ forfall* på raden). — 167: 10 o. not 78 *wingana man sum* (*mā sū*, ej *wingana manni sum*). — 167: 16 o. not 85 *þæsse forfall gripa* (ej *þæssa forfalla gripa*). — 168: 18 o. not 6 *manin* (*manī*) *mæþ .XL. marcum* (*marcū*) *ater* med omflyttningstecken (ej *manin ater. mæþ .XL. marcum* skrivet). — 169: 12—169: 15 o. Nordling s. 11 ff. *sinum* (*sinū*). *Kan — sinum* (*sinū*) kanske skrivet över ett utraderat parti och möjligen icke av koptorn. — 169: 13 o. not 21 *æptir leta. oc fyrra leta oc ær* (ej *æptir leta. oc ær*). — 169: 16 o. not 26 *Kan man* (*mā*) *bindæ* (ej *han ma bindæ*). — 169: 20 o. not 31 *hwarte wæpiæ. æller vplæsæ mote* (ej *hwarte vplæsæ. æller wæpiæ mote*). — 170: 13 o. not 43 *Stiæl man* (*mā*) *þær. oc warþer* (ej *Stiæl mander. oc warþer*). — 170: 19 o. not 48 *at sacloesu. Taker* (ej *at lagha løsn. Taker*). — 172: 5 o. not 78 *hawi þa firi ærwoþe* (ej *hawi þak firi ærwoþe*). — 172: 5 o. not 78 *sit ænga* (ej *sit oc ænga*). — 172: 10—11 o. not 2 *oc six þem* (ej *oc six i þem*). — 173: 1 o. Nordling s. 19 *ēþætaka* (ej *ēþæ taka*). — 173: 9 o. not 11 *Hwarn sunnudagh* (ej *Hwarn siunda dagh*).

— 173: 11 o. not 14 *Ei ma læsmaþer* (ej *Ei ma lænsmaþer*). — 173: 12 o. not 15 *vtan buþscap* (ej *vtan buþscaper*). — 174: 12 o. Nordling s. 15 *mr*, med förkortningstecken över möjligen av yngre hand (icke marker säkert av skrivaren). — 174: 16 o. not 37 *bolstax maþer* (ej *bolstaðs maþer*). — 175: 10 o. Nordling s. 11 *siin*, ändrat till *sijn* (ej *sijn* urspr. skrivet). — 175: 16 o. not 55 *sum (sū) næmir. þen* (ej *sum næmnir. þen*). — 175: 16 o. not 55 *ei næmir wari* (ej *ei næmnir wari*). — 176: 7 o. not 67 *elder høghre* (ej *elder ær høghre*). — 176: 7 o. Nordling s. 15 *þorþ*, med *þ* ändrat till *f* möjligen av yngre hand (ej *þorf* säkert av skrivaren). — 176: 9—10 o. not 71 *Bíþer ma- | maþer* (ej *Bíþer maþer*). — 177: 7 o. not 92 *wizorþa slik* (ej *wizorþa slika*). — 177: 9 o. not 94 *þing (þīg) fæstæ* (ej *lagh fæstæ*). — 177: 19 o. not 3 *syn wilia* (ej *siu wilia*). — 178: 15 o. not 14 *þæt gør witin* (ej *þæt kíærir. witin*). — 179: 22 o. not 32 *þa taki þen* (ej *þa tali þen*). — 180: 7 o. not 37 *vndi skilning* (*skilnīg*, ej *vndi laghmanz skilning*). — 180: 9 o. not 40 *Hawi bonden ængin* (ej *Hawi ængin*). — 180: 9 o. not 40 *walð sökia*¹ (ej *walð bondan sökia*). — 180: 18 o. not 52 *warþa atergans* (ej *warþer atergans*). — 181: 4, not 59 o. Nordling s. 15 f. *wælia*, med punkt under *æ* och ett *i* över raden, ändringen sannolikt utförd av skrivaren (ej *wilia* på raden). — 181: 9 o. Larsson s. 4 *manum* (*manū*, ej *mannum*). — 181: 10 o. not 61 *oc fæster sokn* (ej *oc fæster firi sokn*). — 181: 17 o. not 67 *cøpwitne. lenznawitne* (ej *cøpwitne. leznawitne*). — 182: 9 o. not 77 *fæst wara* (ej *fæsta wara*). — 182: 17 o. not 84 *Køpninga (Køpnīga) friþer* (ej *Køppinga friþer*). — 183: 12 o. not 94 *friþum (friþū) ført* (ej *friþdom ført*). — 183: 14 o. not 98 *Friþer wari lyster* (ej *Friþer wari lyct*).

¹ Så i hskr. Schlyters uppgift i noten kanske ej fullt tydlig.

Tillkännagivande.

Personer, sällskap och bibliotek, vilka önska inträda i Svenska Litteratursällskapet, kunna anmäla sig hos Sällskapets skattmästare, professor A. Wallensköld, Sörnäs strandväg 5, Helsingfors, ävensom hos dess ombudsmän i landsorten. I enlighet med Sällskapets den 5 februari 1921 förändrade stadgar fördelas Sällskapets medlemmar i två kategorier: „medlemmar av grupp A“, vilka betala 100 mark årligen, och „medlemmar av grupp B“, vilka betala 25 mark årligen. Dessutom finnas sedan gammalt stiftande, ständiga och årsmedlemmar. Medlemmarna av grupp A (samt stiftande medlemmar) erhålla samtliga utkommande tomer av Sällskapets skrifter utom av sådana verk, som på grund av sin strängt vetenskapliga karaktär enligt Styrelsens beslut tryckas i en mindre upplaga. Medlemmarna av grupp B (samt ständiga och årsmedlemmar) erhålla Sällskapets årsbok „Förhandlingar och Uppsatser“. Sällskapets samtliga medlemmar kunna för halva priset tillösa sig ett exemplar av varje i lagret befintlig skrift, som icke erhållits gratis. Rekvisitioner från landsorten adresseras till Sällskapets arkivarie, fil. mag. Ragnar Dahlberg, Boulevardsgatan 19, Helsingfors, till vilken även likviden för inlösta skrifter levereras. Medlemmar i Helsingfors kunna köpa skrifterna i arkivet, Kasärngatan 24, kl. 2—4 på dagen.

Med Svenska Litteratursällskapet i Uppsala har överenskommelse ingåtts, att i detsamma mot erläggande av endast halv avgift, eller kr. 5: —, postportot inberäknat, kunna inträda medlemmar av Svenska Litteratursällskapet i Finland, vilka därigenom bliva delaktiga av det i Sverige verkande sällskapets skrifter. Också ega medlemmarna av bägge litteratursällskapen rätt att för halva priset tillösa sig de båda sällskapens äldre skrifter, ifall det återstående lagret sådant medgiver. Ständiga medlemmar av Uppsalasällskapet kunna Litteratursällskapets i Finland medlemmar bliva, om de en gång för alla erlægga kr. 62: 50. Inträdessökande ega anmäla sig hos Uppsalasällskapets skattmästare.

YD 1503

.S9

v.12

ALP Collections vault

3 0000 097 416 709